

BRNO V BOJI ZA SVOBODU

Isaa 116/II.

BRNO V BOJI ZA SVOBODU

DRUHÝ SVAZEK

USPOŘÁDAL

Dr. JOSEF KUDELA

SEMINÁRNÍ
Hist.-práv.

KNIHOVNA
oddělení

1937

MORAVSKÝ LEGIONÁŘ V BRNĚ

Úvodem.

Vydáváme druhý svazek sborníku Brno v boji za svobodu. Zásady, kterými jsem se řídil při jeho pořádání, zůstaly stejné: snažil jsem se soustředit vzpomínky na náš boj za svobodu a dobu světové války, které souvisí s Brnem jednak tím, že se na jeho území odehrávaly, nebo že jejich hrdinové jsou z Brna, jednak tím, že autoři vzpomínek žijí nebo delší dobu žili v Brně. Jsem si velmi dobře vědom, že toto pojetí je příliš široké a že název sborníku vystihuje jeho obsah jen nepřesně. Ale jde mi právě o takový široký rámec, který by umožňoval soustředit co nejvíce vzpomínek na naši národní revoluci, vzpomínek co možná různorodých, osvětlujících ji s mnoha stran a hledisek.

Takové vzpomínky mají nebo mohou mít význam a cenu historickou, jako materiál pro podrobné vypsání našeho osvobozeného boje, jeho doby a tehdejších poměrů. Ale především mají nebo mohou mít význam a smysl pro národní, občanskou a brannou výchovu, která se dnes právem tak zdůrazňuje. Neboť tyto vzpomínky jednak ukazují konkrétně ideály, ze kterých se zrodil náš obnovený stát, a zásady, které vedly národ v boji za státní samostatnost a národní jednotu, jednak připomínají důmysl a rozvahu vůdců revoluce, nadšení a chrabrost jejich bojovníků, vytrvalost a obětavost jejich organizačních a politických pracovníků, statečné utrpení jejich mučedníků. Svou mnohostranností a různorodostí pak prokazují, že naše revoluce byla opravdu všenárodní, že měly na ní účast všechny vrstvy národa, že národ byl ve všech svých složkách ideově i organizačně připraven k tomu, aby sám převzal správu svých věcí.

Ve druhém svazku sborníku zůstaly oddíly U našeho vůdce, Památce hrdinů, Doma. Samostatný oddíl vyrostl k 20. výročí slavné bitvy u Zborova. Na zapomínanou, neprávem zapomínanou, složku našeho odboje ukazují vzpomínky, seskupené v oddílu Žena v boji za svobodu.

Základem tohoto druhého svazku je rukopisný sborník, jímž brněnská jednota Československé obce legionářské získala první cenu v soutěži na nejlepší sborník legionářských vzpomínek, vypsáné ústředím Čs. obce legionářské. Náš sborník byl zadán do soutěže s heslem Splátka. Také tento celý svazek pokládá pořadatel (i vydavatelstvo) jen za další splátku brněnských legionářů a odbojových pracovníků na velký dluh, jež mají před naší nejnovější historií.

V příštím roce budeme vzpomínat 20. výročí největšího vzepjetí našeho boje za svobodu a jeho konečného vítězství, ale také prvních bojů za celistvost našeho státního území a za jeho hranice. Bylo by dobře, aby toto výročí připomenulo všem jejich povinnost k dějinám odboje a přivedlo je k vypsání vzpomínek

na účast v naší revoluci, v státním převratu a v prvních měsících po něm, zejména v dobrovolnických vojenských útvarech. Doufejme, že z těchto vzpomínek vznikne nový svazek sborníku Brno v boji za svobodu, který by byl naším společným příspěvkem k oslavě 20. výročí Československé republiky.

V Brně 8. listopadu 1937.

Dr. Josef Kudela.

U NAŠEHO VŮDCE.

Daleko, daleko zpět, až do akademických let musím pro první vzpomínky na profesora Tomáše Garrigua Masaryka. V třetím roce práv, kdy po první státní zkoušce polevilo učení a vedle přednášek a starostí o tvrdou skývu chleba bylo možno věnovat se také veřejným věcem, upoutalo moji pozornost pronikavé působení mladého profesora na nové české universitě v Praze, jenž při jejím zřízení byl povolán z Vídně na její filosofickou fakultu. Bylo to v dobách ruchu, třídění a půtek tehdejší akademické mládeže, která se osře dělila na pokrokové studentstvo, sousředené v nové Slavii, a na studenty konservativního smýšlení, seskupené kolem starého Akademického spolku, jimž jsme s příhanou říkali Ačesáci a sváděli s nimi časté šarvátky.

Profesor Masaryk, který od svého příchodu do Prahy byl všestranně činný, vydal řadu pozoruhodných spisů, založil kritickou revui Atheneum, neohroženě zasáhl do sporu o rukopis Královédvorský a Zelenohorský a jinak výbojně se zúčastnil kulturního života, popudil svými názory a odvahou proti sobě převážnou většinu tehdejší vědecké i nevědecké veřejnosti. Se strany starodomácích kruhů se mu vytýkalo, že je odchován cizím prostředím, že česky necítí a nezná české poměry a život. Tomáš Masaryk jako vysokoškolský profesor vedle kritické a literární činnosti navázal záhy se studentstvem intimní styky, které pěstoval v přednáškách i mimo ně, čímž u akademické mládeže, která upjatým chováním většiny tehdejších profesorů byla odpuzována, získal si veliké obliby. Záhy staly se jeho přednášky jakýmsi kulturně-filosofickým seminářem, na jeho výklady houfně chodili studenti z jiných fakult a docela i mnoho těch, kteří jako jeho posluchači vůbec ani zapsáni nebyli.

Styky, které tento odvážný obrazoborce se studentstvem navázal a udržoval, prorazily ovšem do té doby neproniknutelné ovzduší nimbu povýšenosti kolem hlav tehdejších jeho kolegů s tituly dvorních radů, kteří nepřístupně svysoka dívali se na studenty a Masarykovými novotami, které považovali za zlehčování vážnosti profesorského sboru a veřejně odsuzovali, byli nemálo pohoršeni. Ba byly docela slyšány i hlasy, že Masaryk mládež kazí a otravuje. Leč mladý profesor na tyto nevěcné útoky nedbal a bez ohledu na profesorský sbor i zaostalou veřejnost neobvyklé styky se studentstvem dále pěstoval a pokud možno utužoval a prohluboval. Tam, kde nedostačovala univerzitní katedra, zval studenty k sobě k přátelským rozhovorům na čajové besídky, které v těsném bytě se svou mladou chotí pro ně v menších oddílech občas pořádal.

Je přirozené, že jako mladý člověk, prahnoucí po vědění a rozšíření duševního obzoru, jemuž — jako mnoha jiným — v tehdejších malých poměrech našeho života ledacos se nelíbilo, při-

Inul jsem záhy k myšlenkám a učení profesora Masaryka, chodíval do přeplněné posluchárny na jeho přednášky v Klementinu a odtud s ostatními jeho studentskými cititeli na památné čaje k němu do bytu, kde nás učil kriticky myslet, poctivě jednat a podle svého okřídleného rčení „nebát se a nekrást“ přísnosti a odvaze. Když bratr profesora Masaryka Ludvík zařídil ve Vodičkově ulici v Praze Moravskou vinárnu, byly naše schůzky na čas přeneseny do Vodičkovy ulice, kamž profesor často docházel. Profesor Masaryk byl abstinentem, víno nepil a my k vůli němu, k malé radosti vinárníka, pivali tam také jen vodu a jenom někdy nejlacinější moravské víno, které bývalo tuze kyselé, takže vinárna záhy dostala přezdívku „Moravská octárna“. To byl už založen Čas a dr. Herben v práci, když na těchto „vzdělávacích kursech“ jsem profesora Tomáše G. Masaryka zblízka poznal a jako oddaný jeho žák až do svého odchodu z university s ním v osobním styku setrval, i když celá vlastenecká veřejnost proti němu příkře se postavila.

V době, kdy profesor Tomáš Masaryk jako mladočeský poslanec ve vídeňské říšské radě pronesl významnou politickou řeč pro samostatnost českých zemí na základě přirozeného práva živoucích národa, za kterouž ho Němci pokřtili rakouským velezrádce a Češi cejchovali na zrádce historického českého státního práva, a když brzy poté se rozešel s mladočeskou stranou a v důsledku toho se vzdal poslaneckého mandátu, byl jsem již z Prahy pryč na Moravě.

Jako mladý moravský politik setkával jsem se s profesorem Masarykem, jenž i bez mandátu hrál v našem veřejném životě významnou roli, už jen při jeho zájezdech na Moravu. Po prvé uviděl jsem ho v Brně, když jsme zakládali Lidovou stranu na Moravě, pak později při jeho řeči na velké dělnické schůzi, pořádané v bývalé restauraci U bílého beránka na Nové ulici, kde někteří předáci Lidové strany, kterou společně s námi zakládal a jejíž jméno sám navrhl, poštvání mladočeským vedením z Prahy, ho hanlivými výkřiky vyrušovali. Po schůzi jsem s drem Derkou pomohl Masarykovi vyhledat rušitele schůze, jimž přátelsky vytýkal, když s ním nesouhlasí, že měli se proti němu ujmouti slova a rozumovými důvody ho vyvrátit, při čemž jednomu z nich, jenž opětovně do očí mu paušálně tvrdil, že dělnicivo s ním nesouhlasí, žertovně poklepal na pivní bříško a ironicky se otázel: „Taky dělník?“ Na tuto příhodu ještě po letech, když jako prezident po prvé zavítal do Brna, si vzpomněl a s humorem poznamenal: „Tak dobře jako dnes se mi v Brně vždycky nevedlo.“

Také později při zamýšlené kandidatuře na Novoměstsku, a když s ní sešlo, při prvé kandidatuře ve valašských moravských městech, býval jsem jako zemský poslanec s profesorem Masarykem v trvalém styku a politicky mu vždy k službám. Pozdější říšský poslanec za valašská města pak ve všech věcných i osobních školských otázkách svého volebního okresu s dů-

věrou se na mne jako na pokrokového člena zemské školní rady ústně i písemně obracel a já v jeho věcech často zakročoval. Byly i případy, že v některých kulturních a politických věcech, týkajících se celé Moravy, se mnou a s Arnoštem Heinrichem konferoval a řídil se našimi pokyny. Přátelský poměr jeho ke mně zůstal nezměněn, když byl znovu za valašská města zvolen na říšskou radu a já po nových zemských volbách se stal členem moravského zemského výboru, ledaže se moje agenda rozšířila i na věci jeho volebního okresu, spadající do působnosti zemské samosprávy.

Ježto realistická strana vůbec na Moravě politicky organizována nebyla, přijal profesor Masaryk kandidaturu na Valašsku za Lidovou stranu pokrokovou na Moravě a mezi jejími stoupcemi necítil se nijak cizím. Ve Vídni byl pak zvolen předsedou pokrokového klubu, jež tvořili lidovo-pokrovní poslanci z Moravy a dva státoprávní pokrovní z Čech, a po utvoření pokrokového bloku na Moravě dělal společně s námi pokrokovou politiku až do vypuknutí války.

V prvních válečných týdnech, když veškerý veřejný život byl zabrzděn a jakýkoliv osobní neb písemný styk mezi politiky zne-možněn, ztratil se mi profesor Masaryk na nějakou dobu s očí. Teprve začátkem října, při svých výzvědech v Praze, dověděl jsem se v redakci Venkova od přítele Karla Jonáše, jenž měl zprávy z okolí Antonína Švehly, že profesor Masaryk byl již zkoumat půdu v Berlíně i ve Vídni a že před nedávnem právě se vrátil z Holandska, kde se informoval o válečné situaci na západě a také se svými zahraničními přáteli navázal styky. V Praze tenkrát nebylo ještě nijakého odbojového ústředí, jen někteří přední politikové, vidouce počínání českých vojáků na frontě a protirakouské smýšlení mezi lidem doma, porůznu se scházeli a se svými straníky tvořili několik skupin, jež, nevědouce o sobě, bezděčně splývaly ve společné spiklenecké hnutí, které jinak nemělo ještě žádného určitého útvaru, ani vedení. Mám za to, že v době, kdy poslanec Masaryk Arn. Heinrichovi z Vídně vzkázal, že v sobotu dne 5. prosince přijede do Brna, aby s vedoucími lidmi moravského pokrokového bloku promluvil, byly již základy pražské spiklenecké organizace položeny.

Zástupci moravského pokrokového bloku se s poslancem Masarykem ve stanovený den sešli v odpoledních hodinách v Úprkové dvorance hotelu Slavie, kdež Masaryk byl ubytován. Za lidovopokrokovou stranu dostavil se předseda dr. Stránský, člen předsednictva dr. Budínský, za Lidové noviny člen výkonného výboru Arnošt Heinrich a za sociálně demokratickou stranu poslanec Vlastimil Tusar. Poslanec Konečný a Staněk nebyli tenkrát v Brně.

V tomto úzkém kroužku prohlásil poslanec Masaryk v Brně odboj proti rakouské monarchii a habsburské dynastii. Uvedl, že místo českého národa v této válce jest na straně Dohody

a cílem české politiky jest pouze obnovení samostatného českého státu. Odboj nutno vésti nejen doma, nýbrž i za hranicemi, domácí vedení české politiky musí nalézt správnou linii svého postupu v monarchii, aby odbojnou prací doma a revoluční akcí za hranicemi nemařilo. Válka bude dlouhá, bude se bojovat do posledních sil, spoléhat pouze na Rusko nelze, bude zapotřebí zasáhnout i na západě a vzbudit tam politický zájem pro naši samostatnost. I když Němci mají a ještě nadlouho budou mít převahu na bojištích, není možná, aby proti převaze lidského i hmotného materiálu na straně Dohody nakonec zvítězili. Nadešel čas, aby národ myslel jen na sebe a dělal politiku doopravdy českou.

Po všestranném uvážení všech možností po stránce zdaru i nezdaru vysloven byl s prohlášením odboje jednomyslný souhlas a poslanci Masarykovi dáno formální zmocnění přítomných zástupců moravského pokrokového bloku, aby s ostatními činiteli odboje v Praze podnikl a zařídil vše, čeho v zájmu osvobozeného hnutí bude zapotřebí. Hovořili jsme pak o politických věcech dlouho do noci, a ačkoli se nám Masaryk ani slovem nezmínil, že sám do ciziny odejde, tušili jsme všichni, že druhý z českých politiků není k tomu povolanejší a že to také asi jiný nebude. Teprve v lednu jsme se dověděli, že profesor Masaryk šťastně dojel za hranice, že Praze zanechal pokyny a Moravě příkaz, aby vydržela.

Pak bezmála celá čtyři léta za protivenství vlastních lidí a pronásledování rakouské vlády opatrovali a prováděli jsme jeho vzkaz, sledovali s mučivou úzkostí a utajeným dechem každý jeho krok v cizině a těšili se z každého úspěchu naší zahraniční revoluce až do převratu a do slavné historické chvíle, kdy v revolučním Národním shromáždění za jeho osvoboditelské dílo zvolili jsme T. G. Masaryka prvním prezidentem Československé republiky.

Když pak jako zvolený prezident vítězně v měsíci prosinci 1918 vracel se z ciziny do osvobozené vlasti, byl jsem poslanckým klubem určen, abych jej na hranicích za Moravu uvítal jako hlavu státu a za všecku jeho práci mu jménem moravského lidu poděkoval. Když za jízdy z Dvořiště k Budějovicím přišla na mne řada a já byl do jeho salonního vozu uveden, zakalily se mi radostným pohnutím oči a hlas jaksi vázl v hrdle. Pan prezident jako starému známému potřásl mi přátelsky rukou a dříve ještě, než jsem své oslovení dokončil, přerušil mne jeho vlídný hlas:

„Dobře jste to na Moravě dělali.“

Moc jsem toho panu prezidentovi tehdy už nepověděl. Moje první setkání s ním po světové válce náleží k nejkrásnějším okamžikům života; vzpomínám na onu památnou chvíli vždy jenom s nejhlubším pohnutím.

Po deštivé noci v Budějovicích za jasného prosincového

dne a nadšeného vítání cestou přijeli jsme do Prahy a v triumfálním průvodu táhli jásajícím městem do Národního shromáždění, kde prezident Masaryk do rukou předsedy Tomáška složil slib a ujal se svého úřadu.

Prezidentský úřad omezil značně volnost T. G. Masaryka a do jisté míry odcizil ho bývalým politickým přátelům; naproti tomu úzce ho sblížil s politickým rozvrstvením národa i tam, kde před válkou se s ním nesouhlasilo. Po jeho příjezdu na pražský hrad přestaly ovšem ony dřívější přátelské styky s jeho odchovanci; ustoupily obřadným formám pro styk hlavy demokratického státu s občany a těžko proniknutelnému úřednickému okolí. Přes to ještě za zasedání revolučního Národního shromáždění pěstoval prezident Masaryk se mnou styky, kdykoliv se naskytla k tomu oficiální příležitost, ale už to nebylo to, jak to dříve bývalo. Docela jednou v prvních letech republiky, když se jednalo o rychlé obsazení ministerstva spravedlnosti, měl se mnou prezident Masaryk zvláštní plány, které jsem svou kritickou zdrželivostí sám zmařil, vzdav se ve prospěch svého přítele dra Fr. Veselého. Později, když jsem odešel z veřejného života, za svých návštěv na Moravě se prezident Masaryk vždy rád ke mně hlásil a často hovor zaváděl na politickou práci, kterou s námi před léty na Moravě koňal. Od jeho onemocnění před čtvrtou prezidentskou volbou a v posledních letech vůbec jsem se s ním již nikdy osobně nesešel, pouze v září 1936 došel z jeho příkazu z Lán lístek, kterým mi děkoval za knihu „Morava za války“.

Profesor Masaryk, jako poslanec a politik, patřil jen svým politickým přátelům, avšak prezident Masaryk, jako Osvoboditel národa a zakladatel československého státu, patří již nejen celému národu, ale i všem národům republiky a jako státník celé Evropě a ostatnímu světu, jak osvědčil hluboký zájem, který vyvolala jeho smrt.

Můj osobní smutek a zármutek byl zvýšen lítostí, že nebylo mi dopřáno, abych ho na poslední cestě za jeho Moravu doprovodil, tak, jak jsem ho vítal a provázel, když se z ciziny vracel do osvobozené vlasti.

Masaryk na Kladně.

Bohumil Červenka.

(Předneseno na vzpomínkové schůzi ČsOL. v Králově Poli dne 11. října 1937.)

Viděl a slyšel jsem Masaryka na Kladně asi před 46 lety, jako nejvýše dvanáctiletý hoch.

Así v roce 1891 vypukla na Kladně stávková hnutí horníků a tu jsem jednoho dne četl na rozích, že profesor Masaryk promluví k horníkům v hostinci u Jágrů na hlavní ulici.

Kladno je hornické město, a proto hornická stávka budila pochopitelně u všech jeho obyvatel zvýšenou pozornost, i moji, neboť již tenkrát byl ve mně probuzen zájem o veřejnost. Otec mne totiž brával před chůzí do lesa do své učitelské hospůdky, aby si přečetl noviny, a já je při tom četl též, hlavně noviny s obrázky, jako mladočeské „Šípy“ a socialistickou „Rašpli“, a tak mimoděk jsem se seznamoval záhy s politikou.

Noviny se již tehdy dosti často o Masarykovi zmiňovaly, a proto jsem byl na něho zvědav. Nikomu jsem nic neříkal a vtiskl jsem se dopředu prostorného sálu, který se horníky cele naplnil.

Uviděl jsem statného širokoramenného muže s mohutným černým plnovousem. Vystoupení jeho bylo zcela odlišné ode všech kladenských občanů; připadal mi jako nadprůměrně nabitý životní energií, přitom noblesní a do jisté míry vznešený, ovšem vznešený bez vlastního úsilí, protože to byla vznešenost nechtěná a proto přirozená, ze šlechtěné povahy prýstící.

Tuto definici učinil jsem si ovšem mnohem později, když jsem přemýšlel o dojmu ve mně vzniklém.

Zejména od prostých horníků se jeho osoba ostře lišila; tím si též vysvětluji, že se mně až dodnes zachovala ku podivu svěží v mé paměti.

Z celé jeho řeči pamatuji si úvod, v němž se omlouval, že si nemohl svoji řeč důkladně připravit, protože dostal pozvání až v poslední chvíli, a že vlastně až teprve při jízdě vlakem si uspořádal myšlenky pro přednášku. A dále pamatuji si ještě velice dobře jedno jeho přirovnání. Privil: „Vy, uhlokopi, jste mně připadali vždy jako starořecký bůh Hefaistos, který přinesl lidstvu oheň; právě tak i vy nosíte oheň lidstvu, čímž konáte důležitou a při tom nebezpečnou práci, a zasloužíte si, abyste za ni též přiměřeně byli odměňováni.“

Celou přednášku mluvil klidně a plynně.

Dával jsem pozor, bude-li snad horníky nabádat k odporu nebo nějak je vydražďovat, jak se na Kladně stávalo; po celou přednášku tomu tak však nebylo. Shromáždění horníci vyslechli jeho řeč pozorně, ale klidně, nepadlo žádné rozčilující slovo; ke konci dlouho těskali.

Když jsem byl později v Praze na universitě, vypukl mezi vysokoškolskými boj pro postup Masarykův ve věci Hilsnerově. Zdálo se mně tenkrát ještě trochu divným, že se Masaryk ujímal žida; nepřidal jsem se však k jeho odpůrcům, když jsem si uvědomil, že muž tak sympatický, jak jsem ho na Kladně poznal, nedělal by nic nesprávného.

Teprve později jsem seznal, že obžaloba proti Hilsnerovi byla sdělána na velice slabém a ani zdaleka nepostačujícím obvinění, a že Masaryk proti ní vystoupil pouze proto, že nedovedl nehájit pravdy, tak jako to dovedlo mnoho jeho současníků, kteří mlčeli hlavně ze strachu, aby si nepoškodili svoji popularitu. Masaryk se však nebál postavit se bezvýhradně za

pravdu, tak jako se nebál za ni se postavit v boji o rukopisy Královédvorský a Zelenohorský.

Moje osobní vzpomínka na našeho národního velikána mne velice blaží, hlavně proto, že poznal jsem ho jako prostého řádového občana, nevázaného snad potřebou přizpůsobiti svoji řeč a své chování nějaké své význačné funkci.

Přece jsem se s ním sešel . . .

M. Koukal.

Když naše VII. třída měla v r. 1914 dvoudenní exkursi do Lednice a Hodonína, měl můj otec, malý zadlužený rolník, málo „pochopení“ pro takový výlet, neboť při 10 dětech, z nichž dva jsme byli na studiích, nemohl mimořádně vydat 5 až 10 K. Smířil jsem se s tím a zůstal jsem doma. Když pak po návratu spolužáci vyprávěli, že se v Hodoníně sešli s profesorem Masarykem a Macharem a že jsou s nimi fotografování, a snímky mně ukázali, bylo mně toho strašně líto. Vždyť jsem věděl již tehdy, co oba znamenají pro náš porobený národ.

Přišla válka. Tušil jsem, že se bude rozhodovat o osudech Rakouska a tím také o nás. Pro širší vlast jsem krváčet nemínil a proto jsem při prvním útoku, jakmile jsem se dostal na ruskou frontu, zahodil „břizu“ a „jachal“ do Ruska. Když jsme se dozvěděli, že v čelo odboje proti Rakousko-Uhersku se postavil profesor Masaryk, šedivý a téměř 66letý stařec, neotálel jsem s přihláškou do našeho vojska a s lehkým srdcem i s netrpělivostí očekával povolení k náboru zajatců do „Družiny“.

Vždyť — byl by Masaryk riskoval vše a pustil se v boj proti Rakousko-Uhersku, kdyby nebyl přesvědčen, že spravedlivá věc musí zvítězit? Jistě tak uvažovali i moji čtyři spolužáci, jimž osud dopřál zajetí v Rusku. Sešli jsme se u pluků brigády před bojem u Zborova.

Po zborovské bitvě přišla do Kirilovské nemocnice v Kyjevě zpráva, že profesor Masaryk se přijde podívat také na své raněné vojáky. To bylo ruchu a shonu po celé nemocnici! Těšili jsme se všichni jako děti na tátu, kterého máme rádi a který nám jistě něco přinese. — A přinesl — dnes to víme všichni — víru v konečné vítězství našeho boje. Před nemocnicí shromáždili se všichni bratři, pokud jim to zdravotní stav dovolil. Bylo to 29. července 1917. Na palatě (světnici) čís. 4 jsem zůstal sám. Chvěl jsem se nedočkavostí a také obavou, že snad vůdce našeho odboje neuvídím. Za chvíli, po návratu bratří do světnice, vstupuje k nám s vážnou tváří tak toužebně očekávaný, provázen MUDr. Girsou a ruskou lékařkou. Přistupuje k mé posteli a MUDr. Girsu hlásí diagnosu:

Průstřel stehna, ochrnutí nervu peroneus, trepanace lebky, největší zranění.

Profesor Masaryk mi podává ruku: „Nazdar, bratře!“ a se zájmem se táže, slabě se usmívaje: „Jak se ti daří?“ Pln radosti odpovídám: „Děkuju, už je to lepší!“ Teď se již směje, ptá se a zároveň i odpovídá: „Ty jsi Hanák, že?“

Mlčím, zmaten, a tu se Masaryk ptá dál: „Odkud?“ „Od Vyškova,“ zněla moje odpověď. Podává mně opět ruku a odchází dál.

Nesledoval jsem již, co mu Dr. Girsu vyprávěl o operaci hlavy, neboť jsem zpytoval svědomí, zda jsem mu neměl říci, že vlastně pocházím z vesničky pod Chřibami jižně od Slavkova, že za Litavou k Vyškovu jsou Hanáci a za Chřibami již Slováci. „Nerozkéval“ jsem se k odpovědi, že su Hanák. Folklorista nebožtík Bartoš nás z poříčí Litavy nazval kdysi Doláky, jak nám to v hodině slovesnosti na reálce v Bučovicích bylo řečeno. Tehdy jsem si na to vzpomněl a řekl prostě „od Vyškova“, třebaže jest tam od nás asi 18 km (do Brna 25 km).

Dodnes mně to vrtá v hlavě, jak pan prezident tehdy ve mně poznal Hanáka, třebaže i Slovák ze Sobúlek od Kyjova by odpovídal také, jak jsem dotazem nedávno zjistil: „Děkuju, už je to lepší.“

Tedy přece jsem se s ním sešel — a když tak někdy prohlížím tu známou fotografii, jak sedí před nemocnicí s Drem Girsou, Klecandou, Dr. Patejdlem a j., obklopen raněnými bratry, vždy si vzpomenu také na fotografii spolužáků z exkurse do Hodonína, na níž také chybím.

T. G. Masaryk v Borispolu. *Jaroslav Vyplel.*

(Vzpomínka na 7. srpen 1917.)

Svěží letní jítro. Malé, neúhledné ukrajinské městečko blízko Kyjeva. Ve vojenském táboře borispolském čilý ruch. Dokončuje se výzdoba zemljanek, bratři nosí březové ratolesti, věncí „schody“ svých obydlí, připevňují běločervené vlajky, prapor se lvem upevňují, zde zas černý prapor s rudým kalichem vztyčují, znak božích bojovníků. Dokončují nápisy neb symbolické obrazy z hlíny, kousků cihel, kamének. Jimi chtějí vyjádřit víru v budoucnost a vítězství práv malého národa, upíraných jemu po staletí. Všude radostné tváře, shon a chvat. Vždyť uvítají dnes svého nejvyššího vůdce, tatíčka Masaryka.

Čtyřhranný, rozlehlý prostor naplněn vojskem. Jsou to ti, kteří dobrovolně oblékli ruský stejnokroj a se zbraní v rukou

byli hotovi vykonat z nejkrásnějších úkolů, jaký kdy připadl českému člověku: bít se za samostatnost, dobýt si konečně svobody. A vědomí své síly byli schopni každé, i největší oběti, oběti krve, života. Jas v očích i mladistvých tvářích těch mužů jako by vyjadřoval to, co napsáno na zemljance 1. roty:

„Dulce et decorum est pro patria mori.“

Vyrovnané řady dobrovolců osmahlých, poněkud vyhublých tváří, se stopami utrpení v zajateckých táborech, očekávají netrpělivě příchod vzácného hosta. Tři necelé pluky, ale v tu chvíli jedna mysl, jedno srdce. Ten obraz! Díváš-li se se střechy zemljanky, vidíš šedozelené moře s prapory, vlajkami... Uprostřed tribuna, ozdobená zelení. Minuty, dlouhé jako věčnost. Slunce praží.

Náhle proběhne vlna řadami bratří a od úst k ústům leťí slovo: Přijíždí! — Zazní povely, vše rázem se vyrovná, ztichne a tisíce zraků upřeno tam ke vchodu, odkud blíží se skupina lidí. Hudba hraje Kde domov můj?, jež se nese velebně, vroucně jako nikdy dosud. Jsou blízko. Již zřetelně rozeznáš štíhlou postavu v tmavošedém obleku. Masaryk vzpřímen, s kloboukem v ruce, jde kolem čilým krokem, doprovázen vojenskými i politickými osobnostmi (generál Červinka, prof. Maxa, J. Klecanda a j.) a pozdravuje, zřejmě dojat, pluk za plukem jasným „Nazdar!“ V tom „zdar!“, jež jako úder hromu v odpověď zaburácí, je tolik oddanosti a síly. Chvíle nezapomenutelná: jde kolem ten, jenž ztělesňuje v sobě klid a učenost Palackého, poctivost a bojovnost Havlíčkovu a jde za poznanou pravdou Husovou, přichází naplnit závěť Komenského i všech českých buditelů a mučovníků. Stojí před vojskem ten, jehož Rakousko odsoudilo k smrti jako velezrádce a jenž dovedl hájit pravdu mnohdy i proti všem... Je prošedivělý, ustaraný — leč nezlomen a s pronikavým pohledem. Vidí jím, zdá se, až na dno duše.

Roty seskupují se kolem tribuny, odkud po chvíli slyšeti jeho hlas. Mluví pomalu, ale výrazně a s matematickou jistotou pronáší slova, jež kladivem dopadají na kovadlinu duší. Obloha zatahuje se mraky, schyluje se k bouři. S tribuny zní vysoký, stařecký hlas:

„V českých a slovenských zemích bylo popraveno za války na 60 tisíc lidí! Smrti těchto tisíců našich nejlepších lidí, těchto obětí nezapomenete nikdo a nikdy. Krev prolitá Habsburky volá o pomstu, a vy ji pomstíte a spravedlivým hněvem zničíte Rakousko.“

Masaryk mluví ke svým vojákům-revolucionářům o pomstě za oběti zchátralé říše. On, hlasatel spravedlivého lidství, vyzývá k boji na život a na smrt. A hoši slyší a rozumějí. A zatím rozpoutává se bouře. Hrom burácí, blesky se křížují — hle, jaký vhodný a přiléhavý rámeček k jeho proslovu!

Zbývá závěr slavnosti. Pluk za plukem, rota za rotou prochází slavnostním pochodem před tváří „otce, jehož slovo —

náš zákon“. Strhl se liják. Hudba hraje sokolský pochod. Chlapci nedbají deště a jdou hrdě a vzpřímeni, hledíce oddaně v oči svému vůdci... Stojí tam, ruský plášť se zvednutým límcem máje přehozen přes ramena, a hledí na své hochy. Ti, nedbajíce spousty bláta a vody, jež se žene kalnými potoky cvičišťem, jdou bodře a vesele, šťastní, že aspoň takovou maličkosť mohou projevit lásku k tomu, jenž zaroseným pohledem loučí se s nimi — — Roty za zpěvu písní odcházejí do zemljanek. Tam dlouho do noci hovoří, dokud spánek neztiší jejich rozpálené mysli, vzrušené mohutnými dojmy, na něž se nezapomíná.

Dvě návštěvy u prof. Masaryka v Kyjevě.

Ot. Hanuš.

Počátkem listopadu 1917 jsem odjel z Pirjatína s deputací 6. střeleckého pluku (Hanáckého) do Kyjeva požádat paní gen. Červinkovou o kmotrovství našemu plukovnímu praporu. Jako nejstarší z frekventantů borispolských důstojnických kursů, které se v té době končily, jsem byl po návštěvě u gen. Červinky uveden k profesoru Masarykovi, jenž se dal informovat o životě našem v táboře borispolském, kde nedlouho před tím byl návštěvou. „Čím jste se zaměstnávali po cvičení a teoretických hodinách?“ tázal se mezi jiným pan profesor. „Studovali jsme ve volných hodinách ruský vojenský řád, četli a zpívali,“ zněla odpověď. Masaryk: „To chválím, neboť považuji za velmi důležité, aby náš dobrovolc netrpěl nedostatkem duševní kultury, pokud ovšem v málo příznivém prostředí jest možné. Přeji si, aby noví důstojníci zvláště nyní po zařazení do pluků pamatovali na tuto okolnost ve styku s prostými dobrovolci, a přeji vám k tomu dobrého zdaru.“ Zatím už byla hlášena nová návštěva a moje audience byla u konce.

Za zcela jiných okolností došlo k návštěvě druhé. Ke konci téhož měsíce došla mi do pluku zpráva ze Svazu čl. spolků na Rusi, abych se jako příští spolupracovník připravil na odchod z pluku do Kyjeva, kde mám být pověřen organizací českých škol na Volyni. S touto novou funkcí jsem vyslovil souhlas po delším váhání a na výslovné přání prof. Masaryka, poněvadž se mi z pluku nechtělo odcházet. Povšechná situace ukazovala na nové události v ruském chaosu, schylovalo se již znenáhla k zápasu Ukrajiny s bolševiky, kteří pak počátkem ledna 1918 nastupují od východu na Kyjev.

23. ledna jsem odejel z Pirjatína do Kyjeva a 26. ledna mne uvedl prof. Maxa k Masarykovi, jenž byl ubytován v hotelu de France. Přijal mne velmi vlídně už jako známého, a nežli přešel

k věčnému hovoru, pravil: „Řekněte mi, jak se stalo, že vy, c. k. okresní školní inspektor, jste musil na vojnu?“ Vysvětlení mé bylo prosté: „Německá radnice brněnská služeb inspektora-Čecha nepotřebovala, a nepomohly ani reklamace zemské školní rady, na něž páni na radnici tvrdošíjně odpovídali, že mne mohou docela dobře postrádati. Bylo to krátce po stávce dětí českých škol brněnských, jež donutila radnici k stavbě nové školy pro české děti...“

V dalším hovoru si dal pan profesor zhruba načrtnouti plán organizace českého školství volyňského, po jejímž ukončení jsem měl převzítí týž úkol na Krymu. Došlo také na závažnou otázku, bude-li možné za všeobecných zmatků na Ukrajině přikročiti k podobné kulturní práci, a když už jsme byli u tohoto tématu, dovolil jsem si poukázat na event. nebezpečí, jakému je pan profesor vystaven za pouličních bojů v Kyjevě a při nastávajícím obležení města vojsky bolševickými. Masaryk se usmál, pronikavě na mne pohlédl a odpověděl: „Jsem také voják, a vojáci se nesmějí vyhýbatí nebezpečí...“ Věřil jsem, že to myslí doopravdy, zvláště, když jsem vzpomněl na nebezpečí, v jakém byl nedávno v hotelu Metropol v Moskvě. Ale i tentokrát dopadlo vše dobře: do komnaty sousedící s pokojem Masarykovým dopadl granát, a otci Masarykovi se nestalo nic. A je dosti pamětníků těch bouřlivých kyjevských dní, kdy se Masaryk ani za bombardování města nedal odvrátiti od cesty do schůzí Odbočky Čs. národní rady a do jejích úředních místností.

S přáním dobrého pořízení v nové práci se pan profesor se mnou rozloučil. Bylo to druhé a poslední moje setkání s ním v Rusku. Události uzrály tak dalece, že Němci zahájili postup na Ukrajinu, a Masaryk odjíždí 22. února z Kyjeva a z Ruska vůbec. Nedošlo také k organizování školství volyňského, neboť 24. února vyjíždíme i my z Kyjeva jako poslední vojenský vlak.

Přísaha.

Josef Kudela.

Naši vojáci v Rusku přísahali v prvních letech světové války caru Nikolaji II., za revoluce Zatímní vládě. Bolševickým státním převratem byla tato vláda rozehnána — státní orgán, kterému naši vojáci slavnostně slibovali věrnost, je odstraněn, a jak se zdá, nadlouho. Mají nyní naši vojáci přísahat věrnost nějakému jinému vrcholnému státnímu orgánu na území Ruska? Sovětské vládě, jež ujednala příměří s našimi nepřáteli a zahájila s nimi jednání o mír? Či vládě Ukrajinské centrální rady, kterou neuznáváme za hlavu státu plně samostatného a kterou také vidíme vstupovat v mírové jednání s Němci a Rakušany?

A přece — zdá se — je třeba, aby naši vojáci byli zavázáni novou přísahou. Nejen proto, že je obecné přesvědčení, že voják má vykonat slavný slib věrnosti a tím si znovu a hluboce připomenout svou velkou a těžkou povinnost. Ale také tehdejší poměry na území ruského státu, obecný zmatek politický a hospodářský, myšlenkový i mravní, bezohledná agitace, pracující libivými hesly, chystaný separátní mír Ruska a Ukrajiny, ohrožující Rumunsko i naše vojsko v Rusku, vítězství ústředních mocností nad Itálií u Caporetta a jejich přípravy k rozhodné ofenzivě na západní frontě, některé nepříznivé zjevy v našem vojsku (vyvolané vlivy ruské revoluce a nesnázemi v zásobování), to vše činilo nutným — tak aspoň se obecně zdálo — aby našim vojákům slavnostním slibem věrnosti, vojenskou přísahou byla znovu připomenuta povinnost, kterou dobrovolně na sebe vzali ke svému národu a jeho státu.

V plenární schůzi Odbočky Československé národní rady pro Rusko, konané v Kyjevě v polovici prosince 1917, byl schválen text této přísahy. V prvním odstavci se pravidlo, komu přísaha platí:

„My, českoslovenští vojáci prvního národního revolučního vojska za hranicemi vlasti, rozvázavše navždy náš smluvní poměr s Habsburky i monarchií rakousko-uherskou, pamětlivi těch velikých a dosud nepomstěných křivd, jež byly na nás po staletí páhány, drahému svému národu československému a vůdci zahraničního revolučního hnutí, Československé národní radě s profesorem Masarykem v čele, přísaháme“.

Československá národní rada zde tedy měla přísahu vojáků, platící národu, státně se organisujícímu, přijímat jako vrcholný reprezentativní orgán tohoto národa, resp. jeho budoucího státu, jako zástupce jeho příští vlády. Členové Odbočky Čs. národní rady měli jet do jednotlivých pluků našeho vojska a tam přijímat přísahu jménem Čs. národní rady.

Předtím svolal je Masaryk na 30. ledna 1918 k slavnostní schůzi, jež se konala ve velkém hostinském pokoji hotelu de France v Kyjevě na Kreščatiku. V té schůzi napřed Masaryk sám vykonal slib: „Jsem si vědom, že jsem podle mužného vzoru našich vojáků, kteří se první postavili proti Rakousku, od samého počátku postupoval podle našeho všenárodního a slovanského programu. V této službě národa chci vytrvati do konce. Slibuji to vám, našemu vojsku, naší emigraci, národu.“ Potom žádal členy Odbočky, aby do jeho rukou složili stejný slib, který znamená jen, že „pro blížící se světodéjně rozhodnutí musíme všichni zvýšiti své síly a že síly ty chceme účelně spojit.“ Praporečik Rudolf Medek přečetl text jejich slibu, zakončeného větami: „Věrně chceme sloužiti svému národu v jeho velikém historickém zápasu, pokud tak bude jeho vůlí. Tak velí nám naše čest a věrnost našemu lidu a domovině.“ Slib byl potvrzen podáním ruky profesoru Masarykovi a podpisem na formulí slibu.

Protokol o slavnostní schůzi byl pak otištěn v Československém denníku (dne 12. února 1918).

V této slavnostní schůzi máme již obraz nejvyššího orgánu státu. Profesor Masaryk jako hlava státu (víme, že na jaře 1917 ho naše vojsko na Rusi prohlásilo diktátorem československé republiky) vykonává slib před slavnostním shromážděním členů Odbočky Čs. národní rady, kteří tu představují zároveň zastupitelský sbor i vládní orgán. Pak oni sami jako členové vlády, skládají slib do rukou hlavy státu.

Brzo potom (dne 15. února 1918) bylo v Československém denníku oznámeno, že v nejbližší době budou pluky I. československé střelecké divise konati přísahu a že jí bude jménem Čs. národní rady přijímat Rudolf Medek.

Kyjevská přísaha byla vykonána v době neobyčejně těžké, za obecného rozvratu Ruska, za mezinárodních poměrů pro náš boj a naše naděje velmi málo příznivých. Také místní situace byla zlá: Od 28. ledna bojovalo se o Kyjev; sovětské vojsko ho dobývalo na Ukrajincích — město bylo ostřelováno z těžkých děl, vedly se pouliční boje se střídavým úspěchem.

V takové době tvoříme v Rusku vlastní vládní a zastupitelský orgán, zařizujeme se jako stát.

Pro tento náš stát profesor Masaryk ve svém slavnostním slibu načrtl program: „Nezávislý československý národ bude v čele národů demokratických a pokrokových; československý samostatný národ po příkladu husitských a táboritských předků provede pronikavé změny svého sociálního ústrojí.“ Tu je již v zárodku vyslovena programová část Prohlášení nezávislosti československého národa z 18. října 1918.

Když jsem se na podzim 1920 vrátil ze Sibiře do vlasti a pak v únoru nastoupil zase na střední škole, byl mi dán k vyplnění dotazník, kde byla též otázka: kdy jste vykonal slib Československé republice? Odpověděl jsem: 30. ledna 1918...

Dvě setkání.

F. Švanda.

Setkal jsem se s T. G. Masarykem několikrát. Dnes se zmíním jen o dvou případech. Po prvé to bylo v r. 1906.

Tehdy, kdy bylo vzpomínáno 50. výročí smrti Karla Havlíčka Borovského, byl prof. dr. I. A. Bláhou pozván prof. Masaryk do Nového Města na Moravě, aby promluvil o Havlíčkově významu. Nedovedu dnes opakovat, co všechno tehdy Masaryk na novo-

městském náměstí říkal, ale na jedno se pamatuji přesně, na Masarykův klid. Za jeho přednášky došlo k výtržnostem, několik občanů prudce projevovalo svůj nesouhlas. Masaryk stál na tribuně docela klidně, jen čekal, až se lidé, zřejmě k svému úkolu předem určení, vykřičí. Jeho klid imponoval. Podnes při vzpomínce na tento tábor lidu vidím jeho vzpřímenou postavu, jež jako by beze slov dokazovala, že pravda se nedá ukřičet, že rozčilení není program.

Druhá vzpomínka se víže k Masaryku-presidentovi. V červnu 1928, krátce před druhým legionářským sjezdem v Praze, navštívil pan president Kroměříž. Uvítání bylo skvělé, neboť Hanáci dovedou svou lásku opravdu projevit. Vešel jsem tehdy skupině legionářů, kteří z celého kraje přišli uvítat svého vůdce. Podal jsem hlášení, pan president poděkoval, stiskl mi ruku a tak, jak jen on to dovede, srdečně pozval bratry do Prahy slovy: „Na shledanou na sjezdu v Praze“. A když potom odcházel za jásotu malých i velkých do arcibiskupského zámku, cítili jsme všichni, že jeho pozvání bylo upřímné, otcovské. Neboť Masaryk-president nezapomínal svých revolučních vojáků.

U pana presidenta Masaryka.

Z. K.

U pana presidenta Masaryka jsem byla před sedmi lety. To mi tehdy bylo pět let — ani jsem ještě nechodila do obecné školy.

Pan president tehdy pozval legionáře z Moravy a Slezska, aby přišli k němu do Židlochovic i se svými rodinami. Jeli jsme tam s rodiči a bratrem v autobuse; nasedali jsme blízko nádraží u hotelu Padowetz. Byli jsme v tom autobusu natlačeni jak slanečci. Bylo zamračeno a kousek za Brnem začalo lít jak z konve. Měli jsme strach, že z návštěvy nic nebude, že pana presidenta ani neuvidíme.

Když jsme přijeli do Židlochovic, ještě pořád hodně přšelo; honem jsme přeběhli z autobusu do jakési hospody. Ale přece jen přestávalo přšet. Tatínek se šel do zámku zeptat, co bude s návštěvou; netrpělivě jsme na něho čekali. Venku zatím vysvítl slunko a tatínek s několika pány nám přišli zvěstovat, že máme jít do zámeckého parku.

Tam u brány stáli na stráži francouzští legionáři ve svých modrých uniformách s barety na hlavách. Našemu Ivanovi se velice líbili. Tatínek nás k nim zavedl a řekl jim to; vesele se smáli, když slyšeli, že podle našeho Ivana oni jsou nejhezčí.

Za zámek v parku stálo již mnoho lidí kolem schodiště, kudy se jde na terasu a do zámku. Také jsme tam čekali. Uvnitř, za velkými skleněnými dveřmi, pozdravili pana presidenta zástupci legionářů; tatínek byl také mezi nimi. Po chvíli vyšel s nimi pan president na terasu. Tam mu jedno děvčátko podalo kytici a Aleš

Čizmář ho pozdravil za všechny děti; řekl mu také, že pan president je tatíčkem našich otců a tedy našim dědečkem. Pan president potom promluvil k legionářům i k nám dětem. Z jeho řeči si již nepamatuji nic, jen vím, že nám řekl malinké legionářičky a malincí legionářičci.

Po řeči sešel pan president mezi nás a ubíral se do parku. Při tom se vesele bavil s legionáři i dětmi. Potom na volném místě v parku postavili proutěná křesla, pan president si sedl do prostředního a rozmlouval s každým, kdo k němu přišel. Také jsme se s Ivanem tlačili blízko a jsme na jednom obrázku s panem presidentem oba vyfotografováni.

Po vedlejších cestách parku jezdila zatím nákladní auta a z nich rozdávali dětem koláče a sodovku; koláče byly takové velké s mákem a tvarohem. Kdo chtěl, šel si i po druhé.

K večeru, když už bylo chladněji, přinesl nějaký pán kabát a přehodil panu presidentovi přes ramena. Při tom ho přemlouval, aby už šel domů, ale pan president ještě zůstal mezi námi. Skoro dvě hodiny byl s námi. Už zapadalo slunce, když vstal, rozloučil se a odcházel k zámku. Tatínek šel s ním a nás s maminkou sebral také s sebou. Když se pan president u schodiště loučil, všiml si také nás dětí. Podal mi ruku a já jsem mu řekla, jak jsem byla zvyklá, Nazdar. Trochu jsem se styděla a proto jsem to tak protáhla: Náázdáár! Pan president se vesele usmál a také to tak protáhl: Náázdáár! Můj bratr mlčel; dodnes si nadává, že také na pana presidenta nepromluvil.

Domů jsme jeli zase v autobusu; všichni vykládali, co komu pan president řekl.

Hodiny cesty ke druhému břehu.

Dr. Bohuslav Bouček.

Poslední cesta povede symbolicky ve stopách první, slavné cesty po návratu ze širého světa, kdy se vracel do obnoveného státu jeho tvárce a vůdce. Cesta nyní směřuje opačně, k Wilsonu jménu, a přece jen do posvátné půdy domácí. A ani tam neskončí, povede stále mezi námi, bude odhalovat nové směry, nové průhledy, i nadále povede nás i generace příští.

Tehdy na té první cestě lid jásal, dnes truchlí upřímně, hluboce, oddaně a vděčně. Uvědomuje si nebo aspoň podvědomě cítí, že přejímá program, dává se i nadále věsti.

Jak živelný byl jásot tehdy, tak čistý, pravý a nepřikázaný je zármutek nyní.

Od neblahé soboty večer jen matně vnímáme rozdělení času na kalendářní dny, neboť noci nenaplňují své pravidelné poslání. Časové mezníky jsou dány lékařskými zprávami. Práce se koná nezáživně, neděle neosvěžuje vyčerpané síly, člověk

jako by měl porozumění jen pro takové věci, jako je tlak krevní, tep, teplota. Všechno ostatní vás nezajímá. Hrozíte se zlověstné zmínky o přerušovaném dýchání, děsí vás obsah slov — zasířené vědomí. Jak jen to je možné — Masaryk a zasířené vědomí! To vám nikdy na mysl nepřišlo; proto vás to desorientuje. Ztrácíte rovnováhu přes to, že hledáte útočiště ve fyziologických předpokladech — stírá se vám časová představa, jaká doba uplynula mezi jednotlivými lékařskými nálezy. Kdy že to řekli — obrat k horšímu? Za noci pátrá nepokojný duch, bylo-li to včera? Kolik bylo dechů? Najednou jako by nebylo včerejšku, od soboty do pondělka a úterka všechno se vleče nepřetržitým pásmem. To patrně vy sami prožíváte obestřené vědomí po těch hrozných lékařských slovech, nevíte dosti jasně — odkud to všechno. Je tady přece dílo, které má svého původce a tvůrce, a dílo nemůže být odloučeno od tvůrce.

Cítíte se někde na rozmezí lidského a nadlidského, tráť se vám vymezení místa a času — jako by vás věčnost obestřela.

A přece vnímáte nový den, který se loudí do oken. V pět hodin ráno vřeští zvonek — to orgánové veřejné služby se zmýlili v adrese, hledají vrchního strojníka fakulty, aby vyvěsil smuteční prapory — — Nastalo smutné jasno.

Děti, jež jindy těžko lze probudit k přípravám na školu, nějak bez výzvy již v šest hodin sedí u rozhlasového přijímače.

Tedy ve 3 hod. 29 minut! Děti odcházejí do školy v tichosti, zaražené, v sebe uzavřené. Zakrátko se vracejí; je jim samým neobvykle ticho na ulicích. Vypravují, kterak měla paní učitelka proslov — povšimly si, že měla oči plné slz. K těm starším na gymnasiu promluvil profesor, hlas se mu chvěl, v hrdle se to zadrhovalo; studenti se dohodli, že budou nosit smuteční pásky a že se složí na krásný květinový dar. Venku na ulici napomínají dorostlí ty nejmenší školáky, že dnes se nehlučí. Poté se octnete v zasedání akademického senátu Masarykovy university; setkávají se tu hodnostáři po návratu z prázdnin, ale vítají se jen mlčky stiskem rukou, nejvýš jen konvenčními, bezbarvým hlasem pronášenými pozdravy. Hovor vážne, i když se jedná o tom, co podnikne nyní Masarykova universita. A pomalu si dáváte dohromady poznání, že všechen ten smutek je obecný, a pochopujete, že zprávy novin, před vámi na stole rozložených, českých i německých, nenadsazují v citu ani v obsahu, nejsou pouhým výplodem žurnalistického umění a praktiky.

Potvrzujete si, že Masaryk přece jen neumřel. Chápete v novém světle jeho osvobozovací pravdu. Je zde jeho mravní koncepce československého státu, je tu jeho výklad nejlepší politiky: každý konej svou denní všední povinnost, jak nejlépe umíš.

Nám legionářům byl a zůstane trvale jasným Masarykův program, povznesený nad čas, nad lidské hoře. Masarykova pravda zahlazuje všechny strasti jednotlivcovy i celku. Poznávejme ji, je to cesta k dokonalosti, síle, lidské očistě.

PAMÁTCE HRDINŮ.

Matce mého přítele J. Richtra. *František Kryštof.*

Brněnský rodák, geometr, záložní dělostřelecký poručík-dobrovolník, padl hrdinně jako velitel baterie na pohoří Vlasině v boji proti Bulharům na podzim roku 1915.

Tak často v této krvavé válce
přes hory, doly pohled můj těká
k stařence, která v modravé dálce
na svého syna nadarmo čeká.

Od hranic zlaté moravské země
modlitba jejích vetších rtů leří,
na křídlech větru doléhá ke mně
jak tichý šelest vadnoucích snětí.

V cizinu chladnou z domova nese
nejdražší přání staříčké matky,
bloudí jak teskná ozvěna v lese,
ztracené dítě volajíc zpátky.

Jak mně je líto, stařenko bílá,
těch vašich šedin na vpadlé skrání,
každíčkové slzy, kterou jste lila,
a věčně k nebi sepiatých dlaní.

Jak mně je líto bezesných nocí,
které vám vetchou schýlily hlavu,
jak mně je líto, že budu moci
dátí vám jenom žalostnou zprávu,

přinést vám jenom z dálného světa,
z pohoří, jež se do oblak vzpíná,
kytici trávy, která dvě léta
roste již z hrobu vašeho syna! . . .

Kdo by moh' změřit žalosti moře,
které se v srdce mateřské zřítí?
Ale snad přece do toho hoře
může se závistí útěchy vlítí.

Stařenko vetchá, s vrásčitým čelem,
nehleďte s takým zděšením ke mně!
Vždyť váš syn pokryl chladnoucím tělem
zápraží srbské nešťastné země,

když ji ve chvílích hrůzy a zmatku
vražedný požár zasáh' tak lítě,
že byste marně hledala matku,
které by válka nevzala dítě!

Matičko dobrá, nelomte ruce
nad touto krví šlechetnou, milou,
která pod nožem bulharským prudce
vytryskla k nebi poslední sílou

jak vřelý výkup za černou bídu,
pod jejíž tíhou národ náš sténá,
jak vroucí oběť pro blaho lidu
ke cti a slávě českého jména.

Až jednou přece utichnou děla,
z červánků rudých slunce až vstane,
a duha míru jasná a skvělá
na naší chmurné obloze vzplane,

Svobody ruka pevná a smělá
až v kleslých duších oheň zas vznítí,
až naše mračná, zmučená čela
osvěží ráno nového žití,

tu z českých dědin jak řeka věčná
bude se vždycky do dálky řinout
modlitba vroucí, modlitba vděčná
za hochy, již se nebáli zhytnout

pro lepší časy země své rodné
na ruských stepích, francouzské hrudě,
na širých polích Dobrudže plodné,
v divoké, skalní, balkánské půdě.

Stařenko smutná, až v oné chvíli
s vaším se vzlykem velebně spojí
hlas celé vlasti: snad dá Bůh milý,
že se vám rána hluboká zhojí

a že vám úsměv, byť i jen tichý,
tak jako měkká, měsíční záře
pocitem náhlé vznešené pýchy
zasvitne v slzách, přelétne tváře

nad hrobem syna, kde národ němý
v posvátné úctě koří se k zemi.

(Legie ze Srbska.)

Hrst vzpomínek na L. V. Tučka.

Vojtěch Tuček, Brno.

Motto: „Skláním se a věřím!“

Autor památníku „Prvních tisíc
branného odboje“ (1924).

Od počátku středoškolských studií Louise V. Tučka na arcibiskupském gymnasiu v Kroměříži, v nichž pokračoval na c. k. českém vyšším gymnasiu v Brně a dokončil přípravou pro obchodní povolání na školách v Brně a v Praze, uplynulo něco přes sedm roků, kdy nastoupil své první místo v cukrovaru v Háji u Opavy v r. 1898. Bude-li se jednou někdo obíratí rozborem dokladů o vnitřním duševním vývoji Tučkově v následujících letech až do jeho odchodu do Moskvy v lednu 1913, zjistí, že od okamžiku, kdy si začal uvědomovati svůj poměr k životu a lidem a hloubati o úkolech svého národa ve smyslu Masarykova „sub specie aeternitatis“, procházel obdobím nejtěžších hlubokých vnitřních krisí pod vlivem rozmanitých filosofických a etických otázek, které neurvale bušily a ryly v jeho hloubavé a vnějšími obličejemi na cestě k poznání konečných pravd neustále rozjířňované duši. Zjistí, že těžko bude moci býti rozřešena hádanka, jak se mohl v době poměrně krátké probíjovat člověk, který vše rozleptávající skepsí a šíravou autokritikou maří takřka každou možnost vnitřní konsolidace po celou řadu let k tak soustředěnému rozmachu nepředvídané energie, že bylo možno napsati o něm později:

„Tuček! Jméno, které je tak úzce spjato s naším zahraničním odbojem, že není ani možno si představití, jakými cestami by se byl ubíral, kdyby nebylo toho, který toto jméno nosil a který od prvních dne vypuknutí války byl ideovým vůdcem celého našeho osvobozovacího zápasu v Rusku.“ (Julius Ráb, 7. dubna 1935).

anebo:

„Již 28. srpna 1914 na druhé schůzi českých dobrovolníků prohlásil Tuček: „Žádný z historických aktů nedál se bez velikého nadšení a bez hluboké odpovědnosti. Právě proto je svatou povinností nás všech jíti do družin, do boje, bez ohledu na to, zda utrpíme existenční nebo materiální ztráty. Čech musí býti dobytý českým vojskem, a to proto, abychom na mírové konferenci mohli vystoupiti s nárokem na samostatnost, odůvodňující svůj požadavek vojenský.“ (Josef Dýma, 12. dubna 1925).

Jako doklad pro své tvrzení uvedu několik míst z Tučkových dopisů, které se mně zachovaly z čilé korespondence s ním. V r. 1902 píše z Kolína n. L.:

„S životem to jde nějak divně. Selhává mi všechno. Myslím ovšem uvnitř. Potud selhává, pokud jsem ztratil oporu, kterou mi byly dříve úzké horizonty. Prohlédl jsem jen trochu nejen do šířky, ale spíše do

hloubky a nalezl jsem sirašnou konfusi. Hledám tedy paliativ v knihách. Čtu Krejčího „O filosofii přítomnosti“; skorem to hltám, ač mi jde hlava kolem, čtu-li takové věci jako: „Geometrie učí, že průsek dvou útvarů n-dimensionálních dává vždy útvar n-1-dimensionální“. Minul jsem se povoláním, obchodní akademii posílám do horoucích pekel, neboť mi nedala žádných základů propedeutiky a bez základů logicko-psychologických bych jen na písku stavěl.“

A v r. 1903 z Týniště n. O.:

„Nikdy bys nepochopil, kdybych sebe výmluvněji líčil tu psotu bídy, že již čtvrtý rok žiji bez jediného člověka, který by mi zde rozuměl, ne mé duši, ale aspoň mým slovům. Je to nehorázná bída, že se nemohu ani jednou sejit s člověkem, s nímž bych jenom o politické situaci nebo o nějaké veřejné otázce mohl promluvit, jako by v našem národě nebylo už správného člověka. Je to smutné a já tu hynu. To by musela být ohromná síla člověka, aby se zde za těch poměrů udržel. Nebo kdybys věděl, jak já, který má následkem své nervosy a nedostatku času tak málo příležitosti důkladněji myslit, jak já dovedu přece chápat každou lepší ideu, jak se mi při jakémkoli druhu nadhozené otázky zdá, že tu otázku jsem měl u sebe již dříve rozřešenu, to je, že jsem ji pochopil s jakéhosi širšího hlediska už dříve, než byla jiným pronesena, a jak přece musí to vše zůstat tam ve mně! Je mi 24 let, ale nevím stále kam a nevím co!“

A později zase se zmítá v osidlech jiné sehetřýzně: r. 1904 píše ze Slaného:

„Celá má životní energie tříští se teď na tomto rozporu: Jsa v úřadě nemyslím nikdy intenzivně na práci kancelářskou, protože líhnu k práci jiné. Na tuťo však se mi nedostává dosti sil, poněvadž se nemůže koncentrovat, jsouc přerušována hodinami úředními. To mne rozemílá jako mezi dvěma kameny. Pokud nebude tento vleklý konflikt rozřešen, bude se má energie tříštit stále. A tak jsem rozesmůlnělý životem.“

Jindy opět pochybuje o svých schopnostech k životu a hledá zdroje toho v dědičných vlastnostech rodu; r. 1905 na př. píše těšně před odchodem do Stýrského Hradce k Puchovi:

„Vidíš to vlákno, které se táhne všemi našimi povahami? Vidíš onu nezpůsobilost k životu, jak proti ní stojí uzpůsobení intelektuální? Vidíš nespokojence, kterého nezužitkovaná energie činí sebevrahem? Všichni jsme, jako by nám někdo křídla svázal. Křídla máme všichni, ale všichni máme i nedostatečnost k životu; je to naše vrozená dobráckost, která je vždy poutem tam, kde jí v rozhodných chvílích nesmí býti. A vše to, vše letí kolem tebe, vidíš to celé, je to jako něco, co se děje s absolutní nutností předem vypočtené dráhy.“

A tak v tomto střídání vždy nových problémů, které jako by bylo příčinně spjato se střídáním míst Tučkova zaměstnání, usazuje se konečně u Laurina a Klementa v Mladé Boleslavi; ale ještě v r. 1906 odtamtud píše:

„Nemohl bych bez té neb oné přece duševní ani býti. Abych však reagoval na jeden pasus tvého listu, podotýkám, že jakkoli sebevražda z pohnutí vnějších nebyla by pro mne nikdy možná, připouštím přece její oprávněnost v okamžiku, jakmile nabude člověk přesvědčení, že jeho celé chtění a ty quasi—ideály jsou již v zárodcích ničeny přirozenou impotencí. Té píle včelí, která dle tvého mínění může vždycky vésti k cíli, ještě nemám. Kdyby jí u mne nebylo zároveň s vrozenou geniálností nebo aspoň s takovou v přímém poměru s utvořenými metami, pak v tom vidím nutný motiv sebevraždy. Možná i tu, že dojdou jiného úsudku, což však bude jen tehdy, dojdou-li k nějakému definitivnímu rozřešení otázky fyzické smrti a života záhrobního.“

Teprve v letech následujících je možno zjistiti pozvolný ústup od sebezřavého egocentrismu, který se točí a krouží stále jen kolem sebe sama a jen bolestmi reaguje na vše, co není s to okamžitě splňovati touhy třeba nejideálnější. Jsou přímé doklady toho, že obrat ten byl podnícen studiem Masarykových spisů „Česká otázka“ a „Naše nynější krize“, kolem nichž nemohl projíti Tuček při svém hladu po rozšíření horizontů a po východisku ze svých krisí bez nehlubšího zájmu pro perspektivy, kterých se dostalo Masarykem úkolům kulturních i politických snah národa. Zřejmě mu právě toto usnadnilo chápati kterékoli povolání s jiného než úzce omezeného egocentrického hlediska, tedy hlavně s hlediska praktické filosofie češství. V kterém roce byl dovršen tento obrat, nelze mi přesně udati; ale je takřka hlášen dopisem bez data, jistě však po r. 1911, těmito slovy:

„To všechno je dobrým znamením pro „reální politiku“, kterou teď konec konců výhradně pěstují. Ba myslím, že jsem zmeškal příliš mnoho času ve svém mládí autokritikovaním, nebo, což je přiléhavější výraz, „grübeln“, kdyžž čas, drahocenný čas ubíhal, a my, místo abychom byli život zdravě už tehdy chopili za pravý konec, vyčerpali se stanovením etických hodnot nebo krátce filosofováním. Byli bychom nyní méně nervosní, byli bychom nyní snáze lámali život rameny. Ale tato situace je konečně teď již dána; i rekriminace slabostí jest slabostí dosud neodhozenou. Máme nyní před sebou život! Máme nyní před sebou cíle! Nezkoumám už nyní jako kdysi, v jakém poměru jsou k „zornému úhlu věčnosti“, ale neškodí. Máme prostě pořád něco před sebou, co nás láká, napíná, co dělá náš život výhni a radostí zároveň. Já tedy tu svou flintu do žita nehodím. Své politické cíle doufám dosíci cestou, na které se ležru, cestou obchodu k politice, což není obtížné, dovede-li člověk využití jistých vhodných chvílí v životě. Není i v tom kus lidské krásy uplatňovati se mezi lidmi v poměru k lidem místo pouhého dříve hlásaného stačení svému nitru? Jak krásné to musí býti dávatí myšlénky mezi lidmi! Nechat je stát se činem tím, že je vystavíš stům ke kritice! Potom je už lhotejné, zda nutné procento tvých spolulidí vláčí tvé myšlénky blátem. Důležité je, abys stvořil svou myšlénkou nové situace, ať jim potom říkáš pokrok nebo jinak. Jediným uplatněním člověka hodným jest, dáti myšlénky do víru spolulidstva. Pak jsou

vždycky činem; že dobytím, pro to je směrodatné to založení považové, ve které já teď již pevně věřím!“ (Podírl autor vzpomínky).

To je jistě přímo heroický životní program, sotva pochopitelný; po rocích chaotického kolísání a rozleptávající skepse, po beznadějných bojích se vším, co se Tučkovi jevílo brzdou, nedostatkem, překážkou a nepřekonatelnou slabostí v rozvoji jeho osobnosti, také on sám v této chvíli jistě netušil, že několik let později bude postaven před zkoušku a nucen dokázat, že program nebyl pouhým gestem. Že jím nebyl v první části, to se ukázalo velmi brzy. Tučkova osvobozující vůle k soustředěnosti v práci kancelářské nabyla rychle takové úplnosti, že byl již velmi brzy poslán firmou Laurin a Klement za hranice k vyřizování nejobtížnějších obchodně-průmyslových záležitostí. Stal se tím tak vynikajícím organisátorem a tvůrcem plánů do posledních podrobností promyšlených, že ho firma konečně vzhledem k prokázaným schopnostem posílá v lednu roku 1913 do Ruska jako hlavního ředitele svých tamějších filiálek. A v ničem nezklamal, co mu bylo uloženo:

„Jeho energie, houževnatost, iniciativa, všechny tobě známé vlastnosti jeho tvůrčí osobnosti, se tu plně rozvinuly. Měl jsem dojem úplného soustředění za jediným cílem: prosperitou podniku. Zvýšení počtu filiálek, zástupců, obchod nejen automobilní, ale i s motorovými stříkačkami, silničními válci a hlavní věc, motorovými pluhy. Projekt ruské akciové společnosti Laurin & Klement, rozvoj obchodu s pluhy (centrála Charkov, ředitel Klecanda) a jiné perspektivy — vše zapadlo příchodem války.“ (Jaromír Horváth, r. 1931.)

Ano, to zmařila světová válka; ale to již uskutečňuje se druhý směr programu, stará Tučkova „láska“, o níž kdysi prohlásil, že je pro ni ztracen. Víme ovšem, že tenkrát bylo toto prohlášení gestem z nouze. Neboť ve volných chvílích mladoboleslavských nezpronevřoval se ani této lásce. Vstoupil jako nejlepší přítel Lva Bondyho, druha z kolínského kruhu mladých, do strany státoprávně-pokrokové a založil spolu s úředníkem firmy Laurin & Klement Štěpánem organisaci strany v Mladé Boleslavi. Nevynikl v ní arcíř nikdy jako politický straník nebo vlivný činitel; poznáv jako upřímný ctitel Masarykova realismu předválečný program realistů, zkoumal nyní srdce a ledví strany, o níž musel míti již proto zájem nejbližší, poněvadž to byla strana jeho přítele Bondyho. Hledal tu teprve základní poučení programová a při svém spekulativním založení zkoumal napřed nosnost těch i oněch stranických cílů, akčních prostředků a politických metod. Že se nakonec přiklonil k programu samostatnosti českého národa, k státoprávnímu řešení české otázky ne uvnitř Rakouska, nýbrž proti Rakousku, o tom první náznak dán byl intermezem, které vpadlo do moskevského období Tučkova soustředění na obchodně-průmyslovou činnost, kdy také přišel po prvé do styku s moskevskou českou kolonií. Cítili jsme to zejména, když se vzpo-

mínka na věc vybavila až pod dojmem událostí válečných. Myslím tím krásnou řeč Tučkovu, kterou pronesl v Moskvě k Moravským učitelům o vánocích r. 1913 (viz též Naše revoluce, ročník IV., str. 38 a 350). Neboť to jen forma byla kulturní; obsah byl politicky bojovný. Víme to též z rozhovorů s Tučkem, které jsem s ním měl několik dní po pohřbu otce v Konicích na jaře r. 1914 v souvislosti s rozhovorem o situaci, vytvořenou anexí Bosny monarchií rakousko-uherskou a balkánskou válkou, když jsem mu vypravoval o přípravách, o nichž jsem slyšel z úst srbských pravoslavných teologů na černovické universitě. Podle toho bylo počítáno s válkou v r. 1915, nejpozději 1916. Ale kolo dějin se točilo rychleji. Počátkem července 1914, tedy po sarajevské vraždě, přijel Tuček ke krátkému pobytu do Prahy. Zde byly se Lvem Bondym vedeny „za krásných večerů na Petříně“ ony známé, ale dosud sporné rozhovory o válce (Jar. Papoušek, 22. listopadu 1928), po nichž mne Tuček na cestě do Moskvy navštívil v Černovicích. I naše hovory se točily kolem nevyhnutelného světového střetnutí. Ač mnoho nemluvil, vycítil jsem, že je nabit myšlenkami. Tak těžké a divné bylo loučení, když pravil poslední slova: „Snad se již nikdy nevidíme; pečuj o matku a všechny pozdravuj!“ Co to bylo, poznal jsem hned v září 1914 za první okupace Černovic ruskými vojsky, obdržev od jeho manželky z Moskvy dopis z 15. IX., v němž píše:

„Po válce půjdeme asi žebrať co vdovy a sirotci. Ne-li to, pak shledaná mezi námi je navždy vyloučena.“

Ale podrobných zpráv o účasti Tučkově na našem odboji v Rusku dostalo se mi nečekaně teprve od majora Sozentoviče, který byl někdy v létě r. 1916 nakrátko ubytován v Černovicích za třetí okupace Černovic Rusy po Brusilovově ofenzivě. Vyhledal mne osobně, a při intimním čaji, který podávala jeho manželka, dověděl jsem se konečně podrobnosti netoliko o České družině, ale i o právě se rozvíjejících sporech mezi Kyjevem a Petrohradem, mezi Svazem a zajatci, což potom v r. 1917 potvrzeno bylo několika starými čísly „Čechoslováka“ a „Čechoslovana“, které se nám černovickým Čechům v té době dostaly do rukou cestou mně již neznámou. To bylo ovšem po Tučkově prohře v Pedagogickém museu v srpnu 1916. Spory ony mně arcíř dlouho byly nejasné. Které byly jejich příčiny, které byly příčiny nenávisťi zajatců proti Tučkovi? Proč se stále mluvilo s této strany o „teroru Družiny“, o „tučkovských stůrách“? Jak s tím vším lze srovnat známé výroky ze vzpomínek Husáka, Dýmy, Borského, Rába a j., kteří přes různost stanovisk ke skutečně jediné tragické příčině Tučkovy porážky v Kyjevě v podstatě stejně hodnotí jeho základní význam pro naše osvobození, jež tak prostými slovy vyjádřil nad jeho rakví V. Vondrák:

„Tragika tvé předčasné smrti zvyšuje se jímovou shodou okolností; zítra, na Boží hod, bude tomu právě deset let, kdy zasedal v Moskvě

první sjezd Svazu československých spolků na Rusi, první revoluční parlament československé větve, kde tys hrál tak rozhodující úlohu. Před zdrcující silou tvých důvodů ustupovala do pozadí nerozhodnost, poněvadž jsi byl vtělená víra v naše vítězství. Dva a půl roku trvala tato heroická, nadlidská práce, než jsi klesl uštván, ale československé samostatné vojsko jako skálopevný základ naší státní samostatnosti již existovalo, idea její byla již vybojována. Budiž blahoslavena tvá světlá památka!

Další otázku, jak nesl Tuček svoji kyjoyskou porážku, objasní snad nejlépe obsah jeho rozmluvy se Štefánikem 18. ledna 1917 v hotelu Dagmar, která se nám zachovala v Tučkově zápisníku; otiskují jeho zápis o ní:

Napětí, střídané od Pedagogického musea, tedy od chvíle, kdy uvnitř ztratil jsem víru a měřítko pravdy, kdy viděl jsem a zažil jsem, že vědomí spravedlivě konané práce není v politickém životě oporou, nýbrž že o pravdě rozhoduje vašeň massy, toto napětí a ztráta měřítka, jež obě chtěl jsem vyříditi zahloubáním se do filosofie, doufaje tam nabýti jistoty, že pravda jest a že musí zvítěziti, toto napětí vybil se dnes u Štefánika.

Vysvětloval jsem Štefánikovi postup otázky Národní rady, ale zdůraznil, že za největší reální úspěch poslední doby považují všeobecnou naši dohodu (Düricha, Svazu, emisařů a tím i generála Červinky) ve věci vojenského projektu, jež bezpochyby nyní již rychle dostane se ku předu.

Štefánik mi dokazoval, že právě nyní před jeho odjezdem ze Stávky mu Gurko s jedné strany oznámil, že českou velicí řeč pokládá prakticky za neuskutečnitelnou, s druhé strany dal na jevo svoje sympatie s naší věcí a nakonec požádal Štefánika, aby sestavil sám v Rusku komitét (nebo komisi), která by vzala českou vojenskou otázku do svých rukou. Na to Štefánik včera písemně oznámil Gurkovi, že vzhledem k ustavování se právě Národní rady vzdává se sestavení komitétu, aby nenastaly opět iřnice.

Nato oznámil jsem Štefánikovi, že jsem se vzdal kandidatury do Národní rady, poněvadž vzhledem k nepřátelství z různých stran nechci rozšiřovati svým členstvím třetí plochy. Štefánik se tázal, zdali jsem veřejně tento motiv oznámil. Odpověděl jsem, že ne výslovně. Pak Štefánik pravil asi toto: Nejvíce ze všech Čechů v Rusku zajímá mne vaše osobnost. Vidím před sebou člověka vysoké inteligence, pevné vůle, který mocí své vůle dává direktivu celému určitému hnutí.

Musím ale říci, že je kolem vás mlha. Nejsem dnes ani vaším přítelem, ani nepřitelem, ale musím s vámi otevřeně mluvití, poněvadž si musím ujasnití, je-li vaše činnost dobrem nebo zlem. Máme pro pravdu kritérium, které jest nám dáno náboženským zjevením, ale toto kritérium nestačí, je nutné a vlastně zbývá pouze kritérium: do jaké míry dovede jednotlivec skutky svými

udržeti tu linii svého přesvědčení, kterou jedenkráté pojal. Udělal jste mnoho dobra, ale jsou věci, které jsou nevysvětlitelné a mlhavé. Tak víte, že žádal jsem po Kyjevském zápise, aby zápis nebyl zatím uveřejňován, neboť chtěl jsem jej předložití Stávce, a jak se ukázalo, Alexejev byl tím tak spokojen, že jej chtěl dokonce podepsati. A přece se tento zápis objevil v Čechoslovane. Redaktor Dýma mi sice pravil (přichází Košík), že jim bylo vysloveno přání, aby zápis netiskli, ale nikdo na zákazu netrval, nezdůraznil ho. A poněvadž vy máte plný vliv na Čechoslovana, poněvadž dále kromě správy Svazu nedostal exemplář nikdo z těch, kdo by nebyli po zápisu ihned z Kyjeva odjeli, je vývod pro mne jasný.

Štefánik odchází a vrací se asi za čtvrt hodiny.

Zatím problesklo mi hlavou celé to neporozumění, utrpení, které vlastně prožil jsem již od vstupu do Správy, a vzkypěl ve mně celý můj, pod hrdostí tajený bol, všechno to, co prožíval jsem zvláště v posledních dnech v Petrohradě uvnitř sebe a co se vylilo do dopisů U. a při psaní dopisu T.

Pravil jsem asi: „Připisuje se mi moc, které nemám. Moje činnost je řadou snímání cizích hříchů. Kdybych měl skutečně moc, kterou mi připisujete, byl bych žádal, aby se naše politika vedla jinak, ale co je mi platnou „silná vůle“, o které mluvíte, když se musí podříditi většině. Musím to říci před p. Košíkem, ačkoliv pochopíte, jak tím trpí moje hrdost. Ale já viděl jsem před kyjevským sjezdem, že je nebezpečné dávatí celou Správu do Kyjeva, a vypracoval obšírný návrh na sídlo presidia v Petrohradě a ostatku Správy v Kyjevě. To bylo mým přesvědčením, Ale co nastalo? Ještě do sjezdu přemluvil Vondrák moskevskou delegaci tak, že potom ona a část kyjevské hlasovala a rozhodla proti mému návrhu; a já musil hájití návrh většiny, který usazoval Správu jenom do Kyjeva! Já byl jsem proti boji s generálem Červinkou, ale nebyl jsem dosti mocným, abych zamezil boj Vondrákův proti Červinkovi. Já byl jsem jediný, který protestoval proti jmenování předsedy Národní rady vládou, ale zůstal jsem bez podpory. Ale přece se valí celá odpovědnost na mne; tvrdí se o mně, že jsem hybnou silou Správy. Ano, možná, že mám silný intelekt, ale nedostává se mi tvrdosti. Kdybyste mohl pochopití, jak trpím od Pedagogického musea! Tam jsem byl uštván za dvou a půlletní práci; tam zlomilo se uvnitř mne měřítko pravdy! Do Pedagogického musea myslil jsem, že je pravda, jedná-li a pracuje-li se „stichijnym“ vzletem a „poryvom“. Od toho okamžiku jsem zlomen a jako zlomený nechci do Národní rady. Chci najítí pravdu a ovšem hledám jí dnes cestou hlubokého utrpení.“

Štefánik mne v té chvíli pochopil. „Viděl jsem váš pohled a ten mi říká všechno. Věřím vám nyní“.

(Košík odchází).

„Je nutno s vámi mluvití intimně a otevřeně. Máte slovan-

skou povahu, která má daleký ideál v sobě, ale na cestě k jeho praktickému uskutečnění snadno se dostane z linie.

I já jsem mnoho trpěl a takové přiznání, jako je vaše, sbratřuje vnitřně. To není přátelství, neboť přátelství není ničím. Můžete mít, máte a budete mít stranu, ale to budou fanaticové a nikoliv přátelé a bratři. To jsou a budou lidé, kteří odvrátí se od vás tehdy, kdy vám bude zle a kdy byste jejich vnitřní pomoci nejvíce potřebovali.

Nyní vám já věřím; podejte mi ruku a polibte mne. Pro vaše vnitřní utrpení vám nemůže nikdo pomoci. K pravdě a klidu musíte dojít sám. Možná, že až dojdete k té pravdě, nebudete jí pro veřejný život potřebovat, neboť byste se utopil v slzách. Věřím, že tím utrpením dojdete jednou k sobě samému. Neboť pravda jest jen v osamocení, musíte státi sám. Věřím, že dáte jednou lidstvu to, co je mu nejvzácnějšího, t. j., že vytvoříte individualitu. A to má pro lidstvo mnohem větší cenu, než Tycho de Brahové, které jsem studoval a našel je prázdnými, zatím co mnoho jiných jmen nezvučných byla jména velikých lidí. Největší moudrostí je dobrota, abys ani se židli nezacházel hrubě. Individualita má pro lidstvo cenu jako pro slepého slunce, nevidí ho, ale cítí jeho živototvorný účinek.“

Poděkoval jsem, jak jsem mohl. To jest, že kromě mé ženy nikdo mně tak neporozuměl.

Pochopil jsem, že i on musil mnoho trpěti.

Podali jsme si ruce, políbili se a rozešli —

Nevybavuje-liž se potom naléhavá otázka, proč Tuček nedovedl předem čelit podkopné, demagogické práci v táboře odpůrců ještě před Pedagogickým museem a proč se dal schůzi odzbrojit? Kde byla v té době Tučkova silná vůle? Jak to, že po takových začátcích v letech 1914—16 ten katastrofální pád v srpnu? Pravda, pracovaly různé zbraně, účel světlí prostředky. Proč však Tuček nechtěl čelit tomuto špinavému boji? Což urážky, hozené mu do tváře na schůzi, mohly opravdu působit tak mocně, že se v r. 1917 úplně zhroutil a — odešel pro příhody tak běžné v politickém životě?

Myslím, že nejvýstižněji na to odpovídá Břetislav Hůla ve svých vzpomínkách, které mu věnoval:

„Byl přepracován, ano, ale nad to nebyl nikdy agitátorem otrlým, jemuž urážka i fyzická je jen risikem jeho placeného zaměstnání. Tuček nebyl politikem, jak jej známe z denní praxe, politikem-macchiavelistou, jenž každou špatnost, dopustil-li se jí sám, dovede vyzdobití nejšlechetnějšími úmysly, ale vylíčí ji jako nejčernější zločin, spáchal-li ji druhý. Pro politika toho druhu bylo by bývalo Pedagogické museum jen známkou španěle režie. Zda by byl politik takový schůzi tu vůbec svolal, je otázkou; jisté je však, že po neúspěchu byl by politický machr roztočil všechna kolečka svého vlivu, uzavíral by kompromis za kompromisem, jezdil by na schůze, svolával konference, psal, obviňoval, zaklínal,

prosil a vyhrožoval by, a kdyby ani to nepomohlo, vzdal by se jednoduše svých názorů, s lehkostí zastával by názor opačný, postavil by se v čelo opozice — což se tak nestává? Sloužit dočasně nejmocnějšímu činiteli hnutí — masám — a udržet se v popředí je zásadou jednání právě nejobdivovanějších politiků. L. V. Tuček však neměl kůži politického profesionála a těžce pykal, že do popředí hnutí ho válka vrhla nevyzbrojeného příslušnou dávkou hadí pružnosti. Politické záležitosti posuzoval s hlediska etického, a proto i politické efeméry hodnotil příliš přísně. Z lidí, jako byl Tuček, stávají se zakladatelé stran a jejich mučedníci, ale na úspěšné politické tribuny jsou pro dnešní dobu příliš vážní, svědomití a neústupní. Proto také křivda, kterou by jiní snad snesli i s úsměvem, stala se Tučkovi jilfící ranou,“

kteřá se mohla zacelovati jen tou měrou, jakou narážely na jeho „urazenou a poníženou“ duši, stále hladovějící, nové otázky, tehdá již otázky ruské sociální revoluce. O tom píše Hůla dále:

„A tož zase zaznamenával fakta, činil z nich závěry, zkoumal a třídil teorie. Hroutil se sociální rovnováha, je to známka, že učení o ní, kdysi jsem, průmyslově-obchodním kapitánem, tak vděčně přijaté, je zvráceno nebo aspoň vyžaduje korektury a doplnění; je třeba vyslechnouti druhou stranu: hlasatele sociálního osvobození; bude třeba číst socialisty, porovnávat je s filozofy a sociology, hovořit s ekonomy, studovat historii, dotazovat se literatury. A jako by se vracel do studentských let: nedbal nedostatku, ba ani hladu v těch krutých rocích 1918—1919 a nevěda, co se děje s jeho rodinou, překonával všechny osobní city pracovní výkonností a znovu dal celou svou osobnost do služeb snahy najít na všechny otázky doby uspokojující odpověď. Chodil pravidelně jako mimořádný posluchač na přednášky v Akademii a Universitě, bral knihu za knižkou, vědu za vědou a cele se věnoval touze po poznání pravdivého, konečného, vysvobozujícího. Nepodařilo se mu to, ale ta touha byla vznešená.“

A tak se v r. 1920 setkáváme v Praze s novým Tučkem, který i to utrpené příkoří překonal, jako konec konců překonával všechny své životní krise. A nepřekvapilo mne ani, když na otázku, jak se dívá na možnost své rehabilitace, s úsměvem na rtech mávl rukou a prohodil:

„Víš, hochu, vyoral jsem tak hlubokou brázdu, že ji nikdo nikdy nevymaže z dějin mého národa. A to ostatní je lhostejné!“

A v té chvíli jsem poznal a pochopil, že Tuček splnil celý svůj životní program, i tu jeho část, kterou vložil v r. 1911 do věty: „Potom je už lhostejné, zda nutné procento tvých spolu lidí vládčí tvé myšlenky blátem“.

Proto se i sklonil a věřil.

Náš Fricek.

Bohumil Mareš.

Když naše „Compagnie Nazdar“ počátkem měsíce listopadu 1914 dlela na čtyřdenním odpočinku v zákopech čtvrté linie při kanálu de la Marne na Champagni, přišla nám posila asi 30 dobrovolců.

Hoši tito přišli z Anglie; jako nám dostalo se jim výcviku v jihofrancouzském městě Bayonne. Teď je máme mezi sebou první den, a to se ví, že vyptávání jest bez konců: Co a jak v Anglii? Co v Londýně? Co dělají německé ponorky, jak Angličané pohlížejí na obrannou válku? — a různé jiné věci války se týkající.

Z tohoto předmětu sešlo se na druhý: Odkud kdo je, ze kterého kraje a jakého povolání? A začalo částečné seznamování. Jako i my byli hoši z různých krajů Čech, Moravy a Slezska; povolání číšnické však převládalo. Mimo asi 2 krejčí a 4 kuchaře všichni ostatní číšníci. Nadšení a veselí tito bratři byli ponejvíce mládi; jen jejich táta, bratr Roubal, měl přes 40 let, což však mu nevadilo býti ve velkých dobách na svém místě mezi „londýnskými sokoly“.

Při jejich příchodu, ač jsme je očekávali, byli jsme trochu překvapení, neboť když jejich oddíl „vpadl“ mezi nás, zpívali anglicky pochod hrdinných „Tomis“ „It is long way to Tipperary“, což bylo dokladem, že hoši ti již v Londýně částečně byli vojensky vycvičeni a osvojili si válečné znalosti i zvyky; v Bayonne pak anglickou uniformu zaměnili za francouzskou a musili si znovu zvykatí na francouzské povely a cviky; při tom se snažili, aby co nejrychleji měli vše za sebou, neboť každý si přál již býti na frontě v tom svatém zápase za naši samostatnost po našem boku pod fanionem naší roty Nazdar.

Náš velitel capitain Sallé rozumně rozřešil otázku, kam s těmi nově příchozími „Angličany“; byla totiž naše česká compagnie rozdělena na 16 escouades, a tak skoro do každé esconades vřadil dva z nich. Byli s tím spokojeni; měli nás již za starší a „ostřílené“ — museli jsme jim též vypravovati o životě v prvních liniích, jak si počínají Němci, kde jsou, o našich setkáních s nimi atd. Řekli jsme jim naše zážitky od chvíle, když jsme od zouavského pluku převzali posice pod pevností de la Pompelle: že teprve tu jsme museli počati dělati zákopy, abychom se kryli, že v lese pouze vzdálenost 55 metrů nás dělila od boches (bošů-Němců), pak kdo byl raněn nebo zabit, zkrátka vše, a hoši z Londýna to skoro hlítali.

Do mé páté escouady přidělen byl bratr Václav Dvořák, kterému ti „angličtí“ bratři říkali Walter a my zase jsme mu později říkali „dělník“ — přezdívku tu dostal za svou malou zručnost v zacházení s kopáčem a lopatou. Walter Dvořák-dělník měl však převahu nad svými druhy tím, že ovládal mimo češtinu

a tu samospasitelnou též plynně franštinu a angličtinu; také proto tvořil spojku mezi Londýnem a frontou. K němu scházeli se vždy všichni ti čeští dobrovolníci z Anglie; z větší části on jim vyřizoval jejich korespondenci, neboť naši hoši i českým přátelům do Londýna psávali anglicky, aby dopisy nebyly zbytečně cenzurovány. Měl-li některý tam známost, tu byl pověřen náš „Walter“, aby té Betsy neb Dorothe dopsal a vyznal tu horoucí lásku rozloučeného bojovníka.

Bratr Dvořák dostával též z Londýna do zákopů od své přítelkyně anglické časopisy; a proto též přicházeli vždy angličtí bratři k nám na besedu, aby zvěděli, co nového ve Velké Británii. Mezi těmi, co nejčastěji přicházeli, byl bratr František Fric, jinak „náš Fricek“. Říkali jsme mu proto tak, abychom dělali rozdíl mezi ním a „Fritzem“ — to jest pojmenování, které Francouzové i Angličané měli pro každého Němce (kromě té válečné nadávky „sale boche“, kterou se vyjadřovalo největší opovržení k veškerému plemeni germánskému).

„Náš Fricek“, nežli se stal dobrovolcem, byl číšníkem v Londýně. Pocházel z Brna (narodil se v Rajhradcích), byl mladík prosřední postavy a štíhlý, pro číšníka jako stvořený; často pozoroval jsem jeho číšnickou zručnost i zde v zákopech: nesl-li ku příkladu několik jídelních misek nebo kotlíků s pokrmy najednou, hleděl vždy lokty vpřed vystrčenými je chrániti, a stihlo-li ho při takové práci nepřátelské bombardování, tu náš Fricek s celým tím „servicem“ dělal „dřepy“ při každém blížkém dopadu granátu a skoky, bylo-li to dál, aby přece co nejdříve donesl svým druhům vytožený oběd nebo večeři; hoši pak si ho libovali, že jim to přinesl plné za tepla a bez hlíny.

Vojákem byl „náš Fricek“ řádným a oddaným, nikdo ho neslyšel dělat „rouspetance“ (brblání), ačkoli co jeden z nejmladších mnohdy dostal práci, do které se starším nechtělo.

Dovolila-li „našemu Fricovi“ služba v první linii několik volných okamžiků, tu přišel vždy do našeho krytu, díry zvané „Čechie“, kterou obýval můj čtyřstup, bratři Kofleur, Kostlán, Dvořák a já. Díra byla dosti prostorná a hluboká, snášela i dobře běžné bombardování, kterým nás Němci skoro každodenně dařili — stála nás mnoho námahy a mozolů, ale za to jsme tam byli v jistotě. Slámou jsme ji vystlanou neměli, jelikož jí nikde nebylo; nahrazovali jsme tento nedostatek chvojím, a kdysi krásné okenní záclony, které jsem přinesl ze sutin vily „des Marquises“, sloužily nám za koberec, stůl i lože.

„Náš Fricek“ obyčejně nepřicházel sám; přišli s ním i jiní londýnští bratři, Kočarník, Černý, Nezavdal, Novák a jiní. Říkával jsem tomuto besedování „slézání Angličanů“, neboť aby se k nám někdo zvenčí dostal, musel léztí napřed po kolenou, pak po břicho, potom se převálit dovnitř a schoulit se, aby co nejméně místa zabral, neboť naše díra byla dělána jen pro čtyři, a bylo-li nás tam sedm, tu museli někteří zůstatí ležeti.

Mezi jinými „náš Fricek“ mne zaujal svým věkem a původem; měli jsme asi stejný věk a oba jsme byli z Moravy. — Zvláště pak upoutala moji pozornost slova, která byla vždy závěrem v diskusi o naší situaci: „Hoši! Probijeme se“ — říkával „náš Fricek“, načež Walter dodal vždy své: „Yes et arme à la bretelle (ano, s puškou na řemenu) poženeme tu germánskou hordu vetřelců, a jako zající poběží oni, jen až Anglie vše zmobilisuje, lid, industrii, kolonie, loďstvo a letectvo!“ Široký úsměv při tom zahrál mu v obličej; všem vzplanuly nadšením zraky. A skoro vždy strhli mne s sebou; z „Čechie“ pak hlaholila píseň: „It is long way to Tipperary“, vyvolaná naší válečnou poradou a Frickovým heslem: „Hoši, my se probijeme“.

Stalo-li se, že nebyl právě Walter doma, t. j. v úkrytu, a přišel „náš Fricek“, tu hned sháněl nějaký anglický časopis; chtěl se v angličtině zdokonalit co nejvíce, měl silnou důvěru, že s Anglií to vyhrájeme, že on se domů vrátí, totiž že se do Prahy probijeme. Do Prahy a dále na Moravu. Vzpomínali jsme na rodné naše kraje, já na Hanou a on na Brno; při podobných vzpomínkách „náš Fricek“ nejraději zpíval píseň Na brněnské silnici.

„Náš Fricek“ pevně věřil v náš budoucí stát — jako jsme v to věřili všichni, a tím více, jak přibývalo příznaků zákopové války.

Zimy sice přibývalo, ale za to deště ustaly. A také zákopové a opevňovací práce se stávaly méně namáhavé. Opevnění naše bylo již důkladné. Jen dozadu nebyla hloubka spojovacích zákopů dostatečná, a to hned počínaje silnicí Châlon-Reims. U této silnice stálo několik více nebo méně rozbouraných domů, jejichž sklepy sloužily našemu bataillonu za kanceláře nebo zásobárny.

Bodem nejvíce ostřelovaným byla studně u la Marquise, pak též trochu dále místo, kde se vycházelo na silnici. Ta pro usnadnění transportu neměla být prokopána, neboť v časných ranních hodinách projížděl tam obrněný automobil, který s velkou rychlostí sypal granáty na německé posice a pak zas odejel. Velkou radost jsme z toho neměli; neboť jakmile náš obrněnec odejel, začali nám to Němci oplácet a zuřivě házeli tam šrapnely i granáty.

Přecházení přes silnici bylo velmi nebezpečné v každé době, ve dne i v noci. Němci asi ten kout znali a stříleli tam v malých přestávkách z kulometu.

Byto to již v březnu 1915. Stále držíme týž úsek; všechno zde již známe a na vše jsme si zvykli. Jedné noci se vracela část našich hochů z „corvé des vivres“ (t. j. dopravovali zásoby potravin pro compagnii do prvních linií); mezi nimi byl též „náš Fricek“.

Já jsem v té chvíli byl co „poste fixe“ (nehybná stráž) u své střílny — za čtyři hodiny mám být vyměněn. Na celém našem úseku nic zvláštního. Vše obvyklé: přestřelky, světelné rakety, zřídka s naší strany dělo. Němci, zdá se, střílejí více z pušek —

teď také jako by raket více za sebou vystřelili. Jejich kulomet stále a stále ve skoro pravidelných intervalech střílí na tu naši silnici.

Je doba příchodu našich bratří z Prunay s potravinami. Zase ten kulomet — trrr, trrr, pam, pam. Ptám se sám sebe, proč jsem tak neklidný. Myslím na dnešní raport o rozdělení služby: čtvrtá sekce — corvé des vivres. Máš tam dobré kamarády: bratr Tábořský, Sibrt, Preininger a Fricek.

Nutím se být klidným: všude ticho a naši na číhané; nic se nemůže státi. Jen zdaleka německá děla hřmí; přes naše hlavy vysoko letí granáty 280tek, určené pro čtvrté naše linie k ferme d'Espérance — to přec jako vždy jindy, jako skoro každé noci, nic zvláštního, a já jsem tak zneklidněn.

Blíží se půlnoc a s ní náš „rélevé“ (výměna); brzy půjdeme nahradit posádku v „poste de police“ a oni převezmou za nás stráže. Slyším kroky, snad „officier du jour“. Ano, jest to on, poznávám jeho chůzi. Jde nějak rychleji, nežli by měl; zastavuje se u mne a táže se mne: „Mareš, rien nouveaux?“ (nic nového). „Non, mon adjudant, rien à signaler“, odpovídám (ne, pane adjudante, nemám nic hlásit). On však nejde dále; dívím se proč. Stojí tu a najednou zašeptá: „Mareš, tu sais, notre Fric a été grièvement blessé“ (víš, náš Fricek byl těžce raněn).

Trr, trr, pam, pam, štěká stroj smrti. Adjudandovi neodpovídám, jen potlačuji vzlykot. Slzy derou se mně v oči. Hledím kupředu skrze střílnu tam, odkud zní ten krutý hlas germánského kulometu, který nám zabil „našeho Fricka“. Oh, bídní vetřelci a vrazi bez citu a svědomí, kdy budete mít dosti toho běžnění?!

Odešel důstojník, přichází druhá naše polosekce. Ti již vše vědí. Potkávám bratra Dvořáka, vidím, že i on jest smuten. Tiskne mně ruku a říká: „Viš, že náš Fricek?“ Více říci již tu nemohl pro vzrušení. A z protějška zase ten prokletý kulomet trr, trr, pam, pam, jako by se nám vysmíval.

Půlnoc! Světelná raketa, výměna patrol, stráže na místech, my zase v „poste de police“. Schoulen sedím v koutečku; vlhkost a zima sedá mne na záda. Chápu teď svůj neklid, tušení, že něco se přihodí — zabili mně kamaráda, dobrý „náš Fricek“ padl.

Poznámka. Bratr František Eric se narodil 3. února 1896 v Rajhradcích u Brna, vyrostl a číšníkem se vyučil v Brně, nedlouho před světovou válkou odejel do Londýna. Padl 15. března 1915 — první z londýnských dobrovolníků.

Vzpomínka na br. Fritze.

Jan Mužný.

Mnozí z nás, jimž před boji s rudými bylo dopřáno dosíci Vladivostoku, rádi vzpomínají propagandy v řadách spojenců tělocvikiem a sportem. Bylo to zejména velké sokolské cvičení, lehkooctické závody a kopaná. Nejlepší jedenáctku měl 5. pluk.

S. K. Židenice jí dodaly dva výborné obránce: Pepika Kučeru a Boh. Fritze. Prvý technik, jemuž ani tři robustní Angličané nedovedli vzít míč, druhý nevelkou hranatou postavou zdolal každý „pres“. Synové Albionu se od něho odráželi jako míče. Oba hráči, kamarádi ze školy, byli zařadění u 2. kulometné roty. Fritz zahynul v boji u Olchovky 16. srpna 1918. Přihodilo se to takto:

Po ústupu 7. pluku ze stanice Kaulu na ussurijské frontě stal se nápor rudých zvlášť citelným na pravém křídle 5. pluku, jenž obsadil vrchy před Krajevským rozjezdem a vesnice na východ — Antonovku a Ronovku. Ataman Kalmykov se svými kozáky obsadil kupředu posunutou posíci před Olchovkou na našem pravém křídle. Byly to tři vršky, čnějící nad rozlehlými bažinami, k nimž vedla úzká cesta z Olchovky.

Kalmykov vypátral, že rudí chystají na jeho postavení útok a vyžádal si proto posilu. 15. srpna 1918 vyrazily 2 čety šesté roty pod velením prap. Winttra a první četa 2. kulometné roty s prap. Roztočilem Kalmykovovi na pomoc. Po několikahodinovém pochodu dorazili jsme za úplné tmy do Olchovky. V promočených botách a šatech přespali jsme na trámčích jakési kůlny a za svítání pospíchali na bojiště. Jediná schůdná cesta byla prudce ostřelována rudým dělostřelectvem. Koně se plašili; teprve po velkém úsilí jsme se dostali do kryté zálohy. Čety šesté roty byly ihned zasazeny do boje.

Rudí, podporováni několika bateriemi a četnými kulomety, postupovali v několika řadách. Kalmykov měl k dispozici 2 malá zákopová děla a 1 kulomet. Číselná převaha rudých byla několikanásobná. Kozáci i bratři 6. roty drželi se však obdivuhodně — do poslední patry. Kalmykov v bojovém zápalu dopustil se dvou chyb. Nezásobil se municí a zapomněl na včasný ústup. Kolem poledne byli rudí v samé blízkosti cesty a hrozili přerušit spojení. Nebylo zálohy, aby jim protiútokem nebo střelbou postup zastavila.

Nastal vynucený ústup. Prap. Roztočil dostal rozkaz jedním kulometem zdržovat nepřitele a tak ústup chránit. Narychlo vyhledáno stanoviště, a zatím co čety šesté roty pod klidným velením Wintrovým v pořádku, ale s těžkými ztrátami ustupovaly, 11 dobrovolců druhé kulometné roty pospíchalo, zasypáváno granáty a šrapnely, do boje na záchranu bratří. Měli být obětováni; s nimi bratr Fritz.

Jejich kulomet zaštekal. Chrtil serie ran, působil mezery

v řadách nepřátel. Vždyť stílel náš Franta Bedrunka! Postup rudých zakolísal. Lenta za lentou mizely, bedničky se prázdnily. Avšak ani rudí nezaháleli. Brzy jejich kulomety i děla soustředily palbu v místa, kde bylo 11 odvážlivců se svým kulometem. Čas plynul, nepřítel postupoval, kryt hustým porostem. Jeho „hurá“ zaznělo v samé blízkosti kulometu a zároveň Bedrunka postupující řady nepřátel kosil poslední serif ran. Povel k rychlému ústupu.

Cesta na Olchovku odříznuta. Devět se nás ponořuje do nekonečných bažin, pokoušíme se oklikou dosíci Ronovky. Po-dařilo se. To již Fritze a Hanzelky mezi námi nebylo.

V Ronovce za večerního ticha podává hlášení Bedrunka: „Bratře poručíku, hlásím příchod 9 bratří. Franta Matouš, Žid Taub a já raněni, Koloušek ořes nervů, Fritz a Hanzelka mrtvi!“

Rota zkameněla v tichém žalu. V hlubokém pohnutí želí smrti svého nejoblíbenějšího bratra, Pepík pro věrného druha pláče. Kdo na tvé místo, kamaráde?

Tak se skončil boj, v němž 8 bratří 5. pluku T. G. Masaryka položilo životy. Z obětovaných jedenácti kulometčíků zá-zrakem vyvázlo 9, ne však bratr Fritz.

Ze sborníku Kolem Zborova (Kytice vzpomínek na Zborov a život v le-giích), jež uspořádali Fr. Vl. Hrbáč a Rud. Tlapák; péčí pořadatelského vý-boru zborovských oslav v Mor. Ostravě vydal Mor. legionář v Brně.

Vzpomínka velitelova.

Generál M. Němec.

Dva dny před útokem u Zborova obdržel jsem zprávu, že rota dostane asi 15 dobrovolců na doplnění svého početního stavu. V rotě bylo tehdy asi 55 mužů, takže 15 nových dobrovolníků, příšlých krátce před bojem, bylo pro nás dosti značným přírůstkem. Téhož dne večer, když kuchyně nám dovezly stravu, přišli noví dobrovolci. Jako velitel roty prohlédl jsem si je a s každým promluvil několik slov.

Mou pozornost upoutal dobrovolce vyšší postavy a staršího věku, než byli ostatní bratři. Táži se na jméno; odpovídá: „Jan Hlaváč;“ pak se dovidám, že je od Brna, kde byl před válkou činný v Sokole. Říkám jim, že přišli k rotě v nejhorší době, neboť každou chvíli může dojít k boji, že nejsou úplně vyzbrojeni a vystrojeni. Br. Hlaváč odpovídá, že právě proto přišli, aby se ještě zúčastnili boje, na který se již těší, že jest lepší něco dělat, než nečinně se povalovat v zákopech. Tato řeč mne zaujala a od nového dobrovolce překvapila.

V noci před útokem procházím zákopem, ve kterém byl vždy na dvě traversy jen jeden voják. Přicházím k bratru Hlaváčovi a ptám se ho, jak se mu líbí u roty; odpovídá, že jest spokojen a že nejvíc se těší na zítřejší útok.

Za útoku jsem viděl bratra Hlaváče dvakrát; když jsme doběhli k rakouským drátěným překážkám, zahlédl jsem, jak rychle skáče přes dráty a za chvíli mizí v rakouských zákopech.

Pak jsem ho viděl ke konci boje, když jsme obsadili 4. rakouskou posíci, odkud jsem posílal hlídky do Godova za ustupujícím nepřítelem. Přihlásil se dobrovolně na hlídku, vykládaje žertem, že bude dříve doma, když půjde napřed . . .

Přišla katastrofa u Tarnopole a bolestivý ústup ruské armády. Dne 21. července 1917 prodělává 3. pluk těžký boj u Domamoryče; za ústupu padl velitel pluku, i rota měla těžké ztráty, též se dovídáme, že mnoho našich raněných zůstalo ve vesnici Domamoryč a že je třeba co nejdříve je vyvéztí, aby nepadli do rukou nepřítele, který již obchvacuje vesnici. Posílám tam 8 bratří; mezi nimi jest opět bratr Hlaváč, který se hlásí dobrovolně. Podařilo se jim skutečně několik raněných vynéstí a umístití je na ustupujícím dělostřelectvu.

Po bojích u Zborova a Domamoryče prodělal br. Hlaváč s 5. rotou 3. pluku tyto boje: 24. července 1917 u Hájů-Velkých, ústup z Ukrajiny, 27. května 1918 obsazení Čeljabinska, 2. června 1918 boje u Argajaše, 9. června u rozjezdu 88 a 10. června obsazení Kyštyma, 13. června boje u Trojicka, 18. června druhý boj u Trojicka a obsazení města, 15. července u rozjezda Jegoza a u stanice Mauk, 17. července vzetí Ufaleje, 21. července obsazení Poldněvoje.

Dne 4. srpna 1918 u 160. versty na západourálské trati prodělal svůj poslední boj. Postupující 5. rota byla přepadena nepřátelským obrněným vlakem a velitel roty nařídil za pancéřovým vlakem poškodit trať tak, aby se obrněný vlak nemohl vrátit. Důstojnický zástupce Diensbier, svobodník Jandák a br. Hlaváč dobrovolně odběhli k trati, aby ji přerušili, bohužel, nepřítel upozoroval tuto skupinku, zahájil po nich palbu — všichni tři padli.

Bratr Hlaváč jako voják splnil svoji povinnost a dal to nej-cennější — život — za svobodu své vlasti. Jako sokol pochopil, kde jest jeho místo, a podle toho také jednal. Sotva 7. června 1916 se dostal u Lucku do zajetí, již 28. července 1916 vstupuje do čs. vojska. Byl vždy řádným a svědomitým vojákem, který s ochotou vždy plnil povinnosti, dobrovolně převzaté. Nikdy nezoufal, ba ještě v dobách těžkého ústupu z Ukrajiny dobrým a laskavým slovem povzbuzoval jiné bratry, aby na myslí neklesali.

Byl to jeden z pevných článků nekonečného řetězu našich neznámých hrdinů, a tak jako mnozí z nich tiše a bez nároků obětoval svůj život. Odpočívá s druhými bratry v dálné bratrské zemi.

Vzpomínka na tyto hroby našich nejlepších lidí budiž nám pobídkou, abychom všechny své síly věnovali k upevnění a zabezpečení republiky.

Ze sborníku Jan Hlaváč, jež uspořádal Dr. Josef Kudela a vydal Moravský legionář v Brně.

O Miloši Wurmovi.

(Dopis jeho otci.)

21. českosl. střelecký pluk
z Francie.

Plukovní zás. oddělení.

Čáslav 13. ledna 1920.

Vážený pane řediteli!

Milerád odpovídám na Váš dopis ohledně Miloše, s kterým jsem ztrávil skoro celou dobu na soluňské frontě.

Sešli jsme se asi v listopadu 1916 v Oděsse (Rusko), kdy tehdy vystoupil do jihoslovanského korpusu se svým bratrancem Lvem Švyhosem. Většinu času prožili spolu a také při jakémkoliv měnění místa vždy žádali o pospolitost. 2. ledna 1917 odjeli jsme s prvním transportem (1 prapor) přes Murmaň, Anglii, Francii, Středomoří do Soluně. Cesta, ačkoliv nebyla vábná a nikterak závidění hodna, prošla nám vždy bez jakéhokoliv nebezpečí nebo poruchy. Vždy jsme si ji chtěli zpříjemnit nějakou zábavou. Bylo nás 5 Čechů důstojníků a jediným obveselením byl nám zpěv — jehož Miloš byl silným zastancem, jak pro zpěv ruský, tak srbský a český. Po krátkém pobytu v Soluni byli jsme odesláni na frontu, kde Češi rozlířeni po celém pluku. Tak stalo se i zde, že Miloš a Lev Švyhos zůstali u téhož praporu (II. prapor 7. bělehradský pluk). U praporu po krátkém čase byl velmi vážen pro svou ryzí povahu, pro chladnokrevnost, odhodlanost, statečnost a přesnost od všech důstojníků. Že byl spravedlivý, energický a dobrotivý, byl milován od svého mužstva, což dosvědčovalo jeho loučení. Že jej měl ve vážnosti a lásce velitel naší divise, pozoroval jsem při posledním diner, které strožil na počest našeho odjezdu.

Mohli jsme se viděti vždy za měsíc 1 týden, poněvadž jednotlivé prapory se střídaly v zákopech. Ve volném týdnu pak jsme se společně bavili, jak bylo jen poněkud možno. Nejprve otázka politická se světovou — poměry našich v domovině — otázka naší zahraniční činnosti v jednotlivých státech, pak vojenské běžné věci u pluku a konečně zpěv a nějaká hra. Miloš po celou tu dobu na Balkáně byl veselý při vzpomínce na domov, věřil v úplný zdárný výsledek naší zahraniční akce a tak podporoval a rozmnožoval, jak mu bylo jen možno, řady dalších revolucionářů.

Po skončení naší výpravy na Balkán byli jsme dopraveni do Francie do Cognacu, kde pak jsme se již rozešli spolu, jelikož služba naše byla rozdělena. Odešel brzy nato do školy, pak k pluku, ještě k 22., takže jsem neměl o něm žádných zpráv, až konečně smutná zpráva o jeho smrti mne překvapila. Vzpomněl jsem si na všechny ty naše proslulé debaty na Balkáně, a

bylo mi při tom, že jsem ztratil vlastního bratra, kterému nebylo souzeno užívatí semene dobře osetého a obdělaného. Mluvil jsem nahodile s kol. Hněvkovským, který má ještě nějaké památky a vzpomínky po Milošovi. Žádal jsem ho, aby vše, co bylo jeho neb co by jen na něj upomínalo, Vám zaslal; bylo mi slíbeno. Jiných zpráv nemám. Jestli však byste něco potřeboval k orientaci, jsem vždy rád k službám.

S úctou

Fr. Hladký, kap.

U ZBOROVA.

Podrobnosti o Miloši Wurmovi a jeho službě v legiích v knize Miloš Wurm, život a dílo; uspořádal dr. Josef Kudela, vydal Moravský legionář v Brně.

Jak došlo ke Zborovu.

Jar. Čižmář.

Nebyla to náhoda nebo shoda válečných okolností, že naše pluky účastnily se bitvy u Zborova. Je zajisté pozoruhodné a pro mnohé neznámé, že účast naší brigády v útoku 2. července 1917 byla v podstatě dobrovolná. Zjev v dějinách světové války jistě dost ojedinělý.

Na jaře r. 1917 byly roty československé brigády roztroušeny stále ještě po celé dlouhé ruské frontě. Od Dorna Vatry až daleko na sever konali naši dobrovolci u divisí a pluků výzvednou službu. Měli velké úspěchy. Velitelé i nejvyšších štábů dobře o nich věděli a vysoko je cenili.

Štáby čs. brigády i pluků, tehdy již tři, byly na Ukrajině u městečka Berežnice. Revoluce otrásala Ruskem. Vívali jsme její počátky radostně a s velkými nadějemi. Historické ty události v našich částech nic nezměnily. Revoluci jsme se učit nemuseli. Dělali jsme ji již třetí rok.

Byli jsme stále částí ruské armády. Podle rozkazu museli jsme i u nás zavést nové, volené vojenské revoluční organizace. Naše rotné, plukovní i brigádní komitety konaly své úkoly dobře a spolehlivě. Vysílaly také delegáty na sjezd armádní a dva frontové. Všechno podle předpisů a rozkazů. Zúčastnili jsme se prací v komitétích všech stupňů i dvou sjezdů frontových.

Na sjezd vojsk jihozápadní fronty v Kamenci Podolském naše pluky vyslaly tři delegáty. Br. poručíka Šípka, mne a bratra druhého pluku. Jednání sjezdové bylo dobré, úspěšné; skutečně vážně hledány cesty, jak pozvednouti bojeschopnost armády a zabrániti vzmahajícímu se neklidu.

V tajné schůzi, konané dne 15. května 1917, schválil sjezd po delší debatě na návrh iniciativní skupiny delegátů, vedené pplk. gen. štábu Muravjevem, pozdějším velitelem bolševických vojsk, resoluci tohoto znění:

„Sjezd uznává nutným, aby k zesílení síly a revolučního ducha armády, k ochraně svobody a k upevnění práv, dobytých revolucí, od jejíhož úspěchu závisí svoboda, demokracie netoliko Ruska, ale i celého světa, byly řady armády doplněny revolučními batailony dobrovolnickými, které se seskupí pod heslem: „Za svobodu, za zemi a volnost, právo a mír celého světa — se zbraní v ruce kupředu!“ Úkol byl jim vytčen jediný: v čele vojsk odvážným útokem dosíci úspěchu a strhnutí příkladem armádu, rozdrtití nepřitele a vynutiti si spravedlivý mír.

Poznali jsme s br. Šípkem, že přišel náš čas. Rychle jsme se rozhodli a po dohodě s br. poručíkem Klecandou, který byl přidělen štábu fronty, přihlásili jsme celou naši brigádu přímo generálu Brusilovovi do útočných skupin. Byli jsme první. Na sjezdu naše prohlášení, učiněné v plném plenu, vzbudilo pozornost a velkou, radostnou odezvu.

Neměli jsme pro takové rozhodnutí plné moci. Netázali jsme se také nikoho po schválení. Věděli jsme, že všichni budou s námi souhlasit. Znali jsme přece své lidi. Nebáli jsme se odpovědnosti. Nebo ani jsme si neuvědomovali dosahu rozhodnutí. Cítili jsme však přesvědčivě, že naše rozhodnutí a postup jest naprosto správný a nutný. Uvažovali jsme o svém kroku dobře a uznali, že musíme využít jedinečné příležitosti a ukázat všem, jak opravdově jsme rozhodnutí bojovat na barikádách války za ideály své i ruského lidu. Doba rozvědek také minula. Počínající se rozvrat ruské fronty byl již všude znatelný a pro rozvědky nebylo práce.

Naše brigáda byla u třetí armády. Na jejím úseku se útok nepřipravoval. Co by se bylo stalo, kdybychom nebyli naše pluky přihlásili do útočných skupin? Roty by zůstaly ještě nějaký čas přiděleny u štábů po celé frontě, koncentrovaly by se hodně později a poslední úder ruské armády byl by proveden bez nás. Nebylo by Zborova, nebylo by důsledků slavného vítězství, a kdo ví, jakým směrem by události se braly. Byla to skutečně poslední příležitost. Nikdy by se již svět nedověděl, jak slavně se umějí Čechoslováci na ruské frontě bit, jak hrdinně dovedou umírat a jak opravdově se snaží svůj národ osvobodit.

Události měly pak rychlý spád. Brigáda byla převedena do jedenácté armády, roty se koncentrovaly u Tarnopole, šlo se k Jezerné, a pak — pak už byl jen Zborov.

Když se sejdeme s bratrem Šípkem, dnes generálem, vždy rádi vzpomínáme, jak osud přidělil nám ve velkých událostech malý počáteční úkol. Roztáčeli jsme kolečka historického útoku a shodou okolností dali popud k největší a nejslavnější události našich vojsk na ruské frontě.

Ke Zborovu.

Bedřich Kunc.

Z účastníků slavného boje u Zborova žijí, počítám-li mírně, ještě asi dva tisíce. Z nich snad každý vzpomíná bitvy s hlediska vojenského, bojově aktivního. Jak se vyrazilo ze zákopů, proběhl úsek k drátům, vniklo do prvních zákopů, pak do dalších, první zajatci, kořist atd. — jak to známe hlavně ze schůzí, schůzek a z literatury. Ale co nás vedlo k Zborovu? Stojí za to, zamyslet se jen krátce nad tím, proč jsme šli do vojska v době, kdy centrální mocnosti zřejmě byly vojensky v převaze. Jaké mravní síly každého jednotlivce z nás hnaly k ráznému mužnému rozhodnutí? Touha po dobrodružství to nebyla; alespoň jsem nepoznal nikoho z bratří, který by to o sobě prohlásil. Šli jsme dobrovolně. V tom pojmu „dobrovolně“ bylo obsaženo přání,

bojovat proti Rakousku s puškou v ruce, činně a odhodlaně. Každý měl pro své rozhodnutí vedle velké ideje osvobození svého národa i trochu osobních důvodů.

Dávno už vím, proč při zprávě o úspěšném sarajevském atentátu ve mně divně hrklo. Bylo to tušení příchodu velkých věcí. Proto také ta zběsilost buršáků proti sokolům a všemu českému. Snad už sami tušili také konec? V září 1914 před německým konsulem v Brně, kde jsem šel náhodou kolem při vyhrávání vlasteneckých melodií, dostal jsem německým klackem po svém českém tvrďáku a jen tma mne zachránila při útěku před horší pohromou. Ze prý jsem nesmekl dosti rychle klobouk při hraní hymny. Hned jsem věděl, že takhle to monarchie nevyhraje, a když jsem brzo poté musel obléknout rakouský mundur a jedl kukuřičný chléb, toto přesvědčení ve mně dozrálo, že jsem se ho ani nemohl zbavit při zlém zacházení Rusů s námi, když jsem utekl do zajetí. Nebyl jsem z těch, kteří ruským bílým chlebem opili a v blahobytu zapomněli na povinnost. Ta rána klackem bylo poslední, čím se Rakousko na mně prohřešilo, a třeba nebolela fysicky, ranila hluboce mladou, vznětlivou duši. Předtím to byla nucená návštěva německé školy, násilné germanisování, což se přičilo mé, po babičce zděděné, tvrdošíjně povaze Slováka. Musel jsem po vlastní zkušenosti pochopit, že Germáni se chystají dovršit zhoubné dílo Bílé hory. Krev se bouřila při pomýšlení na to, že všechno české má být vyhlazeno a na české roli má sklízet německý zbojník.

Takové byly mé úvahy už v rakouském zajateckém táboře, kde jsem musel nosit stejnokroj Deutschmeistrů, ač jsem byl původně osmákem, a stejné byly pak v ruském zajetí mezi mými spolubratry Čechy. Ony rozhodly o mém brzkém vstupu do vojska. V Borispole jsem byl právě, když byl utvořen základ k 3. střel. pluku. A protože tento pluk nesl od počátku jméno největšího našeho válečníka, kterému jsem se už co chlapec obdivoval, umínil jsem si, že v něm budu sloužit své vlasti, a opravdu se mi to podařilo. Již v dubnu 1917 jsem v pluku, v červnu pochoduji Haličí k Zborovu. Všude se mnou touha po pomstě, hlavně za onu ránu klackem, všude se mnou touha rozběhnout se a nezastavit, leč někde u Ostravy na rodné Moravěnce.

Osobně jsem se u Zborova nevyznamenal. Bojoval jsem svůj boj poctivě, nestalo se nic zvláštního, čím bych se byl odlišil od ostatních bratří, všichni jsme se stejně dobře přičinili v tento slavný den o odčinění mnoha křivd, spáchaných na nás jednotlivcích i na celém národě. Bylo mi dopřáno dát za svou vlast to nejdražší, co člověk má, svou krev, a byl bych stejně rád dal i život tehdy i později pro to, aby příští generace českého lidu byly šťastnější a svobodné.

Vzpomínky na velké události jsou vždy hodně osobní. Nemohu dnes a jen krátce vylicíti, co se se mnou dělo ve vřavě bitevní, vím jen, že po boji jsme smutně počítali ztráty a truchlili

pro bratry, kteří ještě ráno byli s námi veseli — a veseli jsme byli vždy a všude, i před tváří smrti — a o jejichž osudu nám nebylo ve velkém počtu případů nic známo. S některými bratry jsem se setkal teprve letos v Kroměříži, po dvaceti letech, poněvadž jsem byl u Domamoryče těžce zraněn a k pluku jsem se vrátil teprve po téměř roční odyssei po různých ruských nemocnicích a únicích před germánskými vojsky, když Rusové zradili věc spojenců. Jsem šťasten, že dnes mohu své dceři vyprávěti o Zborovu z vlastní těžké zkušenosti. Snad ona jednou zachytí mé vzpomínky s větším uměním.

U Zborova.

M. Koukal.

Pochodu naší 10. roty I. pluku do zákopů za Cecovou jsem se nezúčastnil. Byl jsem do 18. června r. st. na dovolené, kterou jsem prožíval v Bobrujsku, kde můj starší bratr prodělával poddůstojnickou školu. Při loučení kladl jsem mu na srdce, aby se hleděl vrátit domů alespoň on (k ženě a synkovi), že já s návratem nepočítám. Přes Šepetovku a Tarnopol, kde jsem se sešel s br. Budérem, (jenž si vedl jako doplněk naší roty svého bratrance), dojeli jsme do Cebrové, odkud bylo do fronty asi 26 km. Do Krasné jsme došli již před soumrakem a po krátkém odpočinku jsme se vydali k Cecové. Kousek cesty jel s námi kozák, který nám udal směr a upozornil na ostřelování mostu přes řeku Stryj před Cecovou. Nalevo od našich zákopů směrem k Břežanům byla silná bubnová palba. Službu u štábu konala právě část naší roty, s níž jsme přespali v rozbité chatě a brzy ráno šli jsme k rotě, která tvořila zálohu 8. roty I. pl. V noci naše rota vykopala výběžité k rak. drátům a proto měla celý den jen pohotovost. Velitel roty poručík Vuchterle měl radost z nového dobrovolce, kterého přivedl br. Budín. Stejně stav naší roty byl již zmenšen prvními ztrátami. Byli to br. Matyska z Hronova, Škoda od Olomouce a j. dva, kteří byli zasypáni v úkrytu po explozi těžkého granátu. Rozkaz k nástupu jsme čekali každou chvíli. Poněvadž jsem cestou chytl „vlka“, šel jsem se umýt do blízkého potůčku a oblékl čisté prádlo. Z první linie prošli kolem dva ranění důstojníci, z nichž jeden si držel ruku na oku. Byli to ranění poručíci Husák a Syrový. Ještě jsme nic nepodnikli a již takové zírání. Byl jsem znervosnělý, u roty mně byla dlouhá chvíle a aniž bych to byl hlásil, šel jsem do první linie k osmé rotě. Chtěl jsem vyhledat br. Nemeškala, učitele, bratrova známého. Byl s hochy na zástavě. Cesta zpátky k rotě byla již horší. Rakouské baterie byly do našich zákopů. Mnohé granáty však neexplodovaly. I do úkrytů osmé roty, kde jsem hledal

br. N., padl granát na místo, kde jsem seděl — granát na štěstí také neexplodoval. Naplněn prý byl kuličkami z hlíny. Tak mi to vyprávěl raněný od osmé v Kyjevě v nemocnici. Večer před bojem spálil jsem korespondenci a s br. Pavlů, Sadílkem a Smetanou ulehli jsme v krytu ke spánku. A jak to bývá v takových chvílích, nedaly nám dlouho spát dohady, jak to asi dopadne. O vítězství jsme byli přesvědčeni. Ani Pavlů, ani Sadílek nechtěli se vrátit bez nohy jako mrzáci. Raději bombu pod sebe! Já i Smetana jsme si přáli třeba bez nohy, jen se dočkat samostatnosti republiky. Nějakou předtuchu smrti jsem neměl.

Ráno byly dány rotě dispoice a před 9. hod. postupujeme jeden za druhým doleva úzlabinou a pak spojovacím zákopem do první linie. Salvy šrapnelů se trhají příliš vysoko a nečiní nám ztrát. V prvním zákopu dostáváme bomby a u výběžité beru si pušku od jednoho ze tří raněných osmé roty. Má puška zůstala u štábu pluku v Jezerné. Poručík Vuchterle, pobledlý, ale odhodlaný, dává rozkaz k výpadu proti rakouským drátům, vzdáleným asi 100 metrů. Řítime se na dráty; salva šrapnelů přinutila nás k zalehnutí. Po první salvě granátů, jež explodovala několik metrů před námi, aniž koho zranila, vrhá se naše četa na drátěné překážky. Lopatkou srážím k sobě několik drátů asi v metrové výši nad zemí a pomocí pušky vyhoupnu se na překážku a seskakují do trávy. Rychle zaléhám, neboť nás zpozorovali u rakouského kulometu; uviděli nás pozdě, takže střílejí jen do kolů, z nichž cítím dopad třísek. Zvednout se nebylo možno. Plazím se rychle k druhým drátům. Nůžky na dráty měl jen každý třetí muž. Lopatkou zdvihám dráty při zemi a prostrčív hlavu, podlézám a strhují se zad sunku. Nedbám, že hrnek na čaj zůstal v drátech a plazím se rychle k posledním překážkám. Ležmo, opřen o lokty, trhám koly ze země a strhují dráty. Zvednout se nechci, neboť vidím v rakouském zákopě pušky ve střílnách téměř na dosah ruky. Výkřik raněného Slováka br. Čabčíka napravo za mnou ještě u druhých drátů mi připomněl, že jsou Rakušáci v zákopě. Saniterák Novák kleká, aby obvázal raněného, ale jest sám raněn. Vlevo ode mne svobodník Mazceliň a bratři Žukovský a Toušek z našeho roje prostřihují dráty; Žukovský podává je Touškovi, který je stáčí a odstraňuje. Nechci čekat, až uvolní průchod; vidím, že vpravo ode mne asi na 20 kroků Trnka (krajan od Plzně) probíhá děrou v drátech, již vytvořil výbuch granátu. Zvedám se, vtom exploduje druhá salva šrapnelgranátů. Cítím bodnutí v noze a zároveň úder do hlavy. Ztrácím vědomí s myšlenkou konce.

Bylo již ticho kolem mne, když jsem si uvědomil, že žiji. Obracím se na bok a usedám. Chci vstát, ale zvednout se nemohu. Ohmatávám nohu. Jest celá, avšak bez vlády. Nevidím vůbec nic. Trhám nohavici kalhot a obvazuji místo nad kolenem. Vzadu ve stěně nahmatám velkou ránu. Předělávám obvaz výše. Proč nevidím? Sáhnu na týl hlavy, kde cítím palčivou bolest.

Nemám druhého obvazu. Podkládám pod hlavu ručník, vlhký od ranního mytí v potůčku. Ležím bezmocně na zádech. Chladivý, mokrý ručník vrací snad zrak? Utrhnu kvítí a proti slunci podle obrysů poznávám kopretinu. Běru z chlebníku tvrdou fotografii rodičů s nejmladším bratrem, kterou jsem obdržel z domova při návratu k rotě. Vtom v těsné blízkosti padl granát. Hlína mne kropí a kus železa padne těsně u těla. Běru tužku a na fotografii píši: „Učebnaja komanda, Bobrujsk, br. Fr. K.“ Pak do zápisníku oznamuji bratrovi, že jsem raněn do hlavy a nohy před posledními rakouskými dráty a že snad se odtud nedostanu. Pozdrav drahým rodičům a domovině . . . Klid a úleva se rozhostily v mém nitru. Vzpomínám naší dědiny a všech, jež jsem měl rád.

Vzpomínám Choda Matěje Příbka, jenž umíral s praporem v ruce:

Na chodských pláních duši vydechnout,
zřít v rodný kraj, než v skonu zrak se zkalí,
být aspoň v umírání zbaven pout,
jež vnukům našich dědů ukovali . . .

Pláči dojeřím a snad usínám. Opět se probouzím. Prší. Přikrývám se pláštěm. Sřelba umikla úplně. Tu slyším četné kroky. Usedám. Vidím mlhavé postavy rakouských vojáků. Co to? Kdo zvítězil? Chopím se pušky a rozzuřen chci střílet. Nerozeznávám však ani jednotlivé postavy a na mušku také nevidím. Ulehám a svlažuji rty studeným čajem z polní láhve. Co bude dál? Slyším opět nějaké kroky. Vyndám bombu a ponechávám ruku na ní. Po prvé volám „Sanita!“ Kroky se blíží a nade mnou se sklání voják v uniformě ruské a čtyři v rakouské. Nevidím „lentočku“, nerozeznávám obličej. „Kam jsi raněn?“ — „Co mi chcete?“ Zpozoroval v pravé ruce bombu. „Co chceš s bombou?“ — „Já do zajetí nepůjdu.“ — „Vždyť jsem saniterák od sedmé roty. Což neznáš poručíka Syrového? Chci tě obvézat a Austrijáci tě odnesou.“ Teď jsem uvěřil, že jsme zvítězili. Přiběhl ještě jeden bratr. Byl jsem tak sláb, že v sedě mne podpíral druhý, než mně obvézal hlavu. „Jest mu vidět mozek“, řekl tiše saniterákovi. Čajník s rumem přiložili mi k ústům. Dali mně rakouskou športku. „Nekouřím, nechci.“ — „Jen si zakuř! Jest to kořist z rakouských zákopů.“ Po několika tazích, kdy již ležím na nosítkách, vypadla cigareta z úst. Bylo pozdě odpoledne, když cestou na obvaziště v Cecové poznává mne z naší roty br. Bařka, který po lehkém zranění vrací se do dobytých rakouských zákopů a podává zprávu o mém stavu Vašku Sadílkovi a Pavlů, kteří mne dlouho marně hledali po bojišti.

Bitva u Zborova.

Ludvík Lotocký.

Je kolem třetí hodiny zrána dne 2. července 1917. Ponenáhu se rozbřeskuje . . . Cvrčkové na polích ještě cvrlikají. Obloha je jasná, ukazuje se parný a dusný den. Začíná hučet kanonáda, která již po kolik dní běsní na celé frontě. Snažím se trochu zdřimnouti a upevňuji kolíky palatku (stanový dílec) ke stěně zákopu. Není možno oka zamhouřiti, neboť protivné mouchy bzučí a strašně štípou do rukou i do obličeje. Konečně mě ležení omrzuje, ač již po jedenáct dní jsme takřka oka nezamhouřili, trávice noci ležením pod dráty na nočních přestřelkách. Motám si cigaretu z machorky. Kanonáda hřmí stále intenzivněji.

Přichází rotný podporučík Krejčířik a dává rozkaz: „Věci spakovat a postrojiti se!“ Rozkaz je brzy vykonán. — Dále, kdo má u sebe jakoukoli korespondenci, zejména psaní a lístky z domova, všecko házet na jednu hromadu a spálit! Nerad každý loučí se s nejdražším z domova . . . Ale není pomoci, musí každý počítati s tím, že může padnouti. Nikdo nemá ani tušení, jak věci pro nás dopadnou. To každý jasně chápe . . . Rodiče nebo známí ve vlasti by mohli býti těžce kompromitováni, a pak ta rakouská mstivost! To zajisté každý z našinců má na paměti.

Dole na přední zástavě se něco děje. Granáty a šrapnely vybuchují a bijí v našich zákopech. Pojednou nedaleko mne praská granát; silný odraz vzduchu, rozstříknutá fontána měkké prstí a kus hroudy udeří mne prudce do pravého stehna. Noha brní a bolí, ale člověk na to nemá kdy pomyslit, neboť začíná již opravdová mela . . .

Tu přichází z přední zástavy bratr Hartman raněný do nohy, bratři Konopáč a Richter, dále dva hoši vedou těžce vrávorajícího bratra Zajíčka, který bolestí sténá; je strašně dořizen v obličeji, zkrvácený, černý jako kominík, krev stéká mu v hustých pramencích po začernělých rukou. Usedá ke stěně zákopu, prosí vodu a vodu. Rotný se nad ním sklání a křičí z plných plic: „Sanitár, sanitár! Kde je rotný felčar? Kdo má při ruce individuální obvaz?“ Tato scéna působí na každého z nás děsným dojmem; jsme jako zkameněli v prvních okamžicích. Proto rotný přímo zuří a počíná již láteřiti. Není ani divu. Každý honem hledá svůj individuální obvaz, neboť zajisté z nás přítomných každý chce nešťastnému bratru Zajíčkovi pomoci. Rotný, kterému se nezdá podání a rozmotávání obvazu dosti rychlým, křičí: „Snad nenecháte zde svého bratra umírat?“

Konečně je bratr Zajíček jakž takž ošetřen a ovázán a vrávorá s pomocí hochů z okopů na obvaziště. Tu opět volá bratr Křivohlavý: „První pluk od nás napravo nastupuje! Dejte to dál . . .!“ My instinktivně po něm opakujeme. Rotný velí (v jeho hlase zračí se zmužilost a odhodlanost): „Jedenáctá rota z okopů, „uběžištěm“ (laufgrábný) ven, napřed první vzvod (četa), druhý“

atd. Vintovky (pušky) se rychle nabíjejí a již husím pořádkem vybíháme z okopů na volné prostranství mezi našimi a rakousko-německými zákopy. Vbíháme do údolí. Ozve se prudký štěkot rakouských kulometů, kulky jako podrážděné roje včel praskají, mlaskají a bzučí kolem uší...

Každý z nás tvrdě svírá ručnici v jedné ruce; v druhé mávajíc sekýrkami jako Indiáni, nemilosrdně bušíme do ostatních drátů, chciže prosekati uličku. Ale čas rychle kvapí; proto přehazujem přes osnaté dráty pláště, aby se nikdo na nich nepřichytil, a po nich se hbitě přesmykujeme. Loučím se se svým pěkným zeleným pláštěm a odhazuji i ranec — mám tam všechny propriety a prádlo. Však se najde opět jiné. O takové věci na bitevním poli nebývá nouze; válejí se toho celé haldy po zemi.

Začíná to opravdu pěkně. Nikdo z nás se zuřivostí necítí. Skáčeme dolů do rakouských zákopů; je to hotová pevnost. Je slyšet ohlušující ryk našich; v to mísí se výbuchy ručních granátů. Začíná to pravě bílení. Je to první linie. Rozestupujem se v rakouských zákopech asi na dvacet kroků jeden od druhého. Pak vidím bratra Pálka (od 1. čety), Švehlu, Endyše, konečně vidím naši partu od třetího a čtvrtého vzodu. Hoši válčí skoro každý na svoji pěst.

Rakušané jsou hrozně zmateni, pobíhají jako zmámené ovce v okopec. Je slyšet povel: „Feuer einstellen!“ (palbu zastavit) — jest to válečná lest našich, aby hodně zmátli nepřitele. Blížím se k jednomu fuchslochu; stojí tam jeden náš hoch a křičí do té díry: „Ven, ven!“ Opakuji totéž do díry, seznam situaci. Povídá mně ten hoch: „Tak ti najednou vidím, jak asi šest Rakušanů tam zalízá. Nemůžeme přece je tam nechat; mají při sobě zbraně a mohli bychom na to doplácet.“ Řveme oba vztekle do díry: „Vylezte ven! Nic se vám nestane!“ Je ticho, jen tam vidím krčít se do sebe v houfu Rakušany. Tu onen hoch (nepoznávám, kdo to je, jsme již strašně pomícháni z několika rot mezi sebou), běže ve své ruce ruční granát... Ufíkám tedy dále, abych nebyl výbuchem snad zasažen. Ozve se strašná rána a divý, skoro zvířecí, ryk. To z té jámy.

Přicházím k jedné zemljance, kde na černé tabulce stojí bíle napsáno: Offiziers-Unterkunft. Vběhnu tam; vše nasvědčuje o zmatku Rakušanů. Všude rozházeny různé věci. Jest tu důstojnický kufr, v němž je pěkné pánské prádlo, jídelní náčiní, ve skřínce dále holicí příslušenství a tak dále. To vše nemá pro mne pražádné ceny, pomyslím si; já se s tím budu tahat a za malou chvíli budu ležeti vzhůru bradou. Je tam mnoho balíčků konzervové kávy, naberu jich do náručí, kolik mohu — venku slídí hoši po zemljankách, těm pak rozdávám balíčky té kávy.

Vidím tam již hochy z naší jedenácté roty a našeho vzodu, br. Břízu, Knoblocha, Hájka, Mikšovského; jsme tedy naše parta pohromadě. Vycházíme na jakési prostranství, kde je pumpa; kolem ní je mačkanice, každý snaží se napítí, vzdor zuřivé dělo-

střelecké palbě. Není tam radno déle se zdržovati, neboť opodál právě praská granát. Tu leží na zemi pěkný revolver; shýbnu se po něm — je to dobrá věc pro vojáka, mítí jej při sobě. Žene se nová vlna našich hochů, kteří jako ďablové řítí se vzhůru návrším, kde je nabludatelný punkt, neboli po rakousku tak zvaný Beobachter (pozorovatelna). Ozývá se huronský křik našich hochů: „Hurá — hurá! Mažte je!“ Jsem opojen jejich křikem a hořím též bojovností. Tu spatřím i bratra praporčíka Horváta: třímá v ruce revolver a tasenou šavli. Opět vidím, jak nesou na pláští těžce raněného našeho důstojníka; plášť je přímo promočen krví.

Po chvíli opět zacházím do první linie okopů a vidím bratra Ptáčka a Emanu Pilného, který tam lakýruje zajatého šikovatele třicátého pátého pluku — Čecha. Povídá mu: „Podívej se na mě; já jsem taky šikovatel (je de facto jenom střelcem). My nemáme tady žádné frčky (hvězdičky), ani žluté prýmký na límci, zahrádky; jsme jeden jako druhý.“ Bratr Ptáček ptá se toho rakouského šikovatele, kam Rakušané prchají, a vylézá vzhůru na proufím opletené zákopy; rozhlíží se a rukou si zastíňuje oči, neboť slunce strašně pálí. Pojednou nebohý bratr Ptáček se mně kutálí k nohám: má ránu v ústech, ruce zařaty, oči skleněné, obrácené v sloup. Svým tělem napříč leží v chodbě, úzkými prkénky vykládané. Za mnou se již hrnou druzí hoši, musím tedy překročití jeho mrtvolu... Tu opět leží skoro napříč mrtvola nějakého Mađara; i tu přeskakují.

Je vzata první i druhá linie okopů. Přichází proti nám podporučík Kopal a volá nás, abychom šli za ním, že Rakušané zrádně nás přepadli v dobytých již okopec. Skutečně je slyšet štěkot kulometů. Běžíme rychle za ním. Nabíjím do vintovky magacinek s pěti patronami a řítíme se tam, kam nám to bratr Kopal naznačuje. Někteří střílíme označeným směrem; potom již hoši vrhají se směle proti rakouskému kulometu. Kulomet brzo umlká; bodáky se kmitají, pažby dopadají těžce na zrádné rakouské kulometčíky. Kulomet hoši u vítězoslávě ukořisťují. Tu opět vedou naši hoši spousty rakouských zajatců; jsou to po většině od 35. pluku.

Právě u naší roty je mnoho bývalých „špagátníků“ (35. pluk rakouský, plzeňský). Naši pokřikují po rakouských zajatcích: „Jste taky vodhunás?“ Někteří ze zajatých rakouských vojínů krčí se zády ke stěnám zákopů a prosí: „Páni Rusové, nezasířte nás. My jsme Češi a Němce nemáme rádi — nechtěli jsme na vás střílet.“ Odpovídáme jim česky: „Koukejte mazat! Žádný vám nic neudělá. A běžte honem z okopů ven!“ Velice se čeští zajatci diví, jak mohli právě padnout Čechům—Rusům do rukou — říkají: „My jsme mysleli, že jste Čerkesové, když jste celé noci stříleli na naše feldwachy.“

Jsmo od prachu a potu zčernali jak ďablové a žízeň pálí, až v trubicích vysychá. Přeskakují ještě nějaké zákopy, vidím

tam br. Kratochvíla, sedláře z Tišnova. Je to statečný hoch, kterého si ostatní hoši v rotě dříve strašně dobírali, zvláště bratr Il. Kráťa bojuje jako rozzuřený lev; radost je na něho se podívat. Pak se valíme nějakou cestou; jsou tam telegrafní tyče. Je s námi náš šikovatel br. Krejčí z Král. Pole, který má ustavičně tasenou šavli. Tyto telegrafní tyče našinci ihned kácejí; jsme v domněni, že ta cesta vede na Lvov. Jsem báječně nadšen; teď tu rakouskou pakáž poženeme třeba do horoucího pekla!... Povídáme si: „Teď se snad za námi přiznou kozáci a sebereme celou armádu Böhm-Ermolliho.“ Ohlížíme se stále, ale za námi nic nejde. Kde jsou jen ti kozáci?

Přichází jeden důstojník; nepamatují se na jeho jméno. Povídá: „Tak to dál nejde! Jsme jako nějaká nesorganisoaná horda a pořádek musí se přece zachovat! Musíme se jakž takž uspořádat.“ Zastavujeme se a roty, které jsou strašně pomíchaný, se pořádají; dokonce jsou mezi námi někteří hoši od 1. pluku. Udávají se směry pluků a rot. Tak konečně sejde se náš houfec asi 50 lidí od naší 11. roty. Rozestupujeme se do pravidelných bojových řetězů. Děla ještě houkají stále; před námi a za námi vybuchují granáty a fontány hlíny. Na to se pranic nedbá. „Co to?“, volají někteří z našinců, „vždyť jsme osířelováni dokonce ruskou artilerií!“ Honem naši telefonisté sdělují turkeštanským bateriím, aby přestaly střílet, že právě bijí do nás!

Valíme se nezadržitelně, nenalézáme již žádného odporu! Je již dávno přes poledne. Náš houfec se zastavuje, neboť nalézáme po cestě spousty rakouských tornister. Vybíráme tedy důkladně rakouská telata; máme beztoho každý košili a gatě jak špek od potu a prachu. Vyměňuje se zbrusu nové prádlo a naše staré zahazujeme. Navlékám si na nohy dobré a důkladné germánské polovysoké boty, dobře se mně v nich bude chodit. Moje staré sapogy, které jsem kdysi zaměnil s br. Břízou, odhazují. Hledám a pídím se ještě po nějakém ruském plášti, ale nenalézám ho.

Hoši někteří se rozbíhají, neboť mají každý pořádný hlad a žízeň... Jdu tedy též něco shánět na zub. Běžím od místa, kde je asi třicet až čtyřicet hochů z naší roty. Asi po šesti až sedmi stech krocích potkám bratra M. Fialu. Ptám se ho, kam běží; povídá: „Byl jsem poslán jako svjaz. O něco dále vpředu jsme měli s nepřítelem přestřelku, mazali do nás z kulometů. Leží tam Uhlík, je mrtev, celá prsa má prostřelena. Jdi se tam podívat na něj!“ Naznačuji mu, kde se sejde s rotou, a jdu zase kupředu s hloučkem našich, kde vlevo stojí špička lesa.

Pojednou vidíme před sebou nepřátelské těžké baterie. Dáváme tam dokonce salvy výstřelů, neboť se tam kmitají prušácké piklhaubny. Podnikáme útok tím směrem. Uléháme v cepu a střílíme tam; pak opět vyskakujeme a běžíme v útoku na ty baterie. Doběhneme tam — ale co vidíme? Děla jsou buď odmontována

a pryč nebo nabita ekrasitem, aby nebyla již k potřebě, šrouby a přehýbané matky násilím vyrvány — po nepřátelích ani stopy. Místo nich někteří z našich hochů udělali špatný žert a navlékli si na hlavy prušácké helmice. Za ten jejich hloupý kousek jim nadáváme z plných plic. Ale nakonec se tomu musíme též zasmát.

Opodál stojí nějaká skladiště, kuchyně atd. Na střechách jsou roletové plechové pláty. Běžím dále a tu potkám našeho rotného Krejčíříka. Ptá se mne, kde je rota. Odpovídám, že ještě vzadu a že se tam baví vybíráním rakouských tornister. Rotný mi praví, že kdyby měl ještě pár lidí pohromadě, tak že mohl zajati celou rakouskou setninu i s důstojníky. Vtom přicházejí již naši hoši; je jich zatím asi třicet lidí. Vidím mezi nimi Motla, Fialu, Břízu, Vyskočila, Hájka, Mikšovského, Knoblocha, Čermáka, Boh. Steidla, br. šikovatele Krejčího, Holakovského, Slámu, Doležala, Kratochvíla, Pálka, Endyše a br. Karla Richtra. Pomalu se počínají trousiti za námi ostatní hoši.

Usedáme v nízkých rezervních zákopecích za třetí linii. Přichází Boh. Veselý a br. Křivohlavý, kteří se smíchali s hochy od 1. pluku a nemohli dlouho nalézt rotu. Tu rotný praví br. Krejčímu: „Ty lidi, co jsou právě nyní přítomní, všechny napiš!“ Br. Krejčí ihned nás sepisuje; je nás asi čtyřicet. Máme všichni hlad a žízeň; proto se rozbíháme, přinést něco k jídlu. Brzy přinášíme čerstvé porce hovězího masa, které byly připraveny patrně pro rakouské důstojníky, dále přinášejí hoši spoustu čerstvých vajec, chleba, láhve s vínem, koňak a dosti jiných dobrých věcí na zub. Chutná nám všem i rotnému — vyprávíme si o podrobnostech toho boje.

Zjišťují se pomalu naše ztráty a sepisuje počet ukořistěných děl, kulometů, pušek, nábojů atd. K večeru přichází rozkaz stáhnout se nazad na nedaleké návrší, kde se pomalu zakopáváme. Vykopáváme jámy asi pod kolena; je asi v 11 hodin v noci. Tu přichází již tak zvaná Finlandská divise, aby dodělala naše načaté okopy; my sestupujeme dolů do údolí. Tam hoši nakládají na ukořistěný maďarský vůz náš proviant; též i my nakládáme tam svoje rance a pak strkáme vůz — koní nemáme — táhneme sami. Je nádherná noc!

Přes okopy postavili zatím ruští sapéři mosty, přes které podjíždí ruská artilerie. Sanitáři sbírají po bojišti ještě raněné a zabitě.

Jdeme právě kolem tábořícího prvního pluku; panuje mezi nimi slavnostní nálada. Ohně plápolají kolem nich; hoši vaří, pekou, pokřikují na nás, my opět na ně. Jest to opravdu radost veliká z dobytého vítězství. V duchu představuji si naše Tábority, kteří zajisté by měli z nás radost! Přicházíme do vesnice — myslím, že je to Cecová — kde poblíže nějakého kanonádou pobořeného mlýna teče voda; jest to nějaká turbina. Tam kolem zdí chat si steleme pod širým nebem. Vynášíme ze stodoly slámu

a prostíráme ji; uléháme. Jsme velice spokojeni sami se sebou; přiznávám se, že za celý svůj život nepocítil jsem takovou radost jako toho dne. Připadá nám to vše jako sen, ale je to něco, co se nedá prostými slovy ani vylíčit.

Přemýšlím o tom, jak se točí kolo dějin. Ó, učitelí Šlesingře! Ještě dnes vidím stékati slzy po tvé líci, když jsi nám tenkrát líčil bitvu na Bílé hoře a popravu českých pánů na Staroměstském náměstí. To jsi nám, malým žáčkům, vypravoval za nejhorší persekuce českého lidu 1888—89. Bílá hora je tedy krutě pomstěna a tato hanebná skvrna s českého štítu navždy smazána!

Tak končil slavný den 2. července 1917.

S 3. plukem u Zborova.

Josef Dítě, 6. rota 3. pluku J. Žižky z Trocnova.

Byl jsem zařazen na jaře 1917 k 3. pluku.* Část nás hned odjela na frontu s 2. plukem, abychom se učili rozvědčiky a dělali před rakouskými zákopy ochrannou linii. Brzo jsme se zhostili nesnadného úkolu a 2. června, po návratu k pluku, odjížděli jsme s 1. a 2. plukem ke Zborovu.

Cesta byla veselá a také pochod k Jezerné přes všechny nepříjemnosti, písek, horko, teplé šaty a „papáchy“ na hlavách byl nám zábavou.

Naše rota měla službu a já byl určen k nesení praporu. Byl černý, na jedné straně rudý kalich a na druhé vycházející slunce se znaky našich zemí. Pyšně jsem jej nesl před plukem na frontu ke Zborovu, kde jsem jej předal nestrojové části. Byli nám přiděleny účastky na pozicích a v okopech vystřídali jsme ruské části. Okopy byly v ubohém stavu. Místy zavalené a sesuté a úžasně nečisté. Opravovali jsme, čistili jsme a chvalořečili jsme našim předchůdcům. A naše výstroj a výzbroj? Nebylo kulometů, scházely bomby, ba ani nůžek na střihání drátů nebylo. Něco nám dali „Finlandci“, ale jenom něco, ostatní zakopali, abychom to nenašli. Slavní Finlandci bratříčkovali se s Rakušany. Ruská armáda již tehdy byla v rozkladu. Část vojska odešla poslůžnost, část ještě disputovala; o nějakém nadšení se snad nedalo ani mluvit. A strava naše? Ta byla na takové úrovni jak vše ostatní — polévka ze zapáchajících ryb.

Za takových okolností — velice slibných! — začaly naše noční rozvědky k poznání terénu a zjištění, jak se dostat přes drátěné překážky, vedené několika řadami. Konečně 16. a 17. června

* Do legie jsem vstoupil v srpnu 1916 v Kyjevě, potom 10. rota 1. pluku, z níž se utvořily 5. a 6. rota 3. pluku.

(ruské datum) začala střelba ruských děl na nepřátelské zákopy, které prý byly nedobytné, a jako na revanče 18. června rakouské dělostřelectvo dalo si záležeti na ostřelování našich nedostatečných opevnění. Připravovali jsme se k boji, prohlížely se pušky, ruční granáty, pistole. Odložili jsme rance, abychom se mohli lépe pohybovat, ničili památky na naše drahé doma. Čekali jsme rozkazy. Cas mjel tak pomalu.

Přišla vlahá, červencová noc — poslední před nástupem. Obloha se zatáhla, začalo pršet. Odcházím s několika bratry na rozvědku — zjistiti posice předních rakouských stráží. Byla to jedna z nejkrušnějších rozvědek. Znervosnělí Rakušané stále osvětlovali krajinu a my se museli kupředu jenom plaziti. S bratrem Šenkyříkem jsme lezli vpravo; brzo jsme zaslechli flumený hovor nepřátel a zjistili místo, kde byli ukryti. Úkol splněn a my bez nehody s ostatními bratry, kteří se již stahovali, odešli zarostlým kanálem k našim. Bylo to již k ránu — unaveni schoulili jsme se k spánku. Tři noci jsme již nespali. A nesměli jsme spát ani dnes; po dvouhodinovém spánku budil mne bratr šikovatel s prosbou, abych šel s bratry, kteří byli se mnou na rozvědce, k rakouským zákopům, abychom prostříhali podle možnosti drátěné překážky a učinili tak v nich průchod.

Dělostřelba již hřměla na obou stranách. Slunce rychle stoupalo po obloze — krásné letní jitro 2. července. Šlo nás šest, Šenkyřík, Ševčík, Černý, Tifka, Schwarz a já. Za námi na ochranu vysláno ještě osm bratrů. Byli jsme všichni vysocí, statní, jak bývalí vojáci 1. čety, vyzbrojeni jen puškou, bombami, lopatkou a nůžkami. Den byl parný; oblečení v zimní vojenské šaty, vatované kalhoty a s beranicemi na hlavách notně jsme se potili. Drželi jsme se s bratrem Šenkyříkem, jako vždy, pohromadě a postupovali jsme velice opatrně, vlastně plazili se k zákopům rakouské hlídky, kterou jsme v noci zjistili. Stříhal jsem dráty nemožně spletené a dělал průchod. Šlo to zvolna a velmi namáhavě. Jednak proto, že jsem musel pracovati leže a při tom býti velice opatrný — některá místa byla podminována a na drátech byly zavěšeny prázdné plechové krabice, aby svým hlukem, při doteku drátu, upozornily strážce. Bratr Šenkyřík s bombou a puškou v ruce mne poctivě chránil pozorováním okolí.

Raketa, vystřelená v našich zákopech, znamená to k útoku, našla mne již jenom asi před 3 řadami nepřestřížených drátů. Byl také nejvyšší čas! Rakušané již nás uviděli a častovali nás prudkou palbou. Pekelný třeskot kulometů a pušek přehlušovala zvýšená dělostřelba, která se soustřeďovala mezi nás a zákopy 3. pluku. Země duněla, granáty zvedaly mračna prachu a v nich se mihaly postavy našich bratrů. Každých pár kroků zaléhají před kulomety, ale blíží se, blíží se k nám proti nepříteli daleko silnějšímu a výborně ozbrojenému. Rakouská dělostřelba se blížila již k nám, hlína pokryla naše upocené obličejy. Na co čekati? Rozhodli jsme se! Hodili jsme bomby do úkrytů polní strážce,

přeskočili dráty a vnikli mezi zbylé Rakušany. Byli tak překvapeni, že bez odporu zvedli ruce a jejich velitel, kaprál, kleče, prosil o milost. Mysleli chudáci, že jsme kozáci, největší postrach rakouské armády. Zjev náš byl skutečně divoký: v beranicích, zarostlých, umazaných, roztrhaných, na rukou i na tváři plných krve, od poranění způsobeného dráty. Vyhnali jsme je z úkrytu s krátkým povelem, aby utíkali k našim zákopům. Ochoťně zmizeli. Ale to již naše celá fronta byla v ohni. Zněl řev, křik, volání raněných; naše děla umlčovala rakouské baterie a z nás každý pracoval bombou. Pronikli jsme s bratrem Šenkyříkem spojovací chodbou do hlavního rakouského zákopu, kde se nám postavili na odpor. Naše bomby a pak pažby pracovaly na uvolnění cesty, ale nepřítel bylo mnoho a bránili se houževnatě. Z nebezpečné již situace vysvobodili nás bratři z naší party, kteří také již přelezli překážky a s křikem Urál vrhli se na tvrdošíjně Rakušáky. Byl to tuhý boj. Bojovalo se vším. Když došly bomby a nehodila se ani vintovka, přišla na řadu lopatka — a kdo jí bojoval, ví, jaká je to strašná zbraň. To všechno se odehrálo v několika minutách. Brzy přiběhla celá rota a ihned všechno rakouské dalo se na útěk s takovým spěchem, že jsme jich nemohli ani dohonit. V druhé řadě nepřátelských zákopů nebyli jsme valně zdrženi, až ve třetí linii se Rakušané poněkud vzpomínali a snažili se klásti odpor. Ale bylo to již marné; pronásledovali jsme je až k vesnici Tašovce, kde nás doběhl ordonanc s příkazem, abychom dále nechodili, poněvadž nutno zabezpečit boky útočné kolony.

Tam jsme také našli rakouská děla. A br. Černý, bývalý rakouský dělostřelec, ihned uplatnil své znalosti; dobře mířil, dobře střílel do zad prchajících rakouských vojsk. A Rusové? Ani zdaleka nám nestačili; čekali jsme na ně do večera. Odpočívali jsme po tuhé práci a bavili se pozorováním nepřítele, který se již trochu vzpomínal a snažil se zakopatí proti nám. Mnoho z nich svůj úkol nesplnilo — byli jsme dobří střelci.

Ve třetích rakouských zákopech jsme se opevnili, vystavili hlídky a čekali v nich do rána. Hladem jsme netrpěli! K naší největší radosti zanechali nám Rakušané dobrý guláš a náš široký trubač uvařil ze zanechaných zásob výbornou kávu. Pak jsme hodovali na účet bývalé naší širší vlasti. Ale i jinak se náš trubač osvědčil. Před posledním rakouským zákopem byli jsme zdrženi nemilosrdnou palbou dobře umístěného kulometu. Nemohli jsme se dostat dále nežli skutáleť se po mírném svahu do nízké dolinky. Tu náš trubač, nedbaje nebezpečí, dostal se za kulomet a dobře mířenou ranou uvolnil nám cestu. V kulometném úkrytu našli jsme pak rakouského poručíka.

Ráno nás vyměnily ruské části a my odešli na zasloužený odpočinek. Naše radost a těšení, že na našich hranicích se ujmeme znovu útoku, že vyrveme vládu našim nepřítelům a dosadíme našeho vůdce T. G. Masaryka, se nám bohužel tenkrát nesplnila. Ruské vojsko z velké části opouštělo frontu a Němci

s Rakušany počali obsazovat, co jsme před krátkou dobou svou krví dobyli. Náš třetí pluk dostal nového velitele, štáb. kapitána Alexejeva, který padl hrdinskou smrtí v krvavých bojích u Tarnopolu. Před Tarnopolem 20. července 1917 (naš kalendář) nastal katastrofální průlom na frontě 17. armádního sboru a zmatený útěk. Kolem nás nastal nepopsatelný ústup ruské armády. Všechny cesty byly ucpány děly, muničními vozy, trémem, převrácenými vozy, mezi tím jezdci a pěchota — všude plno křiku a zmatku.

Tu dostal 3. pluk rozkaz od brigádního velitele Mamontova, aby stůj co stůj zadržel německé pluky, nastupující na Tarnopol a zabránil jim přístup k řece Seretu u Domamoryče. Dorazili jsme tam pozdě v noci. Unavení, hladovi šli jsme spat. Kuchyně v tom zmatku zabloudily. Já měl již několik dnů otevřenou starou ránu na noze pod kotníkem a po ošetření lékařem byl jsem ustanoven ještě asi s pěti raněnými chránit náš plukovní prapor a různé věci. Prapor byl stočen a uschován ve voze, na kterém jsme se vezli od Domamoryče, odloučení od našeho pluku. Teprve třetí den jsme dohnali plukovní trén, kde jsme vše odevzdali a praporčík Hanuš nás nakrmil a dal ošetřit.

Po odražení útoku, který prováděli říšští Němci s nasazenými bodáky, se pluk uspořádal a dal se na zpětný pochod, který byl neveselý. Já byl poslán s druhými do nemocnice do Kyjeva, kde jsem si poležel asi 5 neděl. Po návratu k pluku mi bratři radosně hlásili, že mne navrhli, abych byl vyznamenán křížem sv. Jiří, který mi zůstal jako milá a vzácná vzpomínka na naši slavnou bitvu u Zborova.

Do boje.

Miloš Vítek.

V Treskyni je jako ve výhni. Jde se na frontu! Konečně na frontu! Všichni se připravují, dávají do pořádku „sumky“, čistí pušky a bodáky. A při tom zpěv a zase horká řeč o boji s Rakušany. Nadšení, upřímné nadšení, ale i velikášství.

„Bratři! Pomalu, pomalu! Jenom ještě nezabíjejte! Možná, že se k tomu ani ještě nedostanete. Zeneme se tam. Ale myslím, že ty rozvědky byly lepší. Třebas hned po prvním boji z nás zbude jen hromádka lidí, kteří už nic nedokážou.“

„Co? To ty bratře S...? To ty tak mluvíš?“ Zvada, křik. „Zbabělče, zrádče!“

„Dost, bratři! K tomu nemáte práva. Bratr S... má právo myslit si své. Hlavní věc: jde se do pole a jde i bratr S... a bude bojovat jako vy a třeba i lépe. Tak co chcete?“

A zase hovor a zpěv. Lesklé součástky zámku pušky se trochu v ruce chvějí. Horečka? —

Ráno. Nástup bratrstva. Úsečné povely. Prapor 3. pluku Jana Žižky z Trocnova se zachvěje na vzduchu. Kdož jste boží bojovníci? zní z trubek a helikony těžce podkládají. Tělo tuhne. Oko je nezvykle zamženo.

Velitel Mamontov mluví ohnivě. I běžné fráze zdají se býti těžkým zrnem. Cosi stahuje hrdlo. — A odchod.

A všechna ta tíseň a horečné nadšení se vybíjí v prvních krocích. Pryč s tyranu a zrádci všemi! — Vlná opadá, aby se znova vylila z hrdel: Spějme dál, statně dál...!

To 2. T. G. Masaryka rota. Vede ji podporučík Gerik. Šlape pružně a kdo ví, o čem přemýšlí. Projíždí kolem Mamontov. Hledí s úsměvem na oblíbenou rotu, již se svými rádci pojmenoval T. G. Masaryka rotou v době, kdy jí velel bratr podporučík Vobrátilék.

Nádraží, vagonování. Vlak letí. Rodiče, bratři, sestry, milenky? Ničeho není. Jen touha uvidět již to místo, „kde se střetneme“.

„Hoši, vjíždíme na rakouskou půdu.“ Všechno je zvědavé. Prudké trnutí, všecko se kácí. Co je? Vlak se přetrhl. Parovoz zastavuje, vrací se s několika vozy kousek zpět, chvíle se trať připojováním zadních vozů a jede se dál. Sem tam odřenina nebo boule.

„Bratři, vzpomínáte, jak se nám utrhł parovoz na cestě ze Pskova do Kyjeva? Bylo to kdesi před Smolenskem v prudkém stoupání. Je noc. Najednou řve siréna parovozu. Pomalu zastavujeme. Siréna řve. Stojíme! — ne! — nestojíme. Jedeme — ale zpět. Co je?“

Díváme se otevřenými dveřmi. Vysoký násep. Tempo se zrychluje. Kus za vlakem jede parovoz a siréna řve, úzkostně řve. Těžký vlak, plný dělostřeleckých střel, které veze na jihozápadní frontu, dostal již tempo osobního vlaku. Dobrovolci vyskakují a jedou po úbočí náspu. Tím se náraz mírní. Čekám s několika ve voze, jak to dopadne.

Již se objevují nádražní světla. Pochopili řev parovozu. Na kolej připravili jiný parovoz, který se dal v mírný zpětný chod. Na něj najel náš vlak a po krátké době stál. Oprava a jelo se dál. Nic se nestalo.“

„To víš! Na nás takové vopičky neplatí.“ —

Nádraží a vystupuje se z vlaku. Ruch, povely, řadění a za zpěvu se vyrazí. S délkou pochodu mizí zpěv, pak i hovor. Jen nohy konají svou práci v navyklém rytmu. Zmizel i rytmus. Do prachu se silně mísí pach zpocených těl. Najednou vzrušení. Rakušáci — zajatci!

„Jsou mezi vámi Češi?“ Hlásí se. „Zahodte tu rakouskou zavšiveninu a pojdte s námi!“ A slova vřelá mísí se s nadávkami při pohledu na nechápavé zraky zajatců.

„Hoši, jdu s vámi!“ kdosi z nich volá. Nový bratr zahazuje rakouskou čepici a jde mezi dobrovolce. Za odpočinku sehnala se gymnast'orka, furažka. I puška se přinesla. —

Tarnopol! Tarnopol!

Táboří se v parku nad městem. Vlahý večer. Hoši se rozešli. Leží jeden na trávniku. Vítá první hvězdy. Najednou vyskočí. „Ale su já to blbec. Všecko vleču na frontu jak vůl bez myšlenky.“ Vyjme rychle 3 silné popsané zápisníky, do nichž vkládal všechna svá pozorování od začátku války, své myšlenky, myšlenky a řeči bratří, dojmy a momentky z kijevského sjezdu.

„To by si Rakušáci pochutnali. To by tátovi zasolili? A co s tímto?“ Vytahuje z baťocho vlněný břišní pás, rukavice, nákolníky, kuklu na hlavu, teplé prádlo. „Toho už třeba nebude.“

Za parkem v poli plápolá ohníček. Jazyky plamene se střídají, střídá i myšlenka myšlenku. Shořelo již i prádlo, rukavice, nákolníky, hoří již kukla.

Je od Maruše. Hřávala v Karpatech hlavu. Byla měkká, jako její ruka, když hladívala. Měkká — měkká ruka — měkká teplá ruka!

Ruka, ruce — teplé tělo Marušino — v objetí. Nahá hrud — vášnivě vybití... Kukla hoří — krev vaří.

Zčernala poslední nitka, trochu se pohnula. Zápach spálené vlny vánek přivál. „Ech byla to fajn bábeňka. Než nač myslet? S minulostí konec!“

Odešel. Ráno další cesta k frontě.

Jezerná!

Na louce vyrostly řady stanů. A hned první den pozdrav z dále. Rakouské aeroplány shazují bomby, které jsou neškodné. Komu byly určeny? Nádraží nebo shlukům vojáků?

Obrovský meeting. Ruští Češi se necítí Čechy. Nechtějí do boje. Přáli bychom jim nějakou tu rakouskou bombu; ale aeroplány neletí.

K večeru rozkaz k odchodu na frontu. V dálce občas vzplane „hvězda“. Silné světlo protrhne na chvíli tmou. Tam je cíl. Vojenský most převádí na druhou stranu Strypy. Mírné stoupání. Cecová a zákopy. Široké, pohodlné. Nemusíš se tlačit. Všude volno, až úzkostně volno. Fůra tady projede.

Rusové přijaly Čechy nepřátelsky. „Chcete prodlužovat vojnu! Pakáž! My chceme domů! K babám! Dost jsme již bojovali!“ — Odcházejí.

Pušky jsou, ale střeliva je málo. Není bomb. Nepříjemný pocit. Tu vyčnívá z hlíny patrona. Hrábne se: druhá, třetí... Hledá se střelivo. Každá čerstvě nahrnutá hlína se prohrabe. Našly se patrony i bomby. Než i toho je málo. Plukovník Mamontov vyžádal kdesi střelivo i bomby. Je po strachu.

2. T. G. Masaryka rota s ostatními rotami 1. praporu 3. pluku si vyhrabala zákopy v týlu 3. a 6. roty 1. pluku. S prvními slunečními paprsky jsou zákopy hotovy. Všichni jsou v dobré náladě.

„Geriku!“ volá Vobrátilék, „co sedíš jak putička? Myslíš na

poslední věci člověka? To ti nic nepomůže. Beztoho budeš za pár dní kdesi smrdět.“

„A to nic! Vsaďte sa! Mně nebude nic a gulu dostaneš ty.“ „Dobrá, platí. O kolik butylek vína? ...“

Aeroplán vrčí. Je mu podezřelá čerstvě nahozená hlína, že se vrací? Je pryč? Jde bratr výš na temeno pahorku. Pozoruje se zájmem nepřátelské zákopy. Zdají se velmi solidní. Jak jenom ti Rusové mohli tak blbě dělat zákopy. Vždyť zde v těchto místech mohou Rakušáci střílet přímo po délce zákopů. To je si třeba pamatovat.

V dálce prask, jako když železné dveře prudce přirazíš. Aha, lehká! A už to šuchotá. Kam? Za 2. rotou v údolíčku vybuchuje granát. Druhý je blíž. Třetí exploduje na vrcholku. Střepiny sviští kolem hlavy. Rychle do zákopu. Po chvíli je klid.

Je krásně a zvlášť krásně je po sytém obědě. Polévka, maso a černá kaše, ale dost. Hoši jdou údolíčkem pro vodu. Prask — chan chan chan. Rychle na zem. Such! do země bez výbuchu. Vpředu ležící bratr zasténá. Granát zachytil nohu pod kotníkem, kus chodidla utrl a kamsi odnesl i s botou. Pěkně tu umějí zouvat boty. —

Štáb se chce připravit i pro útok. Je nutný výběžný zákop. Nastala noc. Je asi 11 hodin. Bratři jdou s lopatkami do první linie. Vylézají ze zákopu, staví se jeden vedle druhého v ukázaném směru a dávají se do práce. Pracuje se v krátkých přestávkách, neboť Rakušáci úsek co chvíli osvětlují raketami. Mnoho se toho neudělalo. Zvláště v těch místech, kde bráška byl pohodlnější, nebo kde podklad byl příliš tvrdý. Před úsvitem se pracující vrátili.

Ráno si Rakušáci mnou oči. Vidí, že před ruskými překážkami, skoro až v údolíčku, je čerstvě vyhozená hlína. Zřejmě nový zákop. Pěšáci hlásí objev dál. Zahučí aeroplán. A brzy nato houkne dělo. Hledá, hledá. Aha, již našel nový zákop a je ticho.

Další noc. Znova se jde pracovat. Rakušáci dávají pozor. Kulometry v nepravidelných přestávkách zasypávají ruské zákopy střelami. Kdosi z 2. roty padá. Ač sehnutý, dostal kulku do temene hlavy. Kdo je to? První z 2. T. G. Masaryka roty. To ty, Francku Kudelo? — Škoda! Byl to dobrý kluk ten Francek Kudelů z Napajedel. A jde se dál.

Rozechvění pracují hoši. Klepne lopatka o kámen. Vylítne raketa a kulometry uřezují vršek nahozené hlíny. A hned serie granátů. Střílejí přesně. — Ach, to je poháněčka do práce. Poť se leje, každý hledí, aby byl co nejdříve hodně hluboko. Rakušáci pomohli dodělat zákop. —

První linie zákopů je slabě obsazena. Nestačí roty prvního pluku. Dobrovolci jsou vyčerpáni stálou službou. 2. T. G. Masaryka rotu vsunuli mezi 3. a 6. rotu 1. pluku Mistra Jana Husí. 2. rota 3. pluku, Masarykova rota, splývá s rotami 1. pluku.

„Bratře, na zástavu Marusjul Dávej dobrý pozor!“ Je tu člověk přece blíž těm Rakušákům. Všecko je tak nové, zajímavé. A to příjemné napětí!

Bác! Ach čert! To je rána a co smradu. Rychle ochrannou masku. — Nic se neděje. Již i smrad minul. „Ty miny praskají a nadělají při nejmenším tolik strachu, co smradu. Ale je to víc jenom strašák. Pojď, je tu směna!“ —

Po výměně se to krásně spí. A po spánku? Co jiného dělat, než pozorovat nepřítele. Občas se ozve i výstřel pušечný, který dráždí protivnou stranu. Jsou živější. Ruské baterie se přistřelují. Ach, to je zajímavé. Teď šrapnel. Je vysoký. Druhý nad rakouskými dráty. Šrapnelový válec bolestně zavýje. Zachytil dráty a trhá je. Teď granát. Dobře! Kolík letí. Pomalu střílejí, ale dobře.

„Co tam hledíš? Dej si pozor na kouli. Ať ti ji neprovrtají. A vůbec polez dolů! Půjdeš jako spojka k 15. Finlandskému pluku. Jdi se hlásit, a ať jsi tam hned!“

„Ech, k čertu! Zrovna teď, když rakouské baterie odpovídají a hledají ruské?“ Jde údolíčkem. Telefonisti si připravují svoje dratařské náčiní. „Kam jdeš? K Finlandcům? To, kamaráde, přes vršek pohni! Ti rakouští darebáci hledají naše baterie. Ještě nic netrefili, ale kde jakou linku nám rozervali.“

U Finlandců. Ale žádní Finové. Jsou to nastojáčci Rusové, kteří snad v míru byli posádkou ve Finsku. Hledí škaredě na Čecha, třeba zde není takový rozvrat jako u 13. pluku, který Češi vyměnili. Ale do boje chutí nemají.

24 hodin minulo bez událostí. A znova v zákopech mezi svými. Jak je tu docela jinak.

Ruské dělostřelectvo pracuje intensivně. Škoda jen, že počet přeražených kolíků a děr v drátěných překážkách je úměrný malému počtu ruských děl. Více se stílí na sousedních úsecích před zákopy obsazenými ruským vojskem.

Vlevo to duní. Hukot je jednolitý. Tam jistě nastupují. Jsou u jakési neurčité zprávy o vítězství.

Nastala noc. Oči se klíží. Než co to? Pušky praskají, kulometry se zajikají ve svém vzteku. Rychle ke střílnám. Stílí se, ačkoli není nic vidět. Co se vlastně děje? Rakušáci nastupují?

Bratři nestřílet! Naši jsou vpředu. Bratr podporučík Müller je tam s rozvědkou. Nestřílet! Nestřílet!

Palba s obou stran ustává. Na spánek ani pomyslení. Nervosita obou stran občas propuká.

Probírá se nový den: Je to 19. červen podle ruského kalendáře (2. červenec). Bude to krásný, jasný den. —

„Hoši připravit se! Jen pušky, sumky se střelivem a bomby. Jdeme vpřed! Přesně v 9 hodin.“

Pomaloučku ručičky hodinek vlekou. Rakušáci jsou nervosní. Střílejí od úsvitu horečně. A jejich dělostřelectvo ukazuje, že to dovede. Každá jejich rána na ruské zákopy sedí. Jsou již četné

ztráty. Šrapnel znova praská těsně nad hlavami. Kácí se jeden bratr a jeho dech uniká devatenácti děrami po šrapnelových kulích.

9 hodin! Rychle, skoro bez dechu, běží jeden za druhým spojovací chodbou do výběžného zákopu. Je úzký. Voják na vojáku. Prach, hlína a pot. Rakušáci zasypávají hlavní linii zákopů střelami. Granátníci vybíhají.

„Kupředu!“ Vyletí voják, jako pružinou vymrštěný. Rychle probíhá údolíčkem a běží do svahu v udaném směru. Právě v těch místech jsou dráty neporušeny.

Je zatím sám. Kamarádi sice dobíhají, ale přece zde ještě nejsou. Tam vpravo je průchod v překážkách. Rychle tam, proběhnout a vrátit se do nové čáry. Vykonáno.

Rozčilené chvění minulo. Svaly dvojnásob ztuhly. Nohy pracují pod tlakem přehřáté myšlenky: Vpřed, vpřed! Oko hledá cíl. A již je zde. Rakouské zákopy ve vzdálenosti několika skoků.

Tupý úder do hlavy. Prudký pád k zemi. Vteřinová tma. Dojem čehosi přervaného, utrženého. A cosi syčí u hlavy. „Má bomba!“ bleskne hlavou. „Držel jsem ji odjištěnu.“ Reaguje každý sval — a bomba letí k těm, jimž byla určena.

Hlava malátně klesá.

Bratři již doběhli. Ženou se dál. Bomby vztekly pracují v rakouských zákopech, zatím co rakouské dělostřelectvo bije do výběžného zákopu.

„Dopředu, ulejšváku!“ křičí přibíhající šikovatel a zvedá revolver. Raněný zvedá zkrvavenou hlavu. Šikovatel běží dál.

„Bratře, jsi raněn?“ — „Sanitácká ulejšvárna“ klečí u raněného. Obvazuje.

„Mám utrženu levou stranu obličeje?“ „Nemáš; je rozbita, ale utržena není.“ Raněný si spokojeně oddechne.

A „ulejšvárna“ běží dál, aby po několika krocích dostal kuli do hlavy.

Rakušáci přenesli oheň před své zákopy. Střelily se rvou na všech stranách. Kdy zasáhne? táže se raněný. A vidí kdesi na slovácké dědině „na zvodončí“ kluka. Je živý, je divoký. Spadl do močidla. Táta ho řeže. Otrne mu to, ošřepe se a dovádí znova. Není v něm kouska dobré žilky. A další obrázek: Odchází na studie. — Teď v prudké debatě rebelantského ročníku. — A zas na voličské schůzi na Slovácku. — Obrazy letí. — Vojna? Vojna že bude? Dobrá, ale kdosi to odnese. Hudba tohoto živého zvukového filmu přestává.

Rakušáci přenesli oheň. Dál v převu ozývá se: Hurá! Češi útočí na další linii zákopů.

Běží sanitérák zepředu. Za ním, pokud to jde, vlekou se ranění: „Bratře, vstaň a rychle sem do tohoto spojovacího zákopu! Němci nás zacházejí z boku. Budeme se bránit!“

V zákopu. Pušky se tisknou k rameni. Ozvou se již prvé výstřely.

„Naši! Naši!“ Skutečně. Měli kdesi v záloze ještě jakousi půlrotu. Víc jich není. Jdou prudce vpřed. Zasahují bombami v boj.

Zachráněni. Ranění odcházejí. Slunce je již vysoko a žízeň trápí. Snad je již poledne. V ruských zákopech, silně zničených, potkávají ruský úderný oddíl, který jde, aby zasáhl do boje. Proč nepřišli dřív? Vždyť seděli za hlavními zákopy?

Na obvazišti. Smutný pohled. Řady těžce i lehce raněných leží pod kůlnou na slámě. Tu těžký průstřel, tam maďarský bodák zasáhl břicho. V místnosti rychle pracuje doktor Haering se svými pomocníky.

Večer odvázejí raněné. Ranění se rozlili po ruských městech. Těžce ranění umírají a zapadají bez zvěsti do ruských hřbitovů.

V kyjevské nemocnici je i velitel 1. praporu 3. pluku Vobrátilék. Kulhá.

„Ty jsi zde, bratře poručíku?“

„Tu! Vidíš. Ale to by mne nemrzelo. Nejvíc mne mrzí, že tu sázku vyhrál Gerik. Ten chlap má kliku.“ —

Slavně bojovala 2. T. G. Masaryka rota. Bylo mnoho raněných. Padl i bratr S..., který chtěl raději na rozvědky. A jak dobře se držela Masarykova rota, tak rychle se na ni zapomnělo.

Z jejich trosek a doplnění stvořena jen 2. rota 3. pluku Jana Žižky z Trocnova.

Trosky vzpomínek...

Čeněk Kravka.

Z rozkazu velitele oddílu br. podpor. Luži odcházím večer dne 22. VI. 1917 se svou četou do zákopů předních stráží za vsí Chorošcem. Jsme dosud bez kulometů; ty nám mají odevzdati až v zákopech Rusové od 22. Finského pluku, které jdeme vystrídati. Noc je klidná a téměř bez střelby. Rusové nás vítají v zákopech dosti nevlídně, protože se s Rakušany již bratřili a nechtějí již bojovat. Odevzdané kulometry jsou systému Schwarzlose; nacházíme je ve velmi zuboženém stavu, takže jich nelze k boji zatím vůbec použít.

Ještě v noci dávají se kulometčící do práce, a díky jejich dobrému výcviku jsou všechny již 23. VI. v úplném pořádku připraveny k boji. Také kulometná hnízda se náležitě upravují. Bratr Daněk zřizuje si za zákopem na volném prostranství hnízdo nové, odkud by měl na rakouské zákopy dobrý zástřel pro křížovou střelbu se sousedním kulometem, kterýmžto způsobem obyčejně kryl dosud ústup našich rozvědků, vycházejících za noci k rakouským posicím.

Krytů v zákopech téměř není; bratři si vyhrabují ve stěnách zákopů menší prohlubně, do nichž se pak skrývají při dělostřelecké palbě, aby nebyli zasaženi šrapneli. Službu v zákopech konají kulometčící velmi svědomitě, mnohdy i po několik dní a nocí bez odpočinku a spánku.

Bojový duch je u všech bratří výborný. Když 29. VI. zahajuje ruské dělostřelectvo palbu na rakouské zákopy, počínáme připravovat své kulometry k boji.

Útoku 2. července účastní se kulometčíci s pěšími rotami, u nichž jsou s jednotlivými kulometry přidělení. Tam, kde přichází nepřítel k protiútoky, je zahrán kulometčíky. Výzbroj u kulometů doplňujeme si z rakouských zákopů, kde jsme ukouřili také nové nepoškozené kulometry.

Ztráty kulometčíků v bitvě u Zborova jsou poměrně nepatrné. Na počátku boje byl raněn br. Jar. Kalousek šrapnelovou třískou do hlavy, avšak po obvazu zůstal s tímto škrábancem, jak sám zranění nazval, v zákopech a zúčastnil se také útoku.

To byl první bojový křest, který prodělali kulometčíci 2. střeleckého pluku v bitvě u Zborova; čestně v něm obstáli.

Drobtvy vzpomínek.

Karel Koukal.

V dopise ze dne 2. VI. t. r. mne žádáš, abych napsal vzpomínky a zážitky z bitvy u Zborova; budou chudé, poněvadž mohu psát jen o tom, co jsem viděl a co jsem v tom úzkém pruhu od našich okopů až po 3. linii nepřátelskou prožil.

Po odchodu z Jezerné, kde nás přehlížel brigádní velitel plukovník Trojanov, nastoupili jsme cestu na posici, která nám byla určena, a to ve svazku rus. armádního sboru 49. Před odchodem jsme vyslechli řeč br. podporučíka Vilímka, kterou k nám měl, než jsme odešli na posici. Zákopy jsme našli v takovém stavu, že daly mnoho práce, abychom jich mohli použít. Zvláštní opravy vyžadovaly spojovací zákopy, které byly sotva 1 m hluboké a úzké tak, že nebylo možno se v nich za obstřelu ukrýt, zemláčkům prý na bratřích stačily.

Při čištění okopu jsme našli několik beden s náboji a rakety, které nám přišly velmi vhod, neboť za stálých přestřelek se zásoby tenčily. Rovněž tak bomby a kulometry nám scházely, snad byly odvečeny do rakouských okopů; tak jsme měli vysvětlena slova plukovníka Trojanova, který prý na dotaz bratří, zdali budeme mít kulometry, řekl: „Ano, až si je dobudete.“ Sám jsem to od něho neslyšel, ale bratři to říkali.

V den útoku: Již od rána nás rakouské baterie zasypávají spoustou střel; zvláště se díváme přesným zásahům, které dopadají na nás a I. prapor 3. pluku. Kolem 8. hodiny přichází zpráva, že byl těžce raněn bratr podporučík Syrový a mnoho jiných. Již se reptalo, proč se nevyrazí, když po chvíli přichází rozkaz připravit se a hned po té vybíháme z okopů. Útok byl prudký; již po několika minutách se ocitáme před první linií nepřátelskou a razíme si cestu překážkami, špatně naší dělostřelbou rozbitými, a vrháme se do nepřátelského zákopy; byl to hrozný zmatek,

kteří způsobily bomby mezi nimi; vzdali se a my se ženeme dále spojovacím zákopem k linii druhé. Tam jsme však narazili na kulometný oheň tak prudký, že jsme museli zalehnout a užít jen pušky. Soustředili jsme palbu na kulometné hnízdo, avšak bezvýsledně, až když jsem se doplížil na dohoz bomby, byl kulomet č. 1 umlčen, č. 2 nás přestřeloval, 3 a 4 byl rovněž umlčen bratry od 7. roty, kteří bůhvíjak se mezi námi octli. Úsek druhé linie byl brzo prost nepřítel: tam se dovídáme od bratra poručíka Ševce, že ztráty nejsou velké, rakouská hradební palba že ubíjí zajatce. Nařizuje další postup a již se ženeme dál, trpíme žízní a horkem; v třetí linii, kde několikrát používáme štyku a bomb, jsme brzy pány situace. Odtud pro ztrátu krve a vysílení odcházejím zpět na obvaziště. Nedošel jsem, byl jsem odnesen; nač toho vzpomínat?

Malá vzpomínka.

Kamil Pesler

Milerád bych Ti něco napsal k 20. výročí Zborova, bohužel jsem při pozdějším ústupu pozbyl svůj zápisník, uložený v batohu, který jsem nechal ležeti při zachraňování raněného br. Svítla. Ztráta zápisníku, jenž byl odevzdán rakouským úřadům, připravila hořké chvíle mému otci, jenž byl několikrát vyslýchán a byl toho mínění, že jsem padl. Pokud moje děravá paměť stačí, pamatuji se, že 3 týdny před zborovskou bitvou byl jsem na dovolené ve Volčansku, abych agitoval mezi zajatci pro vstup do legií. Přijel jsem z dovolené na frontu časně ráno v den zborovské bitvy. Po delším hledání dověděl jsem se, kde stojí 2. pluk. Na cestě dostal jsem se do nemilé situace, když výzvědný německý aeroplán, kroužící nad posicemi, byl ostřelován ruským dělostřelectvem a tak jsem se octl v krupobíjí šrapnelových kulíček, padajících k zemi. Když jsem konečně se dostal do úseku 3. praporu druhého pluku, nestačil jsem již zasáhnouti do boje a byl jsem nucen jen pomáhat při odnášení raněných bratří. Druhou noc už jsem byl v prvních okopech mezi svými. Vzpomínám, jak pozdě v noci zjišťoval německý aeroplán, zda jsou zákopy námi obsazeny. Letěl velmi nízko, že jej mohl trefiti kamenem, proto jsme měli sto chutí jej sestřelit; byl však rozkaz ani se nehnout, aby nás nezpovozoval. Krátce poté zapálil nějaký špion chatu blízko fronty, jež byla plamenem celá ozářena. Měli jsme se právě vyměňovati v první linii, museli jsme však čekat, až chata shoří. Tím se stalo, že jsme opouštěli první zákopy, když už byl skoro den. Jakmile to nepřítel zpozoroval, zahájil dělostřelbu a způsobil nám nízko tempírovanými šrapnely těžké ztráty. Když jsme doběhli do rezervních zákopů, zjistili jsme, že nás skoro polovina schází. Jak později nás ruské části, zbolševisované, opouštěly a my museli prodělávati tragický ústup, o tom se raději nezmiňuji, abych nekazil dojem slavných bojů u Zborova.

S 2. střeleckým plukem Jiřího z Poděbrad v tarnopolském ústupu.

J. Papoušek.

Byl jsem vyzván, abych co účastník bojů u Zborova vylíčil své osobní dojmy z 2. fáze zborovských bojů — tarnopolského ústupu. Zúčastnil jsem se těchto bojů v 10. rotě 2. čsl. střeleckého pluku Jiřího z Poděbrad, kde jsem jako důstojnický zástupce byl velitelem čety. Moje vzpomínky na tuto dobu jsou velmi chmurné a smutné, poněvadž jsme se v té době, od 19. července do 6. srpna 1917, dožili v Rusku největšího zklamání a nejbolesnějších ztrát. Vylíčím zde dva dny tehdejší naší „práce polem“, kdy osvědčený čsl. heroism našich dobrovolců vybičován byl až do nejzazších mezí a kdy naši předobří hoši, kteří vstupovali do vojska v nejtěžších chvílích spojeneckých armád s nejlepšími snahami, přijímali trnovou korunu, prolévali krev a kladli životy pro lepší bytí nás i budoucích.

Tyto dny byly tím hroznější a zoufalejší, čím radostnější a slavnější okamžiky jsme prožívali bezprostředně předtím po slavném vítězství u Zborova 2. července 1917. Hlavně v tom je tragédie tarnopolského ústupu, že po bojovém nadšení a vítězném vzmachu ruských armád následuje hluboký pád, rozval ruské armády, vítězný postup nepřátelských (německých a rakousko-uherských) vojsk a zoufalé boje naší Čsl. brigády, boje na život a na smrt, a jak tomu bylo právě u 2. pluku, i boj za to, jak se probít ze svírajícího se kruhu obklíčujících nás nepřátel.

Aby bylo jasno, proč došlo k 20. červenci, černému to dni našeho pluku, musím předeslati několik slov o celkovém stavu fronty.

Červencový průlom německých linií, překvapených mocným náporem Rusů směrem ke Lvovu, zastavil se v obranné linii, velmi nevýhodné pro ruskou armádu. Vznikla podkova, jejíž oblina byla středem nástupného útoku, který se měl po stranách šířiti na sever a jih po celé frontě. Avšak vlivem bolševické agitace odřekly severně i jižně položené ruské pluky útočiti. Tím se Němcům, kteří byli o situaci ruské výborně zpravováni, uvolnily jejich pluky na t. zv. „mrtvých“ místech fronty, a oni vrhli nové, celkem odpočaté síly do boků podkovy, ruským nástupem vytvořené. Sledovali tím jasný cíl: onu podkovu, lépe řečeno „pytel“, uzavřítí a ruskou armádu zajati. Bylo by se jim to, jak bude z dalšího patrnó, bezmála zcela podařilo, a byli bychom v tom „pytli“ uvázli i my.

Po boji u Zborova a několika denních taktických přesunech zakotvil 2. pluk dne 9. července k odpočinku ve vsi Ostašovcích, ležící 2¹/₂ km na sever od městečka Jezerné, na trati Zborov—Tarnopol. Tam jsme odpočívali 10 dní. Zatím však Němci

připravovali na zborovské frontě odvetný nástup. Ruský nástup vrcholil 12. července, kdy velitel 8. armády generál Kornilov dobyl Galiče a Kaluže. Ale už 15. července pro nedostatek záloh a rychle upadající morálku a massovou deserčí „zemljaků“ byl donucen gen. Kornilov zahájití ústup za řeku Lomnici. To byla předehra generálního německého protinástupu, definitivně zahájeného dne 19. července 1917. S taktickou vypočítavostí bombardovali Němci 17. a 18. července rayon dvou gardových ruských pluků v okolí Olejova, zákopy ležící proti levému jejich křídlu (na našem pravém asi 15 verst na sever od Ostašovců), jež zůstaly následkem dřívějšího ruského nástupu jižní armády v původních místech, tedy nejhouběji v ruském tylu. Dva dny zasypávali Němci gvardějce dusivými plyny, takže ti na konec ze zákopů utekli, strhli s sebou i jiné pěší pluky a tím otevřeli Němcům širokou i pohodlnou bránu, již Němci už 20. července v kolonách pochodovali do hlubokého ruského tylu. Bylo to na pravém, severním konci oné frontové „podkovy“, pro Rusy v nechoulostivějším strategickém místě, jehož ztráta značila katastrofální ústup ruské armády.

Když se nástup Němců u Olejova úspěšně vydařil, musili jsme zachraňovati situaci my, poněvadž 11. ruská armáda neměla spolehlivých záloh a čsl. brigáda byla její jedinou oporou. Proto štáb armády, aby naší brigády co nejvíce zde využítkoval, a aby Čsl. dobrovolci byli pokud možno u všech armádních sborů, rozdělil Čsl. brigádu na samostatné plukovní skupiny; měly sice koordinovaný ráz, avšak jejich účast v tarnopolském ústupu a osudy byly zcela rozdílné. Velitel XI. armády zadržoval našimi pluky nápor Němců jednak směrem na Jezernou, jednak na Tarnopol, který, jak se potvrdilo později, byl Němcům klíčem k východní Haliči, tedy i vlastně k ukončení celé operace. První pluk byl uveden v pohyb už 18. července, 2. a 3. pluk 19. července. Osa obrany městečka Jezerné spočívala na bedrech 2. pluku.

19. července, krátce po obědě, navštívili náš pluk členové Odbočky Čsl. národní rady dr. Eisenberger a Houska, kteří na plukovním shromáždění promluvili o politické a hospodářské situaci a přečetli pozdravný telegram profesora Masaryka. Ale ještě před skončením schůze došel rozkaz velitele brigády, abychom hned šli na frontu jako záloha 3. sibiřské pěší divise k Volosůvce. Po třetí hodině odpoledne jsme se seřadili a hned jsme táhli z Ostašovců, kde zůstal štáb pluku s velitelem Zembalevským, vozatajstvem 2. řádu a plukovními sklady, směrem na západ — na frontu. Soudili jsme tak podle toho, že zrána přestal hukot dvoudenní bubnové palby, řízené hlavně na svrchu jmenované dva gardové pluky. Z blízkého návrší v Ostašovcích jsme totiž pozorovali po oba dny nepřetržitě a blížící se výbuchy německých dělových nábojů; ale že by Němci v době, kdy my jsme pochodovali z Ostašovců na frontu, současně asi 15 km severněji pochodovali do našeho tylu, to nás nenapadlo. Naše

2 prapory (velitelem 1. praporu byl špkt. Gajda, velitelem 2. praporčík Petřík) měly 720 bodáků. Cesta z Ostašovců vedla stále podél trati, směrem na západ přes Volosůvku (Jarčovce), Podhájčiky k Toustoglovám, ležícím 2 km severozápadně od Zborova. Cestou v polích potkáváme s fronty ujíždějící dělostřelecko, v pořádku i nepořádku táhnoucí ruské oddíly, většinou odcházející a prchající, a na nízkých vozících, přecpaných nákladem domácích potřeb, civilní obyvatelstvo, utíkající před obávanými Němci. Směrem k frontě stoupají do výše oblaka dýmu nad ohnivými požářišti a od severu znovu zaznívá hluchná kanonáda. V oblacích, malebně zbarvených zapadajícím sluncem, svádějí letadla souboj, provázený ve výši rachotem kulometů a obláčky šrapnelů. V Jarčovcích byl štáb 3. divise. Když jsme tam došli, bylo viděti všude značné vzrušení; po několika rozkazech, zrušených a opravovaných podle různých poplašných i odporujících si hlášení z fronty, rozkázal náčelník štábu 3. sibiřské pěší divise jít ke vsi Toustoglovám, odtud pak na sever a rozložit se jako záloha 11. sibiřského pluku napravo od 12. sibiřského pluku, jakož i udržovati spojení s 10. sibiřským plukem.

Již se hodně setmělo, když jsme u Podhájců došli k potoku Gnila, tvořícímu po obou stranách trati močálovité mokřiny. Proto jdeme po vysokém náspu dráhy, vedoucí ke Zborovu. Záhy po parném a dusném odpolední, působícím nám velikou únavu, přihnala se prudká bouře. Časté blesky oslňovaly zrak a ztěžovaly orientaci. Jdeme po trati pomalu, často zastavujeme, přecházíme železniční most, na němž nebylo pro pěší prken, a jíti bylo možno pouze po pražcích, husím pochodem. Most je podminován a připraven k zničení. Bouře se přehnala, avšak drobný déšť trvá a temné mraky zvyšují noční temnotu. Ve 3 hodiny ráno přišel pluk ke vsi Toustoglovám. Potkáváme skupiny ruských vojáků třetí divise, 9. a 12. pluku, které nám odevzdaly rozkaz odejít na posici k severu od vsi Podhájců a obsadit obrannou linii od trati k zvýšenině 382 Popowy góry. Ruští vojáci většinou prchají, někteří jsou i opilí; tušíme, že už na ruské vojsko není spolehu a že budeme v naší kritické akci osamoceni. Poněvadž jsme naznačenou posici o 3 km přešli (a rozvědka 9. roty vedena por. Kolesnikovem došla až k německé polní stráži), vrátili jsme se od Toustoglov k Podhájčům a obsadili jsme přidělený úsek o 6 hodině ranní. Bylo to 20. července. Sestoupili jsme s železničního náspu, přebrodili jsme močál potoku Gnileho, při čemž jsme čvachtali nad kolena v bahně, takže všem nám natekla voda a bláto do vysokých bot — v tom jsme musili setrvatí později celých 36 hodin. Táhlí jsme vzhůru do strání a konečně jsme se dostali do zákopů. Domnívali jsme se, že přijdeme do řádně vypravených zákopů, kde se aspoň osušíme; ale zklamali jsme se značně. Obsazené zákopy byly mělké, zpola sesuté, úplně opuštěné, v chodbách po kotníky vody. Zákopy byly velmi klikaté, před nimi 2, někdy 3 řady ostatných

drátů, v nichž namnoze byly řádné mezery. Hoši polními lopatkami vyhazovali vodu ze zákopů, opravovali střílny i drátěné překážky a kopali v zemi prohlubiny na ochranu před šrapnely. Bylo chladné ráno. Od trati k středu posice byl první prapor, dále ke kotě 682 druhý prapor. Byla to druhá linie, o špatném výhledu na svazích, odvrácených od nepřítele; před námi měl být v první linii 11. sibiřský pluk. Avšak, jak se naše rozvedky záhy přesvědčily, první linie byla prázdná, zemljáci již před naším příchodem utekli. Tím bylo bitevní postavení 2. pluku svrchovaně kritické, aniž jsme si byli zprvu toho vědomi. Jižně od trati byly sice zbytky 12. ruského pluku; s nimi jsme tvořili opevněnou část fronty, jež však byla se všech stran odkryta, zatím co hlavní síly německé se už hnaly do hlubokého týlu směrem k Ostašovcům a hrozily 2. pluku úplně odříznouti ústup. Co jsme opravovali posici, někteří si sušili boty a promočené části oděvu a vařili i na malých ohýncích čaj, postupovali Němci časné zrána s výšiny Zlota góra, severně od Zborova i s výšiny severně od vsi Kudynowců v řetězích až k Žukowcům. Krátce po našem příchodu počali se Němci zastřelovati na naše zákopy; poslali 11 granátů, ale žádný v rozvlhlém terénu neexplodoval. Čekali jsme na oznámené spojení s 10. ruským plukem na pravém křídle, ale to nepřicházelo; a když rozvedky ohlásily nastupující německé kolony, bylo zřejmo, že v dosavadních rezervních zákopech, které neměly taktického významu a sloužily snad jen ke krytí zálohy, dále setrvatí nemůžeme. Avšak rozkaz k jakékoliv akci nepřicházel. Spojení se štábem pluku v Ostašovcích bylo přerušeno, prapory pluku musily zahájití samostatnou bojovou činnost. A to bylo příčinou zmatku, který zprvu nastal. Jedna z rot odešla ze zákopů do úzlabiny, aby zaujala výhodnější posici na návrší směrem k nepříteli; ostatní roty bez patřičných rozkazů ji následovaly. V nastalém zmatku utvořil 2. prapor na vyvýšeném návrší, kde nebylo zákopů, pod nepřátelským dohledem kupu vojska, podobnou obvyklému ruskému meetingu — nikdo nevěděl co dělat a co počít. Situaci rozřešili v několika minutách Němci, počavše do nás pálení z pušek. Ozval se povel: „V řetěz!“ Utvořila se bojová linie, v níž byly roty a čty obou praporů promíchány. Velitelé se automaticky podělili o příslušné úseky. Bylo zřetelně viděti nastupující německé rojnice; jejich palba houstla, a my jsme narychlo hrabali střídavě za střelby aspoň násy pro ochranu hlavy před houstnoucím deštěm německých projektilů.

Velkým štěstím pro nás byla nepohotovost německého dělostřelectva, jemuž bychom byli jistě tvořili překrásný cíl. Přes návrší v týlu přiběhly nám k posile rojnice dvou praporů 9. sibiřského pluku; byly sice prořídlé, ale s uvědomělými vojáky a dobrými důstojníky, kteří přes veškeru agitaci a deserci setrvali čestně na svém místě. Ti nás jistě posílili i morálně. A když se ozvala vzadu ruská polní baterie a po železniční trati zaduněl

ruský obrněný vlak s rychlopalným a dalekonosným dělem, dostávali hoši známou nástupovou, nadšenou a odhodlanou náladu. Zatím Němci postupovali v síle asi dvou pluků svým pravým křídlem směrem od městečka Zborova, levé křídlo rozvinující doprava, proti našemu pravému křídlu, jež bylo chráněno v mezeře, vzniklé tím, že 10. ruský pluk dosud se neobjevil, jen zahnutím frontové linie. Nepřítel se zřejmě snažil naše pravé křídlo obejít. Tomu bylo nutno zabránit, a proto škt. Gajda s částí našeho levého křídla zahájil proti postupujícím Němcům směrem na Popovu góru protiútok. Za řídké, ale účinné pomoci naší lehké baterie, která zpočátku vrhla omylem několik granátů do vysunuté skupiny Gajdovy, strhla postupující část za sebou celou naši linii do útoku. A tak Češi, promíšení Rusy, bez rozkazu se ženou kupředu na Němce, bez ohledu na množství a vlastní nepříznivou situaci. Přední, vysunuté menší oddíly Němců, překvapené prudkostí útoku bíločervených, se vzdávají, ostatní utíkají do obranné linie zákopů, obsazených zálohou, a vyčkávají přímého našeho bodákového úderu. Ženeme se silně kupředu za výbuchů min a prudké kulometné palby; po cestě otevřeným polem padají ranění a mrtví naši bratři. Přes houževnatý odpor část Němců ze svých zákopů prchá, zbytky jsou rozneseny našimi „štyky“. Vstávají holohlaví i šediví Němci s rukama do výše a vzdávají se, ale zároveň mladíci bojují bodáky na život a na smrt. Vidím dodnes obrázek, jak jeden z našich bratří napichuje několikrát Němce, sířilejšího z kulometu do posledního okamžiku našeho příchodu, a vyhazuje ho bodákem do výše. Vítězství naše bylo jisté. Němci, citelně zasažení, vybili ze zákopů a místy zatlačeni dále, počali couvat i zeslabili téměř již hotový obchvat našeho pluku. 30. německých vojáků s důstojníkem bylo zajato. Avšak co teď? Rady naše prořídly, střeliva není, a co nehorší, není záloh a posil. Bylo nutno pamatovati na vlastní záchranu. Nepřítel dostal nové posily, několikrát opakoval svůj nástup a znovu počal obchvatem vážně ohrožovati naše pravé křídlo, kam sice už došlo spojení 10. pluku, ale bylo velmi slabé. Bylo nutno ustoupit na původní obrannou linii na výšinách od Podhajčků k Mšané. Nastala nejtragičtější chvíle tarnopolských bojů. Uprkem a za prudkého nepřátelského obsířelu, ničím nekryti (jako zajíci), jsme opouštěli bojiště, pokryté 200 našimi lidmi. S nadlidským úsilím se podařilo s největším rizikem odnésti a zachránit kolem 140 bratří, ale přece jich téměř 60 mrtvých i těžce raněných zůstalo na bojišti a padlo do rukou nepřátel; někteří z těžce raněných raději umírali výbuchy svých vlastních granátů, než aby se vydali nepřátelským soudům a potupným popravám.

Přitom se vyskytly případy zvláště hrdinných zjevů. Vzpomínám důstojnického čekatela Jana Nového u 10. roty, absolventa hospodářské školy, usazeného v Rusku asi rok před válkou, jenž byl čistým typem čsl. dobrovolce v týlu i na frontě. Jeho

charakter neznal před nepřítelem ústupu. On také neustoupil, a zatím co ho druzí opouštěli, vrhl se se slovy: „Kupředu, zpátky ni krok!“ proti nepříteli a v nerovném boji proti přesile hrdinně padl, byv zasažen střelou do srdce.

Braťi s krajním ohrožením vlastní osoby zachraňovali raněné, odnášeli je v nejprudším ohni v náruči a na zádech z bojiště. Mnoho raněných děkuje svým životem těmto málo známým hrdinům. Markantním příkladem byla záchrana br. St. Svítla, důstojnického zástupce 9. roty: byl raněn do nohy a bratři ho zachránili právě v okamžiku, když kladl revolver k spánku. Odhodlanost a bratrská obětavost neznala mezí. Záchranu raněných zúčastnili se zčásti též kozáci; a nebýt vydatné pomocné střelby obrněného vlaku, jenž zajel Němcům hodně v bok a rychlou palbou zdržoval jejich nástup, sotva by bylo možno tolik raněných z bojiště odnésti.

Na původní linii, jak shora řečeno, kde byl zdržován nástup nepřítele do 2. hodiny odpolední, dal škt. Gajda, jenž za posičního boje, co velitel 1. praporu, převzal velení bojujících částí pluku, rozkaz k ústupu. Nebylo už střeliva, řady silně řídly, odcházeli ranění a dělostřelba nepřátelská se stala účinnější. Konečně byl náš pluk jakž takž vysířídán Preobraženským plukem a sešel k traťi, kde na Gajdův rozkaz byl zničen železniční most u Volosůvky. Škt. Gajda se osvědčil v těchto bojích co chrabrá muž, ale jeho odvaha a hrdinnost nijak nepřevyšovaly jeho okolí. Ve vážných válečných situacích, v nichž se u Zborova i po něm 2. pluk ocitl, byli okolnostmi přinuceni všichni vojáci i důstojníci bojovati o život nebo smrt, všichni stejně těžce a stejně chrabře. V tarnopolském ústupu pracovaly roty a čety, když byly v přímém styku s nepřítelí, většinou samostatně a s vlastní iniciativou, kdežto za ústupu v uzavřené formaci o vážnější akci rozhodoval celý důstojnický sbor po vzájemné dohodě, o čemž bude ještě dále zmínka. Když jsme přešli trať, bylo (sám jsem to spočítal) pohromadě všeho 126 mužů, vojáků i důstojníků. Naše cesta směřovala k státní silnici, vedoucí ze Zborova do Jezerné, odtud na jihovýchod směrem ke Kozlovu. Do Ostašovců, odkud jsme včera 19. července vyšli, nebylo už možno se vrátit. Tam již byli Němci, bojující ve vzdálenosti 10 verst v našem tylu. Ostašovců se zmocnili tak rychle, že plukovní vozatajstvo, tam tábořící, nemohlo vyvézt ani své sklady, jež byly proto v spěchu zapáleny. (Velitel našeho pluku, plukovník Zembalevský, utekl!) Tím jsme se ocitli v německých kleštích, v onom „pytli“, který se daleko za námi hrozivě uzavíral. Situace se stávala zoufalou; není divu, že ranění a někteří uprchlíci, kteří opustili naše řady v těchto okamžicích, rozhlašovali pak v Kyjevě, že jsme ztraceni. Mnoho k tomu nechybělo!

Po cestě ke Kozlovu předjížděly nás kozácké oddíly, tvrdící, že se za nimi žene germánská kavalerie. Činili jsme plány, jak se jí ubránit. Slunce pálí, únava hrozná, jsme už na nohou bez

oddechu, jídla a spánku 24 hodin. Po stranách je viděti houfně prchající oddíly ruské pěchoty. Ve směru podél trati vybuchují německé šrapnely, Ostašovce i Jezerná hoří. Opakují se časté výbuchy muničních skladů. Po chvílích objeví se na obzoru vysoký sloup dýmu, který se ve výši rozšíří jako koruna stromu, jako obrovský ohňostroj, brzy nato slyšeti jest hrozný výbuch. Každý se spěšně vleče posledními silami, jičenými obavou před zajiťm a nejistotou, co se děje a jak daleko už asi Němci v tůlu na obou křídlech postoupili. Směrem ke Kozlovu, našemu prvému cíli, stahovaly a sbíraly se oddíly ruského vojska v panickém ústupu s několika stran. Tragedie městečka Jezerné blížila se nyní Kozlovu, který byl doslova přecpán prchajícím vojskem. Byla to většinou pěchota, zrazující svou vlast; jízda a dělostřelectvo setrvávaly čestně na svých, veliteli ustanovených místech. Proto namnoze kryla ústup ruského dělostřelectva pouze jízda, jež v etapách zdržovala nastupující Němce.

Rovněž narychlo připravovaná obrana Kozlova byla takto improvizována. Před samým Kozlovem vyšel nám vsříc velitel obranné baterie a prosil, abychom zůstali a kryli dělostřelectvo. Po krátké poradě důstojníků a důstojnických zástupců bylo usneseno pro vzrůstající nebezpečí, a protože v tomto zmatku byla jakákoliv oběť bezúčelná, hlavně pak pro nesnesitelnou únavu zdecimovaného zbytku našeho pluku, jíti dále. V Kozlově jsme se prodírali uprostřed kolísající masy vojska pochodem po jednom; spojení jsme udržovali častým českým voláním. Na stráních byla sháněna velká stáda dobytka. Právě v Kozlově nás stihla největší panika. Přiletěly německé aeroplány a vrhaly do lidských a dobytčích mas bomby. Snad agenti provokatěři pouštějí občas poplašná hesla do těchto šilících davů, snad je to projev masové sugesce. Ozývá se strašlivé volání, jež se ozvěnou nese s jednoho konce vsi na druhý „Germanskaja kavaleria“, tu zase „Germanskie broněviky“, aby se strachem šlející lidé cpali přes sebe, vozy a bůh ví přes jaké překážky a zděšeně prchali s míst hrůzy. Kymácející se davy na nás v tlačenci narážejí, rozdělují naše řady. Není možno ani vypít hlt vody a zavlážit vyprahlé rty. Automaticky spějeme kupředu, po polích vyhýbáme tísní na silnici a konečně opouštíme Kozlov. V dálce hučí děla a vyskakují na obloze černé mraky dělových střel. Míjíme opevněné zákopy, vedoucí kolmo k silnici, a krátce odpočíváme stranou v poli. Pomalu scházejí se tu roztroušené zbytky pluku a přichází i první rota.

K večeru přichází část pluku do vsi Domamoryče, asi 10 verst západně Tarnopole, a část do Dolžanky. Všichni jsme tak znaveni, že si každý lehá v plné výzbroji pod širým nebem na místě, kde právě stojí, a v krátké době vše spí tvrdým spánkem. Asi po 4 hodinách spánku jsme 21. července zrána spěšně vzbuzeni. Velký Hluboček je pod silným dělostřeleckým obštěřem; Němci a Rakušáci jsou již v Kozlově. Vskutku, na západě

létají světelné rakety, svědčící o rychlém postupu a blízkosti nepřátel. Rychle odcházíme, bez snídaně; proplétáme se mezi různými povozy, trény a dělostřelectvem, pomalu se pohybujícím po rozbitých cestách, a pochodujeme do Tarnopolu.

Narychlo procházíme polorozbitým Tarnopolem a zakrátko přicházíme k statku Šlachčince, kde jsme se setkali se štáby a s 1. plukem M. J. Husi. Tu jsme si konečně odpočali a po 36 hodinách se najedli. Náš příchod předcházely zprávy, že je náš celý pluk úpině zničen; proto jsme byli srdečně přivítáni. Ve chvílích našeho příchodu právě svedl 3. pluk Jana Žižky z Trocnova významnou bitvu s Němci u Domamoryče.

Tak jsme se vzdálili na několik dnů od přímého styku s nepřitelem, abychom později zasáhli do bojů u Velkých Hájů a znovu pomohli ruským vojskům, která dotud nepodlehla rozkladné bolševické agitaci a snažila se v chaosu paniky a zrady zdržovati postup německo-rakouské armády, zadržeti nepřitele při řece Seretu.

V tarnopolském ústupu se počet padlých našich bratří zdvojnásobil. Ztratili jsme nejlepší naše dobrovolce, ryzí hrdiny. Jejich oběť nezůstala však marná. Splnila se slova veršů, jež byly uveřejněny v 5.—6. čísle plukovního časopisu Slovana při odhalování pomníku v Nové Čartoryji ve Volyňské gubernii dne 26. září 1917, postaveného padlým bratřím 2. Jiřího z Poděbrad pluku u Zborova:

„To naše prosba je — ten jehlan štíhlý,
a našich duší ždání zkamenělá,
to ruce své jsme vposled k nebi zdvihli,
již nechali jsme v poli bitev těla
za ujařmený české země lid,
pro nějž jsme, Bože, poctivě šli mřít.

Slyš, mocný králi králů, našich lkání,
my s korouhví šli, Tvoji bojovníci,
za pravdou Tvou, o jejíž podeptání
se pokouší vrah tak nás poutající,
že lépe jest nám v poli čestně mřít,
než v poutech hanby, otroctví, lži žít.

Své ruce zdviháme my — zkamenělé;
jak zákon kázal nám, my bojovali,
byť peklo stálo proti nám tu celé,
my pro pravdu Tvou čestně umírali
a slední prosba, prosba za náš lid:

„Dej pravdě svojí svatě zvítězit!“

Ohlas Zborova v zajetí.

František Frühauf.

Nebylo každému z nás dopřáno, aby byl účasten prvního velkého vojenského činu, při němž naše vojsko na Rusi po prvé vystoupilo jako ucelená jednotka. Mnoho nás bylo zapsáno do armády, ale pro odpor vlády Kerenského ke zřizování nacionálních vojenských částí, jsme zůstávali ve svých táborech, ekonomických a závodech i dolech, čekajíc netrpělivě, až se názor ruské vlády změní. Byli jsme zváni do schůzí místních komitétů, byli jsme na nich vítanými hosty, uplatňovali jsme se kulturně, politicky, tělocvičně — ale nepřicházelo hlavní, povolání do armády. V době, kdy počínalo třídění duchů mezi ruským lidem a kdy fronta i tyl volaly po brzkém skončení války, nechtěli jsme opuštěním svých prací, jimiž jsme přispívali k obraně Ruska, dávat špatný příklad nekázně. Bylo opravdu potřeba efektivního impulsu, aby se změnilo stanovisko ruské vlády k našemu vojsku a tím i naše situace.

A tento veliký impuls přišel. Armáda, bratřící se s nepřitelem a odmítající bojovati, tála v ohni hesel. Přišel pak Zborov, naše slavné vítězství, přišel ústup s hrdinným odporem Čechoslováků. Ruské listy pěly ody na naše vojáky, zveličující jejich ztráty, i tak dosti bolestné, a ruská vláda ustoupila od svého stanoviska. Konečně nastal kýžený okamžik.

Chci něco říci o náladě mezi obecným lidem, který žil s námi, pracoval s námi, znal nás a měl nás rád. Již jako zajatci jsme měli na našem dole postavení jiná, než na příklad Maďaři i Němci. Znalost jazyka, literatury, rychlé sžití s lidem, stejně uhněteným carskou vládou, jako jsme byli i my — to všechno mělo vliv na poměr ruského uhlokopa k nám. Platili jsme u něho za lidi vzdělané, pracovité, praktické. Zvali nás do rodin i tehdy, kdy to bylo zakázáno, tím spíše pak, když jsme požívali jistých práv a po zřízení dobrovolecké organizace i značné volnosti pohybu. Že nás nejméně rádi měli páni, není nutno zdůrazňovat. Byli jsme příliš ostřílení — nemýlili se v tom, že některá opatření komitétu, vedení závodu nemilá, pocházela od nás. Ruští dělníci si cenili našeho odhodlání, jíti bojovati za svou svobodu, i když vlivem rozkladných hesel nás nechápali a vrtěli nad námi hlavou. Náš barák, kam jsme byli po zřízení organizace přestěhováni, byl pro ně českým barákem — ostatní Čechy nazývali Austrijci, čímž ovšem nepřispěli k dobrému poměru mezi námi a nimi. Dávali se poučovat o našich dějinách, o našem postavení v Rakousku i o našich cílech a tužbách. Vystoupení naší hudby bylo pro ně sváteční událostí, naše kopaná zajímavým divadlem a cvičení na náradí — uměli jsme tehdy všelicos — přispělo poslední dávkou k pojmu o naší převaze. V červnu 1917 jsme se sešli z šíře i dále na Almaznou, kde jsme uspořádali veřejné cvičení, jež počtem cvičenců a kvalitou

vystoupení nezůstalo v ničem za dobrým sletem našich žup doma. Tento den byl pro Almaznou opravdovým svátkem. Svým vystoupením jsme získali mnohé, kteří na nás dotud hleděli s nedůvěrou. Došlo dokonce k velké veřejné sbírce, vydatně podpořené správou závodu, a její výtěžek byl nám odevzdán jako příspěvek k vedení našeho osvobozovacího boje.

To bylo v červnu. A pak přišly zprávy o zborovské bitvě, v níž náš voják dokumentoval, že jeho fyzická i duševní příprava k boji za svobodu doznala nejlepšího a pádného výrazu. Na náš rudník přijel v zápětí po bitvě starší poddůstojník, který se bitvy zúčastnil a bojoval u Finské divise. Co bylo o nás bájeno, to všechno předstihlo vyprávění ruského vojáka, který nás znal i z rozvědek a který nás viděl při práci. Byli-li jsme do té chvíle soudruhy-proletáři, byli jsme od tohoto okamžiku bratry, na něž byl ruský dělník hrd a jemuž do jisté míry záviděl jeho odvahu jíti tam, kde již jednou byl.

Zborovská bitva uspišila náš odchod do vojska. Není možno zapomenout jitra dne našeho odchodu. Tento den byl pro doly svátkem. Ač byl pracovní den, nepracovalo se a každý, kdo mohl, přišel, aby se rozloučil. Pod širým nebem byl pro nás vystrojen oběd a po něm nás celé doly doprovodily osm verst daleko do Alčevska a vytrvaly do odjezdu.

Náš odchod vyburcoval mnohé, kteří se na nás dívali úkosem. Za dva měsíce jsme se u záložního batalionu setkali i s těmi, o nichž jsme se ani ve snu nedomnívali, že by se odhodlali rozmnožit naše řady.

Ohlas bitvy u Zborova v čs. dobrovolnickém hnutí v Itálii.

L. Hruška.

Povaha českého člověka, citově založeného, podléhá nejen v životě všedním, ale hlavně v okamžicích důležitých rozhodnutí vlivům vnitřním i zevním. Mnohý důležitý krok v životě, o kterém člověk někdy dlouho uvažoval, nežli jej učinil, byl rozhodnut událostí, která mocně zapůsobila buď na rozum nebo na cit.

Jistě velmi důležitým rozhodnutím bylo vstoupit do Čs. dobrovolnické sboru. Mnozí toto rozhodnutí učinili ihned, s nadšením pro veliký ideál národní svobody a samostatnosti, mnozí však dlouho uvažovali a byli i takoví, kteří se revoluční armády báli. Měli doma majetky, rodiny, o které se báli. A byli i takoví, kteří revolučnímu hnutí nevěřili a spářovali v něm pouze nebezpečnou hru s ohněm. Obě posledně jmenované kategorie českých zajatců bylo nutno soustavně přesvědčovat a získávat je pro dobrovolecké hnutí.

Dnes chtěl bych říci několik slov o tom, jak působila na duše českých dobrovolníků a zajatců v Itálii vítězná a slavná bitva u Zborova.

Zpráva o ní zastihla Československý dobrovolnický sbor již v Padule, kam byli počátkem července 1917 soustředěni všichni zajatci československé národnosti, tedy i ze Santa Marie Capua Vetere, kde byl čs. dobrovolnický sbor založen. Zprávu četli jsme v zahraničních novinách a vedení sboru se ihned postavalo, aby byla rozšířena po celém zajateckém táboře, kde bylo toho času asi 20.000 zajatců.

Zborovské vítězství čs. brigády mělo na české zajatce veliký vliv a stalo se neocenitelnou oporou vedení Sboru. Otevřelo oči mnohým, kteří nevěřili, že bylo by možno ze zajatců utvořit nová vojsková tělesa, kterých by bylo použito ve skutečných bojích. Přicházeli se slzami v očích, objímali naše dobrovolce a ihned se přihlašovali do dobrovolnického hnutí, takže počet dobrovolníků nečekaně vzrostl. Vítězství zborovské bylo událostí, která zapůsobila i na příliš rozumově uvažující. Snad v té slavné brigádě byl můj táta nebo kluk . . ., řekli si mnozí a splnili i oni svoji národní povinnost. Syn nechtěl se stydět před tátou, táta před synem. Byli však i někteří (zdá se mi, že bylo jich asi 7), kteří po zborovské bitvě vystoupili, když viděli, že ta revoluce není jen vojnou papírovou, ale skutečnou.

Zborovské vítězství mělo však i jiný ohlas. Značně polevila přísnost italských dozorcích důstojníků. Patrně na vyšší pokyn, poněvadž tolik porozumění se nedalo od nich při jejich omezené inteligenci očekávat. Značně zkrátla pánovitost barákových velitelů — byli jimi povětšinou ustanovováni bývalí rakouští poddůstojníci, kteří i zde, v zajetí, nemohli zapomenouti na svoji bývalou moc a slávu a kteří v táboře chodili ověšení všemi těmi metály „za statečnost“ u rakouských kuchyní, kdežto naši dobrovolci dávno strhali s čepic frantíky a s límců distinkce a zahodili je. Byl to vlastně počátek konce slávy rakouských feldweblů a cuksfírů, poněvadž zanedlouho nebylo jediného barákového velitele, který by nebyl nahrazen našim dobrovolcem.

Zajímavým byl dojem, který zborovská bitva učinila na ony zaryté živly, kteří nenávisťně vystupovali proti dobrovolnickému hnutí, prohlašující je za velezradu na vlasti a císaři. Snažili se význam bitvy znehodnotit a skreslit. Prohlašovali, že žádného vítězství nebylo, že to byly zbytečné jatky českých lidí a podobné nesmysly. Jest samozřejmé, že jich nikdo neposlouchal, ba naopak, každý se jejich povídačkám vysmál, poněvadž zprávy, které o zborovské bitvě docházely, byly z věrohodných pramenů a příliš určité, než aby bylo možno o nich pochybovat.

My, kteří jsme byli svědky události v táboře padulském po slavné bitvě u Zborova, můžeme jen potvrdit, že tato bitva měla pro naše dobrovolnické hnutí v Itálii velký význam a že přinesla také krásný výsledek v podobě značného vzrůstu dobrovolnických řad.

Zborov v domácím odboji. Dr. Jaroslav Budínský.

V době oslav dvacátého výročí slavné bitvy u Zborova dlužno si letmo připamatovati, jak to tehdy u nás doma vypadalo a jak jsme se o vítězné bitvě československé brigády dověděli.

V květnu a červnu 1917 ličily rakouské úřední zprávy vojenskou situaci na všech válečných frontách velmi příznivě; všude hlášena převaha zbraní ústředních mocností, jen na východní ruské frontě v Haliči pozorována byla jakási podezřelá činnost nepřátel, která však při důkladném vybudování a opevnění rakouských zákopů a bdělých říšskoněmeckých zálohách nebudila na straně vojenského vedení nejmenších obav.

Když za války svolána byla po prvé poslanecká sněmovna říšské rady na den 30. května, bylo na Moravě nepokrytě žádáno, aby v první schůzi sněmovny učinilo české poselstvo prohlášení pro samostatnost českého národa. Za vlekoucích se porad Českého svazu a Národního výboru o vstupním prohlášení najednou překvapil májový projev českých spisovatelů, jenž domácí odbojné hnutí neobyčejně posílil a v zemi rozpoutal živý politický ruch. Vyjímaje vedoucí poslance a notáblovské kruhy národa, postavila se za projev spisovatelův téměř všechna veřejnost, se všech stran hrnuly se souhlasné projevy, manifestovaly pro něj čelné národní korporace, městské rady, obecní zastupitelstva i různé spolky a sdružení, které za jiných dob se politikou nikdy nezabývaly. Obecná nedůvěra k poslancům a k vedení české politiky, která od začátku protiválečného hnutí zmocňovala se stále širších vrstev, a nebezpečí, že při nejbližší příležitosti nespokojenost lidu předčasně vybuchne živelnou silou, po státoprávním prohlášení v poslanecké sněmovně ustoupila a napětí povolilo, ježto se očekávalo, že Český svaz nastoupí cesty, k nimž spisovatelé ukázali. Když pak předseda Národního výboru, stáříčský vrstevník Riegrův dr. Karel Matuší, po projevu spisovatelů byl jmenován tajným radou Jeho Veličenstva císaře, bylo zřejmé, že Vídeň podnikla tu potutelný útok na nezávislost Národního výboru, jemuž se ostatně právem vytýkalo, že jako pouhá obměna Českého svazu není celonárodním orgánem, protože v něm nejsou zastoupeny všechny politické strany a zájmové složky duchového a hospodářského života národa. Ještě než utuchly nadšené projevy souhlasu s akcí českých spisovatelů, byla naše veřejnost znovu rozčeřena nešťastným zásahem Národního výboru proti oprávněnému protestu Al. Jiráska a Jar. Kvapila, aby místopředseda Českého svazu dr. Šmeral, jenž byl vůdcem českého aktivismu, a mezinárodním socialistickým sjezdu ve Stockholmu nevystupoval jako mluvčí české politiky a národa, nýbrž pouze jako příslušník své strany. Národní výbor, jako nejvyšší orgán vůle národa, za potlesku všech aktivistických činitelů odsoudil a pokáral nestora českého písemnictví i původce spisovatelského

manifestu pro neslýchaný prý veřejný útok na poslance, čímž nanovo rozvířena byla opadávající hladina politického života. Po odsudku Národního výboru se všechen aktivistický tisk pustil do bezbranných spisovatelů, co se strany domácího odboje mohlo se na jejich obranu jen volati po nové úpravě Národního výboru. Za trvajících věry odjel Habrman s Němcem a později Šmeral sám na mírovou konferenci a doma nikomu nebylo známo, jak se tam delegace zachová.

Doba byla na poutavé události kromobyčejně bohatá. V posledních červnových dnech se v politických kruzích proslýchalo, že prý, jestli to radikálové nepokazí, bude všem politickým vězňům udělena amnestie, a úředně se ohlašovalo, že na haličské frontě mezi Lvovem a Tarnopolem chystají se Rusové k velké průlomové bitvě. Vraceje se začátkem července z návštěvy u Arnošta Heinricha v Salcpurku, zastavil jsem se pro získání informací ve Vídni, kde právě v první den zasedání parlamentu německý tisk potíral udělení amnestie českým velezrádcům, kterou vyhlášoval za urážku německého národa; v kuloárech sněmovny mezi jiným přetřásal se zánovní výrok císařův, jež učinil o spolehlivosti dělnických vůdců vůči poslanci Tusaroví, a zpráva pražského Práva lidu, že resoluce české delegace, odevzdaná na mírové konferenci ve Stockholmu, byla konfiskována. Ze všech těchto politických novinek nejvíce však poutala obecnou pozornost málomluvná zpráva rakouského generálního štábu z východního bojiště ze dne 3. července 1917, jež měla ku podivu záhadné znění: „Jihozápadně od Zborova zdařilo se nepříteli hromadným dosažením mnohem početnějších sil zatlačit omezenou část naší fronty do postavení připraveného k odporu.“

Toto nápadně stručné přiznání úspěchu Rusů na „nedobytné“ haličské frontě, které nás velmi potěšilo, nezbytně vyžadovalo bližšího komentáře, který také hned v zápětí přišel. Již dne 4. července přinesla Národní politika z Vídně zprávu, že německým tiskem se rozletěla spousta nejdobrodružnějších fantasií a pohádek. Německé noviny, které ještě nevyšly z nepřívětivých rekriminací amnestičních, vrhly prý se s celou vehemencí na obsah ruské zprávy, bůhví zda koneckonců správné, aby z něho kuly zbraň proti Čechům. Ale Československá brigáda a Čechoslováci, to prý jsou vlastně ruští státní občané, psala Národní politika, s nimiž český národ v Rakousku přece prý nemá co dělat.

To byla první matná zpráva o bitvě našich hrdinných hochů u Zborova, jež k nám došla a která stydlivě před Vídni a před zběsilým řáděním Němců nejapně vytáčela a nedůstojně zapírala pravdu. Politické vedení Němců a německé noviny čerpaly své informace přímo asi z rakouského armádního velitelství, neboť na říšské radě podal německý štáb obšírnou interpelaci podepsanou 57 poslanci, plnou podrobností o bojích československé brigády a o zradě českého vojska 19. pěší rakouské divise, kterých úřední zprávy dotud nepřinesly, a německé noviny zasypaly

český velezrádný národ nejpustšími nadávkami a nejspodnějším kalem národního šovinismu. Od prvých okamžiků této papírové bubnové palby, ačli beze všech informací, stál domácí odboj ve svém celku neochvějně za svými zahraničními bojovníky a podle daných poměrů tlumil malomyslné rozpaky a ustrašenecký ústup, kdekoli se doma objevil.

Teprve na Husův den 6. července mohly přinést též české noviny zprávu ruského generálního štábu ze dne 3. července, která oznamovala:

„Směrem na Zločov trvá naše ofensiva účinně dále. Dne 2. července ke 3. hodině odpoledne zmocnil se po rozhořčeném a tvrdošijném boji Zarajský pluk vesnice Presovců. Udatná vojska 4. Finské divise, jakož i Československá brigáda zmocnila se mohutně opevněných nepřátelských postavení na pahorcích západně a jihozápadně od vesnice Zborova a opevněné vesnice Koršilova, když prorazili nepřátelskými střeleckými zákopy. Nepřítel ustoupil na řeku Malou Strypu. Finská divise zajala 1560 vojáků a důstojníků, ukořistila 4 zákopová děla, 9 strojních pušek a jeden minový prak. Československá brigáda zajala 62 důstojníků a 3150 vojáků, ukořistila 15 děl a mnoho strojních pušek, které z valné části byly hned namířeny proti nepříteli.“

Teprve nyní bylo nám vše jasné a mám za to, že celý domácí odboj v duši zajásal. Téhož dne přinesla pražská Bohemia pozoruhodně informovaný článek o československé brigádě a českém branném odboji, jež nám doslovně ocitoval náš brněnský Tagesbote, kdežto český tisk musil mlčet, ke všemu stavět se, jako by se nic nebylo stalo, nebo, pokud censura dovolila, mohl se omezit na pouhé opakování obsahu německých zpráv bez jakéhokoli komentáře nebo hloupé vyloučení, jemuž se nikde nevěřilo. To ostatní slyšeli jsme pak ve vídeňském parlamentu a dočítali se v domácích i zahraničních německých novinách.

Ačkoli se doma dávno vědělo, že Češi na Rusi usedli a naši váleční zajatci formují tam české vojsko, a občas docházely zprávy o drobné vojenské činnosti oddílů České družiny, později i střeleckých pluků, jež bývaly po částech přidělovány ruským štábům po celé frontě, přece nás tato první zpráva o veliké vítězné bitvě samostatného československého vojska proti rakouské frontě nadmíru překvapila a potěšila. Dojem o hrdinském vítězství československé brigády u Zborova byl mohutný a strhující. Po staletích zas naše vojsko! Masaryk nebyl již bezmocným kverulantem, stálo za ním již statečné, hrdinné, revoluční vojsko. Z věkopamátného vítězství československé brigády u Zborova rodila se a rostla víra v československou samostatnost, jež nezadržitelně podmaňovala si domov i cizinu.

Když pak brzy po Zborovu projev generála Brusilova oznámil užaslému světu, že před Tarnopolem českoslovenští vojáci, opuštění všemi, bili se tak, že by celý svět pokleknouti měl před nimi na kolena, byla vojenská sláva československého vojska v cizině i doma pevně založena.

OD SANU PO TICHÝ OCEÁN

Drtivý úder železné pěsti generála Mackensena rozrazil u Gorlice hradbu ruských armád a přinutil je uvolňovati cestu jeho vítězícím plukům. Byla to III. armáda slavného generála Radko Dmitrijeva, na jejíž frontě průlom učiněn. Při jejích diviších pracovaly tehdy roty České družiny. Situace armády byla velmi kritická a postavení našich rot vzhledem k jejich složení zvláště nebezpečné. Byla to předně tak zvaná sokolská komanda, přidělená tehdy k divisi generála Kornilova v Karpatech a provádějící odvážné rozvědky i na půdě slovenské u Bardějova, která jen za neobyčejných nesnází a za velkého nebezpečí probíla a prodrala se z kruhu nepřátel obklopujících divisi, jejíž velká část upadla tehdy do zajetí i se svým raněným hrdinným velitelem, generálem Kornilovem. Třetí rota České družiny, jež před gorlickým průlomem pracovala před Tarnovem na řece Dunajci, odešla s pátou a čtyřicátoudrhou divisi, ke kterým byla přidělena, směrem severovýchodním a v několika etapách došla až za řeku San, v rajonu městečka Nisko. K čtyřicáté druhé divisi byla přidělena moje rodná půlrota s velitelem bratrem Husákem. V té době obě půlroty měly za sebou již celou řadu znamenitých rozvědek; bojová sláva třetí roty a její úspěchy dělaly čest první naší vojenské revoluční formaci.

Koncem června 1915 spojení Rakušáci a Němci na všech místech v pohyb uvedené fronty urputně doráželi na opevněné posice ruské, a pro družiníky byla to doba stálé namáhavé, nebezpečné a odpovědné výzvědné služby. Tak jako šli před půlrotem v předních řadách ruské armády ke Krakovu, tak tehdy odcházeli poslední, podávající štábům zprávy o pohybu nepřitele. Jakmile se na nějakou krátkou dobu fronta ustálila, museli zase zjišťovat postavení nepřátelských vojsk, jako před Niskem, kde provedeno několik velmi zdařilých rozvědek a přesně stanoveny nepřátelské posice — bratr Parolek dokonce zhotovil naprosto přehledný plán rozložení jejich okopů, hlídek a dozorů. Bohužel při jedné takové výpravě padl, nepřátelskou koulí do hlavy zasažen, jeden z nejstarších dobrovolců, ruský Čech bratr Rach.

Avšak ani před Niskem se ruské části dlouho neudržely a brzy byly nuceny ustoupiti za San, na jeho strmý břeh, dobře opevněný pečlivě připravenými zákopy. A družiníkům nastala nová práce. Bylo nutno zjistiti rozložení nepřítelovo, nalézti nepřátelské stráže a zástavy. Brzy také přišel bratru Husákovi rozkaz, aby byl opatřen „jazyk“, t. j. zajatec, aby se zjistilo, které nepřátelské části leží proti divisi.

Bratr poručík Husák vybral si šestnáct zkušených rozvědčíků, v zákopech informoval se u velitele úseku, co mají o nepříteli zjištěno, a dohodl se s ním o pomoci, kdyby jí bylo třeba. Zvolna nastávala vlahá letní noc. Měsíc v úplňku ozařoval jasně

celou krajinu, rozloženou dalekým údolím, přes řeku k městečku a dále černými lesy do srdce Haliče. Tichý večer, ničím nerušený ve své kráse, opanoval přírodu a vojáci v okopech i na předních hlídkách ztichli, dojatí čarovným kouzlem ozářené, klidné noci. Průvod šestnácti odvážných hochů spouštěl se opatrně po srázné stráni k rozbitému mostu, který přešli jen po jednotlivých trámech, odvážnou akrobatikou.

Rozvědka byla rozvržena na dvě noci a den. V první noci mělo se zjistit, kde stojí nepřátelské přední hlídky, ve dne připraviti všecko a v noci podniknouti přepadení a zajetí stráže. Od mostu vedla silnice, rozbitá dřívější palbou těžkých děl. Za mostem ihned vyslány dvě hlídky po obou jejích stranách, aby vypátraly nepřítel. Na každé straně tři bratři šinuli se opatrně v hlubokém příkopu; pohybu jejích nejvíce překážel jasné svítící měsíc. Bylo k tomu třeba velké zkušenosti, aby jejich pohyb nerušil klid okolí a žádný hluk neprozradil přítomnost opatrně lezoucích dobrovolců. Konečně na levé straně zpozorovali malý okop a v něm skrčenou postavu rakouského vojáka. Brzy také zjistili stanoviště jiné hlídky. Tedy první část úkolu té noci splněna. Dále šlo ještě o to zjistit, kde stojí celá stráž. Osud i v tomto jim přál, neboť brzy uslyšeli krok nových příchozích. Střídali stráže a zašli pouze do nedalekého osamělého domku, který jistě byl jejich strážnicí.

Děle se družiníci nezdržovali a brali se — lépe snad řečeno: plazili se — příkopem a ve stínu stromů u silnice zpět; nedařilo se jim sraziti se s bratry, vyslanými zjistiti, proč tak dlouho se nevracejí. Hlídka z druhé strany se již také navrátila, ale nenašla nic zajímavého. Vpravo od mostu podél řeky táhlo se husté vrbové křoví, které přecházelo dále od břehu v neširoký olšový lesík. Místo ono skýtalo dobrý úkryt a také zvoleno za pobyt pro příští den. Rozvědčíci, rozdělení po několika mužích, brali se celou šířkou houští, jehož středem byl prokopán dosti hluboký odvodňovací kanál, plný hustého, zapáchajícího bláta. Světlá, jasná noc stříbřila vrbové houštiny a vrhala černé, fantastické stíny pod silné stromy olší. Do věčného neklidu noční přírody jako by ztichlým šumotem vpadaly nárazy vlnek Sanu, který valil proudem své, tehdy často zkrvavené vody na sever, do mohutné Visly. Ve vzdálenosti asi šesti set metrů od mostu, na okraji olšové, nalezeny staré, opuštěné okopy, které zvoleny pro ubytování a úkryt.

Rodil se již jasný letní den. Ranní chlad, únava tíživě doléhaly na všechny; promáčené šaty a boty kazily náladu. Postaveny stráže a volní bratři skrčili se v koutcích zákopu, aby se alespoň trochu prospali a mohli pak vystřídati druhy, aby tak všichni se posilnili a připravili na noční zápas.

Den pomalu, klidně plynul, stráže nehlásily nic nového, ani bratři pozorující okolí ve větvích olší nic podezřelého neviděli. Jen dělostřelci vzájemně ráno posílali si své obvyklé pozdravy,

ale i ti brzy ustali. V dále však, na pravém křídle rozlehlé fronty, uraganem zněl hukot děl, který ohlašoval, že řádí smrt, bolest a neštěstí. V popředí okopu byla jednak louka, lán obilí a dále vzadu, poněkud stranou, rozsáhlý park zničeného zámku v Nisku, u něhož jsme byli ještě nedávno ubytováni. Zrána prohlédnuty také malé okopy vpředu a stranou a k velkému překvapení nalezeny v jednom dvě rakouské tornistry, nedávno tam asi položené. Pozorování v tu stranu bylo proto značně zesíleno. Poněvadž musel býti zachován naprostý klid, odcházel den velmi zvolna a všichni vítali přibližující se večer.

Podle plánu ve dvanáct hodin měli rozvědčíci hlubokým obloukem obejít rakouskou strážní zástavu a náhlým útokem vzít všecko do zajetí. K posile a hlavně k ochraně boků měla před půlnocí dojít skupina vojáků Luckého pluku, před jehož posicemi rozvědka konána, a v případě větší srážky zasáhly by také kulometry s druhého břehu, ale ty měly cílit vysoko, aby někoho z našich nezranily. Stráže zesíleny a roztaženy, hlídky na stromech ponechány na svých místech, aby do odchodu pozorovaly měsícem ozářenou krajinu.

Přibližovala se půlnoc a všichni se hotovili k výpravě. Znenadání přiběhl bratr z přední boční hlídky se sdělením, že několik podezřelých postav se blíží k olšovi, a hned nato bratři Luňák a Bělohávek seskočili se stromů a oznamovali, že silný řetěz nepřátel opatrně postupuje zepředu i z boku proti houští. O správnosti sdělení přesvědčili se všichni, neboť zřetelně pozorovali, jak z obilí opatrně postupují příkrčené postavy. Bratr praporčík Husák nařídil zesílit křídla a zahájit ostrou rychlou palbu. Do klidu měsíční noci zazněly třeskuté výstřely, výkřiky a povely na obou stranách. Nepřítel na malou chvíli zastavil postup, ale brzy počal se přibližovati znovu. Bylo jich mnoho. Naši zesilovali střelbu, pokud se jen dalo, ale útočníci se jako by nezadržitelně přibližovali. Vtom bratr Šidlík zvolal: „Sakra, vždyt' mně se dere nějaký chlap už na okop!“ A Kříž nabíjeje se smíchem na něho volá: „Tak ho, vole, bácní!“ A také po Šidlíkově ráně postava zmizela. Naši však se všech stran volali, že jim docházejí patrony, a někteří neměli již žádných. Husák pozoroval, že odolati útoku není možno, a proto se utekl ke lsi. Nařídil, aby se všichni vyřítili z okopů, jako na „štyky“, a řvali pokud možno nejvíce urá, ale pak aby se obrátili a utíkali k řece. Za ohlušujícího křiku na povel všichni vyskočili na zákopy a seběhli s nich proti nepříteli, který počal zmateně utíkat. Ale naši se obrátili a snažili se doběhnouti k břehu.

Většinou dobře přeskočili bahnitý kanál, jen Adam Kříž zapomněl na něj a nepozorně skočil právě do jeho středu. Zapadl hluboko nad kolena do mazlavé, těžké, blátivé hmoty. S hrůzou poznal, že se nemůže vyprostíti. Cím více a usilovněji se snažil vytáhnouti nohy, tím hůře do bahna zapadal. A kroky Rakušanů bylo již zřetelně slyšet. Na štěstí nahmatal stranou nějakou vě-

tev a s napětím všech sil se vytáhl z kanálu, třeba olepen mazlavou páchnoucí hmotou. Ale byl venku a vyproštěn, ač smrtelně unaven. Byl z posledních, kteří utíkali k břehu, a jemu asi byly určeny střely, které pronikavě svištěcí narážely na okolní stromy. Doběhl a ponořil se ve spásnou vodu, která mu pomohla od nepříjemného zatížení.

Dostati se k mostu nebylo ani pomýšlení. S té strany postupovaly celé kolony nepřátel. Měsícem ozářená hladina řeky neposkytovala naprosto žádného úkrytu. Vtom bylo pozorovat, že s našeho břehu vodou postupují vojáci. Byli to molodci z Luckého pluku. Naši se přidali ihned k nim, informovali praporečkáka, který vojáky vedl, a všichni vraceli se spolu. Naši ani v prvním okamžiku nepozorovali, že Rusové se vypravili přes řeku úplně nazí, jen s řemenem, patronovými sunkami a vintovkou. Vyskakovali na břeh jako nějací vodníci a úprkem vyrazili proti Rakušákům. Nastal krátký, ale příšerný boj, většinou muže proti muži. Nepřátelé, zmatení novým útokem, přítomností a zuřivým útokem nějakých nahých postav, v nepořádku ustupovali, ač jim docházely stále posily. Opravdový bojový křik, zmatené volání, nářek raněných naplňoval celý kraj. Družiníci bojovali v prvních řadách a ruší vojáci, snad následkem naproste volnosti pohybu, vrhali se přímo hazardně proti Rakušanům, ne nepodobní zuřivým příšerným ďáblům. Na straně našich bylo několik raněných, a když byl raněn i ruský praporečkář, vyklidilo se bojiště: nejdříve ranění, pak osm zajatců a za nimi ostatní probírali se řekou na druhý břeh. Vřeštivé zvuky třeskajícího kulometu vykonaly právě své poslání, Rakušáci jim zadržení umožnili větší dostati se přes řeku. Ojedinelé výstřely padaly však stále a kuličky hvízdající nad vodou i narážející do ní byly stálým nebezpečím.

Celý zpáteční přechod konal se výše proti vodě a naprosto neznámým místem, což bylo pro mnohé velkým nebezpečím. Na štěstí z okopů byli vysláni vojáci k pomoci — mnohým jí bylo také nanejvýš třeba. Poměrně dobře a snadno vraceli se vodou ruší vojáci, nezatíženi oděvem, ale pro družiníky, v celé vojenské výzbroji, byla to cesta nanejvýš namáhavá a svrchovaně nebezpečná, poněvadž řeka San jest místy velmi hluboká a vůbec velmi prudká. Mnozí z našich již omdlávali, a nemohouce vzdorovat náporu vody, která je srážela a unášela, dostali se na břeh jen za obětavé pomoci ruských vojáků. Celý přechod přes řeku děl se za ohlušujícího hukotu děl, příšerných výbuchů dělových nábojů, řevu kulometů a pušek, na širokém úseku fronty.

V okopec scházeli se rozvědčíci velmi zvolna. Stále mnozí scházeli. Zajatce, samé to Čechy, přivedli mezi družiníky, kolem nichž se shromáždili ruší důstojníci. Když zajatci přišli, uctivě a pokorně zdravili: „Má úcta, pánové!“ Nikdy ten pozdrav neznel tak odporně jako tehdy, v atmosféře plné zloby, únavy a vzteku. Od zajatců bylo zjištěno, že malá náhoda překazila provedení plánu družiníků. Nějaký rakouský četař se zatoulal spo-

javací chodbou do blízkosti naší stráže a — sám Čech — s údivem naslouchal, že pozorovaní jím ruší vojáci mluví mezi sebou česky. Zajímavou tu novinu sdělil svému rakouskému důstojníku, a ten se již jistě postaral oznámit to dále, aby mohl býti vypracován plán, jak polapit hledané a nebezpečné zrádce; že rakouští páni věděli, kdo ti česky mluvící ruší vojáci jsou, dá se s určitostí předpokládat, poněvadž vyslali čtyři sta svých vojáků k polapení šestnácti družiníků. Lov se jim však nezdařil a velké jejich ztráty poučily opět rakouské pány, že revoluční odboj proti Rakousku je veden nejen vážně a odvážně, ale i opravdově. Z vypravování zajatců byl však zjištěn také tragický fakt, že oním vojákem, který se dral na okop bratra Šidlíka, byl český učitel, dobrý Čech, jehož upřímným přáním bylo dostati se k Rusům. Litovali jsme všichni, že právě on musel položit život v zápase s bratry, bojujícími za lepší budoucnost celého národa. Kolik podobných tragických příhod se opakovalo za ta léta odboje!

Velkou obavou byli však všichni naplněni, že ani do rána se nenavrátíli čtyři družiníci, ač na břeh řeky byly vyslány několikrát silné hlídky, aby pátraly po zmizelých. Později a ve velmi ubohém stavu navrátil se jen bratr Končet, který musel velmi dlouho zůstat pod vysokým a příkrým břehem, nežli mu bylo pomozeno a byl vysvobozen ze zlého postavení. Další tři se nenavrátíli vůbec; počítalo se, že zahynuli při přechodu přes San. Tak draze platila Družina za svoji pomoc ruskému vojsku; tolik mladých životů muselo zmknouti v bojovém zápase, aby se založila sláva českých dobrovolců a ukázala se opravdovost revolučního nadšení. Po převratu se však znenadání objevil bratr Procházka, ruský Čech, o kterém se myslelo, že v Sanu zahynul. Přišel tehdy do zajetí, nebyl poznán; neboť přihlásil se jako ruský voják Luckého pluku, což usnadněno tím, že narozený v Rusku, dokonale znal řeč i poměry v onom pluku. Bratr Bělohávek a Hradlec se již nikdy nevrátili. Zůstali asi v záluďném Sanu, který vyhledával oběti na obou stranách fronty a pochovával je ve svých zrádných vlnách.

To byla jedna z nejobtížnějších rozvědek třetí rotý České družiny. Splněn byl daný úkol, doveden „jazyk“, ale za úspěch bylo krvavě zapláceno, životy dvou milých bratří. Tak se vedl v té době boj a tak se platilo krví revoluční nadšení, ze kterého vyrůstala naše svoboda.

Náš první Mikuláš v zajetí.

Josef Neprobil.

Datum už přesně nevím. Bylo to roku 1915 v měsíci listopadu, kdy se konala vážná porada vůdců národa českého, polského a rumunského, osídlujícího starou školu na Centrální v Ufě pod Uralem, o tom, jak náležitě oslaviti sv. Mikuláše. Zastoupeno bylo na poradě asi 60 záložních důstojníků, které pád Přemyslu zavedl do baškirské metropole nad řekou Bělou a ruská péče o zajatce usídlila ve třídách staré obecné školy — předtím kozáky zabrané a stěnicemi oplývající.

Výsledky porady objevily se v den sv. Mikuláše večer. Z menší komnaty, v níž sídlilo náčelnictvo, o 8. hod. vykročila kapela, která zahájila svoji pouť pochodem „Franta koupil kozu“ — více nemohl radiový kapelník do svého personálu vpraviti — a za ní ubíral se průvod sv. Mikuláše. Vysoká postava sv. Mikuláše, přioděná prostěradly a zvýšená ohromnou mitrou, s berlou v ruce kráčela první. Za ní se ubírali čert a anděl. Čert, oděný ohromnou ovčí šubou, válenkami, kavkazskou čepicí, v jedné ruce chrastil těžkým kravským řetězem, v druhé mával pořádnou kozáckou nahajkou. Doprovázel ho anděl, přioděný rovněž prostěradly, vpředu zmnožený vycpanými řadry a na plecích nádhernými křídly. Za nimi se ubíral průvod sluhů, nesoucích řadu prádelních košů s dary, a pak všechno osazenstvo staré školy. Na darech bylo pracováno několik dní. Vedle darů prospěšných a užitečných, jakými byly doutníky, cigarety, cukrátka a pod., v průvodu byly vezeny i věci objemnější, na př. kotě v bedně s několika otvory, sbírka nového druhu štěnic s velkolepou diagnosou, v níž bylo zdůrazněno, že marné by bylo hledati na celém světě štěnice větších rozměrů, než jaké našly pohostinství v koudeli mezi břevny staré školy a pod. Bylo ustanoveno, že každý obdarovaný má dáti na kyjevský fond (pro podporu družiníků) 10 kopějek.

První návštěvu učinil průvod v přízemí v místnosti, kde sídlili udatní karauli. Spatřivše dojemnou skupinu sv. Mikuláše, anděla a čerta, padli na kolena a horlivě se modlili. Mezi tím, co anděl vybíral pro ně dárky, čert jal se jim vyčítati jejich hříchy a mohutná pravice jeho uváděla nahajku v rytmický pohyb. Strachem před ní schovávali udatní karaulové přední části svých řel pod kavalce, ponechávající zadní části volné působnosti nahajky. Než dary usmířily toto porušení autority, a průvod dal se za zvuku vzpomenuťého pochodu na další pouť po komnatách. Všude byl radostně přivítán a ochoťně hrnuly se desetníky v andělovu kasu. Největší radost projevoval čert, který dostával největší počet dárků. Nestáčil platiti desetníky za nové a nové balíčky.

Byla desátá, když konečně všechny dárky jak důstojníkům, tak i karaulům, sluhům i kuchařům byly rozděleny; druh druhu

sděloval radostně svoje dárky, když z pokoje, kde sídlil čert, se ozval mohutný hlas: „Vy paviáni, co jste mně udělali!“ Zástup zvědavě ke kritickým poznámkám ochotný obklopoval kavalec čertův, který stál nad hromadou rozbalených dárků. Vedle užitečných věcí, darovaných z dobrého srdce, rozkládala se zde mocná kupa dárků pěkně a důkladně zabalených, které představovaly vlasiní majetek čertův. Ruka zlomyslná vytahovala postupně čertův zajatecký majetek, balila v úhledné balíčky a za průvodu vsunovala v koše s dárky. A čert doložil: „Člověk se jim tu celý večer moří, zaobalen ohromnými kožichy, a oni mu darují za to k Mikuláši jeho vlastní věci a vyberou si za to ještě nekřesťanský peníz . . .“ Než čert nebyl z těch, kdož dovedli zkazit zábavu, rád jako dobrý vlastenec ozelel několik rublů, které ho stál Mikuláš, a radoval se s těmi, kdož vzpomínali svých doma v dálné české zemi.

Feldvebel.

Ludvík Gottwald.

Nesčetné lágry vojennoplenných (tábory zajatců) obepínaly kruhem okolí severní ruské pevnosti Revalu u Baltického moře. Přes padesát tisíc zajatců různých národností pracovalo tu na opevňovacích pracích.

Náš lágr čítal přes čtyři tisíce zajatců a býval jakousi trestnou stanicí pro ostatní a také pro ruské vojáky i prostitutky z města a okolí. Umístěn byl asi hodinu od města v lesním podrostu. Baráků bylo tolik, že tvořily malou vesnici. Barák číslo 2 obývali jen Češi, jichž bylo v táboře asi dvě stě. Staří i mladí, každý z jiného konce vzdálené vlasti, tvořili tu jednu rodinu. Jediné náš barák měl kapelu.

Ruský feldvebel, který byl správcem a neomezeným pánem nad lágrem, měl nás více v oblíbě než jiné. U nás bývalo veselo, a hlavně, kdykoliv nás navštívil, byla pro něho uschována stopečka kořalky, kterou jsme k tomu účelu kupovali prostřednictvím komandanta baráku z Revalu, kam dojížděl občas za bábou (ženskou). Za stopečku byl by dal felák duši. Ale byla to také gořala. Barvy rubínové, chuť řekl bych, všech odrůd petroleje a ostrá jako břitva. Ta byla podle jeho slov nastojaščí. Když si tak dal tři po sobě, říkával: „Vot, já znaju, čo vy lju-bíte svojego feldvebela. Eto samaja lučšaja.“ (To myslel na tu gořalu.) Ovšem s tou láskou si to nějak pletl, neboť z nás ho každý miloval tak, že by mu byl nejraději na potkání vrazil pár facek. Ráno nás honil do práce zrovna tak jako ostatní a nehleděl na to, byl-li kdo zdrav či nemocen. Nemocných vůbec neuznával. Jakmile se někdo hlásil nemocným, tu mohl býti jist,

že uslyší: „Ach ty — job tvoju mat' — ty bolen, a rabotat' kdo budeš? Sobirajsa skorej na robotu, ili tebja sejčas palkoj prosmotru.“ To byla jeho diagnosa, a běda, jestliže se dotyčný rychle nevygotoval do práce. Přes veškeré tyto a mnohé jiné nemravny měli jsme jakýsi důvod býti s ním aspoň částečně spokojeni, neboť, ačkoliv nás bylo ve čtyřtisícovém lágru nejméně, zaujímalí jsme všechna lepší místa v dílnách, v nemocnici a jinde.

Jedné noci v nejlepším spaní probudilo nás bouchání na dveře a zvenčí ozval se chraptivý hlas našeho feldvebela: „Oj, rebjata, otvorite! Eto já, váš feldvebel.“ Rozsvítili jsme a nejbližší u dveří otevřel. Feldvebel vešel zeširoka dovnitř, oblečen ve svůj krátký plášť, v půli těla stažený řemenem, s papachou na jednu stranu, podpíraje se o svou sukovici. Na první pohled bylo patrné, že jest opilý. Byli jsme zvědaví, co znamená tato pozdní návštěva, neboť hodiny ukazovaly již jednu s půlnoci. Sotva se feldvebel porozhlédl po baráku, volal: „Nuka, rebjata, davajte skripkam igrat' — tancovat' budem.“ I hrome! Aby tě, lumpe, kat spral! Snad to nemyslíš vážně, mysleli jsme si v duchu, a posílali ho ke všem „jebeni materám“. Ale on to myslel doopravdy. Nedalo se tedy nic jiného dělat než poslechnouti. Rebjata vyrukovala s instrumenty a „tingl tangl“ začal. První na pořad přišel „Kazačok“. Tak aspoň znělo přání samého feldvebela a všechna rebjata musela se sesednout do středu baráku, aby viděla solo, které vám, golubčiky, předvede váš ljubimyj a daže doblestnyj feldvebel. Za velikého napětí celého baráku solo začalo. Feldvebel s palkoj v ruce se dal do tance. Pane na nebi, to byl cirkus! Na tři kroky kolem feldvebela bylo životu nebezpečno. Takového kazačka, jakého nám předváděl, ještě pravoslavná Rus neviděla. Chlapi ho nestačili stavět na nohy. Ač byl namazán jako kára, snažil se držeti tempo s muzikanty. Že několikrát praštil hlavou o cihlová kamna, to mu pranic nevadilo. Papácha ležela hned po prvním skoku pod pryčnou a vlasy se mu lepily na spocené čelo. Konečně se ozvalo: „Davajte, rebjata, oddochnut'!“ Hoši zarazili hraní a velitel baráku přinesl „mušku“ (tak se říkalo stopečce). Feldvebel vhodil do sebe čtyři, sundal mantl a bengál začal nanovo. Teď chtěl, aby všichni po pořádku, jak na pryčně leželi, tancovali s ním ruské tance. První na kraji ležel nějaký pekař. Chlap suchý jako trnka, nohy dobré pod flašinet. Ten sebral milého feldvebela a čardáš začal. Všichni jsme se váleli smíchy. Mezi tím přilehli ti nejhorší gauneři na kraj a pak teprve pekaře vystřídali ti praví. Přetancovalo jich asi pět a nastal opět oddych. Ne snad pro únavu, ale proto, že se feldvebel potřeboval napít kořalky.

Posilniv se, poručil hrát české tance. Kluci spustili kvapík. Ten nejvpečenější sebral feláka a „gavrilo krutí!“ Náš všechny přešlo již dávné spaní. Jen jsme se tlačili jeden přes druhého, abychom viděli ten velkolepý tanec, který by nesvedli ani zulu-kaffri. Tato směs valčíků, polek, kvapíků, kozáčků atd., předvá-

děná na maděru slitým feldvebelem v páru s naším klukem za asistence celého baráku ve spodním prádle a doprovázená plácáním rukou do taktu, smíchem a pokřikem, to by bylo stálo za filmování! A poněvadž každý tanec předváděný obecenstvu má zpravidla nějaké symbolické zakončení, bylo vrcholem této směsi, že partner roztočeného feldvebela pustil z rukou a on spadl jako zralá slíva mezi pryčnu a kamna, kde zůstal ležet a nevydal ze sebe ani slova. Ležel od tance napolo vysvlečen a nikdo se již o něho nestaral.

Když jsme později vstávali do práce, byl ještě na témže místě a hlasitě chrápal. Zvedli jsme ho a uložili na pryčnu, zakryli a odešli na denní robotu. Kdy se probral z opice, jsme se nedověděli. Jen po našem návratu z práce neopomněl nás navštívit a rozplýval se samou chválou: „Nu, čtože, rebjata. Pogulal včera krepko váš feldvebel. Charašo, čto vy rebjata meňa spať uložili. Vidno, čto vy ljubite svojich načalnikov a znajete, čto polagajetsa. Eto go já vám nikak nezabudu.“ My jsme mu to ovšem nijak nevymlouvali, a že nám toho nezapomene, o tom jsme brzy přesvědčení. U mnohého boule na hlavě výmluvně svědčila, jak se dovedl za dobré odměňovati.

Do čs. vojska na Rusi.

Alois Sklenář.

Při brusilovském nástupu v červenci 1916 byl jsem zajat. Po několikadenním pochodu odvezli nás Rusové do zajateckého tábora v městě Poltavě — Poltavské gubernie. Asi po třech týdnech byl jsem přidělen do pracovní roty k 22. pracovnímu batalionu. Proslýchalo se, že zajatci slovanské národnosti dostanou lepší práce v závodech a pod. Proto také přihlásilo se mezi nás Slovany i mnoho Maďarů a Němců a snažili se mluvit slovanskými jazyky. Odvezli nás pak do města Dubna. Tam byl důležitý železniční uzel a velké vojenské skladiště. Ubytování jsme byli ve staré škole v nedaleké vesnici Straklově, kde byli většinou ruští Češi-kolonisté. Odtud chodili jsme na stanici Dubno pracovat do vojenského skladiště. Tam také přijížděli vojáci pro zásoby, aby je dopravili na frontu.

Přijížděly tudy vojenské transporty na posici. Obdivovali jsme rotu nadšených ruských vojáků. Mávali jsme jim a přál jsem si často, aby tito bohatýři zvítězili a prorazili nám cestu k našim drahým. Leč osud ruské armády stal se později velmi bolestným.

Jednou přijel transport ruských vojáků, mezi nimiž byli také Češi, prý dobrovolníci. Dodal jsem si odvahy a ještě s několika českými zajatci odloučili jsme se nepozorovaně od naší sku-

piny a přiblížili jsme se k ruským vojínům, kteří mluvili česky. Dychtivě jsme jim naslouchali a dali se s nimi i do hovoru. S nadšením a pochvalou vyprávěli nám o České družině. Jen několik minut bylo nám přáno s nimi mluvit a již jsme se musili loučít. Vlak jejich připravoval se k odjezdu. Chtěli jsme odjet ihned s nimi, což ovšem nebylo možné. Upozornili nás na Svaz se sídlem v Kyjevě, kde vychází prý časopis Čechoslován. Přislíbili nám, že zařídí, aby nám byl tento časopis zasílán. S radostnou touhou očekávali jsme slíbený list, než marně. Urgovali jsme časopis v Kyjevě a opět jsme nic nedostali.

Ze Straklova přemístili nás blíže k frontě, kde jsme pracovali na úzkokolejných dráze. Zůstávali jsme ve vesnici Bäckersdorfě, obydlené opět většinou německými kolonisty — nedaleko městečka Polonnoe. Blížil se již měsíc duben 1917 a my marně usilovali o nějakou zprávu o našich dobrovolcích. Byli jsme přísně střeženi. Nesměli jsme mluvit s ruskými vojiny, ač jsme se s nimi často setkávali. I jinak byla u nás tuhá kázeň; cvičili jsme dokonce i pochodová cvičení a náš velitel se rád díval na naše utýrané postavy. Byli jsme v chatách po 5—10 mužích. Bydlil jsem ještě s 8 zajatci různé národnosti, Maďary, Němci a Poláky, povětšinou zarytými Rakušáky.

Nastalo jaro a tu jsem rád ráno dříve vstával a dlel v probouzející se přírodě. Také jednoho květnového jitra byl jsem časně na nádvoří; vzpomínal jsem na domov a svoje drahé. Zadíval jsem se směrem k vycházejícímu slunci; v tom směru zvedal se kopec, který jako by naznačoval směr naší zmučené vlasti. — Pojednou zaslechl jsem melodii známé mi české písně. Zůstal jsem jako zkamenělý státi. Zatajil jsem dech a napjatě jsem poslouchal. V tom okamžiku jsem byl tak překvapen, že jsem nevěděl, zda je to sen či skutečnost. Slyším z dále zpívat sokolský pochod „Spějme dál, statně dál —“. Zpěv se státe přibližoval právě od směru kopce, kde se slunce zvolna zvedalo k nebesům. Při zvuku této písně kmitlo mi myslí několik milých obrázků na domov. V duchu vidím tři moje starší bratry v sokolském kroji na slavnosti v mém rodišti, v Bílovicích n. Svít., a jak odjíždějí na Folkstág do Brna (r. 1905). Tehdy jsem byl ještě malý a cvičil jsem v žactvu. Avšak utkvělo mi v myslí vše. — Nemohl jsem se ihned ani vzpamatovat, neboť píseň, již jsem právě slyšel, vykouzila mi v malé chvíli celou řadu pěkných vzpomínek.

Hledím upřeně ke kopci, k polní cestě, vedoucí od městečka Polonnoe, odkud zazníval zpěv stále jasněji a jasněji. Vidím vystupovat jako ze země červenobílý prapor, za ním ve slunci lesknoucí se ruské bodáky, dále ruské papachy a pojednou vidím rotu ruských vojáků, prozpěvujících a pochodujících směrem k naší vesnici. V životě nezažil jsem krásnějších dojmů, než v této krátké chvíli. Byla to opravdu nálada posvátná. Skokem pádím vstříc těmto borcům, kteří se blíží se zpěvem této mi drahé

písně na rtech. Již sestupují rázným krokem s kopce. Zastavím se, mávám jim vstříc a radostně volám Nazdar. Oni přecházejí kol mne, aniž si mne mnoho všimají; jen si mne nejistě prohlížejí. Byl jsem v tom okamžiku trpce zklamán; přemyslím, proč můj pozdrav neopětují a jen si mne nejistě prohlížejí. Vtom si uvědomím, že mám na čapce „frantíka“. V rychlosti jej trhám s čapky a odhazuji.

Mezitím již rota zastavila u vesnice a staví pušky do kozlů. Vtom vycházejí již mnozí ze zajatců Čechů a obklopují tyto vzácné hosty. Zajatci jiné národnosti zůstali opodál a pozorovali, jak se s našimi seznamují. Přistoupil jsem též a navazujeme rozhovor. Vypravují, že jsou ubytováni v blízkém městečku Polonnoe (tam chodila později část naší pracovní roty na práci) a že se prý soustředí v tomto okolí z celé ruské fronty. Pilně cvičí a připravují se na společný nástup proti nepříteli. Jejich řeči byly nám velmi sympatické. Záviděli jsme jim jejich postavení a přáli jsme si býti již mezi nimi. Tázali se nás, zda máme nějaké spojení s Kyjevem, střediskem našeho hnutí. Divili se, když jsme si stěžovali, že jsme marně žádali časopis „Čechoslován“. Poradili nám, abychom mezi sebou sepsali ty, kteří miní vstoupiti do čs. vojska, a že za námi pošlou emisáře, který potřebné zařídí. Abychom se lišili od jiných zajatců, našli jsme si na čepice červenobílé stužky. Pořídil jsem také soupis ještě s jedním kamarádem.

Byla to rázem hotová revoluce v naší pracovní rotě. Hleděli jsme si svých věcí a cítili se šťastnější než ti ostatní. Maďarům a Němcům jsme se nedivili, ale mrzela nás nerozhodnost našich lidí, kteří ke všemu ještě pracovali proti nám. Celkem nás bylo asi dvacet, kteří jsme se ihned rozhodli státi se dobrovolci. Často jsme se scházeli a těšili se, že rozmnožíme řady našich a že společně s nimi půjdeme za vytčeným cílem. V této době poznali jsme důkladně našeho velitele. Byl to sice Rus, avšak velký germanofil. Nařídil nám, abychom červenobílé stužky s čepic sundali a podřídili se jeho rozkazům. Pocítili jsme opravdu jeho zlobu. Strážím nařídil, aby s námi přísně nakládali, ač to bylo proti jejich vůli, neboť to byli většinou bývalí frontovní vojáci a naše znali. Po straně náš postup schvalovali a přáli nám. Jeden z nich, sluha velitele, nám prozradil, že nám docházely časopisy z Kyjeva, ale náš velitel je spaloval, a proto jsme zůstávali bez spojení s naší akcí. Také jsme se dověděli, že náš hrdinný velitel dostává pro nás určitý plat, avšak do té doby nám ani kopějky nevyplatil. Žádali jsme proto o výplatu, jež nám právem náležela, avšak zase jsme nepořídili. Jelikož emisář nepřicházel, vyslali jsme deputaci k našim do městečka Polonnoe. Druhý den přijel za námi br. por. Čeček s několika bratry na koních; již z dálky jsme je nadšeně vítali. Přijeli na náves a br. por. Čeček svolal všechny zajatce Slované. My ho obklopili a br. por. Čeček k nám promlouval o situaci a formování našeho

vojska. Pronášel k nám vřelá slova, na něž rád dodnes vzpomínám.

Toto jednání popudilo našeho velitele, který vzkázal po sluhovi, aby se u něho br. por. Čeček hlásil. Nevzpomenu si již na jméno našeho velitele; vím jen, že byl podporučík. Br. Čeček vzkázal našemu veliteli, aby on se k němu dostavil a složil mu účet ze svého počínání. Velitel přišel a tu ho br. Čeček řádně poučil a přislíbil mu, že se postará, by ho dali na frontu, když jest tak chrabří. Bylo nám líto, že má ruská armáda takové vlastence. S nepořízenou tedy náš velitel odešel. Br. Čeček nám oznámil, že se o nás postará, ať se zatím připravíme na odchod. Skutečně v několik dnech jsme odjeli. První naše stanice byla město Polonnoe. Přijali nás na ruském velitelství a dali nám příslušné listiny. Vypptali se nás také na poměry v ra-bočí rotě; zakrátko jsme se také dověděli, že zbývající zajatci dostali vyplacenou mzdu se zpětnou platností a i poměry se prý zlepšily, neboť nehodný velitel byl přeložen na frontu. Zajalí Maďaři a Němci prý nám děkovali, že jsme se o ně postarali. (Co říkali zbylí Češi, to jsme se nedověděli).

Konečně jsme dojeli do Bobrujska, kde nám bylo dopřáno zaměnití rakouský šat. Hrdě vykračovali jsme si v ruském dobrovolnickém stejnokroji. Pilně jsme cvičili a těšili se, že se zúčastníme nástupu, který v té době byl projektován a za něhož došlo k známé bitvě u Zborova.

Moje štěstí, že jsem v našem vojsku, jsem radostně sdělil svému příbuznému, který byl v Omsku v zajetí. Vylíčil jsem mu svoje plány, ale jeho odpověď mne překvapila. Vyjímám část z jeho dopisu, kde mi píše: „O Češích zde (v Sibiři) nikdo nic neví. Vůbec já hledím na celou tu naši vojenskou akci jako na pohádku, ve které jsou ty oběti bez náležitého ocenění a proto nadarmo. Tím se ještě více hubíme, neboť nás ubývá se tří stran. Doma nás věšejí, hynem na frontě a ještě zde. Daleko my to přivedem s takovou politikou. Je mi líto našich českých synů, kteří ještě dnes hynou za ideí, která teď není k provedení. Anglie a Francie jsou slabé a Rusko má svého dosti. Takový názor mám já. Nedaleká doba ukáže, kdo z nás měl správnější názory. Ty jsi mladý a snad tomu jinak rozumíš. Atd. —“

Další doba však ukázala, že nás poznali nejen na Sibiři, ale i v celém světě.

Sbor spolupracovníků při Svazu čs. spolků na Rusi.

František Dosoudil.

Jako předseda zajatecké a dobrovolcké organizace v Jenakijevě, Jekaterinoslavské gubernie, která při první příležitosti v červnu roku 1917 odejela se mnou celá v počtu 272 bratří do československého vojska do Borispolu, byl jsem ve stálém kontaktu s tímto Sbohem spolupracovníků; proto chci o něm něco napsat.

Druhý sjezd Svazu československých spolků na Rusi byl svolán správou Svazu v dubnu roku 1916 do Kyjeva. Na něm zvítězil názor kyjevský v otázkách vojenských i zajateckých.

Sídlem správy Svazu určen Kyjev. To znamenalo porážku petrohradských, kteří ji trpce pocítovali a přešli do oposice. V kyjevském okruhu podařilo se nové správě Svazu — přízní velitele okruhu gen. Chodoroviče — osvobodití několik tisíc zajatců a umístiti na obranné práce pro Rusko, jakož i zařadití ty, kteří si přáli do československé armády. V ostatních oblastech veliké ruské říše nestalo se nic; nejen projekt hromadného osvobození zajatců skončil nezdarem, ale nebylo ani možno povolati do československého vojska ty, kteří se už dávno přihlásili a netrpělivě očekávali odjezd. Předsedou ruské vlády byl v tu dobu Stürmer, který dokonce vydal rozkaz: neodesílat do vojska československých dobrovolců, kteří se již dříve byli přihlásili. Vzpomínám, že malá tehdy ještě skupina dobrovolců z našeho tábora byla v roce 1916 vypravena k vojenskému náčelníku v Jenakijevě, ale pro tento zákaz Stürmerův byla bez sdělení důvodů vrácena do tábora. Těchto neúspěchů kyjevské správy Svazu opět využívala petrohradská oposice, která velmi šikovným způsobem o nich psala ve svém časopise Čechoslovák, který po sjezdě nezastavila.

Když Československá národní rada v Paříži byla informována, jaké nebezpečí hrozí naší akci v Rusku, jak tyto malicherné osobní spory kyjevských a petrohradských zdržují rozvoj revolučního hnutí, vyslala do Ruska svého člena poslance Josefa Düricha, aby zavedl pořádek a pracoval podle příkazu mu daných, především pro velké vojsko.

Do tohoto chaosu politických, vojenských i zajateckých zmatků v létě roku 1916 spadá zrození Klubu spolupracovníků při Svazu československých spolků na Rusi. Kyjevská správa Svazu hned po skončeném sjezdu jala se ohlížet po úřednicích, kteří by jí pomohli uskutečňovat veliké projekty sjezdem schválené. Byli to hlavně důvěrníci velikých organizací z Taškentu, Tjumeně, Caricyna, Taganrogu atd., s kterými byla ve stálém písemném spojení a které snažila se nyní osvobodití a povolati do Kyjeva. Byli to bratři: Vl. Chalupa, Dr. Jesenský, Dr. Kudela, Dr. Patejdl, J. Šeba, J. Dýma, Dr. Švagrovský, Gregor Tajovský a jiní. Ti po svém příjezdu ustavili se v Klub spolupracovníků

a zvolili předsedou Dýmu, později Chalupu a místopředsedou Dra Patejdlu.

Naše organizace v Jenakijevě, která odebírala „Čechoslovana“ (oficiální časopis kyjevské správy Svazu), „Čechoslováka“ (časopis petrohradské oposice) a „Československou samostatnost“ (časopis Československé národní rady v Paříži), dověděla se brzo o Sboru spolupracovníků, navázala s ním ihned spojení a byla s ním ve styku až do odjezdu do československého vojska v červnu roku 1917.

Že tu byla nová instituce, bylo v organizacích záhy pocítováno. Bylo to pozorováno již z korespondence. Naše dřívější dopisy, adresované správě Svazu ať do Petrohradu či do Kyjeva, zůstávaly bez odpovědi, kdežto nyní na každý přípis dostalo se nám odpovědi, rady i pomoci. Škoda, že tato korespondence není zachována, že se ztratila. Nevím ani, kde a jak. Pátral jsem po ní ve vlasti, leč bezúspěšně. Předali jsme ji v Jenakijevě další organizaci, kterou jsme před odjezdem do československého vojska založili, aby v našem díle pokračovala, protože s námi všichni Češi a Slováci neodejeli a ještě hodně jich tam zůstalo. Vzpomínám proto jen tři nejdůležitějších přípisů, jež mi utkvěly v paměti.

První byla odpověď na náš přípis (upozornění, že jsme na výzvu správy Svazu zaslali jí výkaz organizovaných zajatců přihlášených na obranné práce pro Rusko a několik urgencí, ale dosud nebyl nikdo do práce povolán, že na toto povolání nyní nereflktujeme a žádáme, abychom byli raději pokud možno ihned všichni dopraveni do československého vojska), v níž nám sdělili, že za dané situace nemohou slíbiti nikomu, zdali se hromadné osvobození zajatců podaří, a že plně schvalují náš postup pracovatí raději pro revoluční uvědomování zajatců a pro jejich organizování na základě myšlenky našeho odboje a že náš přípis postupují vojenské komisi, aby další ohledně odeslání do čs. vojska zařídila.

Když poslanec Dürich, místopředseda Československé národní rady v Paříži, přijel do Ruska, pěla se chvála o jeho osobě. Očekávalo se, že zavede pořádek a že se mu jako představiteli této národní rady podaří s úspěchem působiti na ruskou vládu, aby uznala Československou národní radu v Paříži s profesorem Masarykem v čele za nejvyšší politickou organizaci našeho osvobozeneckého boje a nebránila vybudování silné a samostatné československé armády v Rusku. Bohužel, to se Dürichovi nejen nepodařilo, nýbrž on šel dokonce jinými cestami, než se zavázal „Kyjevským zápisem“. Dürich nepostřehl úkladů, jež mu nastrojili Štúrmerovi lidé, kterým šlo o to, aby zeslabili mocný vliv prof. Masaryka na naše lidi v Rusku. Když se Dürich počal oddělovati od Československé národní rady v Paříži, když chtěl dokonce v Rusku založiti samostatnou Radu, tu Sbor spolupracovníků nás nejen o všech událostech stále informoval, ale

poslal i plnou moc k podpisu, abychom v ní — souhlasili — odvolali důvěru, svého času projevovanou poslanci Dürichovi, a potvrdili, že uznáváme za jediného představitele zajatecké vůle na Rusi „Sbor spolupracovníků při Svazu československých spolků na Rusi“ a za svého vůdce a nejvyššího představitele politických snah našeho národa i v Rusku Československou národní radu v Paříži s prof. Masarykem v čele. Tak nějak ten druhý přípis zněl. Nebylo třeba ani dlouhé diskuse na členské schůzi v naší jenakijevské organizaci, která jednomyslně uznala stanovisko Sboru spolupracovníků za korektní a správné a zmocnila nás v předsednictvu plnou moc podepsat i odeslat.

Za takových poměrů bylo už samozřejmé, že příští sjezd nebude sjezdem zástupců československých spolků na Rusi, nýbrž že bude sjezdem mnohem širším, a to proto, že bylo nutno paralyzovat činnost správy Svazu, která se přidala k poslanci Dürichovi, jenž byl zatím zbaven členství v Československé národní radě v Paříži, a jednak proto, že bylo nutno cizině dokázati, že revoluční boj proti rakousko-uherské říši není jen bojem Čechů a Slováků krajanů v zahraničí, ale že jest bojem celého československého národa, t. j. také Čechů i Slováků, kteří ještě formálně jsou příslušníky a občany Rakouska-Uherska. K tomu cíli rozeslal Sbor spolupracovníků opět plné moci, aby nás, zajatecké organizace, mohl na sjezdu zastupovat. Nikdo z nás netušil a nepočítal s okolností, že v měsíci březnu roku 1917 vypukne ruská revoluce, která svrhne vládu rodu Romanovců, a že nám dá takto možnost osobně se sjezdu československé revoluce v Kyjevě účastniti. I v předporadách tohoto sjezdu byly Shorem spolupracovníků dány delegátům z řad zajateckých organizací směrnice pro sjezd. Ukázalo se později na sjezdě samotném, jak to bylo důležité a rozumné.

Někteří ze členů tohoto Sboru spolupracovníků byli pak na sjezdu zvoleni do Odbočky Československé národní rady v Rusku, kde každý z nich byl na svém místě.

Plukovník Mamontov.

Aug. Zlámal.

I.

Plukovníka Mamontova jsem poznal v r. 1913 — koncem dubna nebo začátkem května, o velikonočních.

Svatopluk Koníček splasil nás tehdy asi 30—35 moskevských Čechů, abychom si zajeli do Trojicko-Sergijevské lavry, že je to slavná historická ruská svatyně (Poláci pod Sapiehou ji koncem 16. nebo počátkem 17. století marně dobývali) a že je tam hrob

velkého slavjanofila Aksakova. Což, pojedem — je to asi 60 km od Moskvy. (Koniček, který měl rád pompu, objednal na mohyly Aksakova pěkný věnec, jež přinesli k vlaku. Věnec nebyl zaplacen a Koniček chtěl naň mezi námi vybírat. Ale to bylo nechutné; tak jsem těch 20 rublů zaplatil sám — že až ve vlaku se na věnec vybere. Pak se na to zapomnělo — měl tedy Aksakov ten věnec vlastně ode mne.)

Koničkovy různé extravagance působily trapně i na lidi jemu oddané a jeho dobré přátele. Měl úmysly dobré a čestné, ale neuměl jich provádět; vždy se vyskytlo něco, čím někde narazil a co leckdo nemohl ztrávit. Tak i zde. Když jsme přišli do monastyru, hned jsme se odebrali k mohyle Aksakova. Sebral se tam — když viděli, že jdeme s věncem a korporativně — hlouček Rusů, mezi nimi dosti studentů tamějšího semináře. Koniček si stoupl k pomníku (mohyle) Aksakova (jeho žena za něho) a začal řečnit... Ale ne, jak jsme očekávali, že začne mluvit o slavjanofilské činnosti Aksakova — on s aplombom se obrátil k pomníku a prohovoří: „Dorogoj brat!“ — Mne jako když bičem mrskne. Pěkný počátek! Nenávidím pathos. Ale poslouchal jsem dál. Koniček nebyl zvláštním řečníkem a ruština v jeho ústech, ač ji plně ovládal, zněla osíře, cize; ale mluvil — po tom „vstupu“ — dobře, až zase tím svým koničkovstvím pokazil konec, aspoň u mne. Nějak se zašmodrchal — snad ztratil nit řeči — a možná, aby to napravil (anebo měl ten efekt připravený), obrátil se ke své ženě, jež stála za ním a dojetím plakala; ta mu podala červené velikonoční vajíčko, on se zase obrátil k pomníku a promluví k němu: „Ivan Sergějevič (nebo jak bylo jeho jméno a otčestvo) Christos voskrese!“ A fukl vejcem do pomníku, rozmáčkl je a posypal jím mohyly...

Jak jsem to uviděl — jako když drobí slípkám — odešel jsem znechucen...

Šel jsem kolem soboru, a když jsem se zase přibližoval k mohyle Aksakova, slyším jiného řečníka — ale to už bylo něco docela jiného. U soboru, asi 15 kroků od mohyly, stojí mladý štabskapitán — slyším jeho poslední slova. Mluvil o tom, jak před 300 lety Poláci obléhali tuto ruskou svatyni, a vyslovil přání, aby již nikdy v budoucnu nebojoval Slovan proti Slovanu a „krěpostnoj artilerijej“ (pevnostní dělostřelbou) nerozrušoval národních svatyní bratrského národa!

Řeč mu tekla jak horská bystřina; byli jsme překvapeni a nadšeni, přímo uchvázeni mladým důstojníkem. Byl to štabskapitán Nikolaj Petrovič Mamontov, jenž nedávno přijel z Bulharska, kde byl za balkánské války válečným korespondentem moskevského deníku Utro Rossiji. Byl pozván Koničkem, ale přijel až druhým vlakem.

Připojil se k nám se svou neteří, mladou děvůškou; prohlédli jsme si monastyr, dali zafukat historickým vzpomínkám a šli do nedalekého lesa, kde bylo několik filiálních monastýrů a

starých „skitů“, t. j. poustevn, kde v dávné časy žili „otšelniki“ (poustevníci).

Byl krásný jarní den. Rozložili jsme se v lese a požádali Mamontova, aby nám něco pověděl o balkánské vojně. Vyprávěl leccos a pozval nás na přednášku do Polytechnického musea, jež bude asi za týden. Bude přednášet o balkánské vojně a má k tomu mnoho světelných obrázků. Šli jsme tam pak, ale o tom níže.

V Bulharsku byl v armádě hrdiny Lozengradu a Lule-Burgasu Radko Dmitrijeva a mnoho nám pověděl o tomto hrdinovi a velkém Slovanu (zabitým potom bolševiky v Pjatigorsku na Kavkaze).

Bylo to právě yčas, kdy balkánští spojenci, t. j. Srbové, Čerňohorci, Bulhaři a Řekové, nijak se nemohli rozdělit o kořist vítězné vojny. Bulhaři, kteří přinesli největší oběti, též chtěli skoro všecko pro sebe a ostatní odbývali drobečky — jak to dopadlo, je známo. My všichni jsme ovšem byli na straně Srbů. Mamontov o tom mnoho nemluvil, ale bylo vidět, že přeje Bulharům, čemuž jsme se nedivili; neboť prodělal vojnu s Bulhary, viděl jejich úspěchy, krajní napětí sil, měl tam dobré známé a přátele; názory naše nevyvracel, nepřel se s námi, ale, jak povídám, jeho sympatie byly na straně Bulharů.

Sdělil nám též, že v krátkém čase jde do zálohy a vstupuje do redakce „Utra Rossiji“ v Moskvě. Dlouho tím redaktorem nebyl, asi rok. Vzplanula světová vojna, a on šel zase tam, kam ho volala povinnost (k 11. grenadérskému pluku generála Suvorova). To redaktorství se mu nevyplatilo; bylo o něm pak řečeno i napsáno (také ve Světové revoluci), že byl více žurnalista a tribun nežli voják. A přece byl vojákem dvacet let, prodělal rusko-japonskou válku, kdežto žurnalistou byl jen rok.

Na tu jeho přednášku v Polytechnickém museu jsme ovšem šli. Přednášel krásně a podal nám důkladný obraz bojů. Když ukončil svůj pěkný výklad, obrátil se k obecenstvu s tímto apelem:

„Gospoda, po japonské válce jste přestali věřit v ruského soldata, v ruského oficíra. Názor váš není správný. Když nás tenkrát hnali na kraj světa (v originále: za triděvjat zemlej) bojovat za jakési lesní spekulace (za kakujuto porubku lesa — to byla jeho slova; myslil tím koncese na exploítaci ohromných lesů na řece Jalu, jež získalo několik spekulantů), tu se nedivte, že ruský soldat, v neznámém kraji, nevěda, za co bojuje, byl poražen. Věřte v ruského soldata, v ruského oficíra, a uvidíte, až nastane vojna s odvěkým vrahem Slavjanstva, že zvítězíme!“ —

II.

Hned, jak vypukla světová vojna a my zvedli prapor odboje proti Rakousku, založili „Český komitét“ v Moskvě a začali organisovat Českou družinu, začal jsem si psát deník. Ať tedy mluví moje zápisky:

25. únor 1916.

Včera přišel do výborové schůze Českého komitétu podplukovník Nikolaj Petrovič Mamontov. Má „georgija“, zlatou šavli za chrabrost, „Vladimíra“ s meči a ještě jakési řády. Za půl roku má být jmenován plukovníkem. Řekl nám, že hned při formování České družiny se hlásil za velitele, ale nebyl jmenován, že prý je ještě mladý, ne léty (bylo mu asi 38 let), ale hodností. Teď, když už je podplukovníkem, rád by se do Družiny dostal. Půjde to ztěžka; plukovník Trojanov je u hochů velmi oblíben, ne jako dřívější velitelé Lotocký a Sozentovič. Podplukovník Mamontov jako literát a slovanský pracovník a při tom i chrabří a věci znalý voják, plně si uvědomuje význam velitele Družiny; ví, že by musel být více diplomatem nežli vojákem atd.

Hned, když jsme organizovali Družinu, říkal jsem, že by se nám nejlépe hodil Mamontov; nevěděl jsem, že i on po tom touží. Kdyby nás o tom byl uvědomil, byli bychom prosadili, aby byl jmenován, a naši hoši by si byli ušetřili Lotockého a Sozentoviče.

Na otázku, kde je teď, vyprávěl, že s počátku byl 5 měsíců v 11. grenaderském pluku, kde velel rotě, pak byl raněn v boji a po vyzdravení byl adjutantem u gen. Radko Dmitrijeva. Když byl jmenován podplukovníkem, dostal gardový batalion a v jednom boji velel po tři dny gardovému pluku.

Požádal jsem ho, aby nám řekl něco o generálu Radko Dmitrijevu. Pochopil, na co se vlastně táži, a vyprávěl:

„Když už naši byli pod Krakovem a mohli jej vzít, tu „díky pánům v týlu“, kteří se měli starat o zásobování atd., bylo u vojáků 35 patron a po dvou nábojích na dělo. Museli tedy couvnout. V armádě generála Radko Dmitrijeva byl sborovým velitelem generál Michail Dragomirov. Tohoto generála Radko Dmitrijevič zbavil velitelství sboru, protože se k ničemu nehodil, a poslal ho pryč. Milého generála, místo aby ho poslali někam do týlu, dali však do štábu nejvyššího velitele, kde pak hrál velkou roli... Když generál Radko Dmitrijevič žádal ve štábu nejvyššího velitele, aby mu poslali, čeho nezbytně potřebuje, aby mohl za frontou, kde stál (bylo to u Tarnova), udělat 1—2 řady opevnění, aby v případě ústupu mohl se dále bránit, bylo mu odpověděno (dílo gen. Mich. Dragomirova), aby se nestaral, že to je věc hlavního stanu...“

Když gen. Radko Dmitrijevič zjistil, že Rakušané a Němci se hotoví k jarní kampani, tu, obávaje se, aby mu neprorvali frontu, žádal hlavní stan, aby mu poslali na pomoc 2—3 armádní sbory z vojsk od Přemyšlu, který padl, a kterých tam nebylo zapotřebí, že věc je velmi nutná a spěšná, že se hromadí nepřátelské vojsko a on že se obává, aby mu neprorvali frontu. Telegram hlavního stanu odesílal Mamontov — má o tom dokument.

Generál M. Dragomirov referoval prý v hlavním stanu asi tak: „Gen. Radko Dmitrijevič sděluje, že postavení jeho armády je pevné a není se čeho obávat, že žádá o nějakou pomoc, ale

že to nespěchá...“ Bylo tedy rozhodnuto poslat mu dva korpusy z přemyšlovské armády, ale až po parádě a prohlídce, kterou měl dělat car u této armády a která se měla konat za několik dní... Pak než se armáda navagonovala — což trvalo celý den — den se jelo, a než došla — Němci prorvali frontu, následkem toho bylo vyklizení Haliče a ústup až po Dvinu!

Radko Dmitrijevič se ospravedlnil, Dragomirov byl odstraněn a měl být souzen, ale nebyl, snad až po vojně, ale pak mu dají amnestii — ač by měli chlapa pověsit...“

Když Radko Dmitrijevič se tázal, co má teď dělat, bylo mu řečeno, aby jel asi na dva měsíce na Kavkaz — oddechnout si, pak že se uvidí. Jel tedy. Když se vrátil, tak mu zase nabídli armádu, ale on jí nepřijal a vyžádal si velitelství sboru, řka, že i s korpusem se dají provést velké věci a že nebude muset zápasit s politikou ruských generálů. Teď je v Rize a brání ji slavně!

Leccos zajímavého nám Mamontov ještě řekl. A když již odcházel, zeptal jsem se ho na to, co nám všem na srdci leželo. Řekl jsem mu toto: Nikolaj Petrovič, když jste před 3 léty přednášel v Polytechnickém museu o balkánské vojně, zakončil jste svou přednášku apelem k obecnstvu o hodnotě ruského vojáka. Já jsem byl ve 14. roce, těsně před vypověděním vojny, doma, a vaše slova jsem vyřizoval našim předákům, svým krajanům, s kým jsem jen mluvil. Vzpomínám vašich slov a táži se vás: Můžete opakovat i teď svá tehdejší slova? Po všech těch nezdarech a po tom všem, co se sběhlo?

Podplukovník vyskočil, zajiskřil očima a zvolal:

„Da, my pobědím!“ Ano, my zvítězíme, třeba ti tam „nahore“ si nepřejí, abychom zvítězili! Jsou v ruské armádě nové, mladé síly, ruský voják je velkolepý, ruský oficer-praporčík, kapitán, plukovník až do generál-majora jsou výteční důstojníci, ti vyšší, až na malé výjimky, za mnoho nestojí, ale my přece zvítězíme.

Člověk plný nadšení a víry v ruskou sílu fascinoval nás a přesvědčil — kdo ještě pochyboval — že konečné vítězství bude naše! Jeho plamenná touha je velel České družině. Zná Družinu z těch časů, kdy byl adjutantem u gen. R. Dmitrijeva a řekl, že Česká družina a lotyšské bataliony jsou nejlepší útvary v ruské armádě. Pravil, že se bude učit česky a že za dva měsíce se naučí. Mluví osmi jazyky, také turecky a persky. Náš jazyk mu mnoho práce nedá.

Rozloučili jsme se srdečně. Brzo potom přijel do Moskvy Tuček a sdělil nám, že se bude formovat druhý československý pluk. Já hned na něho, že by se za velitele nejlépe hodil Mamontov, a řekl jsem mu, kdo to je.

On ho ještě neznal. A tak jsem do něho mluvil, až mi řekl, abych tedy Mamontovu dopsal, aby se hlásil za velitele 2. čs. pluku.

S velkou radostí jsem mu napsal a brzo jsem dostal odpověď:

„Velevážený Alekseji Osipoviči! Já jsem nyní v pravomoci generála Radko Dmitrijeva a mám zatímní velitelství pluku. Souhlasím s převzetím velitelství 2. československého pluku. Adresa: Štáb XII. armády. Podplukovníku N. P. Mamontovu.

27. května.

Vám oddaný
N. P. Mamontov.“

Oznámil jsem to v Komitétě, aby to dopsali do Kyjeva. Později byl u nás jmenován, ale ne velitelem 2., nýbrž tvořícího se 3. pluku.

21. ledna 1917.

V pondělí na výborovou schůzi Českého Komitétu přišel velitel 3. československého pluku Jana Žizky z Trocnova plukovník N. P. Mamontov. Velí pluku již několik měsíců.

Když jsem před několika měsíci četl Čechoslovana, byl tam článek jednoho družiníka o tom, jak nadšeně vítali nového velitele, který je oslovil česky. „To je jistě Mamontov“, povídám — a byl!

Poslal jsem mu pozdrav k Novému roku 1917 na české pohlednici (Staroměstské nám.). Odpověděl mně tímto českým dopisem:

5. ledna 1917. V poli.

Vysoce vážený pane Zlámale!

Račte přijati srdečný dík za milou vzpomínku. Nejvroucnějším mým přáním jest vše to, čeho vy mně a mému pluku na překrásné pohlednici hlavního města Prahy přejete. Doufám, že v tomto roce sejdeme se všichni ve svobodných Čechách, čehož Vám z plna srdce přeji. Těší mně velmi, že moje práce nalézá všude u každého upřímného Čecha ohlas a souhlas.

Vám v plné úctě oddaný

N. Mamontov.

Dopis psal Mamontov, ale bylo vidět, že mu jej asi napsal jeho učitel češtiny. Tak ještě M. psát nemohl, ale česky se naučil, jak nám před rokem řekl, neboť nám v Komitétě přečetl český „doklad“ (referát), ve kterém popisuje svou práci v pluku a práci našich hochů. Vyslovuje se o našich chlapcích, že jsou nejlepšími vojáky. Disciplína je u nich sokolská: v práci nej přísnější, po práci všichni od plukovníka dolů — bratří! Žádného rozdílu mezi nimi. Co mě nejvíce potěšilo, je to, že u něho v pluku je 60 procent Moravanů. Jsou tam též klerikáli! Ale malé procento. Velká většina pokrokáři. Mnoho s vysokoškolským vzděláním, velmi mnoho se středoškolským. Zítřejší přijde na valnou schůzi Českého komitétu, musím se ho ještě na něco zeptat.

Šel jsem s ním kousek cesty domů, jda ze schůze, a tu vyprávěl rozličné epizody ze života našich kluků. Mezi jiným, jak

v jedné dědině, kde byli na posicích, zachutnaly našim chlapcům husy (také med!) a tak zachutnaly, že „expropriace“ dostala charakter epidemický. Sedláci přišli k němu žalovat. On vzal hochy, promluvil jim do duše a tázal se jich, proč se nazývají husitským vojskem? Na památku našich slavných předků husitů či proto, že kradou husy?! Ani jedna husa se pak již neztratila! Musí prý se to s těmi hochy umět! Jinak se jedná s ruským vojákem a jinak se musí jednat s českým!

Prohlásil, že se již cítí českým občanem a po vojně že zůstane v Čechách... Já jsem mu řekl, že v něm vidím budoucího českého generála — instruktora našich vojsk. On se usmál a řekl, že tak vysoko nekouká, ale že snad na divisního generála to dotáhne.

Velice chválil velitele brigády plukovníka Trojanova. Já jsem řekl, že hoši ho také mají rádi, ale nadšení jsou pro něho — Mamontova; to dělá ta čeština a porozumění pro českou věc. Kde by byla teprve a jak by si stála Družina, kdyby místo Lotockých a Sozentovičů měla Mamontovy a Trojanovy.

Vyprávěl, že má „profesora“ češtiny. Později se ukázalo, že je to učitel Žejglic z Hulína. Od nás! Poznal jsem ho takto: Přišli k nám do pivovaru 4 bratři. Ptám se: „Kdo je z vás z Moravy?“ „Všichni!“ „Odkud jsi, bratře?“ ptám se nejbližšího. „Z Hulína.“ „Z Hulína? A jak se jmenuješ?“ „Žejglic, prosím.“ — „Žejglic? Tož to nési, bratře, z Hulína, to by ses mosel menovat' Zapletal, Zlámál, Omasta, Rygál.“ „Já jsem tam učitelem!“ „Tož to ja!“

Mamontov udělal v Komitétě výstavku českých věcí z Družiny. Výkresy, časopisy (psané) atd. Názvy časopisů: Palcát, Táborita. Jsou tam zdařilé obrázky, na př.: u odvodu v Rakousku: Starý invalida, šedivá brada po pás a o berlí. Odvádějící doktor povídá: „Cóó? Sedmdesát pět let? To není žádné stáří; takových simulantiů by se našlo! Tauglich!“ A na vedlejší obrázku už ten podnapilý „regrut“ ve vojenské čepici s rozmarýnem mává berlou a zpívá si: „Sotva jsem vyrostl, už jsem voják...“ Nebo idyla: Ruská chata, v ní pec a s pece visí vedle sebe 4 nohy, dvě bosé, lýtka tlustá a dvě v omotkách; vrch se ztrácí v přítmí... Nebo dřívě a nyní: Sedí slečinka u klavíru a mladý elegán jí obrací noty — to bylo dřívě — a nyní: ruská chata, české vojačisko v pološubku a papáše (beranici), v levé ruce vintovku se štykem a pravicí objímá kypré boky ruské selky, která ho oběma rukama drží okolo krku; její malé děcko tahá vojačisko za polušubok a pláče — loučení!

Těž pěkné básničky tam byly: na př.: Odešel od roty oblíbený důstojník a na jeho místo přišel neoblíbený:

Odešel milý bratr praporčík,
vzpomínek tolik péro svádí —
My zvykli naň a on nám také zvyk

a měli jsme jej všichni tolik rádi...
Tak už to na tom světě, brachu, chodí,
nám bratr odešel, zůstalo — Blahorodí.

V ruské armádě se totiž důstojník tituloval „Vaše blagorodie“. Tato básnička a dvě ostatní jsou z časopisu „Liskry“ a byly též otištěny v „Čechoslovanu“. Jan Crispus představuje se básničkou: „Kdyby tak tatík Žižka vstal.“

Kdyby náš tatík Žižka vstal, již by se více nechechtal,
jen usmál by se trochu,
že ne na mouchy plácačky, však v rukou ruské bouchačky
má tisíc českých hochů!

Kdyby tak tatík Žižka vstal, zas píseň by nám zazpíval
svých božích bojovníků,
jen palcátem by zamával, a než se nadáš, už by stál
on v čele našich šiků.

Tento Crispus Jan v básni: „Modlitba českého vojáka“
tklivě vypisuje lásku českého vojáka k rodné zemi:

„Můj bože neznámý, já v této době těžké
se s modlitbou svou k Tobě obracím:
Dej, bože, vítězství, dej věci české!
Dej nadšení v mou mysl, dej sílu do mých paží,
Dej na tisíce bratří a zapuď od nás zradu!
Ať na prvé vždy dlíme čestné stráží...
Já neprosím o návrat do své chatky,
já neprosím Tě o své zdraví, žití,
já neprosím ni o objetí matky! —
Jen o to prosím, bože nade všemi:
Dej to, že mám-li padnout v boji,
dej, abych padl v naší české zemi.
A nad Prahou až vzejdou slavné časy,
o českém vojsku vyprávět až budou matky —
já budu slyšet vše pod dmoucími se klasy...“

Koupili jsme od Amorta jezdeckou sošku Jana Žižky, asi 80 cm vysokou a darovali ji Mamontovu. Měl velkou radost!

Víckrát jsem Mamontova neviděl — přišla revoluce. Ba ne! Vzpomínám, že jsem ho viděl a mluvil s ním. Bylo to, tuším, v srpnu 1917 v Moskvě. Přijel prof. Masaryk a měl přednášku v Internacionálnom těatrě na Nikitské. Nevelké divadlo bylo naplněno. Přišla ho poslechnout celá česká Moskva. Z přednášky si pamatují, že řekl, že František Josef „byl člověk ničemný!“ A když se ho ptal Markovič (potomní ministr národní obrany), jak to bude v našem státě se Slováky, odpověděl, že to, co s námi, že jsme jeden národ...
1

Seděl jsem dosti vzadu; na předních místech sedělo asi

40—50 družiníků, raněných u Zborova, kteří se léčili v Moskvě. Leckterý měl ruku v obvaze, jiný obvázanou hlavu atd.

Posloucháme s napětím poutavou přednášku Masarykovu. Vidím ho, jak stojí na scéně, levou ruku má zasunutou v kapse u kalhot a pravou rukou, s nataženým ukazováčkem, dodává důrazu svým slovům.

Vtom vidím, že se naši vojáci zaševalili; skáčí se sedadel, obracejí se napravo, tleskají a mohutně urááá a Nazdááár hřmí z mnohých, snad prostřelených hrudí. Co to? Podívám se tím směrem a vidím, že do postranní lóže vstoupil plukovník Mamontov se ženou a synkem kadetem. Vojáci vítali milovaného velitele. Masaryk si Mamontova ani nevšiml, ani tehdy ne, když po přednášce Mamontov vstal a vítal našeho vůdce, „tatíka Masaryka“.

Šel jsem pak do jeho lóže, kde mě představil ženě a chlapci a promluvíli jsme spolu pár slov. Tehdy jsem viděl Mamontova naposled...
1

III.

Bylo to před vánočními svátky v roce 1917 v neděli odpoledne. Přišel ke mně do bytu mladý hezký český voják, asi tak 20letý. „Bratr Zlámal?“ táže se. — Ano. Přeješ si, bratře?“ — „Přicházím k tobě s dopisem od pluk. Mamontova.“ — „Ó, vítej; co dělá, jak se má?“ — „Byl sesazen a již není v našem vojsku.“ — Do mne, jako když udeří hrom! — „Jak to?“ zakřičím! — „Přečti si napřed jeho dopis; pak ti všecko povím.“

„Jak se jmenuješ?“ „Štrombach.“ Dopis Mamontova zněl (v překladu):

Drahý a vážený Alekseji Osipoviči!

Neuvěřitelné svým cynismem a nespravedlností bylo mé odstranění z velitelství nejen brigády, nýbrž i pluku; bez jakéhokoli vyšetření věci a bez jakékoli viny s mé strany. (Bratr Štrombach vám vše položí, ani slova nepřidá a nezatají.)

Nyní je mé postavení žalostné. Ruskému důstojníku — to znáte z novin — se nyní žije špatně. Platu nemám; budu hledat práci v Kyjevě nebo Moskvě. Prosím vás, jako dobrého člověka a svého přítele, abyste přispěl radou a doporučením mezi všemi moskevskými Čechy a Slováky doručiteli dopisu, mému věrnému druhu v bojích Štrombachovi, poctivému člověku, jenž pro mne byl poškozen terorem, zaneseným do českého vojska Maxou.

Vyřídte celé moskevské kolonii můj vřelý pozdrav a řekněte, že já z celé duše protestuji proti jednání Maxy se mnou, bezpříkladnému v bezohlednosti a nepoctivosti, že necítím u sebe naprosto žádné viny, že jsem nikdy nešel a nepůjdu proti Masarykovi a Národní radě. Ale nyní rozhodně potřebuji pomoci. Nemohu ovšem ji přijmout v podobě „almužny“ (české slovo v ruském textu), ale, je-li to možné, prosím vás a přátele, abyste

uspořádali v Moskvě pro mne v některém sále přednášku o zbrovských a tarnopolských bojích; čistý zisk bych si vzal na živobytí pro sebe a rodinu.

Dosud bydlím v Kyjevě, Bolšaja Vasilkovskaja, č. 33, dv. 9; tam mi napište. Dne 3., 4. a 6. ledna mám přednášky v Kyjevě a potom budu volný.

Mnoho mám připraveno fotografií pro výstavku za přednášky a 25 světelných obrazů k promítání.

Napište, prosím, drahý bratře Zlámale, kdo mi může přispět v uspořádání přednášky, obstarat sál, oznámení atd., a já mu napíši.

Zatím zasílám srdečný pozdrav.

Pro mne byl poškozen také můj nešťastný přítel Žejglic...

Přeji všeho nejlepšího.

Váš Mamontov.

Takhle píše velitel Československé brigády, důstojník, chrabří voják, několikrát raněný v bitvách! Měl své mínění, nebyl jen slepým vykonavatelem rozkazů laiků ve vojensství. Ale byl voják milován — a protože byl vojskem milován a protože měl své mínění v rozličných věcech, proto musel být odstraněn... Vždyť mohl být proti naší politice (nezasahovat do ruských věcí), mohl strhnout za sebou vojsko!

„Tak vyprávěj, jak to bylo!“ povídám Štrombachovi. Vyprávěl, ale moc jsem si z toho nevybral; takové věci se pekou v tajné kuchyni. Vojsko bylo rozhořčeno, zvláště 3. pluk, a chtělo se buntovat, ale jméno a autorita Masarykova mnoho značila.

Mamontov byl tím zničen; ihned sňal odznaky československého vojáka, červenobílou lentočku s čapky a kalich s epaulet. Až když se s vojskem loučil, tak si je zase připevnil — na posled. Při loučení plakal velitel i 3. pluk...

Když jsem v roce 1920 přijel z Ruska domů, řekl mi gen. Šípek, tehdy podplukovník a náčelník štábu v Brně, že Mamontov byl nebo je v Rumunsku a chce se dostat k nám, ale naše úřady že ho k nám nechťejí pustit. Psal jsem ihned gen. inspektorovi dru J. S. Macharovi a prosil jsem za Mamontova. Odpověděl mi, že mu pomoci nemohl.

Zeptal jsem se Štrombacha, kde bydlí. Že ještě nikde; jak slezl z vlaku, že hned šel ke mně. „Tak dobrá, budeš zatím, než se něco najde, bydlet u mne; a co míniš dělat?“ Že ještě neví, ale do českého vojska po tom všem že už nepůjde.

Bylo to v nedělní podvečer. Když se najedl a napil, vyzval jsem ho, aby šel se mnou ke kol. Karasovi. Seděl s Amortem u okna; ten brnkal na kytaru a zpívali. „Nechte zpěvu!“ zarvu na ně, „a poslouchajte, co se stalo!“ Vyprávím jim, že Mamontov byl zbaven velitelství a vypuzen z českého vojska. Kdo vypíše můj úžas, když se k té zprávě zachovali celkem lhostejně? Tož tak! Dokud byl Mamontov na vrcholu slávy a oblíbenosti, tu se

okolo něho tlačili, a když je teď padlou veličinou, tak se od něho odvracejí!...

Ale dožil jsem se ještě horšího zklamání. Na druhý den jsem šel k známým a vyprávěl jim, co se stalo Mamontovu, a říkal jsem, že se mu musí pomoci. Všude jen pokrčení ramen... Nikdo nic nedal, ani Karas, ač měl peněz dost... Znechucen těmi lidmi, vzal jsem ze svých skrovných úspor 300 rublů (tenkrát ještě rubl platil, s těmi penězi mohl 2 měsíce prožít v Kyjevě, kde bylo všeho dostatek a mnohem laciněji než v Moskvě) a šel jsem na poštu poslat mu je. Peněz na poště nepřijali, protože na Ukrajině řádila občanská vojna a Kyjev byl obležen. „A což dopis tam dojde?“ táží se. Pokrčení ramen...

Když jsem se dočtl v novinách, že se to na Ukrajině trochu utišilo, napsal jsem Mamontovu, jestli chce v Moskvě přednáseti, že bych se mu o to postaral a poslal mu nějaké peníze. Dopis došel; asi za 14 dní jsem obdržel od něho odpověď, v níž mi děkuje a sděluje, že dostal službu v jednom sibiřském pluku, který nebyl ještě demoralisován. To byl poslední dopis Mamontova.

Mezitím Štrombach žil u mne. Byl to šikovný chlapec, trochu naivní, takový český kluk. Vyprávěl, že jeho otec má továrnu, ale nebylo to pravda, měl nějakou větší dílnu a byl prostředně zámožný. O nějaké zaměstnání se nestaral, žilo se mu u mne dobře; já pak neměl času nějaké místo mu hledat.

Asi za 3 týdny byl jsem nucen ho požádat, aby odešel, neboť se nezachoval tak, jak by měl...

Obrátil se k českým bolševikům a za nějakého půl roku — jako bolševický komisař — odzbrojoval v Penze naše vojsko!

Když se začínala ruská revoluce.

Dr. Karel Neoral.

Veliké hnutí ruské březnové revoluce prožil jsem v přifrontovém pásmu západní fronty, nedaleko Molodečna v blízkosti Vilejky, důležité křižovatky tratí Minsk—Vilno a Polock—Lida. Rayon byl přeplněn vojenskými záložními oddíly i oddíly, které přicházely na kratší nebo delší odpočinek z blízké fronty. Vilejka i Molodečno byla významná centra pro zásobování celé západní fronty. Svaz měst a časné svazy měly tu svá rozsáhlá skladiště a stravovací stanice.

Důsledky politického a hospodářského rozvratu tehdejšího Ruska pociťovali jsme zde velmi silně. Početný, inteligentní personál obou autonomních polovojenských institucí byl politicky velmi uvědomělý, orientovaný v tehdejších slova smyslu revolučně. Byl dobře informován o všem, co se děje v zázemí. Téměř se všemi měli jsme trvalé a přátelské styky. Tímto stykem, jakož

i pravidelnou četbou četných časopisů — Russkaja Volja, Dělo, Russkoje Slovo a Novoje Vremja — byli jsme dostačně informováni o všech běžných událostech — veřejných i méně veřejných. Vzpomínám si, jakou radost a naději vyvolal u všech první revoluční příznak — zavraždění Rasputinovo v prosinci 1916. Snahy Stürmera a Protopovova o separátní mír s centrálními mocnostmi nezůstaly utajeny ani tam; byly obecně vášnivě odmítány. Rychlý spád událostí v lednu a únoru poukazoval již jasně na nevyhnutelný závěr. Začátkem března zůstali jsme jednoho dne bez novin. Příčinu přerušené dodávky novin správně vyjádřil ihned — instinktivně — mladý inteligentní Polák, poručík Vysockí, přidělený k „Zemstvu“, slovy: „V Petrohradě je revoluce“. Několik dnů trvalo napětí. Nejnemožnější zprávy — aspoň se nám tak zdály — přicházely ze všech stran, nikdo nevěděl odkud a od koho. A je podivuhodné, že většina těchto zpráv, jak jsme později zjistili, se shodovala s pravdou. Nebylo žádného spojení s hlavním městem, a přece všichni věděli, že „to“ začalo.

Konečně přišlo oficiální potvrzení: zatímní vláda, abdikace carova, jmenování Nikolaje Nikolajeviče nejvyšším vojenským velitelem. Týž den, bůhví odkud se vzaly, sta rudých praporů zavlálo v celé Vilejce. Vojáci v blízkých vesnicích i v lesních barácích se ozdobili rudými stužkami. Vlaky vojenských transportů, směřujících na frontu, byly zdobeny rudými prapory a popsány nejzvětějšími hesly. Všechny ovládla neoptimističtější nálada. Nebylo nikoho, kdo by litoval „starého režimu“. Slavnostní přehlídka, přísahy zatímní vládě, cvičení nových pozdravů a nových revolučních písní, nadšené řeči — řeči a řeči byly denním a hlavním zaměstnáním armády. K zlepšení celkové nálady přispělo nemálo i zlepšené zásobování vojska. Jednotvárná strava — po dlouhé týdny čočka na oběd, čočka na večeři, den ze dne — přestala. Zásobovací potíže jako zázrakem zmizely.

Avšak téměř současně s prohlášením „svobody“ vyskytují se i známky rozkladu armády. Utajovaná a dlouho potlačovaná nenávisť k neoblíbeným důstojníkům vybíjí se z počátku drobnými, dětinskými výstřelky. Provokativní žádost o zapálení cigarety, adresovaná důstojníku od prostého „Vánky“, byla obecným a velmi oblíbeným projevem hrdinství a pocitu svobody. Takové a podobné výstřelky vedly v mnohých případech, zvláště u temperamentnějších důstojníků, k tragickým důsledkům — obyčejně pro důstojníka. Brzy se však objevovaly známky rozkladu mnohem vážnější: nedbalé oblečení, úmyslné nezdravení důstojníků, odkaz od cvičení. Doslovně chápaná hesla „Pryč s vojnou“, „Mír bez aneksí a kontribucí“ šířila se lavinovitě. Nečinná armáda zřejmě se rozkládala. Záložní oddíly se zdráhaly odejet na frontu.

Armáda žila jen setrvačností starého pořádku, nový řád si nevytvořila a ani vytvořit nemohla. Přes všechny krásné řeči, jimž všichni nadšeně tleskali, myslela masa po svém odlišném

způsobu, nám naprosto nepochopitelném. Jakýmsi stádovým citem uvědomovali si cosi společného. Rozkazy k armádě čís. 1 a 2 způsobily zajisté mnoho zla, armádu však nerozložily. Když byly vydány, byla již rozložena. Armáda unikala z rukou velících sborů, i těch, které si vojáci postavili sami. Nebyla v rukou nikoho. Rozpor mezi sovětem dělnických a vojenských delegátů a mezi zatímním komitetem Gosudarstvennė dумы v Petrohradě měl obdobu v malém ve všech vojenských útvech. Rozkol v armádě byl stále hlubší a patrnější. Masa vzdálila se i od těch politických skupin, které svrhly Protopovova. Nebyla vedena vůbec nikým. Žila již od prvých dnů revoluce svými zákony, svým cítěním, bez jakékoliv ideologie a organizace.

Úzkost z důsledků, která nás uchvátila, pominula dočasně s příjezdem Kerenského na frontu. Chtěli jsme věřit, že opojení ze svobody nebude trvalé. Bohužel — bylo. Přesto však uvědomili jsme si dobře již tehdy a uvědomujeme si to tím více i dnes, že ruská revoluce nám umožnila pokračovat a dokončit revoluci naši. Už za tento jediný dar musíme jí — my Čechoslováci — být vděční.

Jak jsme zakládali 4. pluk.

Ludvík Lotocký.

Počátky byly pro nás, kteří jsme jej zakládali, málo záviděníhodné. Bylo to v měsíci srpnu 1917, kdy přišel příkaz velitelství druhého stř. pluku, aby třetí prapor (t. j. 9., 10., 11. a 12. rota) vyslal lidi k utvoření nového čtvrtého pluku. Žádnému z našinců se tam nechtělo; každý by zajisté byl raděj zůstal u svého mateřského pluku. Proto se nás u 11. roty dlouho rotný neptal a určil celý čtvrtý vzvod (četu) 11. roty k novému pluku. Vzpomínám na to neveselé vandrování, kdy jsme odcházeli od 2. pluku — ošumělí, kalhoty a blůzy z mínského plátna, bez pušek, s ranecem na zádech — vstříc neznámému osudu.

Hudba 2. pluku nás ještě kousek cesty vyprovodila. Našimi důstojníky byli tito bratři: prap. Sedivý, prap. VI. Teršl a prap. Cyprián.

Prvou etapou naší pouťi byla vesnice Varvarovka. Bylo nám to tentokrát všecko podivné: Co jsme to vlastně za vojsko beze zbraně! A proč právě my z druhého pluku máme to nejhorší od počátku sami vylízat? Byli jsme konejšeni, že tento stav prý dlouho nepotrvá a že přijdou i od 1. a 3. pluku, rovněž asi po 150 mužích, a že potom utvoříme ten základ 4. pluku. Ale zatím po několika dnech jsme opět vyvandrovali do Čartoryje a pak zase dále do židovského městečka Polonného, kde jsme též takřka živořili; neboť celý ten náš nový pluk měl jen jednu polní ku-

chyň! První náš velitel pluku Šiškovskij neměl mnoho zájmu o nás; chodili jsme dále oškubaní, až běda! Po dosti dlouhé době dostali jsme teprve po kouskách „obmundírovky“ — nestálo to za mnoho. Ještěže jsme dostali zbraně! Byly to pěkné a solidně v Americe vyrobené ruské pušky, ze kterých jsme měli opravdu radost!

Sotva jsme obdrželi tyto nové ruské krásné vintovky s temnohnědými ořechovými pažbami, museli jsme chodit na stráž, a to k plukovnímu velitelství na zámečku v Polonném.

Po čase bylo nám již veseleji, a smířili jsme se již s novým stavem věcí. Jednoho dne jsem dostal stráž k plukovní kuchyni. Bylo to na návsí. Velitelem stráže byl střelec Dub, který byl tak bezstarostný, že mě postavil na stráž o 7. hodině večer a nechal mě tam státi potom celou noc až do rána do 6 hodin. Já jsem ho přímo proklínal, ale jako dobrý voják jsem nemohl samovolně odejít se stráže, když lehkomyšlný velitel stráže usnul večer jako kus dřeva a chrněl až do rána, aniž stráže vystřídal. V noci se dalo do deště, a já sotva jsem se měl kam ukrytí, abych nepromokl. Vzpomněl jsem si bezděčně na slováckou píseň:

Stojí voják na vartě
v roztrhaném kabátě
od večera do rána;
rosa na něj padala...

Tak to na mne přiléhalo, že, ač jsem byl plný zlosti, musel jsem se opravdu sám sobě smát.

V městečku Polonném byl právě ruský gardový pluk. Těm se nechtělo na frontu. Opilí pod obraz Boží váleli se jako prasata po ulici, týrali tamější židovské obyvatelstvo, drancovali židovské krámky, a jen naší přítomností bylo zabráněno strašnému pogromu a krveprolití, které se na židy a „buržuje“ chystaly. To bylo tak v říjnu 1917.

Z Polonného jsme potom vyvandrovali, a sice vezli nás železnicí. Ale po krátké cestě vysadili nás několik nešťastníků na stanici Pečanovce, kde jsme celý týden jen o čaji a chlebě a naloženém másle museli hlídat vagony a sklady naložené erárním zbožím, aby se nestali kořistí ruských vojinů, ujíždějících „na rodinu“ a samovolně opouštějících frontu.

Velitelem stráže byl desátník Hanuš, též Zborovák, hodný a veselý hoch, který pak padl v červenci 1918 v bitvě u Buzuluku. Konečně — za týden! — si na nás velitelství nového pluku, který se usídlil v městečku Romanově, vzpomnělo a poslalo nám směnu.

Vzpomínám, jak jsme (bylo nás asi čtvero) se dopachtili pěšky ze stanice Pečanovky večer do Romanova na kvartýr hladovi a žiznivi. Milosrdná chazajka a chazajin Vasilij Matat nás srdečně přivítali a štědře pohostili.

K těmto dobrým lidem jsme se dostali na kvartýr já a střelec

Holopírek. Strava z polní kuchyně, jež byla umístěna ve vedlejší statečku, byla nadále prabídna. Na štěstí dostávali jsme od našeho chazajina celou stravu: ráno snídání, dopoledne též něco na zub, v poledne oběd, odpoledne čaj a večer opět dobrou večeři a čaj. Cukru jsme „polučali“ dost a dost. Tak jsme byli doma asi 3 dni po příchodu z Pečanovky, a opět nás na celý den komandovali do romanovského velkostatku ke koním, jež se dostaly pro náš zakládající se pluk.

Bylo nás tam všeho všudy jen asi 12 lidí a dostali jsme každý na starost 10 koní. Panečku, to byla radost! Já v městě vychovaný měl jsem obsluhovat, napájet a krmit koně! Byly to větší ohrady v prostranství a dlouhé kolny pouze se střechem, kde ta dobrá zvířata žila bez ohlávek, řemenů, k dispozici byly jen provazy. Nota bene, musel jsem ty koně sám schytat a svázat dohromady jako nějakou otýpku řetvičky. Na štěstí byli jsme u těch zvířat jen asi tři dni; večer jsme chodili domů na náš kvartýr spat. Byli jsme to ze 7. roty Benda, Holopírek, Hájek, Mikšovský, Dub, Prach a jiní. Vzpomínám bezděčně, jak to bylo směšné, když jsme chodili napájet ty koně. Seděl jsem na jednom takovém hubeném koni bez sedla a bez pokrývky. Ostrý koňský hřbet hrozně tlačil kamsi! Když jsem se s těmi zvířaty táhl k pumpě, ke žlabům, měl jsem je svázaný dva a dva, potom všech deset opět na jednom provaze. Táhl se pomalu jako smůla s nataženými krky. Bylo mně těch koní opravdu líto; bylo jím zapotřebí daleko lepší péče. Na štěstí pro ně dostal potom každý pár jednoho muže od vozoroty. Když jsem ty koně konečně vždy večer dostal do stáje a dal jim seno a nasypl ovsu, to bylo jako v nějakém mlýně, jak ta vyhladovělá zvířata žrala.

Asi za čtrnáct dní po této tuře dostali jsme první doplněk, a sice ze Žitomíru od zápasného pluku. Byl jsem zvolen za člena komitétu a dostal jsem též funkci rozdavčíka 7. roty. Rozdělával jsem chléb, cukr, čaj, též části prádla i obmundírky a boty. Byli to samí hodní a pořádní chlápci, které jsme dostali co nováčky k naší rotě. My, staří mazáci od Zborova a 2. pluku, jsme byli ti: šikoval Křivohlavý, rotný písař Bříza, zbrojří četař Štrobach a výše zmínění, co se mnou byli u těch koní, pak desátník Lokr, který býval rozvědčíkem 7. roty 2. pl. v Pínských blátech v r. 1916 (výborný voják!). Za krátký čas nato přišli hoši od 1. pluku, kteří utvořili 1. prapor, a hoši z 3. pluku, kteří byli základem 3. praporu, k němu přišli i Kornilovci s bohatými zásobami a plukovní hudbou kornilovskou, která se stala potom hudbou 4. pluku (kapelník Valter, rodem Pražák).

Takové jsou mé vzpomínky na počátky 4. pluku Prokopa Velikého.

Jak jsme se sešli v legiích.

Rudolf Milata.

Bylo to začátkem měsíce září 1917, když jsme po dlouhém čekání byli povoláni, abychom odjeli do československého vojska. Po třídní jízdě z Bolchova, kde jsme posledně žili v zajateckém táboře, dojeli jsme do ukrajinského městečka Borispole, kde při 5. pluku T. G. Masaryka byla zřízena důstojnická škola. Byli jsme zařazeni do IV. kursu, jelikož před námi došly již skupiny z jiných zajateckých táborů a podle toho, jak docházely, byly tvořeny kursy s intervalem 1 týdne.

Tam žili naši dobrovolníci v zemljankách opodál městečka Borispole, které bylo a snad dosud je převážně židovské, totiž všechny lepší domy byly majetkem židů. Jelikož také větší část nás kursistů, pokud se nám nepodařilo sehnati soukromý byt, byla ubytována v zemljance, nastala ihned sháňka po známých, což usnadňovalo to, že před večerním hlášením bývala tak zvaná „prověrka“, t. j. vyvolávala se jména podle skupin.

Najednou slyším také jméno Karel Plucnara. Mimoděk mi napadlo, že to může býti někdo od nás, kde toto jméno je dosud rozšířeno; umínil jsem si, že onoho Plucnara vyhledám. Karel Plucnara byl o 10 let mladší, takže jsme se před válkou blíže neznali.

Druhý den, když jsem po cvičení odešel na svou „kvartiru“ (bydlel jsem totiž v privátě blízko cvičiště), přišel mladý praporčík, který se mne ptal, zda jsem Milata, a zároveň se mi představil. Není divu, že jsme se na první pohled nepoznali; neboť jsme se tak dlouho neviděli a já jsem si ho pamatoval poněkud jako asi 16letého studenta.

Byli jsme oba radostně překvapeni. Také on slyšel moje jméno při „prověrce“, a věda z domova ještě, že jsem v ruském zajetí, domýšlel se, že je to moje osobnost.

Samozřejmě nastal živý rozhovor, otázka střídala otázku. Já jsem se ho ptal na svoje drahé a známé, neboť on byl přece ještě nedávno doma. Padl do zajetí teprve v červenci, to jest před třemi měsíci, a mohl mi sdělit mnoho novinek, jelikož můj písemný styk s vlastní po vypuknutí ruské revoluce rovnal se takřka nule.

Vyprávěl, že z tábora z Dárnice, kudy procházeli všichni zajatci, přihlásil se ihned do našeho vojska a byl poslán do důstojnického kursu do Borispole. Byl zařazen do I. kursu, jež měl právě za sebou a byl přidělen jako praporčík k 5. pluku. Nekonal však službu u pluku, nýbrž u tak zvaného úderného praporu, který se tehdy právě formoval a do něhož byli vybírání dobrovolci mladší než 24 let, kteří se dobrovolně přihlásili.

Viděl jsem, jak je nadšen našim odbojem. Mluvili jsme spolu pak ještě několikrát, neboť úderný prapor cvičil v naší blízkosti. Byla to vždy podívaná na ty mladé hochy, kteří nikdy

nešli krokem, nýbrž vždy v běhu stavěli se v šik a cvičivali se v házení ručními granáty, které jim nahrazovaly dřevěné atrapy. Však také později byl tento prapor nejelitnější částí našeho vojska a hrál velice důležitou úlohu ve všech bojích, které svým elánem vyhrával.

Navštívil jsem ho také v jeho bytě. Když jsme si hodně popovídali, vzal svoje housle, neboť byl veliký milovník hudby. Ze strun řinuly se zvuky našich národních písní, při čemž střídal vlastenecké písně s dumnými, takže hluboce pohnut odcházel jsem od něho.

Po absolvování našeho kursu, který trval 4 týdny, odešel jsem ke svému pluku, který nesl název 8. Slezský pluk, a byl jsem odeslán do Baryševky; museli jsme se rozloučiti, ale těšili jsme se na brzkou shledanou. K té však již v ruchu se vyvíjejících událostí nedošlo. Odešli jsme z Ukrajiny a vydali jsme se cestou přes Sibiř do Vladivostoku, odkud jsme měli být po lodích přepraveni do Francie na tamní frontu.

Na té cestě jsme se s Plucnarou sešli na jedné stanici za Urálem, ježž jméno si již nepamatuji. Tam mijely se naše ešelony a za kratičké přestávky promluvili jsme spolu pouze několik málo slov. Já jsem byl odvelen do Vladivostoku jako ubytovatel pro pluky 2. divise, kdežto těm částem, které zůstaly na magistrále — a mezi nimi byl také úderný prapor — nastal rozhořčený boj s bolševiky.

Když po našem vítězství na celé magistrále nastalo spojení také s naší vladivostockou skupinou, odjeli jsme zpět na Urál, kde právě náš 8. pluk vyměňoval unavený úderný prapor. Sháněl jsem se ihned po Karlovi, bohužel dověděl jsem se smutnou pravdu, že praporčík Karel Plucnara padl v boji u Kljukvenné, kde zrádná koule z berďanky bolševika učinila konec jeho nadějnému mladému životu.

Byl jsem hluboce dotčen zprávou o jeho smrti a tolik jsem si přál vyhledati alespoň jeho hrob v Kansku Jenisejském. Než nedošlo k tomu, okolnosti nedopřály mi přinést jeho drahým alespoň hroudu z jeho mohyly.

Pokud jsem poznal ušlechtilý charakter Karlův z našeho krátkého sice, ale srdečného styku, zůstavil ve mně nehynoucí vzpomínku. Přál bych si, aby jeho smrt hrdiny stala se vzorem ušlechtilé lásky k vlasti, které obětoval to nejdražší — svůj mladý nadějný život. Za to mu budiž „Věcnaja pamjat'!“

Volné sdružení cvičitelů.

Valentin Vízdal.

Když se v roce 1917 pluk přestěhoval z Bobrujska do Žitomíru, vznikla v učebné komandě (poddůstojnické škole) prvního záložního pluku myšlenka, utvořit volné sdružení cvičitelů v pluku.

Do tohoto sdružení přihlásili se všichni poddůstojníci (cvičitelé). Sdružení bylo organizováno v duchu sokolského zřízení.

Na ustavující schůzi byl zvolen předsedou br. Hanák, šikovatel 2. roty.

Na této schůzi byl jednomyslně přijat řád sdružení:

1. Cílem volného sdružení cvičitelů jest:

- a) sebevýchova po stránce mravní i vojenské,
- b) výchova vojáka po stránce mravní a vojenské,
- c) demokratisace československé armády.

2. Vytčeného cíle snaží se volné sdružení cvičitelů dosáhnouti:

- a) přednáškami po stránce výchovné, vojenské i politické,
- b) vzájemným poučováním a výměnou názorů,
- c) pozorováním událostí politických,
- d) všestrannou činností v praporech a setnínách.

3. Mravní povinností všech cvičitelů jest býti členy volného sdružení cvičitelů.

4. Povinnosti členů jsou:

- a) navštěvovati schůze (nepřítomnost omluviti),
- b) platiti měsíční režijní příspěvek od 15 kopějek výše,
- c) podřizovati se usnesením.

5. Volné sdružení cvičitelů se skládá:

- a) z předsednictva (zástupců praporů a školy pro výchovu cvičitelů),
- b) z výboru (zástupců setnin),
- c) z členstva.

Předsednictvo (předseda, místopředseda, jednatel, pokladník, zpravodaj) koná schůze ve zvláštních případech.

Výbor (zástupci setnin) schází se nejméně jednou týdně (s předsednictvem), vyřizuje usnesení ze schůze členstva a koná práce přípravné pro členské schůze.

Schůze svolává předsednictvo.

Volby konají se každé tři měsíce (na žádost členů mohou býti volby před ustanovenou lhůtou).

O činnosti vedou se zápisy. (Tento zápis se v bojích u Samary ztratil.)

Toto sdružení vypracovalo si sokolská pořadová a každou sobotu je nacvičovala ve všech setnínách. V té době byly jen

ruské povely a my jsme chtěli míti české. Tyto soboty byly velmi rušné, neboť všichni s chutí nacvičovali sokolská pořadová. Duší tohoto snažení byli žáci druhé učebné komandy (poddůstojnické školy), kde v té době byli též bratři: Erben, Starý, Pergl, Táborek a jiní sokolští cvičitelé. Bratr Hyánek, bývalý člen Pěveckého sdružení moravských učitelů, nacvičoval pochodový sborový zpěv. V tomto pochodovém zpěvu měla primát naše učebná komanda i před ruskými vojenskými útvary.

Volné sdružení cvičitelů mělo tu nejlepší snahu spolupracovati s důstojnickým sborem pluku, ale nenašlo dostatečného pochopení u některých bratří důstojníků.

Naši bratři cvičitelé měli pro tyto snahy opravdové pochopení; bylo radostno pozorovati, jak vážně chápou se úkolu cvičitele-vychovatele. V krátké době získalo si sdružení plného respektu v pluku; autor vzpomínky byl za sdružení zvolen členem plukovního výboru.

Usnesením jedné schůze (bylo to v první polovici prosince 1917) byli vysláni bratři k první a druhé divisi. Jejich úkolem bylo získati pro české povely velitele jednotlivých pluků. (Velitelé byli Rusové.) K první divisi byl vyslán br. Tomášek ještě s jedním bratrem a k druhé divisi br. Sumec a moje maličkost. Delegáti k druhé divisi byli pověřeni tlumočiti přání sdružení (zavedení českých povelů v celé československé armádě místo ruských) panu prof. Masarykovi, který byl toho času v Kyjevě.

Bratři u druhé divise byli přijati s pochopením u všech pluků. Méně pochopení bylo u první divise, kde bratr Tomášek byl u jednoho pluku dokonce označen za bolševika.

Bratři Sumec a Vízdal nebyli k panu prof. Masarykovi předvedeni, a to z důvodu, že prý byl nemocen.

Tak se delegáti vrátili k pluku s nepořízenou. Sdružení ve své činnosti neochablo a pracovalo ve snaze zavést české povely dále. Bohužel přišla zpráva, že naše armáda pojedje do Francie. Dali jsme se na pochod směrem Kyjev—Pirjatin. Na cestu jsme si připravili týdenní tělocvičný rozvrh pro celý pluk a ve volné chvíli jsme podle tohoto rozvrhu cvičivali.

Za jízdy dostal náš pluk rozkaz (bylo to před Tambovem), že máme zůstatí asi 14 dní v Razkazově, nedaleko Tambova, což bylo také provedeno. V Razkazově byla též umístěna třetí učebná komanda. Žáci této komandy měli tam složití cvičitelské zkoušky.

V Razkazově nás čekalo překvapení. Objevil se v ní najednou br. dr. Raše a mezi bratry se hovořilo, že přivezl s sebou rozkaz z Odbočky Národní rady, aby všichni poddůstojníci pluku byli přiděleni k jednotlivým plukům první divise. Rozkaz byl vykonán. Byl všeobecný dojem, že tímto způsobem zmizí volné sdružení cvičitelů. Jenomže se zapomnělo na žáky třetí učebné komandy, kteří složili zkoušku cvičitelskou a nastoupili na místa starých poddůstojníků. Dále tu zůstal službuvedoucí učebné ko-

mandy br. Vizdal, který byl přidělen ke štábu prvního záložního pluku a nemohl být zařazen k žádnému pluku první divise.

Po odchodu starých poddůstojníků byla svolána nová schůze, na které byl zvolen předsedou br. Vizdal. Pokračovalo se v další práci za účasti některých bratří důstojníků. Po volbách na I. vojenský sjezd, na který jsem byl zvolen delegátem a odjel na předporadu do Penze, organizační práce sdružení ochabla. Vraťte se z Čeljabinska k pluku, který byl t. č. v Penze, jako kurýr vojenského sjezdu, byl jsem přivítán velitelem pluku s poznámkou, že z rozkazu Odbočky Národní rady (místopředsedy br. Medka) se volné sdružení cvičitelů rozpouští, což jsem, bohužel, musel vzít na vědomí. Tím byla navždy skončena úspěšná činnost tohoto sdružení. Vzpomínám-li dnes této jeho tehdy vykonané práce, konstatuji, že bylo chybou vedoucích orgánů, že neměly pochopení pro krásnou snahu členstva volného sdružení cvičitelů, která se mohla později blahodárně uplatnit.

Z archivu zástupce plnomocníka ČSNR.

Dr. Jan Lenfeld.

V žádosti, již podal jménem Československé národní rady její předseda T. G. Masaryk ruským vojenským úřadům dne 10. října 1917, se žádalo:

1. Schváliti, aby z československých vojenských částí byl vytvořen „Samostatný československý armádní sbor“.

2. Imenovati okamžitě velitelem „Samostatného československého armádního sboru“ generála Šokovova.

Bod 3.—6. se týká reorganisační velitelství čs. záložních částí.

7. Československá národní rada má v úmyslu jmenovati za účelem lehčího spojení s vojenskými úřady své plnomocníky: a) ve stanu vrchního hlavního velitele a b) při veliteli samostatného československého armádního sboru. Československá národní rada prosí, aby bylo schváleno zřízení takových hodností a dovoleno jim používatí telegrafu a železnici jako vojenským osobám.

8. V případě, že bude schváleno řešení 7. bodu, vydati odpovídající potvrzení: a) Prokopu Ivanoviči Maxovi o tom, že jest plnomocníkem ČSNR při veliteli samostatného československého armádního sboru, a b) Jiřimu Ivanoviči Klecanovi, že jest prozatímním plnomocníkem ČSNR ve stanu vrchního hlavního velitele.

9. Dovoliti, aby ve všech československých vojenských částech zaveden byl disciplinární řád francouzské armády.

10. Učiniti práva dobrovolců důstojníků i vojáků, jakož i jejich rodin ve všech směrech rovná s právy ruských poddaných a občanů.

11. Uvědomiti příslušné vojenské úřady, že československých vojsk může být upotřebeno jedině proti vnějším nepřátelům Ruska, a to obzvláště Rakousko-Uhersku a Německu.

12. Ustanoviti ve všech československých vojenských částech ruský velicí jazyk s ponecháním, kde je to možno, též českého velicího jazyka.

Této žádosti ČSNR bylo ruskými úřady plně vyhověno, takže se plnomocník ČSNR při štábu armádního sboru Prokop Maxa brzy ujal své funkce a navštěvoval jak části první divise, rozložené v rayonu městečka Polonnoe, ležícího na západ od Žitomíru, tak i části druhé divise, rozložené na východ od Kyjeva, jakož i části záložní brigády, jež podléhala generálu Cervinkovi, podřízenému též veliteli armádního sboru.

Tou dobou jsem zastával úřad staršího zvěrolékaře 1. dělostřelecké brigády Jana Žižky. Při tom jsem de facto organizoval a vykonával zvěrolékařskou službu v celé 1. střelecké divisi. S plnomocníkem Maxou jsem byl dobře znám z obležené pevnosti Přemyšlu a z revoluční organisační československých zajatců v Taškentě. Je přirozeno, že jsme se rádi viděli, kdykoliv zavítal na návštěvu do 1. divise. Měl jsem slušný přehled o poměrech ve všech vojenských částech divise, neboť jsem občas služebně všude zajížděl a při tom si přirozeně všiml poměrů i lidí. Kromě toho pak jsem měl v dělostřelectvu značnou důvěru, neboť jsem byl za důstojnický sbor zvolen zástupcem do divisního výboru a též jsem byl zvolen za předsedu soudu v dělostřelectvu. Tato znalost poměrů v divisi mne s Maxou nyní ještě více sblížovala. Proto, když přišel k přesvědčení, že se mu v jeho úřadě těžko daří pro velikou rozlehlost československých vojenských částí, požádal mne o vánocích 1917, abych byl v době jeho nepřítomnosti jeho zástupcem ve štábu 1. divise. I když jsem byl k Maxovi v poměru přátelském, vyhovoval jsem mu v této jeho žádosti nerad a jen s výhradou. Musil mi totiž slíbiti, že ho budu zastupovati jen zcela krátce do té doby, nežli si najde za svého zástupce někoho jiného. Měl jsem právě tou dobou velmi mnoho zvěrolékařské práce, neboť jsem zařizoval samostatnou nemocnici pro koně z celé divise. Ovšem Maxa jako diplomat dovedl hned poukázati na to, že právě tato okolnost mne nutí k tomu, abych se přestěhoval ze štábu dělostřelecké brigády do štábu střelecké divise, a že proto tím spíše mohu jeho žádosti aspoň na čas vyhověti.

Tak se tedy objevil dne 29. prosince 1917 (pozn. red.: 11. ledna 1918) rozkaz 1. československé Husitské střelecké divise, jenž zněl:

§ 1. Pro rozpad ruských veterinárních lazaretů a nemožnost léčení v nich nemocných koní nařizují organisovati v částech svěřené mně divise zvěrolékařskou službu takto:

1. Zatímního (v originále: ispolňajuščago dolžnost) staršího zvěrolékaře I. Jana Žižky dělostřelecké brigády J. Lenfelda jmenuji ředitelem zvěrolékařské služby v divisi. Zvěrolékař Len-

feld má být při štábu divise. Ve všech otázkách, týkajících se přehlídky, dobrozdání a léčení koní, třeba obracet se k němu.

§ 2. Komisař československého armádního sboru Maxa zanechal při svém odjezdu do štábu armádního sboru v Kyjevě dne 26. prosince za sebe zvěrolékaře dělostřelecké brigády Lenfelda, k němuž náleží se obracet ve všech otázkách, vztahujících se ke komisaři.

Toto nařizují oznámiti ve všech rotách, bateriích a oddílech. Tak tedy jsem byl pověřen současně dvěma úřady. Vnitřní mou snahou bylo ponechat si úřad zvěrolékaře a zbavit se co nejdříve v zájmu služby úřadu zástupce plnomocníka ČSNR. Na námitky tohoto druhu mi Maxa často odpovídal, že na zvěrolékařskou službu možno najmouti ruské zvěrolékaře, ale že je těžko hledati zástupce plnomocníka. Že konečně neběželo snad jen o nějakou bezvýznamnou funkci, ukázala brzká doba, jakož i pravidla, jež vydala Odbočka ČSNR:

PRAVIDLA

o zástupcích plnomocníka ČSNR při ŠTAKORU, při ŠTADIVU i ŠTABRIGU.

Usnesením presidiální komise OČSNR dne 13. ledna 1918 ustanovují se při štábech první a druhé divise prvního československého armádního sboru, jakož i při štábu záložní brigády „zástupcové plnomocníka ČSNR při štábu armádního sboru.“

Zástupce plnomocníka ČSNR při divisi (záložní brigádě)

1. jest ustanoven, aby udržoval stálý přímý styk mezi svěřenou mu částí a plnomocníkem ČSNR, resp. jeho prostřednictvím s příslušnými orgány OČSNR.

Poznámka: Příslušníci jednotlivých vojenských částí obracejí se se svými žádostmi i návrhy, stížnostmi a pod. k plnomocníku ČSNR neb různým orgánům OČSNR jeho prostřednictvím. Zástupce plnomocníka předkládá tyto žádosti atd. výše jen v tom případě, nemůže-li je sám vyřídit a trvá-li podatel na jich dalším předání.

2. Je povinen bdíti nad tím, aby v svěřené mu části panoval pořádek, disciplína a vojenský duch a aby vojsko stále si bylo vědomo svého národně-politického programu a poslání, jakož i nad řádným výcvikem vojska.

3. Je povinen bdíti nad tím, aby přesně zachovávány byly všechny předpisy a v případě jich porušení činili návrhy příslušným orgánům na odstranění všech nedostatků.

4. Bdí nad tím, aby o hmotné i duchovní potřeby vojáků bylo řádně postaráno; zvláštní pozornost věnuje zdravotnictví a mravnímu životu vojska.

5. Kontroluje činnost výborů a bdí nad tím, aby nevybočovala z rámců, stanovami jí určených.

6. Při jmenování (každém) důstojníků má pomocník komisaře právo dáti dobrozdání.

7. Při vykonávání svého úřadu udržuje styk s veliteli i s dobrovolci a snaží se odstraniti vzájemná nedorozumění. Při tom je povinen vždy podporovati princip nadřizenosti a podřizenosti, na němž je zbudováno naše vojsko.

Všechna svá pozorování sděluje příslušným náčelníkům a snaží se provésti nápravu jejich prostřednictvím. Kdyby se ukázalo, že nápravy není možno docílit ve vzájemné dohodě, obrací se se stížností k nejbližšímu nadřizenému náčelníku, aneb, jde-li o stížnost na náčelníka divise, k plnomocníku ČSNR při ŠTAKORU.

8. Podává pravidelné týdenní referáty plnomocníku ČSNR o stavu svěřených mu částí a o jejich potřebách a činí příslušné návrhy.

9. Sám vystoupiti s příkazem jménem OČSNR má právo jen v případech velmi vážných a nestrpících odkladu, kdy hrozí nebezpečí československému revolučnímu hnutí. Takovéto své příkazy je povinen sdělit plnomocníku ČSNR při ŠTAKORU bez prodlení se stručným vylíčením stavu a důvodů, které příkaz vyvolaly.

10. Zástupce plnomocníka ČSNR může naznačiti při jednotlivých plucích a odpovídajících jim jiných částech své „pomocníky“. Kompetenci těchto pomocníků — v rámci 2., 3., 4., 5., a 7. bodů těchto disposic — určí sám zástupce, a je za ně zodpovědný.

11. Za svoje jednání ve své funkci zodpovídá OČSNR a nemůže za ně býti volán k zodpovědnosti svými vojenskými představenými.

Dříve než jsem zatímně převzal úřad zástupce plnomocníka při štábu divise, informoval mne Maxa o hlavních těchto zásadách v přítomnosti velitele divise i náčelníka štábu. Teprve později byly tyto zásady koncipovány přesně, jak shora uvedeno. Začal jsem vlastně v této funkci pracovati podle svého nejlepšího vědomí a svědomí ve prospěch celku. Neznaje osobních zájmů a prost jakýchkoli předsudků, snažil jsem se vždy a všude hlásati a zdůrazňovati vyšší smysl naší práce a našeho počínání.

O rozsahu a druhu mé práce učiní si čtenář nejlepší představu po přečtení několika mých referátů, odeslaných plnomocníku ČSNR při štábu československého armádního sboru Maxovi.

Polonnoe 10. (23.) ledna 1918.

Od příchodu Dra. Kudely, s nímž jsem o mnohém besedoval, žiji ve znamení stěhování. Náčelníku divise přišly totiž v pondělí večer dva telegramy, jež nám byly hodně nejasny. Mluvilo se v nich o stěhování divise do Berdičeva, Rovna a snad Žitomíra. První naše myšlenka byla: Ukrajinský strach z bolševiků a pak nezasvěcenost štábu jihozápadní fronty do toho, co Vy v Kyjevě vyjednáвате s Ukrajinskou radou.

Dr. Kudela odjel v pondělí ráno do 1. pluku a já jsem se řídil jeho návodem, že my se stěhovati nebudeme do Kyjeva ani jinam, že naším cílem je dostat obě divise dohromady. Proto, když přišly telegramy ze štábu jihozápadní fronty, zastával jsem názor: Oznámíti vše náčelníku korpusa (pozn. red.: armádního sboru) a vyčkati jeho příkazu. Tento názor byl také hájen náčelníkem štábu (pozn. red.: podpl. Vojcechovský) a divise (pozn. red.: generál Kolomenský).

Včera večer (9. ledna) ohlásil se telefonem Dr. Langer. Generál mu poslal na nádraží automobil. Čekali jsme ho co posla s oficiálními zprávami od Tebe i příkazy od komandira korpusa. Vysvětlilo se, že Vy jste při odjezdu Langerera z Kyjeva nic ještě nevěděli o příkazích štábu jihozápadní fronty. Vysvětlení, jež Tys nám poslal,* osvětlilo nám jasně celou situaci. Rozeslaly se telefonogramy do pluků, aby se připravovaly na stěhování. Ježto pro pluk do Berdičeva přišly vagony, dán příkaz, aby 2. pluk poslal ubytovatele do Berdičeva a 1. do Žitomíra, kamž by přišel i štáb divise. Zatím se však má vyčkati na příkaz velitele korpusa. Tvé informace ohledně II. divise a pak všeo-

* Doslovně zní takto: Dne 8. (21.) ledna 1918 v 8 hod. večer sdělil mně prof. Maxa, jakožto zprávu pro jeho zástupce u I. divise dra. Lenfelda s účelem předati sdělení náčelníku divise:

1. Z II. divise dva pluky přijdou do Kyjeva. Budou konati jen karaulnou službu. Jest přesné ujednání, že pluků nebude použito k žádným politickým úkolům, takže v politických sporech jest zajištěna pro ně plná neutralita. U pluků budou zvláštní komisaři, kteří budou bděti nad zachováním úmluvy.

2. Plány s I. divisi.

a) Odbočka Čs. národní rady žádala, aby byla I. divise spojena s II. divisi na dráze Kyjev-Poltava. Nevyhověno.

b) Plán stávky Jihozáp. fronty: Aby se prvá divise rozložila v Rovně (štáb a dva pluky), v Berdičevě a Kazatíně (po jednom pluku). Proti Rovnu Odbočkou ČSNR protestováno a bude se protestovat.

c) Plán francouzské misse: Obsadit Berdičev, Žitomír, Kazatín. Odbočka ČSNR souhlasí s tímto plánem. Prof. Maxa mluvil s kvartírmajstrem Jihozáp. fronty, který slíbil podporu francouzsko-českému plánu, a že nepůjdeme do Rovna.

Máme býti připraveni, hlavně abychom vzali s sebou vše, co patří plukům.

3. Do boje s bolševiky se nikdy nepouštět. (Prof. Maxa opakuje tato slova několikrát.) Kdyby přišlo organisované vojsko a chtělo vydání věci, které sřežíme (na př. nádraží), tedy jim je vojenským pořádkem předat, ne však nějaké bandě. Srážkám se vyhýbat, ale nikdy se nedat odzbrojit. Pokud možno, naskytne-li se takový případ, tedy s bolševiky vyjednávat. Ukázat, že jsme pouze strážci pořádku, jak si toho přeje i sám Krylenko, že jsme revoluční vojsko atd. Nechali mluvit své komitety.

Polonnoe 10. ledna 1918.

Dr. Frant. Langer.

becné pokyny, pro naše vojsko vůbec byly rozšířeny ve formě příkazu, pokud to ovšem možno; kopie jeho ti pošlem.

Dnes (10.) ráno jsem upozornil náčelníka štábu i generála, že by se nemělo spěchatí s odpravením pluků, ale vyčkati příkazu velitele korpusa. Vysvětlil jsem to obzvláště tím, že podle dosavadních příznaků nemůžeme věděti, že štáb Jihozáp. fronty úplně souhlasil s návrhem francouzské misse a Národní rady a že by snad jednání vaše s Jihozáp. frontou mohlo dojít tak daleko, že byste řekli: Buď nám dáte, co my chceme, anebo nepojedeme vůbec nikam. Začneme-li se snad stěhovati dříve, než bude vše dojednáno, tak ztrácí Nár. rada oporu. Vojcechovský se mnou souhlasil. Generál říkal, že by se mohly vždy ešalony (pozn. red.: vlaky) poslati zpět. Pak jsme se jaksi dohodli, že štáb Jihozáp. fronty nedá dopustiti do ultimátní formy. V poslední přišla zpráva, že přednosta stanice dostal příkaz připravití nám vagony na Kazatín, čímž by se zdálo, že mezi Vámi a Jihozáp. frontou došlo k plnému souhlasu.

Dnes (10.) večer jsme byli na štábu ve spojení telegrafickým se štábem fronty. Přišla odtamtud zpráva, že nám pošlou kopii telegramu, v němž Masaryk souhlasí s naším stěhováním. Generál, náčelník štábu i já jsme se tím utišili.

Teď k vyřízení některých záležitostí:

S „Táboritou“ to stále urgují. Ž. to uměle oddaluje. Řekl na příklad komisi, jež měla provésti likvidaci a zkontrolovati účty, že jeho účetní bude moci s nimi pracovati až příští neděli o 2. hod. odpoledne. Tak tedy vidíš na jedné straně drzost a na druhé slabost. Komise totiž odešla. Dnes (11.) je zasedání komitétu, zase to obnovím a upozorním členy komise na Ž. S náčelníkem štábu i generálem jsem mluvil o rozformování redakce „Tábority“. Oni to provedou a Ž. převedou do 3. pluku. Pozoroval jsem, že často u generála bývá Ž. Upozornil jsem na to náčelníka štábu a řekl jsem mu, že se mi to mnoho nelíbí. Vojcechovský mi sdělil, že Ž. učí generála češtině a že je naprosto vyloučeno, by měl na něho nějaký vliv, neboť generál je velmi samostatný. Pan Miller má lístek od Mamontova, předaný mu Ž. Lístě Ti ho teď ukázal. Je to drzost se strany Mamontovy i Ž. Pan Miller mne žádal, bych oznámil komitétu, že si naloží s tiskárnou, na niž půjčil 1.000 rublů, podle svého a prosí, by mu komitét nevázal v té záležitosti ruce. Oznámil jsem to komitétu. Pan Miller ovšem vyjde nám s tiskárnou vsiříc.

Záležitost T. jsem chtěl vyšetřiti včera (10.). Ježto však pluk dostal příkaz týž den odpravití první transport do Berdičeva, nejel jsem do pluku, ale učiním tak podle možnosti brzy v Berdičevě.

Při záležitosti T. se Ti zmiňuji o jedné věci. Těchto událostí (T., I.) se hodně zneužívá k agitaci proti Tvé osobě. Já plně souhlasím s Tvými kroky, myslím však, že bys neměl bráti

takové věci na svoji zodpovědnost, ale předávali to prostě plukovním soudům, kdež jsou zastoupeni důstojníci i dobrovolci, a nechť si to tedy vyřídí mezi sebou sami. Soudnictví musí býti ovšem řádně uspořádáno a třeba též vyšších instancí. To snad bude též na sjezdu vyřízeno.

Na poslední schůzi lékařů divise padla dokonce slova (dr. Pánek), že by měl býti komisariát zaměněn auditoriátem. Je v tom velmi málo logiky, ale bylo to vyzváno právě událostmi (o nichž jsem se zmínil), jež by se opravdu mohly předávat soudu.

O nešťastném shození pohonů se též mluví mnoho, a vojenská komise dostane hlavně za to, že návrh je velmi povrchně vypracován.

Na mnoha stranách je nálada shoditi vojenskou komisi, pročistiti Národní rady. Druzí zase by nechtěli důstojníků; důvody ovšem k tomu mnohdy moc vnitřní anebo jen citové. Dobré je, že prof. Masaryk zahájí sjezd a tím zároveň uhasí mnohý požár. Já si myslím, že je opravdu třeba, by všichni řekli, co mají na srdci. Pak se jim to vysvětlí a oni půjdou uspokojeni a posílení domů. Všelíjové klepy, jež mnohdy vyvracím, Ti psátí nebudu.

Prap. Smetanovi jsem napsal o změně adresy B. Z. 31. S rukavicemi to vyšetřím. Rád Ti věřím, že podezříváš; já jsem též došel zklamání u našich hochů.

Do 3. pluku pojedu a navštívím Čedíka i Dr. Pánka, který nenávidí prvního.

Telegram „Iz artiljerijskoj brigady nikto ne budet“ se týká poručíka Choljavina, jenž nebude odstraněn, jak to chtěl udělati plukovník Nejelov.

Vyšetřoval jsem (9.) poměry v inženýrské (pozn. red.: technické) rotě, kdež bylo jakési nedorozumění v tom smyslu, že podplukovník Juchnovič chce nového poručíka, spolehlivého instruktora. Tím byl popuzen podporučík U., jenž je teď starším důstojníkem roty, a kdyby přišel poručík, stal by se mladším, což by on nesnášel, jak se vyjádřil. Mluvil jsem o tom s náčelníkem divise. Řekl mi, že v inženýrské rotě má býti 11 důstojníků a že tam třeba dobrých instruktorů, jimiž nemohou býti prostě inženýři, ale školení vojenští odborníci. Proto prý on podporuje kandidaturu ruského poručíka, o čemž konečně rozhodne Národní rada. Dále mi řekl, že tím, že přijde poručík do roty, nemusí býti U. sesazen s dolžností staršího důstojníka. Vážná prý je okolnost, že U. zachází hrubě s vojáky, takže k němu nemá nikdo důvěry. Mně pak se v hovorech naprosto nelíbil podpl. Juchnovič, jenž na mne jednou přišel, že prý je urážkou snímat pohony, neboť se důstojníků nikdo neptal a dokonce prý je to snaha snížit důstojníky. Vysvětlil jsem mu to. Po druhé přišel a vykládal mi, že jsme s naší armádou tam, kde Rusové v březnu, že se též rozpadneme. Po třetí přišel

pravil: „Vot etot mog by vyručat' moju rotu“ (pozn. red.: „Hle tento by mohl zachránit moji rotu“). To mne již podráždilo, takže ke mně, když přijel dr. Kudela a jsem mu odpověděl trochu ostřeji. Šel jsem tedy do inženýrné roty. Napřed jsem měl výklad s podplukovníkem a pěkně ho uhladil, když si stěžoval, že naši chlápci nejsou vojensky vzdělaní. Řekl jsem mu, že od toho je on zde, by je vychoval po vojensku. Bodl jsem ho do pravého, hned obrátil. Mluvil jsem s komitétem i plenem a vyšetřil jsem, že U. nebyl napřed chápán, že však teď chlápci ho poznali a proto se vzájemně sblížují. Neměli čítárny, tedy jsem jim v tom poradil. Bratry jsem utišil; celkový dojem, že to není tak zlé, jak mi vše vylíčil podpl. Juchnovič, jenž pak úplně jinak mluvil. Generálovi jsem referoval. Zítra napíší o schůzi divisního komitétu.

12. ledna 1918.

Včerejší zasedání komitétu bylo zajímavé v mnohém ohledu. Předně jsem zamíchal s záležitostmi „Tábority“ a Z. Při tom se Mottl začal vyjadřovat, že on je proti „takovému násilí na volný časopis“ a že to také bratřím, s nimiž o tom mluvil, otevřeně řekl. Proti takovému jednání se strany předsedy jsem energicky protestoval a řekl Mottlovi, že kompromituje celý divisní komitét a že je jeho povinností, nesouhlasí-li s prací komitétu, by se vzdal funkce předsedy. Předseda musí cítiti usnesení komitétu, i když v debatě projevil odlišné názory. Společná disciplinovanost vyžaduje, by předseda si mnohdy své mínění ponechal pro sebe. Chlápci všichni mlčeli, Mottla nikdo hájiti nemohl. Spustil dlouhou, nesouvislou řeč, že je předák z vlasti, vojenský pracovník a že pracuje déle nežli já. Odpověděl jsem mu, že se nemístně odchyľuje od věci, a aby si připamatoval, že chybil a že já mu věcně a bratrsky chyby vytkl. Připomenul, že já asi shledávám závadnou jeho činnost pro českou věc co komisař, a proto že se vzdává. Dva bratři se ozvali, že musí uznati, že chybil a že není přípustno, by se hned vzdával, vytkne-li se mu chyba, a že jeho demise nepřijmou. Dal tedy hlasovati, „kdo si nepřeje, by se vzdal“. Když pozvedli všichni ruku, pravil: „Nemohu se stavěti proti vůli lidu.“ Podařená scéna pro zasmání.

Byly dále referáty z předporad v Kyjevě. Referoval Ježek, Roček a Turek. Všichni tři nespokojeni přípravami ke sjezdu a pak vyjadřováním se vojenské komise, že na sjezdě se vše vybije a bude zase dobře, čili, že prý se pěkným řečněním chce vše utišiti. To víš, že se vždy na vše zde hledí rebelantsky. Stěhování znemožnilo, by se zástupci pluků na sjezd mohli sejíti a klidně se poraditi. Bylo proto řešeno sejíti se v Kyjevě hned 18. ve 3 hod. odpoledne. Původně se mysliło, že by se mohlo debatovati v tepluškách po cestě, ale pojedeme pravdě-

podobně roztržštěně. Předběžná schůze může být jen užitečna, protože jsou zde opravdu rozšířeny nemožné názory, jež se mohou tam odvrhnouti. Předkládám Ti na příkl. leták*, kterýž rozeslali hoši z kanceláře dělostř. brigády po celé divisi. Zakázati takové moudrosti jsem nemohl, neboť by to podráždilo a chlápci by si mysleli, že je strach z jejich „demokratických“ názorů. Lépe je to schladit, až se to v debatách rozumně posoudí a nevhodné odsoudí. Tak se tedy připravujeme na sjezd. Budou tam krajní leví a krajní praví, bude mnoho nevkusných debat a dobře tedy, že to bude bez hostí jen jako pracovní sjezd. Škoda, že nám do toho přišlo stěhování, jež nám může dokonce sjezd i zkazit.

Turek v poslední schůzi se zmínil, že já co Tvůj pomocník mám eo ipso právo na sjezd a činně se ho zúčastniti, a proto by divisní komitét mohl zastoupiti někdo z předsednictva. To Mottla potěšilo a řekl, že mu mé zvolení bylo vytýkáno. Já jsem konstatoval, že se nepočítám plnoprávným Tvým zástupcem definitivně, že jsem to přejal jen na několik dnů a že jsem se tedy v době voleb necítil zástupcem komisaře, ale prostě členem komitétu a proto jsem volbu přijal, ale teď že se vzdávám, neboť je žádoucí, by 1. divise byla silně zastoupena. Na to, že musí být 1. divise silna a sjednocena, naráželi bratři z před-sjezdových porad. Nevím, jaký si odnesli dojem z porad o II. di-

* Na schůzi dobrovolců velitelství 1. Jana Žižky dělostřelecké brigády, konané dne 8. ledna t. r., byla vynesena jako direktiva pro delegáta na vojenský sjezd v Kyjevě následující resoluce:

My čeští dobrovolci — dělostřelci velitelství 1. Jana Žižky dělostřelecké brigády, majíce na zřeteli skutečně zdemokratizování české armády, žádáme:

1. by stavovský rozdíl mezi dobrovolci-vojíny a dobrovolci-důstojníky byl odstraněn i ve vnější formě úřední, totiž tak, by vymizel název „voják“ a „důstojník“ a zaveden pro všechny jeden název, ku př. „dobrovolce“, jak je zavedeno v Ukrajinském vojsku [statut Ukrajinského Ministerstva Vojenství od 19. prosince m. r. („Čechoslovan“ ze dne 31. pros. č. 53)].

Všichni jsme přišli za jedním ideálem a všichni spějeme k jednomu cíli, takže mezi námi nějaké rozdíly být nemohou!

2. by postup v hodnosti každého dobrovolce závisel jedině od jeho schopnosti a vojenské zdatnosti, a každý dobrovolce, který vyhoví ustanoveným podmínkám, může být povýšen na jakoukoliv hodnost;

3. by vzájemné oslovování „bratři“ i tykáni (jak vyššího k nižšímu, tak i nižšího k vyššímu) bylo úředně stanoveno;

4. by mimo službu poměr nižšího k vyššímu přestal;

5. by byla zavedena ve vnitřní správě úřední řeč česká.

Nečitelný podpis
předseda schůze.

Nečitelný podpis
zapisovatel.

visi. Mně se to zdá být trochu zbytečným separatismem. Nechám to však až do porad, kde by se snad vyskytly nějaké nemístné návrhy. Přijedu na sjezd. Zaopatř mi, prosím Tě, nějakou „legitimaci“. O noclehy snad bude postaráno. Tvé věci vezmu částečně do Žitomíra (dostaneme-li se tam) a částečně Ti je budu po něčem posílati.

Včera večer přišla kopie souhlasu prof. Masaryka s naším přestěhováním. Příkazy o přemístění jednotlivých pluků zde dosud nejsou. Určena jsou místa jen pro 1. a 2. pluk.

Dnes dopoledne jdu do 4. pluku, jenž právě přišel do Polonného. Vyšetřím onu krvavou záležitost na místě. Zase prý tam důstojník pobil dobrovolce. Je viděti, kam to vede. Promluvím o J.

V Polonnoe 17. (30.) ledna. 1918.

Používaje příležitosti, že jede Ševčík do Kyjeva, zmiňuji se Ti o Tvých věcech. Nejráději bych Ti byl poslal vše do Kyjeva. Víš však dobře, jaké jsou potíže s každou zásilkou a obzvláště se soukromými věcmi, jež se každému podle smutných zkušeností svěřiti nemohou. Budu proto vše voziti s sebou, jak jsem se Ti již zmínil.

V noci z pondělka na úterek daly se silné pokusy poslati naše vojsko proti bolševikům pod Kazatín. Velitel divise i náčelník štábu se však nedali strhnouti a vše odparírovali. Ježto v poslední době byly vážné obavy, že přijdou do Polonného bolševici, Šepetovka totiž byla jeden den v jejich rukou — požádal mne velitel divise, bych zůstal na místě, dokud vše naše neodjede. Rád jsem souhlasil. Dnes jsem vešel ve spojení s ukrajinskými částmi v Polonném. Vyjasnilo se, že Šepetovka přešla zpět do rukou Ukrajinců. Není ovšem jisto, že se toto udrží, neboť jejich vojska nejsou spolehlivá. Zařídím se tedy již pro každý případ až do očištění kraje od našich částí v Polonném. Je to ovšem fádni, ale myslím, že je třeba být stále na stráži. Bude-li třeba, tedy pošli někoho do Žitomíra i Berdičeva. Zdá se mi, že náš štáb odjíždí trochu předčasně, hned totiž za prvním plukem, zanechávaje zde třetí, čtvrtý pluk, dělostřelectvo i ostatní oddíly. Pať po mém bylo daleko lépe být štábu v Berdičevě a ne v Žitomíru. Tomu ovšem já nerozumím a proto jen poznamenávám. Čekám zprávy od generála, jenž je ve štábu fronty. Zítra chce odjeti štáb s Vojcechovským. Velení přejde zde na Leonťjeva. Jinak nic zvláštního. Mysl všech zaujata stěhováním.

Polonnoe 23. ledna (5. února) 1918.

Posledně jsem Ti poslal psaní po br. Ševčíkovi 17. (30.) ledna. Stěhování pokračuje ovšem dosti pomalu. To víš, že nás mnohdy nejistota položení postrašila. Žijeme zde úplně bez novin a bez oficiálních zpráv. Soukromé zprávy jsou nespolehlivé a

mnohdy protichůdné. Celkově to však vypadá lépe, než by se dalo očekávat. Náčelník štábu odjel 18. a teprve 21. večer jsme dostali od něho zprávy. Generál odjel dříve, nedal však vědětí ničeho o situaci. V neděli 21. ráno přijeli z Kazatína dva ubytovatelé 3. pluku a vypravovali všelijaké novinky. Bolševici prý obsadili Kazatín, naše (30) lidi tam arestovali a teď prý jdou na Berdičev a Žitomír, jenž prý je obklopen bolševiky, s nimiž prý naši měli nepříjemnosti a dokonce prý je naši i odzbrojili. V Kyjevě jsou prý již sověty, Rada ukrajinská arestována. Toto se nám vše podávalo co oficiální telegramy. Nic tedy příjemného pro naše stěhování a kromě toho nebylo dosud zpráv ani z Kyjeva od Vás ani od velitele divise z Kyjeva. Zastavil proto plukovník Leontjev odesílání našeho vojska do Žitomíra a současně poslal telegramy do Žitomíra i Berdičeva a pak kurýry do obou zmíněných míst i Kyjeva. Měli jsme takovou divnou náladu. Večer se však všechno vyjasnilo. Křížanovský telefonem mluvil s pluk. Koňuchou v Berdičevě, jenž je zase v telefonním spojení s velitelem divise v Žitomíře. Zároveň pak přišly telegramy od pluk. Vojcechovského i velitelství jihozáp. fronty. Všude tiše, pro nás bez nebezpečí. Vojska se ihned zase odpravovala dále. Do Kazatína se však nemůže poslati 3. pluk. Zatím se vrátili z Kazatína ubytovatelé s praporčíkem Francem. Vylíčili, že bolševici se k nim chovali slušně. Jen když byl nalezen telegram velitele jihozáp. fronty, že posílá do Kazatína československý pluk na obranu a ochranu nádraží, tu komisař bolševického korpusa po objasnění Francem učiněném prohlásil, že oni nám Čechům tak jako tak nevěří, neboť měli v našem rayonu rozvedku, jež seznela, že jsme nálady protibolševické. Nemohou prý nás pustiti do Kazatína, a proto nechť prý si najdeme jiné místo. Chlapce však naložili do vagonu a extrenno (pozn. red.: s mimořádnou rychlostí) je poslali do Polonného, kamž za 3 hod. dojeli. Bolševici prý dělají pořádek, je jich málo, ale je u nich disciplína. Pracují, je-li třeba nahajkou, nebo nestřílí, neboť „nepřátelé“ před nimi bez boje utíkají. Ve Starokonstantinově týž dojem. V rayonu 3. pluku byli též kavaleristi bolševiků. Velmi slušně se chovali. Naši je uhostili českými knedlíky. Při odchodu poděkovali veliteli praporu prapor. Němcovi písemně a přáli vítězství slovanské myšlenky. Přes Polonno e projelo též několik oddílů bolševiků, no klidně a beze všech nepříjemností. Mají pěkné koně. Jen jedna padla podle mých informací nepříjemná poznámka se strany jednoho bolševického kavaleristy: „No dolgo uže ne budete gulat, čechi!“ (pozn. red.: „No však se již dlouho nebudete procházet Čechové.“) Je to sice jen tak prohozená fráze, přece však může pocházeti odněkud z centra, kde nás třeba neznají. Proto jsme se rozhodli, že naše stanoviško objasníme všem, s nimiž přijdeme do styku. Zároveň jsme poslali do Starokonstantinova po jednom zástupci pluk. komitétu

4., 3. pluku i dělostřelecké brigády. Ti řeknou v komitétu (sovětu) armády, že jsme revolucionáři, demokrati, neutrální ve vnitřních sporech Ruska a na místech, kde stojíme, udržujeme pořádek podle příkazu Krylenkova. Zástupci divisiního komitétu tam totiž nejeli.

Peníze nám za vlády bolševiků ve Starokonstantinově vydali. Nemají tam však mnoho a proto dostal něco jen 3. a 4. pluk. Peněz je nám všem velmi třeba. Někde nedostali vojáci ani důstojníci již za 2 měsíce žoldu. Potravín jsme v poslední době získali skoro ve všech částech, krmivo též nějaké, takže na krátkou dobu v Žitomíře budeme zásobeni.

V posledních dnech likvidovaly se v našem rayoně ukrajinské pluky, jež odstoupily před bolševiky a dále již nechtěly „bojovatí“. Peníze si rozdělili mezi sebe a kulometry, koně i vozy i ostatní dali nám. V Miropoli dostalo dělostřelectvo i přes 1000 pudů mouky a 300 pudů cukru i pěkné obleky a prádlo. Já jsem též byl prostředníkem při likvidaci 400. pluku, čímž jsem získal pro nás 21 kulometů i jiný majetek.

Demoralisace našeho vojska došla do toho, že se pokusili v převjazočném našem oddílu (pozn. red.: Obvazový oddíl — nemocnice) tři naši vojáci se sekerami v rukou v podnapilém stavu zmocniti se pokladny oddílu. Při potyčce se strážil byl jeden z těchto lupičů zastřelen.

Pak prý vojáci přepadli našeho lékaře 4. pluku a chtěli ho obrati. Tento případ mi byl včera večer sdělen členem komitétu 4. pluku. Jde prý o mladšího lékaře pluku. Dosud však nemám určitých zpráv.

Toto jsou takové ukázky, kam by to u nás mohlo brzy dojít. S tímto strašně nebezpečným zlem se bijeme probuzováním zdravých morálních citů ve zbylých zde částech. Komitétu i většiny rot, totiž chlapců v nich, ostře odsuzují krádeže. Velitele jsem již alarmoval. Důstojníci si stěžují, druzí by však mohli více pracovati. Oni však to v začátcích viděli a mlčeli. Třeba reelní podpory v tomto boji, t. j. soudů, jež budou přísně a spravedlivě trestati. Právě teď jsem obdržel Tvé psaní ze 16. ledna, kde píšeš, že soudy budou.

Podpluk. Popov je výtečný. Ten by u nás udělal pořádek a všichni by ho při tom měli rádi, neboť je rozumný a spravedlivý. Možno-li, tedy se přimluv, aby zůstal velitelem a neposílali sem druhého.

Ve 4. pluku to neklape. Pluk. Šiškovský je figurka, jež se za velitele pluku naprosto nehodí. Důstojnický sbor bez rukovoditele dělá více škody než prospěchu. Dr. B. ve své citlivosti snad psal i prof. Masarykovi o poměrech pluku. Třeba, by velitel divise to trochu pročistil. To ovšem až v Žitomíře.

Těším se, že přijedeš do Žitomíra. Povím Ti pak více.

Lituji, že jsem přijel do Žitomíra po odjezdu pluk. Vojcechovského do Kyjeva. Byl bych rozhodně zajel k Tobě. Nestačím. Jest zde třeba několika pracovníků, kteří by pracovali v plucích. Nejsem pesimista, ani nechci vše líčit černě, vidím však, že třeba, by Národní rada měla více dobrých pracovníků ve vojsku, kteří by dovedli dáti našemu vojsku určitý ráz. Ujímá se zde všelijaký nesmysl. Věříme, že je ještě půda i pro dobré zrno. Drobné tiché práce je třeba ve vojsku. Zvláště teď, kdy je veliké napětí, všeobecně se cítí potřeba oficiálních zástupců. Zkusil jsem to, co dělá přítomnost komisaře v pluku, teď u 3. a hlavně 4. pluku. Zakročil jsem v mnohých záležitostech a vyvolal to, že se vše posuzovalo seriosněji, nežli dříve. Vidím však, že mé práce v obou zmíněných plucích by bylo daleko více třeba. Působil jsem prozatím jen na velitele, trochu na důstojníky a trochu na komitety. Mezi mužstvo by bylo třeba jíti a věnovati se mu rota od roty. Demoralisace roste. Jsou případy, že dobrovolníci prodali své pušky (3. pluk a 1. baterie dělostřel.). Dokonce od obozu (pozn. red.: vozatajstvo) byli chyceni dva dobrovolci, když chtěli prodat vůz i s koňmi. Ve 4. pluku určili na loupež trest smrti. Měl jsem však tam hned asi třetí den po tomto usnesení vážný případ, kdy velitel pluku poslal v noci důstojníka pluku se 40 vozy krást do velkostatku, kde vše již bylo sepsáno zemědělským komitétem. Oficiálně do pluku bylo dovezeno 160 pudů ovsa, ale zemědělský komitéť žádá, by bylo zapláceno za 1000 pudů, neboť prý se onu noc tolik ukradlo. Nic se nevážilo, nic se nepočítalo, rychle se ujelo, a pak se poslali vojáci s tím domů. Bodejť by nekradli pro sebe! Tak se dává vojákům pěkný příklad! Kromě toho se ovšem pluku neprospívá ani v hospodářském smyslu takovým způsobem! Vysvětlil jsem to důkladně pluk. Šiškovskému, s nímž je opravdu malé potěšení pracovati. Je to tak zvaný „mydlář“. Mydlí na všechny strany. V rozmluvě mi řekl, že se chystá „sdátí pluk“ (pozn. red.: odevzdati, předati velení). Ani jsem mu na to neodpověděl. On to však nemyslí vážně, ač by to pro nás bylo jen štěstí. Po druhé mi zase řekl, že on se již nebude plést do hospodářských věcí, neboť udělá-li tak, není to dobře, a udělá-li jinak, též ne. Věci to bude zase jen na prospěch, když se do toho nebude plést; ale nač ho tedy máme v pluku co velitele? To je člověk, jenž dosud se nenaučil, jak má jednati co velitel českého pluku, a jistě se to nikdy nenaučí. Poznal jsem ho ještě s mnoha jiných stránek v záležitosti náčelníka nestrojové (pozn. red.: neřadové) roty. Přivedl jsem to do normálních mezí. Plukovník úplně kapituloval. Nestojí to za to, bych Ti vše podrobně vypisoval. Důstojníci 4. pluku dělají na Tebe vtipy; chodí a vykládají, co kdo provedl, a ptají se, jak ho trestat. Poznamenal kdosi, že prý „přijede Maxa a udělá jim meeting a to

pomůže.“ Pak zase, že prý to tak vypadá, „když se pletou civilisti do vojska.“ Pořádně jsem jim to vysvětlil, nikdo nebyl schopen polemiky.

Ve 3. pluku mluvil též Č. o tom, že s kdesi rozhodl ve věci, kde vyšetřování nebylo ještě skončeno, a proto prý je třeba, by byla činnost komisaře přesně vymezena. S komitétem 3. pluku jsem pracoval.

Cesta zástupců komitéťů 3., 4. pluku a dělostřelectva do Starokonstantinova k bolševikům dopadla dobře. Pěkně je přijali, slíbili podporu finanční i při dalším formování. Neutralita dobře působí. Teď je tam člen divisiho komitéťu Wetengl.

3. pluk s bolševiky též vyjednává v Kazatině. Byl bych tam jel, mám však starosti s veterinárním lazaretem, takže tam nemohu. Náčelník divise Ti snad již psal, že by bylo záhodno tam poslati člena Národní rady. Vážné již proto, by ve 3. pluku stále někdo byl, protože tam jistě začnou „pracovati“ bolševici, a pak je pozorovati, že se ve 3. pluku vzmáhá náš bolševismus, hlavně prý ve 12. rotě, kde působí v tom duchu sílelec T., jehož chtěl velitel pluku poslati v „razporjaženie N. R.“ (pozn. red.: v pravomoc Národní rady). Poukázal jsem, že teď je to bohužel nemožno. Požádal jsem však zároveň člena komitéťu Strnada, aby sledil za činností T. Jakmile však poměry jen trochu dovolí, musí se s našimi bolševiky energičtěji jednati. Komitéťy nejsou vždy dosti vyspělé, by se s tím spravily, důstojníci to ovšem též nezmohou. Třeba proto nových pracovníků.

Na všech stranách přejímáme majetek od rozpadávajících se pluků i dělostřelectva. I obrněné automobily přijal 2. pluk.

S potravinami je v Žitomíře bída. Rekvisicí dělá ukrajinská zásobovací rada a naši chodí s nimi. Za to se dělí o rekvirovaný chléb. S. měl onehdy nepříjemný konflikt se sedláky při takové rekvisici. Naši hoši byli 3 zastřeleni a 1 těžce raněn, takže prý nevyžije. Za to však zastřeleno více vesničanů a 3 poranění. Nečetl jsem ještě doznání (pozn. red.: vyšetřovací protokol). Vidím však, že s tím souhlasí náčelník divise i náčelník štábu divise [nový] (pozn. red.: podpl. Dormann). Všeobecně se mluví, že tím byl získán respekt k nám. Sedláci prý teď před našimi smekají. Je to divná vojna! Furáž prý se zde získává poměrně snáze. Nový intendant prý se stará. Nový náčelník štábu divise je člověk, jenž opravdu ví, na koho se má v politických věcech obrátiti. Má plán organisovati u nás ve větších rozměrech rozvědku. Je toho rozhodně třeba, protože teď štáb fronty se již o nás nestará. Snad by se k tomu hodil Čeček, jenž v pluku je na důstojníky slab a má ve zvyku míti kolem sebe „miláčky“. Pomocníkem velitele pluku by mohl býti jmenován poručík Gajer, jenž měl sice nepříjemnou aféru, ale je to poctivec, jenž je přímý a dovede držet podřízené důstoj-

niky na uzdě. S vojáky umí pěkně pracovat. To jen abys byl informován. Gajer má jen málo chuti k politice, je to opravdový voják. S Tvým návrhem, by S. byl pomocníkem velitele 2. pluku, to nějak nejde, ježto prý je M. starší a též dobrý důstojník a ve 2. pluku je kandidátem P. Podrobných informací Ti však nemohu dát, tak mi to jen sdělil generál. Víš, to jsou opravdu pichlavé věci! V 1. pluku prý to zase vše. Snad prý jsou nějaké „nové návrhy“ na pokrokové reorganizování naší armády. Pozitíří tam pojedu. Chci si tam zařídit lazaret a při té příležitosti zvlám, co nového.

Do dělostřeleckého parku se hlásí za velitele plukovník, velitel 100. dělostřelecké brigády. V parku je provisorním velitelem kapitán, jenž se málo, ba velmi málo stará o věci, pretenduje však na komandýra. Možno-li, tedy se přimluv za velitele 100. brigády, jenž nám předal děla i ostatní majetek, pokud mu to vojáci nerozprodali a Ukrajinci neodebrali. Co dělá Nejelov? Prosím Tě, přimluv se, by zůstal velitelem brigády podpluk. Popov. Je to velmi dobrý člověk a všichni by ho měli rádi. Nejvíce Tě však prosím, bys poslal sem namísto mne, ježto Tě zde nemohu dobře zastupovat, nového zástupce. Na soudy tlač!

V Žitomíře, 2. (15.) února 1918.

Předevčírem jsem dostal Tvé psaní z 28. ledna a včera přijel Medek. Konstatuji, že velitel divise i nový náčelník štábu (pozn. red.: podpluk. Dormann) v nynější situaci velmi pěkně pracují. Doufám proto, že při přechodu Žitomíra do rukou bolševiků nebude u nás nepřijemností. Dnes odtud utíkají Poláci i Ukrajinská rada, kteráž zkonfiskovala jmění bank. Zůstalo zde po ní jen nadávání obyvatelstva.

Zítří asi přijdou vojska komisarů. Dnes mluvil pluk. Dormann s velitelem bolševických vojsk v Berdičevě. Vysvětlil mu naši situaci, oznámil, že naše části konají ochrannou službu a 2 roty jsou na rekvisici. Komisař se vším souhlasil, prosil jen, by nebylo excessů, neboť 60% jeho vojsk jsou prý Ukrajinci a ti by se rozhořčili, kdyby věděli, že civilní obyvatelstvo nespravedlivě trpí. Dormann pěkně též dal znáti, že naši by se též rozezlili, kdyby byli ze strany přicházejících vojsk dráždění. Komisař ujišťoval, že toho nebude, a omlouval dosavadní nepřijemnosti nedorozuměním. Pro případ bojů se dohodl Dormann s komisařem v tom smyslu, že před možnou bombardýrovkou města budou posláni parlamentáři a bude pak přesně na plánu ukázáno, kde jsou naše části, a ona místa nebudou obstřelována. Městská rada v Žitomíře je neutrální a pěkným přípisem prosila u náčelníka divise ochrany civilního obyvatelstva v takové míře, jež uznána bude jím za vhodnou a možnou. Dnes chodí naše hlídky po městě, by zastrašily „pogromščíky“ (pozn. red.: drancování chtivé). Poláci i Ukrajinci i zde se snažili za-

táhnouti nás do boje. Nějaký ukrajinský holobrádek, jenž se představil co velitel města, chtěl dokonce zastrašiti generála příkazem hlavnokomandujícího, by byli dáni jemu naši vojáci k dispozici. Kolomenský ho pěkně odbyl. Mladíček zmizel. V Berdičevě prý bylo na nádraží raněno několik našich hochů. Pomeř mezi našimi a bolševiky je prý pěkný, dokonce se prý zdřivilí provoláním „hurá“.

Medek přijel a pověděl, co u Vás v Kyjevě nového. Měl jsem radost z toho, že nový převrat v Kyjevě je pro nás plus. Když jsem četl „Denník“, tak jsem jasně cítil novou vlnu. Tento převrat znamená jistě pro nás vnitřní převrat v našem vojsku. Myslím, že při naší náklonnosti k revolucionářství dostaneme se též ve vojště dále, nežli se určuje snad novými předpisy o komitéttech, nový disciplinární řád, soudnictví. Teď třeba dvojitě zvýšené práce i bdělosti. Čím dříve bude svolán sjezd, tím lépe. Naši radikální reformátoři byli již dříve dosti silní, teď však, kdy se politicky sblížíme s bolševiky, hude tím silnější snaha po vojenských bolševických snahách. Příčin se proto, by se brzy sešel sjezd, o němž se ve vojsku stále mluví, a tam nechť je jasně vytčen náš směr při nových poměrech. Hoši v jednotlivých zastrčených rotách přijdou ve svém myšlenkovém spádu jistě na scestí. Šťastně je volena zajíždka Medkova. Má však málo času, by vnikl do drobného života. Velmi bych byl rád, kdyby s Medkem byl objížděl pluky též Gajer. Byla by to proň cenná zkušenost. Medek však praví, že Gajer neřekl jistě, že funkci přijímá. Můj soukromý názor je, že Gajer stěží nabídku přijme, neboť „takové politikování“ nenávidí. Škoda též bráti Gajera ze 4. pluku. Je to nejlepší jejich důstojník, jenž by se hodil kamkoliv za samostatného velitele. Myslil jsem, že N. R. má dosti členů k dispozici, kteří sem mohli na místo Tebe. Počítal jsem též s tím, že v II. divisi je mnoho schopných a zkušených lidí, kteří by funkci v I. divisi dovedli dobře zastáti. Když mi Medek objasnil, že nemáte výběru, tak jsem ho upozornil na Najbrta z 1. baterie, jenž je pro komisařství jako stvořen. Rozumný, zkušený a taktický člověk. Národní rada by mu jistě umožnila, by mohl žítí dál trochu nad své poměry co dobrovolce kanonýr. Maje na zřeteli zájem celku, prosím Tě, bys namísto sebe neposílal jen jednoho zkušeného šikovného člověka, ale pošli jich několik! Mám dojem, že též naše důstojnictvo a konečně i mužstvo upadá do nemoci. Důstojníci začínají nenáviděti vojáky pro jejich vzrůstající morální úpadek, straní se jich a mnozí vzdávají se naděje na brzkou nápravu. Citliví a jemní lidé, jako dr. J. a s ním podle jeho výroku mnoho jiných, chtějí vystoupiti z armády, nebude-li brzy učiněn konec nemožného řádění našich vojáků. Ovšemže vystoupiti nikdo nemůže, je to však velmi charakteristické pro náš vnitřní život. Venujte proto zvýšenou pozornost vojsku a věřte jen svým vyzkoušeným lidem, jež sem pošlete. Jest zde

třeba svérázných lidí, kteří by působili svojí autoritou. Věř mi, že za poslední měsíc se u nás vše velmi změnilo. V těchto dnech jsem cítil, že Kyjev je od nás moc daleko, že kyjevské ústředí našeho života nestačí, že třeba zřídit ve vojsku mnoho „odboček“. To budou Vaši spolupracovníci. Víím, že jste zavaleni všemožnými i nemožnými návrhy na reorganizaci našeho vojska. Já však snažně prosím, bys o mém návrhu uvažoval a bral ho jako střízlivý výron mého klidného pozorování. Nejsem člověk od péra, nerad píši, ale toto upozornění pokládám za svoji povinnost. Já pro svoji osobu nemohu přijmouti žádných oficiálních funkcí, neboť mám příliš mnoho práce co jediný zvěrolékař divise; a musím znova konstatovat, že za Tvého zastupování jsem zanedbával své zvěrolékařské povinnosti a při tom za Tebe nemohl tak pracovat, jak by bylo žádoucí. Že však na zlepšení našeho vnitřního života budu podle sil vždy pracovat, je přirozeno. Chtěl jsem rozhodně k Tobě zajet; když však přijel Medek, vidím, že toho není již třeba, neboť on mne jako i Ty ujistil, že vše projde příkazem (pozn. red.: bude v rozkaze), na co čekáme. Já jsem mu své zkušenosti též sdělil.

Lito je mně staryka (pozn. red.: staříka) Nejelova, že se sem ještě vrátil. Je to člověk k politování, není však možno, by velel naší dělostřelecké brigádě. Máme revoluční vojsko a ne ústav pro nemocné lidi a útočiště pro neschopné, při tom snad staré a starostlivé otce rodin. Mám na zítřek smutnou povinnost s ním v tomto duchu promluvit. Žádal mne totiž o rozmluvu. S dělostřeleckým parkem máme též velikou smůlu. Dostal se tam velitel, jenž se naprosto k ničemu nehodí. Sedí jen ve světnici a je ke každému laskav. Důstojníci následují jeho příkladu. Hoši z komitétu si stále na ně stěžují. Neukazují se totiž ani mezi vojáky a veškeru práci svalují na komitét. Mluvil jsem o tom s plukovníkem Popovem, náčelníkem štábu i náčelníkem divise. Jeden náš hlas: dáti nového velitele a důstojnictvem zamíchatí (jsou tam jen ruští, ani jeden Čech).

S mými věcmi mám smůlu. V neděli večer jsem vyjel jen tak nalahko z Polonného do Žitomíra, bych zvěděl, co tam nového a jak se tam pracuje. Zatím jsem se rozhodl, že zůstanu v Žitomíře a pro věci jsem poslal svého pomocníka felčara T., jenž se chtěl do dvou dnů vrátit. Situace se však vyvinula docela jinak. Bolševici obsadili Berdičev a Ukrajinci rozebrali trať mezi Berdičevem a Žitomírem. Sedím proto bez prádla a bez všeho. Našel jsem náhodou dobrého domácího, starého Husitu z Poznaně, jenž mi dal útulek a se svou starouškou se o mne stará. Dokonce jsem jednu noc i Medka vzal k sobě a dědeček měl radost, že mohl pohostit Čecha. O věci nemám starosti, neboť jsou ve velmi dobrých rukou. Moji hoši mi nic nevytrafí. Tabák Štěpánovi z vyložených příčin nemohu poslati. Tobě účet též ne, neboť to vede můj Vašica,

jenž je v Polonném. Až to dovezou do Žitomíra, tak ti vše pošlu.

3. II. (16. II.) Dnes jsem slyšel pěkný referát o vystoupení velitele 2. našeho pluku. Vypravoval u nás na štábě adjutant vrchního velitele jhozáp. fronty, že Kaňucha se srazil v ostré slovní půdce s Kudrou, jenž žádal, by druhý pluk aktivně vystoupil. Kudra prý mluvil ostře a hlučně, ale Kaňucha s klidem mu vyložil naše zásady. Kudra prý zuřil, nic mu to však nepomohlo.

Dnes je Kudra ve vlaku na žitomírském nádraží. Rada ujíždí rychle, vyzbrojena až po uši, a podle slov adjutanta velitele jhozáp. fronty dělá prý to dojem, že jedou buď vstříc Rakuskům nebo přímo do Rakouska. Velmi pravděpodobno! Ukrajinci již chtějí stěžit Žitomíra „chránit.“ Teď si však již neodvažují prikazovat (pozn. red.: rozkazovat) našim částem.

Dnes jsem mluvil s pluk. Nejelovem. Vyjasnil jsem mu vše. Je to sice nemilé prostřednictví, upřímně Ti však řeknu, že by mi nebylo nepříjemným, kdybych mohl ještě několika ruským důstojníkům říci takovou pravdu do očí. Ještě jednou Tě prosím, by do dělostřelectva neposlali zase nějakého nového Nejelova a nechť nám nechají Popova, jenž si sám vybere komandýra 2. divisiona i dělostřeleckého parku.

Doufám konečně, že brzy začne pracovat Tvůj nový zastupce v divisi a já se věnuji s plnými silami boji s prašivinou koní, jež nás opravdu přímo ohrožuje. Navrhl jsem, by se teď koně, kteří jsou určeni k zastřelení, nezakopávali, ale aby se dávali do roť na maso. Všude se s tím souhlasí.

Po přečtení těchto dopisů jsem se zase vžil do oné situace, v níž jsme vlastně zahajovali naši slavnou anabasi na Sibíř. Je pochopitelné, že se dnes na mnohé věci díváme jinak než tehdy, kdy jsme vše spolu prožívali, jsouce si vědomi krásného poslání našeho revolučního vojska a majíce vždy na mysli bojovou pohotovost i vnitřní zdravost. Jistě bych dnes mnohé věci jinak vyjádřil, ponechávám však vše v původním znění v pevném přesvědčení, že nikdo, kdo mé dopisy bude čísti, nebude mne dnes činiti odpovědným za mé názory, jež jsem si učinil v dobách horečné a obětavé práce, při níž jsem neznal ohledů nalevo ani napravo, ale přihlížel jsem vždy zcela neodvisle k zájmu celku. Věřím, že každý posuzoval tehdy situaci svými očima a že uvažoval o všech událostech podle vlastního rozumu. Nesporně jsme se různili jak v chápání, tak i posuzování různých událostí a jistě bychom byli mnohé věci různě řešili. V tom právě záležela krása naší práce, že přes názorovou rozdílnost dovedli jsme v pravé chvíli pochopit, že třeba zapomenouti toho, co nás dělí, a společným vzepjetím veškerých sil pracovat na

velikém našem úkolu, jemuž sloužilo naše revoluční vojsko. Právě proto, že vše, co jsem dělal i psal, vyplývalo z čistého mého přesvědčení a směřovalo jen k nejčistším našim snahám, mohu si snad dovolit otevřítí poznámkovou svoji knížku naší veřejnosti, aniž bych se musil obávat, že si snad tím učiním z přátel nepřátele.

Náš odstup od vyličených událostí je již takový, že můžeme v zájmu poznání oné doby uveřejnit i věci, o nichž jsme dosud nepsali. Klidná věcná výměna názorů by ovšem mohla historickému studiu velikých, námi prožitých, chvil jen prospěti. Jsem přesvědčen, že uveřejnění mých zpráv plnomocníku ČSNR při štábu prvního čs. armádního sboru není dnes již nějakým úředním tajemstvím. Princip naší armády byl ryze demokratický, a proto snad mi nebude zazlíváno, že zpřístupňuji širší veřejnosti své záznamy o osobách dosud žijících. Právě tato okolnost byla pro mne jedním z rozhodujících popudů, proč své referáty uveřejňuji. Myslím konečně, že mé dopisy mohou mít pro studium oné doby větší význam, když jsou uveřejněny, než kdyby zůstaly jen v mém skrovném archivu, jenž by mohl časem naprosto zapadnouti.

Vím, že mé dopisy budou s různých hledisek přísně posuzovány a že mnohá jejich místa budou vykládána v můj neprospěch. Než ani tohoto se nebojím, neboť jsem si vědom toho, že jsem prostě pracoval podle svých nejlepších sil a schopností. Necítil jsem se povoláným k funkci, jež mi byla svěřena. Měl jsem kromě ní na starosti ještě svůj vlastní vojenský úřad, kterýž jsem chtěl jako poctivý dobrovolník plnit vždy správně a poctivě. Pracoval-li jsem při tom i jako zástupce plnomocníka ČSNR opravdu starostlivě a houževnatě, mohu proto jen poukázat na to, že jsem našemu vojsku věnoval opravdu veškeré své síly.

Mohli-li jsem se poměrně lehce zapracovati do úřadu mně původně jen dočasně svěřeného, stalo se tak jediné proto, že jsem v mládí prošel sokolskou školou kázně a pořádku. Upřímné bratrství, ale při tom samozřejmě úcta k náčelníku, jenž je pravým mužem na pravém místě, byly v čs. vojsku zrovna takovou samozřejmostí, jakou se staly dávno před tím tradicí v řadách sokolských. Sokolské hledisko bylo základem mé práce ve zmíněném úřadu.

Ač jsem opětovně žádal, abych byl zbaven funkce zástupce plnomocníka ČSNR, přece jsem se toho ani později nedočkal. Osud mi byl v tomto směru nepřízniv. Chtěl jsem zůstat věren své zvěrolékařské práci, ale zatím bylo třeba brzy živý náš materiál téměř úplně likvidovati, a co pak zbylo, bylo naloženo do vlaků a ponecháno na starost svědomitým ošetřovatelům, takže tím byla má zvěrolékařská činnost na dlouhou dobu v našem vojsku znemožněna. Snad tato právě okolnost přispěla k tomu, že jsem byl Odbočkou ČSNR jmenován (17. III. 1918) definitivním zástupcem plnomocníka ČSNR ve štábu 1. divise. V této funkci jsem pak prožil celé naše vystoupení proti bolševikům.

Když pak v této době se stal nejvyšším našim politickým orgánem v Sibiři Prozatímní výkonný výbor, byl jsem (11. VII. 1918) i jím v této funkci potvrzen. Po rozhodnutí, že zůstaneme jako spojenecká armáda na Sibiři a nepojedeme tedy do Francie, byl jsem (13. VII. 1918) pověřen organizací zvěrolékařské služby v celém našem 1. armádním sboru. Tou dobou byl již plnomocník ČSNR Maxa vězněn bolševiky v Moskvě. Přešel jsem do štábu armádního sboru jako sborový zvěrolékař, ale současně jsem byl (20. VIII. 1918) jmenován novou Odbočkou ČSNR jejím plnomocníkem v tomto štábu. Bylo to ještě v době, kdy velitelem armádního sboru byl generál Šokorov. Po jeho povýšení na inspektora čs. vojsk na Sibiři stal se velitelem sboru generál Surový, s nímž jsem v této době navázal upřímné přátelství, jež trvá mezi námi dodnes. Úřadu plnomocníka ČSNR jsem se zbavil teprve v prosinci 1918 po příjezdu ministra generála Štefánika, jenž zlikvidoval revoluční naše vedení — Odbočku ČSNR — a zavedl v našem vojsku úřady Československé republiky.

Na odchodu z Ukrajiny. Jaroslav Šimáček.

Z Žitomíra jsme měli vytáhnout 10. února (podle pravoslavného kalendáře) o 5. hodinách ráno; večer již všecko bylo nachystáno. Ale byly ještě ráno všelijaké potíže, takže jsme se zdrželi o dvě hodiny. Místní obyvatelstvo nás nechtělo pustit; byli by rádi, abychom se — na jejich ochranu — postavili proti Němcům, kteří se čekali každý den. Proto snad byl dán náš trén dopředu před pochodující kolonu pluku. Natáhlo se to tam na té silnici ke Kyjevu: spousta povozek, v nichž byli zapřaženi ti malíčkí koníčkové, opravdové kočky. Byli to většinou naši koně, mizerně živeni — nebývalo čím.

Mrzlo a začal padat sníh. Projeli jsme s velitelem pluku — byl jsem tehdy jeho pobočníkem — celou tu frontu našeho obozu a zjistili strašnou věc: v tom stěhovacím zmatku naložili kde co: šicí stroje a jiné potřeby dílen, necky a jiné volovinky; svědomitě sbalili celý osvětový sbor s divadlem, ale mouku nechali v kasárnách. Hospodář a velitel nestrojové roty se vyznamenali — jejich vinou jsme potom hladověli až za Tambov.

Sníh brzo přestal padat a udělal se pěkný den. O tom, kam jedeme a co bude dále, se ani mnoho neuvažovalo. Říkalo se: Jdeme do Kyjeva a možná, že se vrátíme, spíše ano, než ne. Proto jsme tam také u známých nechávali své věci. Byl takový rozkaz: žádných zbytečných věcí s sebou netahat. Jen jedna povozka byla určena pro zavazadla všech důstojníků — a těch

u zapasného pluku bylo! Proč jdeme do Kyjeva, to se vykládalo asi tak: blíží se Němci, proti nim se zde nemůžeme postavit, kromě toho se nechceme míchat do těch jejich vnitřních bojů tady. Spíše se vzpomínalo na Žitomír; skoro každý tam nechával někoho více nebo méně známého. Z pluku tam zůstalo vojáků velmi málo: jen někteří ruští Češi z místa a blízkého okolí si vyžádali propuštění z vojska (zdá se mi, že také několik ruských Čechů z Kavkazu).

V noci před naším odjezdem ze Žitomíru přišel do plukovní kanceláře nějaký pán a sháněl se po plukovníku Makarovu (tehdejším veliteli 1. zapasného pluku). Kancelář již tehdy byla prázdná: sbalena. Ptal se, kdy odjedeme. Řeklo se mu, že mu to nelze říci, a že plukovník je tam a tam. V Pirjatině vypravoval mi potom písař, který tehdy s ním mluvil, že to byl Ušakov a že prý jel s námi incognito celou cestu až do Kyjeva.

První den jsme došli do Korostyševa. Na noc byli vojáci ubytováni po chatách a stodolách — celkem mizerně. Obyvatelstvo nás nepřijalo nijak nepřátelsky. Přátelsky ovšem také ne — kde pak by byli rádi vojákům?

Druhý den u nás zastřelili arestanta. Byl to nějaký Minář; říkalo se o něm, že je vyzvědač, rakouský důstojník; někde ho chytili a k nám přivedli, měla ho soudit Národní rada, a tak jsme ho vzali ze Žitomíru s sebou. Večer ten den bylo mi úředně hlášeno, že se pokusil o útěk a že ho při tom stráž zastřelila. Slyšel jsem pak, že prý mu voják, který ho hlídal, řekl: Já se s tebou nebudu tahat; hleď, ať vymázneš! Arestant nevěřil, že to myslí doopravdy, ale když to slyšel po druhé, tak přeskočil příkop a začal utíkat po poli od silnice — a tu ho ten voják zastřelil. Snad to opravdu tak bylo — u toho arestanta byl tehdy zrovna takový surovec, odněkud z Polabí, který týž den odstřelil zajatce Čecha, který šel do Rakouska. Na tom pochodu se stále střílelo; bez příčiny: třeba jen do telegrafních tyčí. Byl to zapasný pluk, kde bylo tehdy dost všelijaké sebranky.

Zastřelení toho arestanta nebylo kdy vyšetřovat; byly starosti zcela jiné. Nejprve o to, jak pluk nakrmit. Ve vesnicích, kterými jsme šli, skupilo se v lávkách (krámech), co bylo k snědku. Erár tu konkuroval se soukromými zájemci; stalo se třeba, že vojáci kupovali chleba u „lávek“, když tu přišel plukovní hospodář a prohlásil, že to má již zakoupeno on pro pluk. Chleba jsme celou cestu skoro ani neviděli.

Druhý den jsme nocovali v Kočerově — plukovní kancelář byla v domě uradníka (venkovského policejné-správního úředníka) — třetí v Sitňakách (spal jsem u popa); tam nás ráno 13. února předjel oboz 4. pluku. Na dalším noclehu, ve Špitkách, spal jsem zase u uradníka (měl ještě na zdi portrét cara Nikolaja II.). Tam jsme po prvé rekvírovali. Hleděli jsme se rekvizicí vyvarovat — myslili jsme, že se do toho kraje brzo vrátíme. Ale koupit jsme nic nemohli: že prý sami nic nemají.

A tak se ve Špitkách šlo na starostu: Potřebujeme pro koně píce; padají nám hlady. Řekl: Nám zde již všechno sebrali — jsme na cestě; to byste musili jít do vesnice té a té, tam ještě se něco najde. Dal nám nějaký papír, se kterým se tam hned vojáci s šikovatelem vypravili. Přijeli až ráno (bylo to daleko), celí zmoření a nepřivezli skoro nic.

Dne 14. února odpoledne jsme došli do Svjatošina (kyjevského předměstí). Tam jsme dlouho stáli, dobré tři hodiny — nebylo rozkazu, co dále. O štábu první divise, kterému jsme podléhali, nebylo nejmenších zpráv. Teprve večer přišel Ing. Ševčík, spolupracovník Odbočky Národní rady se zprávou, že do Kyjeva na noc nemůžeme, abychom se ubytovali ve Svjatošině, a ráno že půjdeme přes Kyjev dále. Již za tmy jsme vrazili do prázdných dač (vil určených za letní byty a tedy v tu dobu neobydlených). Vlezl jsem také do jedné s celou svou kanceláří. Strašně jsme tam mrzli celou noc — v dačích totiž není kamen ani pecí. Tak hrozné noci jsem nikdy neprožil. Ani potom na Sibiři, kde přece bývaly mrazy daleko větší, nezakusil jsem takové zimy jako té noci — snad to bylo proto, že jsme těmi několikadenními pochody, skoro o hladu, byli ochabli, namrzli, rozrušeni. V jedné dači si složili ohýnek na podlaze, ale chytila se od toho dača a celá shořela — ráno přiběhla nějaká baba za plukovníkem, strašně naříkala a chtěla 60.000 náhrady. Říkalo se potom, že v té shořelé dači byl ubytován osvětový odbor — o vtip ani tehdy nebylo nouze. Neštěstí mívá také dobrou stránku: na spáleníšti jsme si vařili čaj.

Časně ráno odejel plukovník do Kyjeva, takže pluk vedl přes město Kroutil (tehdy štábní kapitán, velitel 1. praporu). Jel jsem s ním v čele pluku. Bylo to moc pěkné. Muzika vesele hrála a vojáci pěkně šli. Diváků byla ohromná spousta; sem tam zavolal někdo: Nazdar. Již na mostě přes Dněpr jsme potkávali ukrajinské vojáky, ověšené zbraněmi (šavle, revolvery) s čepicí na stranu a s vlasy zpod ní trčícími. Ale strach z nich nešel: Kdybys na něho byl zakřikl, tak byl v příkopě.

Za mostem jsme dostali oddych. Hned se začalo shánět něco k jídlu. Děňščík mi splasil kus kukuřičného chleba, ale byl tak špatný, že jsem ho nemohl jíst. Kterýsi náš pluk dal nám tam nějakou mouku. Brzo za mostem jsme odbočili doprava a šli do Dárnice, kde jsme na 16. února nocovali.

Tam k nám přišel celý oddíl českých zajatců z Kyjeva, přihlášených do československé armády; jistě jich bylo přes třicet. Nadávali jsme, že nám je posílají: sami nemáme co žrát, šatů pro ně není, a jsou to bez toho pěkní frajirci, když se teprve nyní přihnali, když se jim již voda valí do bot. Dal jsem je sformovat a vést jako samostatný oddíl — zatím v rakouských hadrech, jak přišli.

Druhý den, 16. února, jsme šli do Borispolu. Do zemlanek jsme nemohli: byl tam ještě nějaký náš pluk. Ubytovali jsme se,

jak to šlo, po chalupách. Kancelář byla v iměnění (velkostatku) Trepova. Vypadalo to tak strašně: všecko otevřeno, vypáčeno, strháno, rozbito; nádherná knihovna rozházena a roztahána po zemi — někteří důstojníci si brali knížky na památku. Selský pogrom úplně zničil veškeré zařízení zámku.

V Borispolu jsme zůstali až do 19. února. Někteří tam naši dobré známé, obojího pohlaví, ještě z dob, kdy zde byl ubytován zapasný prapor Československé brigády. 17. února procházel tudy generál Diterichs, náčelník štábu našeho korpusu; vyzval našeho plukovníka na konec vesnice a hovořil s ním docela důvěrně. Bylo nám pak řečeno, že tam máme ještě dva dny čekat, až se před námi uvolní cesta; před námi prý jsou na cestě pluky druhé divise, tak že bychom se s nimi srazili, že bychom jim překáželi v cestě, v nocování atd. Ale v pluku se vypravovalo, že jsme tam ponecháni proto, abychom kryli záda druhé divisi. Docela se přesně vědělo, co se mluvilo mezi Diterichsem a Makarovem. Hodili jsme to sem — říkal prý Diterichs — aby se trochu ucpala ta díra mezi naším vojskem a Němci; když tu pluk zařve, nebude zle; je to beztoho taková sebranka. — Jak z toho vidět, nálada v pluku valná nebyla. Není se co divit: stálé pochody, zima, bláto, hlad, vědomí opuštěnosti. Nebylo to ostatně řadové vojsko, nýbrž nováčci. A pak v zapasném pluku se vždycky nasbírání všelijakých uleváků. Bylo dost, že se tak v pořádku pochodovalo až sem.

Nevědělo se, co bude dále. Před Kyjevem jsme měli před sebou jakýsi cíl a za sebou jistotu, že za námi jdou naše pluky. Nyní však před námi nic a za námi Němci. Poslední dva dny byly dalekohledem pozorovány německé patroly a vystavovali jsme zástavy.

V Borispolu se již začalo rekvirovat ve větším rozsahu. Bylo to naprosto nutné, neměli jsme nic, ani pro lidi ani pro koně. Myslili jsme, že něco dostaneme z darnických skladů. Ale z potravin tam nebylo nic. Právě se tam rozebíral nějaký sklad obuvi; myslím, že také někteří naši vojáci tam přišli k botám. Na rekvisice se jezdilo hodně daleko, ale dostalo se toho celkem velmi málo. Pořád jedna písnička: Hlad, hlad. Samá grečicha (prosná kaše) a ještě nemastná.

Poslední den řekl plukovník, velmi rozzlobený, že si z nás dělají bláznů, a že nepřijde-li toho dne rozkaz, ráno odejdeme. Nic ovšem nepřišlo, a tak dal rozkaz, že se potáhne ráno o 4 hodinách. Potíž byla s povozkami a koňmi. Trochu jsme měli svých, ale asi 30 jelo s námi ze Žitomíru tamních domácích; obstaral nám je místní úřad. Měli s námi jet jen až na nejbližší nocleh, ale zdrželi jsme je až do Darnice. Nyní jsme za ně potřebovali náhradu. Starosta pěkně slíbil, že všecko obstará, ale jen tak na oko; ráno nebylo nic. Sbíralo se tedy narychlo, co bylo nablízku; tím jsme se zdrželi asi do šesti hodin. Starosta jsme podrželi u sebe, jednak abychom ho trochu vytestovali

za ten podfuk, jednak i jako rukojmí. Borispolští breptali a chtěli se snad i bouřit. Dovězli jsme ho až k nejbližší naší štaci a tam pustili.

Cesta byla ošklivá: zima, náledí. Brzo jsme dohonili oboz: vyjel sice před námi, ale pohyboval se velmi pomalu kupředu — koně maličké, nenažrané, dost jich po cestě chcípalo. Musili jsme jít s obozem a tím jsme se hodně zdržovali.

Dne 20. února jsme přišli do Baryševky. Tam nás moc pěkně nepřivítali; naříkali si, že náš pluk, co odtud odešel, všecko od nich vzal, že nic nemají — všecko pečlivě zavírali a schovávali. V „lavkách“ se toho moc nenakoupilo.

Ještě hůře bylo — aspoň s počátku — na dalším noclehu, v Berezani. Takhle zabočujeme kolem nějakého pahorku do vesnice, když tu uslyšíme zvonit — jako na poplach. Hned už také přiběhnou kvartírjeři a vykládají, že nás bagání nechtějí pustit do obce, že zvoní na poplach proti nám. Sebral se plukovník komitét a poslal tam deputaci s plukovníkem a ještě kýmsi. Dlouho jednali a dohodli se: naši se zaručili za pořádek a selský komitét svolil, že nás vezmou. Hudba šla pěkně napřed a vesele hrála, potom jim ještě zakoncetovala na návsi — a bylo dobře. Ale k jídlu jsme ani tam skoro nic nedostali.

Poslední den, 22. února, čekala nás nejdelší tura. A nejhorší. Silně mrzlo a chvílemi se chumelilo. V pochodu bylo málo pořádku: skoro každý šel vlastním pořádkem, pluk byl roztažen na ohromnou vzdálenost. Velmi živě mi připadl na mysl obraz Napoleonova ústupu z Ruska. Takový smutek byl na všech. Nálada borispolská se ještě zesilovala. K pochodování, zimě a nedojždání přišlo od Darnice stálé rozrušování: Němci jsou nám v patách — o tom se mluvilo všeobecně.

Najednou se zpředu šíří poplašná zpráva: že prý v Jagotině, kde jsme měli nasednout na vlak, naše velitelství má sebrány všechny vagony a že již s nimi odjíždějí, takže my budeme musít táhnout pěšky dále. Půjčil jsem koně jednomu poručíku — sám jsem již neměl na cval sil — a ten se pustil co nejrychleji vpřed. Do Jagotina přijel v nejvyšší čas. Formovali tam poslední vlaky z těplušek, které chtěli odvést. Kde pak jste, obořili se na něho; tamhle po trati jdou Němci. Také my jsme je pak viděli; byla to nevelká hlídka, která šla po dráze ve stejné výši s námi. Když viděli, že si jich všímáme, tak se někam ztratili.

V Jagotině jsme šli podle kazonného vinného skladu (státního okresního skladu vodky). Tam stálo mračno povozek: polučali (fasovali) vodu. Z našich vojáků v tu chvíli nikdo se ani na vodu neohlídl. Snad proto, že jsme byli tak udřeni a že každý myslil jen na vlak, aby již v něčem seděl.

Na nádraží nastala velká likvidace všeho imuščestva, plukovního i soukromého. Do vlaku bylo možno vzít jen to nejnutnější. Ostatní se všecko prodávalo místním mužikům, přirozeně za babku.

Vagony, do kterých jsme vstupovali, byli prostě hnusné. Byly to docela obyčejné nákladní vagony, ve kterých patrně převáželi koně; na podlaže bylo na 20 cm vysoko zmrzlého koňského hnoje. Bylo tam strašně zima — kamínek ovšem nebylo. V jednom vagone prorazili díru ve stropě těplušky a udělali si ohýnek na tom hnoji. Hned jsme to zakázali: neničit státní majetek. Ostatně oni toho sami brzo nechali: nemohli vydržet kouř, který naplňoval celý vagon; nebyli na to zvyklí, lezl jim do očí, kašlali — přece jen tou dírou odcházelo kouře málo.

Bylo to strašné. Ale přece jen jsme byli ve vlaku, u něhož stála vytopená lokomotiva; měli jsme vědomí, že to nejhorší je již za námi. Zas se ukazovala vojácká lehkomyšlnost: eh, však se to cestou spraví. Zejména, když jsme se v noci pohnuli.

Dne 23. února jsme byli v Grebjonce. Tam kterýs číman zjistil, že nádražní skladník má nějaká kamínka do těplušek. Za nějaký podárek nám je vydal na rozpisku. Moc jich nebylo; dostalo se jen na některé. Odpoledne jsme odejeli do Pirjatina; 25. v noci jsme vyjeli a 26. ráno přijeli do Bachmače — všude po cestě jsme sháněli nějaké jídlo: mouku, cukr...

Druhý náš ešelon zasáhl do boje; přijeli pak do Bachmače za námi s velkou slávou. Jíst neměli stejně nic.

Dne 2. dubna jsme byli v Jelci, 4. v Tambově, odkud jsme večer jeli do Platonovky. 6. dubna jsme přijeli do Razkazova. Teprve tam se začalo zase žít trochu pravidelně: napřed čištění a úprava těplušek, formování vlaků atd. Tam vlastně skončil náš pochod z Ukrajiny.

U Bachmače.*

Podle vypravování armádního generála Ludvíka Krejčího.

Na první polovici tohoto měsíce připadá třetí výročí bojů u Bachmače. Jejich význam je u nás, myslím, již dosti znám: československé vojsko odcházelo z Ukrajiny. První divise prošla pěšky ze Žitomíru — případně z Berdičeva a Polonného — za Dněpr a dále k trati Hrebjonka—Bachmač, na níž se měla nakládati do vlaků, které jí zatím sháněla divise druhá, a pak spolu s ní odjížděti na východ ke Kursku, projížděti Bachmačem, uzlovou stanicí, z níž vedou dráhy do Kyjeva, do Petrohradu (Horní), do Moskvě (na Kursk) a na jih (do Hrebjonky k dráze

*) Článek, jež jsem napsal skoro před 16 lety, byl otištěn pod čarou v Lidových novinách 11. března 1921. Ponechávám jej beze změny; jen jsem vynechal třetí odstavec, kde byla řeč o tom, co je o bachmačské bitvě v literatuře. Armádní generál Ludvík Krejčí je nyní náčelníkem hlavního štábu čs. branné moci. A v r. 1938 budeme vzpomínat již 20. výročí bojů u Bachmače. Josef Kudela.

z Kyjeva na Poltavu). Tento uzel měl pro náš odjezd důležitost skoro životní: kdyby se bylo Němcům podařilo jej obsadit, byly by se musily všechny naše vlaky dirigovat druhým směrem: na Poltavu, Charkov atd., byly by tuto trať, která byla silně zadržána bolševickými transporty proti Donu, ucply a vydávaly se nebezpečí, že tam někde uvíznou. Je skoro jisto, že bez Bachmače nebyli bychom sehnali potřebný počet vozů pro I. divisi, jejíž pluky, zmučené čtrnáctidenním pochodem, byly by pak snad musily jíti ještě dále pěšky.

Ale o těchto těžkých možnostech je zbytečno uvažovat, protože Bachmač byl uhažen. Zásluha o to patří našim statečným vojákům, kteří se bojů u Bachmače zúčastnili. Byl to 6. Hanácký pluk, části 7. Tatranského pluku a 1. záložního, 4. pluk Prokopa Velikého, 3. baterie I. divise a 30 úderníků v čele s praporčíkem Sobotkou, kteří bez rozkazu přidali se k bojující skupině. Dnes chci podati obrázek jedné z bitev u Bachmače, a to namnoze podle vypravování důstojníka, který v ní na naší straně velel, plukovníka Ludvíka Krejčího, rodáka z Tuřan u Brna, nyní velitele 6. československé divise.

Třetí prapor 6. pluku vyjel z Pirjatina k Bachmači v pondělí 4. března dopoledne. Velitelem praporu byl štábní kapitán dr. Čehovský; spolu jel také podplukovník Blajerský, pomocník velitele 6. pluku, ustanovený velitelem pro bojovou úlohu, jež prapor u Bachmače očekávala. Plukovník — tehdy štábní kapitán — Krejčí byl velitelem 9. roty. Dojeli jsme bez překážek až do lčně. Přijeli jsme tam už za tmy. O tom, co je v Bachmači, nic jsme nevěděli. Už od Priluk ptali jsme se na každé stanici, je-li Bachmač obsazen. V lčně na nádraží zavolali jsme telegraficky stanicí Kruty; dostali jsme spojení a hlásil se nám odtud velitel 1. pluku Mistra Jana Husí Štěpanov. Nechtěli jsme věřit, že to je vskutku on, a proto jsme mu dávali různé otázky, a z odpovědí jsme zjistili, že to velitel našeho prvního pluku není. O I. divisi jsme totiž vůbec nic nevěděli, jen to, že jde pěšky. Potom se vysvětlilo, že v Krutách jsou hajdamáci, proti nimž však nastupovali z Konotopu bolševici. Byl vyslán Mézl na rozvědku ve směru ke Krutám; byla tma jako v pytli a tak je přirozené, že se nic nedověděl.

Z Bachmače se ozval telefonicky praporčík Sobotka od úderního praporu, který byl vyslán na nákup koní a právě se vracel; přidal se pak se svými vojáky k našemu pluku, bojoval s námi u Bachmače a padl tam — byl to dobrý voják. Ten tedy nám telefonicky — volali jsme ho několikrát — oznámil, že v Bachmači jsou obě mezi sebou válčící strany ukrajinské: hajdamáci i bolševici. Ještě v noci do Bachmače vjeli Blajerský a Čehovský s vlakem, jenž měl lokomotivu a jednu těplušku s kulomety. Dali se do vyjednávání, jehož výsledek byl, že hajdamáci se stáhli z Bachmače na západ a bolševici prohlásili, že nás budou v boji proti Němcům podporovat. V našem vlaku

byli také komisaři Odbočky ČSNR dr. Raše a poručík Moravec, ale ti na venek nevystupovali, zúčastnili se jen našich vnitřních porad. V tom vyjednávání bylo také dohodnuto, že po dobu našeho projezdu má bachmačská stanice zůstatí neutrální, že se tam nemá bojovat.

K ránu vrátili se Blajerský a Čehovský, a pak jel do Bachmače celý náš ešelon; v Ičně byla ponechána 12. rota. 5. března byl dán rozkaz zničití most přes řeku Děsnu na dráze do Homelu, ale to se nepodařilo, protože nebylo trhacích látek. Jezdilo tam asi tři dny po sobě sapérské oddělení, ale právě pro zmíněný nedostatek jen trochu most poškodili. Ostatně řeka byla zamrzlá a Němci ji přešli po ledě. Velitelem bachmačského uzlu byl s počátku podplukovník Blajerský, později, když přijeli i ostatní vlaky 6. pluku (9. března), převzal velení velitel 6. pluku plukovník Červinka.

Štábní kapitán Krejčí byl ve směru na Kruty. Tam hned 5. března byla zaujata posice u zastávky Pesky, odkud se udržovalo spojení se severní skupinou u stanice Česnokovky. V poledne 8. března byl poslán podporučík Mézl s pěší rozvědkou a oddělením kulometů proti Krutám: zastavil se před stanicí a vyjednáváním s hajdamáky dosáhl, že v 11 hodin v noci stanicí vyklidili, načež ji Mézl obsadil. Ale již druhý den odpoledne byl nucen odjet, protože se blížili Němci od Něžina. Stáhl se do stanice Pliski, kam mu zatím přišla na pomoc 6. rota. Tam zůstal přes noc. Časně ráno 10. března začali Němci na ně ostře útočit. Maje málo sil, musil Mézl ustupovat, při čemž ovšem ničena trať. Byl mu vyslán na pomoc 1. prapor (velitel poručík Jindra, ale ten byl hned na počátku boje raněn a velení převzal poručík Jaroš), který se setkal s Mézlovým oddílem na stanici Pesky. Němci byli zadrženi a přinuceni k ústupu, ale posilami a dělostřeleckým ohněm se jim zase podařilo obrátití vítězství na svou stranu, takže naši couvli až na západ do stanice Pesky a dostali se tak do vzdálenosti sotva osmi verst od Bachmače. Taková byla situace po třetí hodině odpoledne.

Asi o půl 4. hod. dostal 3. prapor od velitele pluku Červinky rozkaz, aby jel na pomoc na frontu ke Krutám. Čehovský byl tehdy na severním směru a velení praporu převzal štábní kapitán Krejčí. Měl tři roty (9., 10. a 11.) a kulometnou komandu Maxim, vezl je bolševický broněvik, na němž u děla byl Čech (dělo bylo na platformě před lokomotivou, vozy s vojáký za lokomotivou). Jakmile jsme narazili na naši ustupující linii, rozvinul jsem jedenáctou rotu severně trati, devátou jižně, desátou poslal jako rezervu za levé křídlo (v boji dostala pak rozkaz útočití do boku pravého nepřátelského křídla). Mezitím projížděl po trati z Ičně do Bachmače vlak 1. záložního pluku, na který již na této trati střílelo německé dělostřelectvo (Němci byli od této trati vzdáleni asi tři versty.) Když dostali od Mézla zprávu o situaci, začali hned — za zvuků hudby — vystupovat z vlaku a

podnikli útok na pravé křídlo Němců (prodloužili křídlo 10. roty). Nástup našich vojáků byl takový — vypráví plukovník Krejčí — že se podobal skoro útoku jízdy a ne útoku pěchoty. Byl jsem starý voják, který měl za sebou tři léta rakouské fronty, byl jsem u Bosňáků, a ti přece uměli nastupovat, ale takového něco jsem ještě neviděl. Bylo nutno vojáký prosit, aby se tak nehnali. Při tom terén byl strašně mizerný, poněvadž tálo a zároveň mrzlo; všude plno vody polozmrzlé, plno sněhu, plno bláta.

Vybili jsme Němce z jejich posic, když již byla úplně tma. Myslili jsme, že se stáhnou do stanice Pesky (posice, o níž se bojovalo, byla asi půldruhého kilometru od Pesek.)

Měli jsme s sebou artilerii (3. baterii od 1. divise), ale ta do boje nezasáhla. Němci stříleli z děl na naše levé křídlo, avšak bezúspěšně. Z toho bolševického děla na broněviků začal jeho dělostřelec střílet hned, jak jsme zastavili, třeba nic neviděl.

Němci měli ztráty velmi těžké, viděl jsem jejich mrtvol ležet hodně. Rusové v Pliskách vypoovídali o třech platformách plných mrtvol, které Němci odváželi k Něžinu. To jistě také přispělo k tomu, že se stáhli i z Pesek. (Že v noci vystoupil na stanici Varvarovce prapor 4. pluku a vytvořil pro Němce úhroz z boku, se ve skupině Krejčího nevědělo, ani o jednání 4. pluku s Němci.)

V noci jsme dostali posilu: 4. a 7. rotu a nějaké kulometry našeho pluku, 15 bolševických jezdců a bolševické kulometry. Pro příští den byl připraven plán útoku s jižní strany do boku a týlu nepřítelova (aby tak zároveň byla chráněna trať Ičňa—Bachmač, po které příjížděly naše vlaky, na něž už Němci, jak výše řečeno, stříleli z děl). Ráno 11. března se však zjistilo, že před námi v Peskách nepřítel není. A z levé strany postupovaly oddíly, o nichž jsme nevěděli, co jsou. Byl to prapor (druhý) 4. pluku, vedl jej podporučík Noska. S nimi přišel podplukovník Ušakov. Ten den byla nařizena výměna šestého pluku čtvrtým a velitelství bachmačského uzlu přešlo k veliteli 4. pluku, jehož byl Ušakov zástupcem. Chtěl jsem se vši silou jít za Němci, avšak Ušakov, který převzal velení na našem úseku, poslal jen dvě roty po trati do Plisek, odkud pak byly poslány hlídky ještě dále.

Týž den přijel vlak pro roty 6. pluku, který asi v 11 hodin v noci na 12. března se vrátil do Bachmače, kde byla nad vítězstvím veliká sláva, jak ji právě 6. pluk uměl udělat.

Na úseku krutském bylo zajato asi osm říšsko-německých vojáků, kteří byli v Bachmači odevzdáni bolševikům, od nichž se patrně brzo dostali na svobodu. Čtyři vlaky Němců přijely na tu frontu; mezi jejich částmi tam byl také nějaký útočný prapor.

Ještě bych podle článku Hanáci u Bachmače doplnil tyto údaje: 12. března dopoledne byly na ten úsek znovu poslány dvě roty 6. pluku (2. a 3.) a zůstaly tam do půlnoci. U Pesků

bojovalo 1215 bodáků našeho pluku a kulometry. Úhrnem do bojů u Bachmače zasáhly všechny naše roty a komandy kromě roty 12., jak řečeno výše, která v Ični kryla proti Kruťám vagonování I. divise. Padlo ze 6. pluku u Bachmače a od ran zemřelo 27 bratří, z nichž 1 důstojník, raněni 4 důstojníci a 131 vojáků, pohřešovali se: 1 důstojník, (který podle sdělení pluk. Krejčího se později vrátil a vypravoval, jak utekl z německého zajetí) a 14 střelců.

Vojáci šestého pluku bojovali také na druhé bachmačské frontě, na úseku severním (ve směru na Homel). Tam byla od počátku komanda sapérů, později 8. rota, která za útoku 10. března dobyla německého děla, učebná komanda (poddůstojnická škola) a kulometry. 12. března přibyla ještě 1. rota.

Bitva u Bachmače je pro šestý pluk krásným počátkem jeho bojové slávy, kterou potom skvěle rozmnožil v bojích v Sibíři a na Uralu.

Vzpomínka na Zlatoúst.

Josef Sekanina.

Probírám-li se svými poznámkami ze zahraničí, nechce se mi ani věřit, že 27. května bude tomu dvacet let, co byl náš štáb 1. pluku Mistra Jana Husi zákeřným způsobem přepaden bolševickým internacionálním oddílem. Nebýt tehdy odvahy a chladnokrevnosti bratří, mohlo se lehce podařit bolševikům rozbít naše části a prapor prvního pluku, nejdražší to zástava československého vojska na Rusi, mohla nám být ukořistěna. Každý z nás však si byl plně vědom, že hlídá celému vojsku nejdražší památku.

Za velmi napjaté situace mezi námi a bolševiky, kdy konflikt dal se takřka každým okamžikem očekávat, odjíždíme nakvap z Ufy, kde jsme poslední dny před náhlým odjezdem necítili se nikterak bezpečni. Už tehdy tedy bylo nám dostatečně známo, že se cosi neblahého proti nám chystá. Dne 25. května 1918 odjíždíme k Čeljabinsku. Uvítati jsme s uspokojením náš odjezd z Voronek za Ufou.

Případ s plukovníkem Štěpanovem, tehdy v pluku snad nejpopulárnějším důstojníkem, je dostatečně znám. Já sám měl jsem odlišný názor na něho než převážná většina bratří. Zdál se mi v mnohém tak blízký Mamontovovi svým někdy hodně demagogickým řečením. Nemýlil jsem se. V kritické chvíli nás opouští, staraje se v první řadě o veškeré blaho své rodiny. Vzpomínám tu letmo zemřelého plukovníka Ševce, který Štěpanovem již hodně dříve rozhodně nadšen nebyl, poněvadž ho dokonale poznal z častého služebního styku s ním. Švec předpokládal docela

správně, že mu nelze mnoho věřit a že nás v rozhodné chvíli zklame. Tak se i stalo. Štěpanov zůstal v Ufě, a my náhle odjíždíme. Velitelem vlaku byl jmenován poručík Müller, populární důstojník, známý u pluku jako odvážný a neohrožený frontovník.

V tomto dusném, nejistém politickém ovzduší vyjíždíme 27. května 1918 ze Zlatoúst na Urale. Měl jsem tehdy do rána službu dežurného u našeho oddílu, proto byl jsem oblečen. Ostatní bratři, až na několik jedinců, klidně odpočívali. Seděl jsem u kamínek a četl cosi z francouzské cvičebnice, abych si tak zopakoval chatrné znalosti francouzštiny ještě z reálky. Odjížděli jsme totiž podle nařízení na francouzské bojiště, když ruská východní fronta se zhroutila. A tak většina nás chtěla aspoň trochu franštinu ovládat, než se do Francie dostaneme, a pilně jsme se tudíž připravovali.

Tu hnul se pojednou náš vlak a po krátkém manevrování po nádraží zamířil ne k Čeljabinsku, jak jsme očekávali, ale — k Ufě. Vjeli jsme pomalu do skalnaté soutěsky za nádražím a tu, než jsme si mohli ujasnit, co se vlastně děje, ozvaly se ohlušující detonace ručních bomb a náš ešalon byl zasypáván kulometným i vintovečným ohněm. Kdo mohl, instinktivně seskočil s vozu a skryl se do hlubokého příkopu naplněného bahnem a ledovou vodou a přikrčil se ke skále. Ti, kdož se nedostali z vozu, byli většinou buď zabiti, nebo těžce zraněni.

V první chvíli nevěděl nikdo z nás, odkud vlastně jsme napadeni. Každá rána z pušky ozývala se několikanásobnou ozvěnou — a tak v této ohlušující vřavě pobíhali jsme zmateně sem a tam. Situace byla pro nás krajně kritická. Vždyť jsme sem z Penzy dojeli takřka úplně odzbrojeni. Několika málo jedincům podařilo se při útěku z vlaku vzít s sebou pušku. Někteří měli v ruce bombu, převážná většina byla bezbranných, pobíhajících ve spodním prádle. Ježto jsme byli napadeni ze vzdálenosti ne větší než dvacet kroků, byly ztráty naše velmi bolestné. Nikdo z nás nedoufal, že vyvázne z této svízelné situace. Já jsem již viděl, že zde v centru Uralu, tisíce kilometrů vzdálen od domova, zahynu. Celý svůj mladý život od ranného dětství až do této doby viděl jsem před sebou. A tak, když tedy zemřít, tak ale draze prodáme ty své životy, to tanulo v mysli všech dobrovolců. A ejhle, stal se zázrak. V naprosto nerovném boji proti vyčkávající ozbrojené přesile — jsme zvítězili. Kdo neměl pušky, útočil kamením, kterého zde, bohudík, bylo dostatek, ale i holýma rukama. Všichni zde takřka byli nestrojoví, ale bili se velmi statečně, vědomi si svého nebezpečného postavení.

Štěstí bylo na straně napadených a bezbranných, poněvadž byla tu odvaha a zmužilost. Kdyby se však v poslední chvíli bylo bolševickému kulometčíku podařilo stočit kulomet na stranu, odkud znenadání začal náš zoufalý útok, bylo by to pro nás skončilo tragicky. Leč náhle byl kulometčík kamenem sražen k zemi. Bratr Barborka, náš dobrý muzikant, je též, jak se ukázalo,

statečným vojákem. Přiskočil a zbytek nábojů v kulometu vyštílel proti zmateně prchajícím nepříteli. To hlavně rozhodlo o našem vítězství, které bylo draze vykoupeno. Osm mrtvých a padesát raněných bratří zůstalo na bojišti. Bolševické ztráty byly pochopitelně mnohem větší. Ukořistili jsme dva kulometry a mnoho pušek, které byly ihned obráceny proti sveřepému nepříteli.

Je po boji. Bratři rozčilení debatují, jak je možné, že zákeřně jsme byli přepadeni, a ozývají se hlasy, že nebylo dostatečně postaráno o naši bezpečnost. Můj názor, jakož i většina bratří je ten, že při větší ostražitosti bratra poručíka Müllera dalo se přepadu zabránit, anebo při nejmenším nemusely ztráty býti tak bolestné. Bra poručíka Müllera upozornil jeden bratr, že rudí v plné zbroji jdou kolem nádraží a že chystají se nás snad přepadnout, a nabádal k větší opatrnosti. Poručík Müller ho odbyl, že musí sám vědět, čeho je zapotřebí. Dnes je již těžko soudit. Rozhodně však zabezpečení ešelonu nebylo nejvhodnější.

Zapomněl jsem se zmínit, že po boji obcházel jsem několikrát bojiště, abychom sebrali všechny zabitě a raněné bratry a uchránili je před zneuctěním a potupou, raněné pak před mučením. Naše obavy nebyly marné. Ukázalo se, že dežurný důstojník bratr Zanáška, který byl raněný donesen na stanici Zlatoušť, byl bolševickým komisařem bestialně ubit šavlí.

Kladu skromnou kytičku těchto vzpomínek na zapadlé hroby bratří Havránka, Heče, Havlíka a jiných tam v dalekém Uralu, kteří svou vlast bezměrně milovali a za ni hrdinně položili své životy. My, kterým bylo osudem dopřáno vrátit se do osvobozené domoviny, vzpomínáme jich ještě velmi často. Spěte klidně, drazí bratři! Vaše oběti nebyly nadarmo.

Dva z úderného praporu.

Karel Kment.

Praporčík Jan Švec, jeden z nejpobulárnějších úderníků, byl nejen jejich zakladatelem a hlavním instruktorem, ale i dobrým a chrabrým velitelem, hrdinou. Přišel do zajetí teprve v době slavné bitvy u Zborova a ihned nastoupil cestu do československého vojska, takže tam přešel přímo — byl bez důstojnického kursu jako vojenský odborník a příslušník rakouských šturmových batalionů jmenován československým důstojníkem a přidělen k pátému pluku. Při zřízení kursů pro výcvik důstojníků a poddůstojníků úderné taktiky na podzim v roce 1917 stal se hlavním učitelem a cvičitelem. Záhy získal si pro své bohaté vojenské zkušenosti, velké odborné a technické znalosti a své demokratické a bratrské vystupování velké obliby a popularity nejen v kurse, ale i v úderném praporu. Ovládal všechny zbraně po-

užívané u pěchoty včetně lehkých děl, zejména znal všechny druhy ručních granátů. Jeho vojenské přednášky byly velice zajímavé a poučné, neboť absojvoval v Rakousko-Uhersku a Německu mnoho vojenských škol a kursů všech oborů. V československém vojsku tehdy nebylo dostatek školních pomůcek a pro výcvik úderníků nebylo vůbec žádných příruček, instrukcí a přednášek — praporčík Švec připravoval a přednášel vše z paměti s doprovodem ukázek modelů nebo praktického použití. Rovněž z paměti prováděl veškeré rysy a různé potřebné náčrty. Vypracoval takto a zanechal kromě mnoha praktických pomůcek pro výcvik úderníků zejména přesnou instrukci s odborným vojenským pojednáním o ručních granátech, která ještě dnes může být důležitou pomůckou pro vojenskou výchovu.

Instrukce odborně jedinečná, vypracovaná v roce 1917—18, obsahuje kromě úvodu s odůvodněním obrany a boje s ručními granáty, vlastní pojednání o nich a patřičný výcvik. V úvodě zmiňuje se o mínění a názorech státníků válčících států na způsob a ukončení válčení, které se, následkem zdokonalení techniky, odehrávalo v polních opevněních, která byla pravou spleť hlubokých a křivolakých uliček a náspů. Zde bylo třeba přemýšlet o doplnění zbraně o dýky, revolvery, zabíjáky a ruční granáty. Než přistupuje k popisu jednotlivých systémů granátů, uvádí všeobecné společné principy nejen ve složení granátů, způsobu zapalování a v celkovém účinku, ale i v zacházení s nimi.

Ve vlastní stati pojednává o granátech ručních a puškových všech typů, tedy o explozivních (cylindrovitě), plynových, fýsnatních (tempírování na čas) a perkutantních (na dopad). Uvedeny průřezy všech granátů s vysvětlivkami a návodem k používání, jakož i rozbor jednotlivých složitějších součástí a zapalovačů. Pokračováno pak v přípravách nábojů sloužících k trhání ulic v protivníkových drátech, podmínování předpolí a rozbíjení staveb, jako jsou polní stráže, pozorovací body, ubikace a strojní sruby. Instrukce končí návody pro praktický výcvik s granáty, pro který nutné zříditi zvláštní cvičiště, a to elementární (dráha přímého vrhu), francouzské a německé hlavy (sappy), tabulky a čtverec (granátové jámy).

Praporčík Švec byl hlavním instruktorem, kteréžto úlohy zhostil se s pronikavým úspěchem; neboť činy úderného praporu dokázaly vysokou úroveň výcviku i výši bojového ducha. K doplnění svých vojenských znalostí byl komandován do důstojnického kursu v Rumunsku. Byl nejen dobrým teoretikem, ale i dobrým cvičitelem a velitelem. V bojích s bolševiky se vyznamenal a byl prvním velitelem obchvatné skupiny u Kljukvenné v bojích proti Krasnojarsku. Avšak při druhém obchvatě za Nižním Udinskem u Šeberty padl hrdinně a pochován na hřbitově v Kansku Jenisejském. Smrt praporčíka Švece znamenala nenahraditelnou ztrátu nejen pro úderný prapor, ale i pro celou československou armádu. Pro jeho záslužnou práci v zahraničním vojsku jest

nutné hrdinovi věnovati ve vojensko-technickém oboru mnoho pozornosti, neboť takovýto speciální výcvik nebyl dosud přesně a správně zpracován a historicky zachycen.

Voloda Hrabák, kterému říkali v jeho rodném kraji vlastně Václav, byl typickým vojákem z řad mužstva, milujícího ve vojenské službě pouze výkon tak zvaný frontový. Na začátku války dokončil svá studia, a třebaže tělesně dosti slabý, musil na vojnu. Jako potomek slavných Chodů nenáviděl Rakousko a při první možnosti přeběhl k Rusům, kde přestoupil na pravoslaví. V roce 1917 vstoupil do československého vojska a zařazen k pátému pěšímu pluku pražskému T. G. Masaryka jako prostý voják. Ale tam se nudil: jednotvárné garnisonní vojenské řemeslo se mu vůbec nelíbilo. Huboval na vojenské válčení a říkal: Když jsme vojáci a válka trvá, tedy válčit. Byl podobnou vojnou rozmrzen, a když koncem roku 1917 byl organisován Úderný prapor, hlásil se mezi prvními.

U Úderného praporu, jak sám o sobě říkal, zahájil svou anabasi životní výcvikem jako prostý voják u čtyř podle směrnic rakouských šturmových praporů. Výcvik byl velmi těžký, namáhavý a vyžadoval určité tělesné zdatnosti. Jelikož Voloda byl dlouhý, štíhlý, celkem slabý, s hlavou ohnutou dopředu, domníval se velitel, že výcvik jest pro něho těžký a zdraví málo bezpečný; proto ho přemlouval, aby přijal místo v kanceláři. Po velkém přemlouvání dal souhlas a stal se rotným hospodářem; avšak práce tato ho netěšila, neboť miloval život v četě, s kterou rostl a kde byl pro svou veselost a bodrost velmi oblíben. Myslíl neustále na výcvik, strážní službu a těšil se na válčení na frontě. Byl v kanceláři nešťastný a velitel rovněž, neboť často musil vyříditi za něho agendu sám; když se přesvědčil o jeho nespokojenosti, umožnil mu návrat mezi kamarády.

Nejšťastnější byl Voloda, když nastaly slavné dny; srážky a válčení s bolševiky. Když byl raněn u Šeberty na obchvatu do nohy, nezůstal dlouho v nemocnici a válčil brzo dále, opíraje se ještě o hůl. Prodělal všechny boje s Úderným praporem a jejich ukončení; když se československým vojenským částem dostalo zaslouženého odpočinku, hlásil se znovu dobrovolně do bojů: žádal velitelství československé armády, aby mu bylo povoleno odejít do tehdejší ruské armády, bojující na Uralu. Omrzel ho život v garnisoně a odešel jako důstojník ruské služby v čele rot ruských vojáků za admirála Kolčaka na frontu. Zůstává neustále v bojích proti bolševikům, kde se několikrát vyznamenal. Před zhroucením fronty odejel do Jekatěrinburku, aby se oženil se svou milovanou Ninočkou. Avšak ihned musil prchat s celou rodinou před nástupem bolševického vojska; ustupovali tak s ruskou armádou na východ. Na tomto šíleném ústupu zemřeli oba rodiče a bratr Niny; když dorazil do Vladivostoku, zůstaly ještě

dvě sestry jeho manželky, tedy švagrové, mladé a nezkušené kterých se ujal s přimnou péčí.

Ve vlasti zůstal na vojně jako důstojník; šťasten a spokojen, těšil se z dobyté svobody. Štěstí jeho bylo štěstí rodiny; než záhy bylo nahrazeno smutkem a velkou bolestí, když zemřela Nina. Voloda, zdrcen, silně churavěl a konečně podlehl zákeřné chorobě, přinesené z války.

Třebaže slabý a churavý, byl Voloda chrabrým vojákem. Miloval armádu a byl vždy veselý; nikdy nedovedl pokaziti náladu nebo někoho zarmoutiti. V ruském vojsku, kde byl materiál již pochybný, se vyznamenal, neboť musil s hrdkou vojáků se prosekávati z týlu nepřítele. Miloval Rusko a jeho lid a plakával nad tragedií jeho politického a hospodářského života. Sám vrhl se dobrovolně mezi ruský lid a prožíval s nimi tehdejší hrůzy šíleného ústupu. Prožíval dobrovolně z lásky jeho tragedii a nazazuje vlastní život, neopustil ty, které mu byly osudem svěřeny.

Boj u Kaulu.

František Háza.

Dne 1. srpna 1918, již asi v pět hodin ráno, to začalo. Náš broněvik, který se pohyboval před stanicí Kaulu, pro náhlou a přesnou dělostřeleckou palbu bolševiků rychle couvl až do stanice. Spěšně jsme vyběhali z ešelonů a úprkem jsme se hnali na několik vyvýšenin uprostřed rozlehlých močálů napravo od stanice. Několik granátů správně zasáhlo naše ešelony a jeden z nich roztrávil vagon-kuchyni, kde zabil kuchaře. Na nádraží nastala malá panika, protože je bylo nutno vyčistiti od našich prázdných vlaků. Bolševický broněvik byl by vjel až do stanice, ale těsně před ní najel na minu a zůstal sedět. Manévrovat již nemohl, ale účinně svou střelbou zasahoval do celého boje.

Jen jsme poklusem vyběhli na několik pahorků a rozložili se v řetěz v trávě a kroví, začal nástup bolševické pěchoty proti nám přes rozlehlé močály. Až jsme se zarazili. Že budou rudí nastupovat v takovém množství, to jsme přece jenom nečekali. Vpředu šly úderné, do trojúhelníku sestavené patroly podle německého způsobu, a za nimi rojnice za rojnici. Bolševiky vedl jakýsi německý důstojník von Taube, který prý tehdy řídil všechny bolševické operace na usurijské frontě. Nás bylo necelých dvanact set a bolševiků přes devět tisíc pěchoty, kolem pěti set jízdy a dvacet šest lehkých i těžkých děl. U nás jsme měli jen čtrnáct kulometů a dvě malá okopní japonská děla, která jsme však musili proto, že se na ně soustředila palba bolševického broněviku, rychle z přední linie stáhnout.

Právě toho dne dostal náš pátý a osmý pluk rozkaz k jízdě

do Mandžuska, takže jsme neměli ani záloh, které by nás byly alespoň svou přítomností povzbuzovaly, a celá tíha boje spočívala jen na rotách našeho sedmého pluku.

Rojnice rudých postupovaly pomalu bažinami, a my jsme ihned všichni si byli vědomi toho, že to dnes bude boj, ve kterém bude záležet na každé ráně. Nechali jsme si je přijít bez výstřelu až asi na pět set kroků, pak si každý z nás k pevné ráně podepřel pušku, naše kulomety zarachotily a bolševická první linie zůstala ležet jako skosená. Silně zakolísali, ale již nastoupil do přední linie další jejich sled. I s tím to bylo jako s prvním. Ani z toho jich mnoho na živu nezůstalo. Byli jsme sice zasypani jejich palbou, zvláště s levé strany palbou kulometů jejich broněviku, který měl na naše posice dobrý výstřel, a mimoto jejich děla, zvláště těžká, nás přímo zasypávala granáty, přesně padajícími do našich řad; ale bojovali jsme s klidem, vědomi jsoouce toho, že předčasně ustoupiti do bažin a dáti se pronásledovat, znamená naši úplnou záhubu. Znali jsme dobře naše těžké postavení a každý dělal, co mohl. Některou chvíli, když jsme bez pobízení jako na povel vyrazili k novému a novému útoku proti ohromné přesile, rudí silně zakolísali, ale nové zálohy zase jim dodaly odvahy. Naše části, ač již několik dní trvající službou v předním voji silně unavené, neuhnuly ani o krok.

Poté nám bolševici začali obcházet právě křídlo; jediné dělo našeho broněviku nemohlo jim v tom zabrániti. Někde postoupili až na dvě stě kroků i blíže kupředu a dokonce na pravé straně obsadili malý pahorek, který jsme pro nedostatek lidí nemohli hájiti, takže jsme se dostali do křížového ohně. Vymlátili jsme je odtud prudkým útokem. Když se jim přes jejich velkou přesilu přece jen nepodařilo zahnat nás s výšin do močálů, kde by nás byli stříleli jako zajíce, trochu zmalátněli. Ale po poledni to začalo zase. Bylo to již nad naše síly, ale neochabovali jsme. Následoval útok za útokem, jejich děla, kterým jsme neměli čím odpovídat, řvala bez ustání, zasypávajíce nás granáty a šrapnely, ale odráželi jsme všechny útoky s klidem a rozvahou.

Horší bylo, že se začala objevovati nouze o náboje. Dělili jsme se o ně, a každou ranou jsme šetřili, míříce pečlivě jako na střelnici. Zásobování pro močalovitý terén nefungovalo. V největší palbě plížil se mezi námi od jednoho ke druhému náš americký strýc z „lavky“ C. V. Riley, a nedbaje nebezpečí, rozdával nám cigarety a čokoládu. Tu a tam mu někdo leťmo poděkoval, snad uznale stíkl ruku. Ale my potřebovali patrony, patrony!

Slunce žhavě páliło a nám se uprostřed prudké palby únavou a žízni zavíraly oči. Ke čtvrté hodině pro naprostý nedostatek nábojů nařídil kapitán Papež to, čeho jsme se nejvíce báli. Ústup!

Devátá naše rota chránila trať, po které vlastně byla jediná cesta, po níž nás mohli rudí rychle pronásledovat, a naše třetí rota s pomocí části dvanácté rotý měla krytí celý ústup. Mezi-

tím, co ostatní rotý zahajovaly klidný a spořádaný ústup, rozběhli jsme se do řídké rojnice a dokonce jsme postoupili i trochu kupředu. Ustupující bratři dali nám nepatrné zbytky svých patron s úsměvem pro nás snad posledním a mizeli v bažinách, zatím co my jsme se snažili, aby každá naše rána seděla, nedbajíce vyjících a s rachotem se rozrývajících granátů. Od toho, jak dlouho bolševiky udržíme, závisela spása ustupujících bratří. Někteří z bolševiků, ti odvážnější, lezli k nám travou až na třicet kroků, než jsme je udělali neškodnými.

A pak nezbyvalo, než abychom i my rychle ustoupili. S kopce jsme rychle sešli do bažin. S levého boku nás zprvu trochu chránil náš broněvik, který úměrně s námi ustupoval. Bolševici však hned za námi nešli, bojíce se snad léčky. Zaujali naše postavení, když jsme byli asi pět set kroků od výšin v bažinách. Ihned spustili palbu, která nám udělala velké ztráty, třebaže jsme do nich z bažin vystřelovali poslední náboje. Ustupovali jsme v hloučcích a nesli své raněné s sebou.

Mnoho nás tu z naší třetí rotý zůstalo! Bratři Sehnal, Šneperger, Nikodem, Türner, táta Kaprál, Řiha, který měl v boku šrapnelovou kouli a zemřel nám po cestě, bratr Fišer — — Ba i ten veselý bratr Macků, který ve všech písničkách měl nejraději slováckou: „Od vesnice dolů k mestu idu pekné chodníčky“ — také tam zůstal. A Petřík Hendrychů, mladičká, červenolící chlapec, s lehce ochmýřenou tváří a velkýma modrýma dětskýma očima, tak nerad umíral! Dostal velkou kouli z „berdanky“ do hlavy a byl smrtelně raněn. Hlavu jsme mu ovázali; on ležel na zemi bez hlesu a dlouho si nás prohlížel naposledy, než mu jeho dětské, modré oči přetáhla smrt svým slínem. —

U deváté rotý na trať a nalevo od traťi bylo nejinak. Měli asi dvacet mrtvých. Dvě čety této rotý, kterým se včas nedostal rozkaz k ústupu, byly obklíčeny od bolševiků a bily se do posledního náboje. Někteří pak před zajeťím a mučednickou smrtí dali raději pod sebe své poslední ruční granáty. Ranění stříleli jeden druhého.

Bratr praporčík Kladnička ještě s jinými se dostal do zajeťi, ze kterého ho později vysvobodili japonští vojáci po náhlém útoku na Iman, když byl vlastně sám předtím ze zajeťi utekl a kdesi se skrýval.

K naší rotě se vrátil až za tři dny bratr Moudrý, který s proštělenýma nohama plouhal se bažinami. Při ústupu našli jsme v bažinách úplně nervově zhrouceného našeho rotního velitele, který by se nám byl snad zastřílel z lítosti nad ztrátou tolika našich chlapců.

Bolševici prý měli kolem dvou tisíc mužů ztrát, z toho na místě přes čtyři sta mrtvých. Takový byl boj u Kaulu! — —

Úplně vysílení, jak tělesně, tak i nervově, došli jsme bažinami s nastávajícím večerem do svých vagonů, co zatím bolševici zaujali posici na výšinách u Krajevského rozjezdu. Poté jsme

odjeli zpět na stanici Levgeňjevku a frontu po nás převzali nejen kalmykovci, kteří spolu s oddíly atamana Semjonova formovali se na mandžuské dráze, odkud dělali výpady na ruské území, ale hlavně francouzští a angličtí koloniální vojáci, kteří v počtu asi dvou tisíc přijeli do Vladivostoku. Přijeli i vojáci američtí. Když však koloniální vojáci i s našimi oddíly pátého pluku byli nuceni před bolševiky ustupovat, převzali frontu japonští vojáci pod velením generála Oji.

Dvanáctá japonská divise zdánlivým ústupem nadchla rudé tak, že přímo bezhlavě nastupovali, co zatím část japonských vojsk jim šla přes pralesy do týlu. Poté se sírhla dne 23. srpna 1918 krvavá bitva u Krajevského rozjezdu, ve které japonský plukovník Iranaki rozbil bolševiky úplně. Z pěti pancéřových vlaků, se kterými bolševici nastupovali, japonskému dělostřelectvu neunikl ani jeden. V této bitvě měli Japonci kolem sedmi set mrtvých, které nezakopávali, ale spalovali za slavnostních bohoslužeb na hranicích. Bolševici se již ovšem nezastavili a zanedlouho vzali a obsadili spojenci Chabarovsk na řece Amuru. Částem naší vladivostocké skupiny bylo určeno za odpočinek Manžusko a pak jsme měli jeti dále na západ za našimi bratry, bojujícími na magistrále.

Boj u Tagilu.

Josef Pokorný.

V Omsku jsme se zdrželi asi dva dny. Dostali jsme nové ruční kulometry, značky Lewis, kterým jsme zkráceně říkali Lujsky. Potom jsme odejeli do Čeljabinska, odkud jsme odbočili ihned na sever, na frontu u Tagilu.

Přicházíme právě v nejvyšší čas; neboť úderný prapor, který zde držel posice, byl již do krajnosti vyčerpán. Přijeli jsme tam odpoledne; naše první dva prapory se hned sebraly do linie, kdežto třetí prapor s naší kulometnou rotou byl určen na obchvat do týlu bolševikům.

Přenocovali jsme proto ve vesnici těsně před frontou. Ráno o třech hodinách jsme se chystali na pochod pod velením plukovníka Kulikovského. Plukovník Kulikovský byl ruský důstojník neochvějně energie; byl tehdy velitelem naší lehké baterie, jež si říkala baterie Kulikovského. Takových důstojníků mívala ruská artilerie hojně. Naši vojáci si ho velmi vážili a také my jsme si ho zrovna při prvním tažení zamilovali.

Tedy k ránu byli sehnáni všichni sedláci z vesnice s povozkami. Bylo nutno vzít s sebou velké množství nábojů také pro děla, protože plukovník vzal s sebou i svoji baterii; dále byl ve skupině náš třetí prapor a prapor ruského vojska. Měli jsme tedy s sebou dvě děla a asi šedesát povozek trénu.

Tak jsme se vydali s celou tou kolonou na pochod; v poledne jsme měli být za městem bolševikům v týle. S našimi v hlavní linii před městem jsme měli telefonické spojení; tak se nás stále dotazovali, kdy již budeme na místě. Ale my jsme nemohli tak rychle kupředu, jak bylo počítáno. Objíždíme totiž asi třicet verst bažinatým lesem — s takovou kolonou! Vozy nám zapadaly do bahna a jen stěží se pohybovaly dopředu. A děla? S těmi byla teprve potíží! Koně byly vypraženy a na děla připevněna dlouhá lana. Do toho zapřáhl plukovník vždy četu ruských vojinů, kteří tak ve směnách dopravovali děla kupředu. Když jsme jim chtěli pomoc, přiskočil plukovník Kulikovský k nám a říkal: „Bratři, nechte toho; na vás čeká dnes ještě pernější práce.“

Tak jsme putovali těmi bažinami pomalu kupředu, až jsme konečně večer, již za tmy, dorazili na první rozjezd za Tagilem. Cestou jsme přetrhli bolševikům telefonní spojení; byli jsme nyní vklíněni mezi třemi bolševickými frontami. Jelikož bylo již úplně tma, nemohli jsme podniknout útok na město. Proto jsme se stáhli od trati zpět do lesa, kde uléháme k odpočinku. Ale mnoho jsme si neodpočinuli; neboť bylo již 10. října, a tu bývá již za noci tuhý mráz, a my jsme měli boty z těch bažin úplně promočené. Na jídlo nebylo ten den též ani pomýšlení; měli jsme s sebou jen chléb a po jedné konzervě, a to jsme dali těm ruským hochům, aby se posilnili po své namáhavé práci.

V noci hlásily plukovníkovi strážě, že po blízké silnici táhne okolo nás celý pluk bolševického vojska; šel na pomoc na alapajevskou frontu, kterou jsme zase my měli v týlu (těm právě jsme dopoledne přerušili spojení). Plukovník si z toho nic nedělal; nechal nás v klidu ležet a sám se postavil k dělům, která měl postavena proti silnici. Bolševici prošli kolem nás, aniž co zpozorovali.

Brzo ráno jsme se chystali k útoku. Vtom přijíždějí od stanice proti nám dvě polní kuchyně — oněch částí, co v noci okolo nás přešly. Hned jsme je zajali a pokračujeme v útoku na rozjezd San Donato. Postupujeme velmi rychle; zakrátko jsme sebrali první stanici za městem, kde bolševici měli několik vlaků zásob pro svoje vojsko v Tagile. Ohromení, jak jsme se sem dostali mezi jejich tři fronty, zanechávají v šíleném strachu vše, co na stanici stojí.

Plukovník Kulikovský telefonuje si ze stanice ihned do Tagilu pro bolševický obrněný vlak — že je stanice přepadena, aby rychle přijel na pomoc — a očekává ho v lese se svými děly. Zakrátko supí od Tagilu broněvik. Jakmile nás zahlédl, začal střílet z kulometů do našich řad. Náš plukovník jej dobře mířenou ranou srazil, takže zůstal stát a posádka byla ihned odzbrojena.

Převzali jsme stroj a již jedou naši hoši s jejich vlastním broněvikem na město. My nastupujeme v cepi lesem ještě asi

sedm verst. Po houževnaté přestřelce stojíme v poledne na návrší za městem. Na hlavní linii zuří ještě prudký boj; ale jakmile nás bolševici shlédli, že jsme jim v týle, opouštějí Tagil v celých kolonách. Ke čtvrté hodině jsme vstoupili do města.

Pobyli jsme tam asi dva dny, než jsme na tamním hřbitově pochovali své padlé bratry.

Tagil byl toho času nejpernější oříšek na Urale, neboť nás bylo celkem málo a město bylo hájeno mnoha tisíci muži. Ale zdolali jsme je. Město nám pak darovalo stuhu na plukovní prapor.

Jak jsme dělali na Urale peníze. Jar. Al. Splítek

Bolševická revoluce vrhla se mezi jinými svými počiny také na soustavu ruského bankovnictví: neumělou rukou přefala její staré, rozvzvětvené kořeny a provedla bez náležitě znalosti finanční a národohospodářské — socialisaci bank. Vyhnala z pracoven odpovědné vedoucí funkcionáře a dosadila za ně činitele, postrádající odborných vědomostí a zkušeností.

Ruské produktivní kruhy ztratily důvěru k bankám. Thesaurace peněz kovových i papírových carských byla tak všeobecná, až značný počet platidel zmizel z oběhu. Průmyslové závody se ocitly v zoufalém stavu; neměly drobných platidel pro výplatu mezd. Vedení bank neumělo pomoci a zavíralo finanční ústavy, života neschopné. Průmysl chřádl a zmíral, neboť poslední zbytek živé mízy byl ztráven stále stoupajícími požadavky mzdovými.

Sovětská vláda, chtějíc odstraniti nedostatek platidel, vydávala nezadržitelně nové emise papírového oběživa „kerenek“, bez zřetele na hodnotu zlatého pokladu. Hráz finanční stability se provalila a uvolnila široký průtok inflační potopě. Peněžní tiskářské lisy pracovaly dnem i nocí. Kupní hodnota peněz rapidně klesala; následkem toho neobyčejně stoupala číselná hodnota mezd a cen materiálu.

Číslice, vyjadřující hodnoty mezd, materiálu a režie, jsou základní veličiny kalkulačního vzorce. Hodnota režie se vyjadřuje v kalkulačním vzorci obecně násobkem hodnoty mezd. Poněvadž při stále umenšované výrobě není cena prodejní jen výsledkem ceny výrobní a zisku, nýbrž stoupá také působením rostoucí poptávky a nedostatečné nabídky, je pochopitelné, že prodejní cena stoupá v křivce, jejíž úhel spádu je stále větší než úhel křivky mezd. Čím vyšší jsou v případě podvýroby mzdy, tím nepříznivější je poměr hodnoty mezd k nákupní ceně výrobků a životních potřeb. Lidé dosáhli důchodů číselně zvýšeného, ale nemohli si zaň koupiti tolik, kolik si mohli opatřiti při důchodu číselně nižším. To znamenalo pokles míry životní.

V roce 1918 působily na zdražování výroby a na stálý pokles životní míry: 1. klesání množství výroby, 2. stoupaní mezd a 3. nepřičetné rozmnožování papírového oběživa.

Ale papírový peněz je konec konců také jen výrobkem. Tedy i naň působily rapidně stoupající výrobní náklady tak nežádoucně, že v létě 1918 se již nevyplácelo tisknouti papírové peníze menší hodnoty než tisícirublovky. Drobných papírových peněz „kerenek“, byl veliký nedostatek, přes to, že se jich každý rád zbavoval. Ale v obchodech a na trhu nechtěl nikdo za ně nic dát. Carské papírové peníze zmizely v neprůhledných útrobach domácností. Lidé je prodávali jen z nouze. Židé je kupovali v kursu 140 až 150 proc., platíce je kerenkami.

Tehdy voje československých dobrovolců vyrvaly z rukou bolševiků urálskou trať Čeljabinsk — Jekaterinburk a postupovaly k Permi. Jekaterinburk se stal sídlem nové ruské vlády oblasti urálské, ale také i sídlem vojenské správy československého vojska.

Vůdčí činitelé čeští i urálští pochopili velmi brzy, že trvalý úspěch vojenského vystoupení musí býti opřen o válečný průmysl, organisovaný a dostatečně produkujející, neboť bez něho je i nejlepší armáda tělem, odsouzeným k zániku. Organisace urálského průmyslu, úprava poměrů dopravních a pronikavá obnova železničního parku byly problémy, které se neodbytně hlásily o své řešení.

K provedení těchto úkolů bylo založeno Technické oddělení československých vojsk, zvané zkratkou Techod. Šťastným výběrem byli určeni k vedení tvořivé činnosti nového útvaru pracovníci neobyčejně zdatní a zkušení: ing. Holna, ing. Znamenáček a dr. ing. Roubínek.

Hospodářský a technický plán, vypracovaný touto trojicí, byl posuzován urálskými časopisy velmi nadšeně. Čeljabinský sjezd urálských průmyslníků, konaný z popudu Znamenáčkova, přijal plán vlídně a ochotně se podrobil iniciativě našich techniků. Kooperaci Techodu s vládním Technickým komitétem urálským dostalo se oporné základny v občanských kruzích urálského průmyslu. Urálské závody se tím dostaly do přímého vlivu Techodu.

V červenci 1918 nastoupili první českoslovenští odborníci do závodů a ujali se v nich vedení. Každým dnem přibývalo závodů, které dobrovolně žádaly o delegování odborných znalců Techodem a ochotně se jejich návodům podrobovaly. Koncem ledna 1919 stálo pod vedením československých techniků a mistrů 77 rozličných závodů a 18 dolů.

Plnomocníci Techodu, nastoupivše do závodů, obrátili svoji pozornost především k zvýšení výkonnosti strojního zařízení, které v některých závodech bylo bídné. Dr. Roubínek přeměnil nepracující továrnu chemickou na závod, vyrábějící úspěšně výbušiny.

Aby byla zvýšena i výkonnost dělnictva, bylo zapotřebí obrátiti zřetel i na otázky sociální a na zásobování dělnictva. V úpravě

poměrů sociálních vynikl způsobem nevšedním pečlivý a přesný br. Tomáš Skácel. Zásobování dělnictva závodů životními potřebami uvedl na míru nejvyšší přednosta komerční části Techodu br. Ondrušek, pracující na zdolení stálých nesnází a překážek od časných hodin ranních až do hluboké noci.

Hned v začátcích činnosti plnomocníků vyskytla se překážka zdánlivě neodstranitelná, která ohrozila spokojenost dělnictva a klid, potřebný k tvořivému působení závodů. Nebylo drobných peněz na výplatu mezd.

Jekaterinburská banka byla po odchodu bolševiků vzkříšena ze své patologické ztrnulosti opět k životu a obsazena školeným ruským personálem. Přes to nemohla úspěšně dostát četným naléhavým úkolům, poněvadž postrádala dostatečného množství peněžních znaků nízkých hodnot.

Tedy jsem byl plnomocníkem Techodu ve vrchní správě Hutních závodů vrchisetské oblasti. Závody postupovaly celou svojí výrobu jekaterinburské bance; banka obstarala prodej na spotřebitele a opatřovala závodům potřebný materiál a peníze na výplatu.

Jednoho dne nám banka dala na výplatu mezd hlavního závodu vrchisetského dva hezké papírky — stotisícové bankovky a poznamenala, že ani pro příští výplaty jiných platidel mítí nebude. Bankovky se na nás šklebily jízlivým výsměchem dábla, u vědomí své samozřejmě nedotknutelnosti. V duši jsme viděli zmatek tisíců dělnických rukou, které nám budou při výplatě šermovat před rozpačitými očima. Těmi papíry nedočkavé ruce neuspokojíme. Vždyť je nemůžeme rozstříhat na kousky!

Ruský generální ředitel se na mne zadíval šedýma očima, zhořklýma děsem vidin, vynořujících se neodvratně za horizontem nejbližší budoucnosti. Vždyť ještě před nemnoha týdny byly závody v rukou bolševické závodní rady. Semeno bolševické, zaseté v duši dělnictva, ač bylo udupáno kontrarevolucí, znova klíčilo pod ztuhlým příkrovem nepřístupných srdcí. Ředitel rozuměl tomu lidu lépe než my a proto tušil, že první den výplaty, v kterém naprážená dlaň zůstane prázdna, zasadí ránu hlavě nového pořádku.

Promluvil něco o svolání ankety a vládními referenty a s finančníky. Řekl jsem mu skoro příkře, že ruské filosofování nám nepomůže. Nedůvěřivý ruský dělník o naše poučky nestojí; jemu jde především o to, aby dostal na ruku rubly, které jsou v rovnováze s tíží práce, jím vykonané. Na ty naléhavě čekají doma hladové žaludky, které se nemohou nasytití nějakými nabubřelými rozborů hospodářského stavu. Takové výklady jsou vhodné jen pro katedru. Skutečný tvrdý život si žádá jen prostých, lidskými smysly zjištělných skutků.

V tom okamžiku jsem pochopil, jak v daných poměrech prostá, nepatrná dvacetirublovka je předmět tisíckrát živnější než malomocná stotisícovka. Cítil jsem dobře, že anketu finančníků

a hospodářů svolati nesmíme, neboť ona by mlátila jen prázdnou slámu. Poznal jsem bez pochybností, že musím ihned jednat sám a učiniti něco tak rozhodného, abych mohl dát dělnictvu výplatu. Samozřejmě jsem se nestaral o to, co v takovém případě činili staří Řimané, anebo co o tom soudí národohospodáři světového věhlasu. Po několika hodinách byl můj plán hotov. Navštívil jsem ředitele jekaterinburské banky. Měl námitky; mluvil něco o teorii oběživa a o poměru jeho k důchodu. Také prý nikde nemáme pro takovou věc vzoru. Zasmál jsem se: „Byl-li by k tomu někde vzor, tedy tam by to patrně musili provést bez vzoru. Kdo dělá vzor, tvoří ze sebe.“ Ředitel se bál odporovati, aby nebyl odpověden za následky. Na konec mi řekl rozpačitě, ale stále nedůvěřivě: „Podaří-li se to, bude to znamenité.“ Odjeli jsme spolu k finanční správě uralské. Tam byl strach z jitrání dělnictva tak veliký, že by se byli zapsali i čertu. Schwálili vše, co jsme chtěli.

Nakreslil jsem vzor bankovní pokladniční poukázky s vhodným textem a s útržkovým kuponem, po jehož tržné linii kladla banka své razítko a podpisy, aby se po návratu poukázky dalo kontrolovati, přiložením obou částí poukázky k sobě, nejde-li o padělek. Téhož dne šly poukázky do tisku pro hodnoty 2, 5, 10, 20 a 50 rublů. Následujícího dne jsme dostali z banky vytištěné, orazítkované a podepsané svazečky poukázek. Vytiskli jsme na jejich oběžné části razítko vrchní správy závodů a podepsali jsme je také.

Nové „peníze“ byly tedy stvořeny, ale neměly ještě duši. Pozval jsem důvěrníky dělnictva do pracovny generálního ředitele, kde stál i můj pracovní stůl. Položil jsem na stůl obě skvělé stotisícovky, jež vedle hromádek skromných neilustrovaných poukázek se podobaly exotickým princeznám v průvodu otrokyň.

Oči dělnických důvěrníků se obracely s vroucností téměř pokornou k oběma honosným a vábným představitelkám kapitálu a mījely až urážlivě a nedemokraticky nahé pokladniční poukázky, stulené jako stádo ustrašených ovcí.

Pověděl jsem důvěrníkům slovy nejprostšími, oč běží. Mlčeli zatvrzele a na poukázky ani nepohlédli, jako by jim chtěli dátí najevo své opovržení. Jen tak chvílemi po nich nedůvěřivě zamžourali, ale hned se vraceli lačnými pohledy opět k přitažlivé barvě bankovek. Konečně se ozval vůdce dělníků. Dalí prý závodů práci a mají právo požadovat zaplacení penězi obecně platnými. Nějaké takové poukázky, nebo jak se ten čert nazývá, nepřijmou.

Vysvětlil jsem jim, že nemáme leč velké bankovky; dáme jim je tedy, ať si je rozdělí, jsou-li tak rozumní. Ošivali se; velké peníze také nechtěli; nikdo jim jich nerozmění. Nechtějí prý nic jiného leč to, aby každý dělník dostal tolik, co vydělal.

„Nechcete-li poslechnout dobré rady, nezbude nic jiného, než závody zavřít“, připomenul jsem naléhavě a navrhl jsem jim,

aby to zkusili aspoň s výplatou jednou. Až se přesvědčí, že za poukázky mohou nakoupiti, budou se dívat na novotu vliďněji. Ten kompromisní návrh přijali, vidouce, že jiné cesty nezbývá.

Banka vybídla městské obchodníky a živnostníky, aby její pokladniční poukázky přijímali bez námitek jako platidlo na její účet. Výplata mezd se potom konala bez poruchy. Dělníci si pospíšili a pustili poukázky hned do oběhu, aby se přesvědčili, nebyla-li na ně nalíčena „lovuška.“ Ale poukázky byly přijímány bez námitek nejen v obchodech, ale i trhovkyněmi, které se vlastní zkouškou přesvědčily, že za ně mohou nakoupiti v obchodech zboží. O to šlo tehdy především, poněvadž se každý zbavoval peněz porevolučních, ať byly jakékoli, a snažil se změnit je za zboží, stále a rapidně se zdražující.

Banka, vidouc, jak experiment se zdařil, vybídla i jiné závody urálské, aby následovaly našeho příkladu. Pokladniční poukázky umožnily čilou směnu zboží po celém Urále a staly se oběživem, ke kterému měli obchodníci a průmyslníci důvěru, poněvadž jeho platnost byla krátkodobá, tříměsíční a banka je přijímala na vklady depositní i kontokorrentní. Lid platil jimi malým obchodníkům a živnostníkům, ti nakupovali za ně u velkoobchodníků, kteří jimi dovali své kontokorrentní účty bankovní.

Kdybych byl býval souhlasil, aby byla svolána anketa, byly by v té době, kdy jsme již prováděli první výplatu poukázkami, sotva rozeslány pozvánky na účastníky. Nemluví o tom, kdy by se byla anketa sešla, ani o tom, že konečným jejím výsledkem bylo by, jako obyčejně, zvolení komise, které by bylo uloženo, „aby věc zkoumala.“

„Rozhodnutí nejrychlejší je nejlepší“, říkal starý cvičný řád rakouský; snad měl pravdu aspoň v našem případě.

V historicko-archiválním oddělení štábu československých legií na Sibíři.

Dr. Zdeněk Hájek.

Když dějinná úloha čsl. legií na Sibíři se chýlila ke konci, vznikla myšlenka zříditi při štábu vojska historicko-archivální oddělení, které by se zabývalo jednak studiem našeho odboje na Rusi, jednak shromažďováním historických památek, týkajících se naší anabase. Zejména tento úkol byl velmi nálehavý, neboť šlo tu zajisté o to, aby na Sibíři nezůstalo nic důležitého, co by se později při podrobném studiu dějin našich legií těžce postrádalo.

Náčelníkem tohoto oddělení, jak se tehdy správcům jednotlivých odborů říkalo, byl jmenován historik z povolání dr. Š.,

nyní známý dějepisec československých legií a vrchní archivní rada v Památníku osvobození. Historicko-archivální oddělení bylo podřízeno generálnímu ubytovateli, jímž byl tehdy podpl. Vladimír Klecanda, nynější čsl. divisní generál. Kdežto většina oddělení štábu, sídlícího v l. 1919-1920 v Irkutsku, byla umístěna v ulici zv. Bolšaja, historicko-archiválnímu oddělení byla vykázána velická místnost v Trojické škole ve stejnojmenné ulici.

Za pobytu čsl. vojska na magistrále bylo zřizováno hojně nových institucí vojenských, jejichž osobní stav byl doplňován příslušnými odborníky z jednotlivých částí. Takovým způsobem, na výzvu čsl. vojska rozeslanou všem plukům, ocitl jsem se koncem června nebo počátkem července r. 1919 v historicko-archiválním oddělení štábu. Byl jsem tím sám velmi překvapen, neboť byl jsem tehdy ve vědě historické vskutku nepatrným začátečníkem, absolvovav pouze dva semestry historie na pražské fakultě filosofické v r. 1913-1914. Vědom si toho, podával jsem také svou přihlášku s velkou ostýchavostí a teprve na domluvu svého přítele br. inž. Maršálka a velitele praporu br. majora Sluněčka (nyní generála) odhodlal jsem se k tomuto kroku. Z Mariinska, kde tehdy 8. Slezský pluk byl umístěn, odjížděl jsem velmi nerad; bylo mi zatěžko odtrhnouti se od lidí, s nimiž spojovalo mne upřímné bratrství. Ale pak zvítězila ve mně přece jen touha po klidné práci, ač nestalo se tak bez jistých výčitek svědomí, že i já vstoupím do řady t. zv. ulejšáků, od vojáků frontových přehlížených a nenáviděných.

V historicko-archiválním oddělení, kde jsem se ihned po svém příjezdu do Irkutsku hlásil, úřadoval již dr. Š. s bratrem O., který mu byl přidělen jako kancelářská síla. Mimo to byli tam zaměstnáni též tři čsl. občané, bývalí rakouští důstojníci, kteří se zabývali hlavně kreslením vojenských plánů. Dozvěděl jsem se, že jsem byl jmenován prvním pomocníkem náčelníka oddělení, byl jsem tím více překvapen svým nečekávaným úspěchem. Druhý pomocník, za něhož byl ustanoven br. Z., bývalý redaktor Pražských novin a nyní známý legionářský spisovatel, v oddělení ještě přítomen nebyl, ale objevil se za několik dní po mém příchodu.

V novém prostředí jsem brzy zdomácněl. Poněvadž jsme národ malý, není nesnadné najíti různé konexe, které nás sblíží. Tak i zde jsem se brzy dozvěděl, že br. dr. Š. pochází z Pacova, zná dobře obec Křešín, kde můj dědeček býval po dlouhá léta řídicím učitelem, a že obě rodiny se dobře znaly. Mimo to také jeden z občanů byl mým krajanem, pocházející z vesnice Zibohlav u Kolína, vzdálené něco přes půl hodiny od mého rodiště. Zde musím podotknouti, že poměr nás vojáků k občanům byl velmi srdečný, takže rozdíl mezi nimi a námi byl vskutku jen právní. Také všichni tři bývalí důstojníci v historicko-archiválním oddělení chovali se naprosto bezvadně a loyálně, litující, že po celou dobu svého zajetí žili v prostředí německo-maďarském,

kteř v nich utužovalo myšlenku o nepřemožitelnosti Rakousko-Uherska a Německa.

Jedním z hlavních úkolů, které mi v historicko-archiválním oddělení připadly, bylo vedení deníku štábu čsl. vojska. Byla to veliká kniha, do níž podle denního pořadí se zapisovaly významné události. Poněvadž tam byla též rubrika, týkající se korespondence štábu, docházel jsem denně o polednách do kanceláře dežurného generála a tam jsem nejdůležitější kusy podle protokolu stručně opisoval. Význačné události dne jsem zaznamenával hlavně podle irkutských novin, ale někdy jsem k nim připojoval i svá vlastní pozorování. Důležité zprávy z novin se v historicko-archiválním oddělení pilně sledovaly, vystřihovaly a nalepovaly na zvláštní archy.

Kromě vedení deníku byl jsem brzy pověřen úkolem, abych napsal výklad k náčrtkům operací čsl. vojska na Sibiři, které pod vedením dra Š. kreslili bývalí důstojníci. Tyto náčrtky ještě na Sibiři byly vydány tiskem. Poté pracoval jsem na referátu o náladě mezi naším vojskem, bouřícím se právě tehdy proti vedení. Referát byl určen pro delegaci z vlasti a hlavním pramenem byly mi nedoručené dopisy bratří, známých nebo podezřelých z agitace. Byl to materiál nadmíru zajímavý, který dával bezprostředně nahlédnouti do duší našich dobrovolníků.

Ostatní čas zabíralo korespondování s jednotlivými částmi našeho vojska stran zaslání různého materiálu historické ceny, jeho přijímání a registrování. Pamatuji se, že jsem jednoho dne jel na stanici Innokentjevskou, kde jsem přejímal celý vagon bolševických zbraní, ukořistěných praporů a t. p. Historicko-archivální oddělení shromáždilo mimo to cennou sbírku různých politických brožur a letáků, důležitých nejen pro náš odboj, nýbrž i pro studium ruské revoluce vůbec. Mezi materiálem, který historicko-archivální oddělení převzalo do své ochrany, byl také archiv br. plnomocníka Bohdana Pavlu, ale mimo několik dopisů Štefáníkových soukromého rázu nebylo v něm nic důležitého. Dr. Š. zabýval se hlavně sbíráním a zpracováváním materiálu pro svou informační knihu Československé hnutí na Rusi; jemu patří také zásluha, že dal podnět k sepisování dějin našich jednotlivých jednotek vojenských. Br. Z. pracoval zejména na dějinách partisánské války na Sibiři. Soukromě se zajímal o mongolský národ Burjatů, navázal styky s jeho inteligencí; tuším, že z jeho iniciativy byl uspořádán v Irkutsku česko-burjatský večer, při němž byla též seřána jakási aktovka burjatským jazykem. Výsledkem těchto studií byla též jeho kniha V kraji šamanů a lamů.

Koncem roku 1919 počaly již naše části odjížděti domů; evakuace byla definitivně rozhodnuta. V té době uzrál ve mně plán, který došel plného uznání jak od br. náčelníka historicko-archiválního oddělení, tak i od br. generálního ubytovatele. Běželo o to, aby jeden člen oddělení byl poslán předem do vlasti s částí nashromážděného materiálu a zároveň s úkolem, aby po svém

příjezdu přejímal archivalie od jednotlivých transportů. Myslil jsem při tom na to, že oním kurýrem historicko-archiválního oddělení mohl bych býti já, a to hlavně z toho důvodu, že již šestý rok nastával od přerušení mých studií, k nimž vrátiti se byl jsem pevně odhodlán. V polovici ledna r. 1920 moje přání došlo splnění. Odjížděl jsem do vlasti, veza s sebou šest velikých beden a koje se nadějí, že se mi ještě podaří zachytiti letní semestr na universitě, neboť každému jest zajisté pochopitelné, že při tak velikém přerušení studií a ve věku, kdy šťastnější moji kolegové měli již své postavení, záleželo mi velmi na každé chvíli. Ale věci se zauzily poněkud v můj neprospěch. Do vagonu, v němž jsem odjížděl, nevím z jakého pokynu nebo zásahu nastěhoval se také známý akademický malíř V. s několika malíři a výtvarníky z Informačně-osvětového odboru. Jejich cíl a můj cíl se na-prosto křížily; já jsem chtěl být co nejdříve doma, oni zase chtěli malovat stanice a místa nedávných bojů mezi naším vojskem a bolševiky. Obzvláště br. K. vynikal v té věci velikou energií, a poněvadž přes mé protesty dával odpojovati vagon s archivem na stanicích, kde objevil vhodné objekty, docházelo mezi námi k tuhým sporům, které nakonec byly rozřešeny tak, že kdesi za Verchně-Udinskem přestěhoval jsem se se svými bednami do vlaku, v němž odjížděla do Vladivostoku naše mydlárna pod vedením br. majora Kužela.

Ačkoliv nyní již nebylo v cestě překážek, přece dojel jsem do Vladivostoku až asi v půli března. Na neštěstí právě před několika dny odejelo do vlasti několik menších transportů a ohlášená americká loď Mont-Vernon dlouho se neobjevovala. Za tu dobu dorazil do Vladivostoku také čsl. štáb a s ním i slavné historicko-archivální oddělení. Teprve dne 13. dubna dopravil jsem z vlaku mydlárny bedny k lodi, která je měla dovézti do vlasti. Ale jaké bylo najednou mé zděšení, když jsem s paluby zpozoroval, že bedny s cenným historickým materiálem zůstaly na okolních baržích a že drobný déšť, který se spustil, smývá neúprosně jejich nápisy! Loď Mont-Vernon nepřijala totiž všechny náklad, který byl pro ni určen, a ponechala dobrou jeho polovici na transport příští. Na lodi byl tehdy přítomen br. generál Čeček, kterému jsem ihned hlásil, co mne postihlo. Avšak ani tento vysoký hodnostář nemohl již na tom nic změnit, a poněvadž již nikdo nesměl s lodi zpět, cestoval jsem do vlasti jen se svým malým zavazadlem, ponechav bedny jejich osudu.

Nehoda, která bez mého zavinění mne potkala, pronásledovala mne i po cestě. Neboť loď Mont-Vernon, s níž odjížděl 20. transport, brzy po odjezdu z Panamského průplavu se ulomil šroub, takže od Bahamských ostrovů místo do Hamburku zamířila do amerického přístavu Norfolk ve státě Virginii. Tam se ukázalo, že jest vůbec k další plavbě neschopna, pročež naše posádka byla nucena vysaditi se na břeh a ve vojenském táboře americkém plných sedm neděl očekávati příjezdu nové lodi. Ironií

osudu byla to právě loď „President Grant“, která již v červnu přivezla do Terstu štáb čsl. vojska a s ním i historicko-archivální oddělení. Nová loď, projíždějící průlivem gibraltarským, teprve 11. srpna zakotvila v Terstu.

Po příjezdu do Prahy byla veliká shánka po mých bednách. Bylo nutno telegrafovat všem bývalým legionářským částem, neukrývají-li ve svých skladištích vzácný majetek čsl. štábu. Posléze došla radostná odpověď od štábu 6. Hanáckého pluku z Olomouce. Vypravil jsem se ihned za svým pokladem. Archivní materiál zůstal v bednách neporušen; co však bylo v nich ještě ukryto, bylo kýmisi nepovoláným jakožto věc neúřední zabaveno. Bylo mně to celkem dosti lhostejno, neboť jsem měl radost, že jsou bedny na světě; ale velmi mne mrzelo, že se také ztratily cenné hedvábné látky br. učitele V., mého krajana, kterého jsem přemluvil, aby si je v bednách, dobře pobitých uvnitř plechem, uložil. Dopravením těchto vykuchaných beden do Prahy skončila se také jejich i moje pohnutlivá anabase.

Ruský popěvek a čs. legionář.

Dr. Hugo Sáňka.

Jest jistě nápadné, že největší část legií, legie ruské, nevytvořily si nějaké populární písně, opěvující jejich život, boje a naděje. Legionářští básníci (Medek, Kopta) byli příliš vzdáleni vojáku, ti prožívali intensivně jen myšlenku národní a nevšimli si malých radostí a bolestí legionářových. Bližší byli prostému vojáku t. zv. básníci plukovní a rotní, žijící v jeho prostředí, mluvící jeho rodnou řečí. Ale ani jejich básně se neujaly jako píseň, zdomácnělo jen několik kabaretních popěvků. (Úderníci.) Voják chtěl mít písně, vztahující se k jeho životu. Čechoruský žargon, jímž se v legiích mluvilo, nebyl právě nejpříznivější pro tvoření národních písní; proto sahal voják raději po písni ruské, milé mu jako písni rodná. Na řeči i smýšlení legionářů bylo možno poznati, co značí býti vklíněn v obrovské těleso cizího národa — pozvolné přizpůsobení.

V období organisace i v době bojů nebylo ostatně potřeba nové písně, vyhovovala-li národním citům píseň vzdálené otčiny, vyhovovala-li situaci nekonečná smutná píseň ruská.

V době prvních neúspěchů a v době ochrany bouřlivého zázemí sibiřského, kdy mnoho legionářů podléhalo ozlobenosti a resignaci nad pochybným návratem do vlasti, stavěl se mnohý voják ke všemu posměvačně, s krutou ironií parodoval ve vojsku oblíbené písně. Připomínám jen parodii sokolské písně „Spějme dál“: Spějme dál za Urál, by nás Trocký nedohnal.

A v té době ruské popěvky všímají si legionáře, chválí jej,

posmívají se mu, což se vše vojáku líbí a zpívá popěvek rád. Byly to zvláště častušky, které si v této době všímají palčivých otázek dne. Pomáhá jim k tomu ostatně lehká forma, kde mnoho na verši nezáleží, kde možno verš libovolně zkrátit neb prodloužit. Zaznívaly na vesnicích při garmošce (harmonice), zaznívaly ve městech při klavíru. Byly brzy útočné neb resignované, brzy posměvačné neb zoufalé.

Zaznamenávám několik těch popěvků, jež se zpívaly v legiích a jež se zvolna zapomínají.

Válka přivedla do ruských měst spousty zajatců, jichž si všímaly zvláště dámy. Českých zajatců všiml si i popěvek:

Co prodáváš? Keks, ořechy.
Koho máš ráda? Plenné Čechy,
(Čem torguješ? Keks, ořechom.
S kým guljaješ? S plenným Čechom.)

Legie se přivalí na Sibiř, žijí v ní přes dvě léta. Hoši přicházejí s fronty, odvážní, krásní, plní života — a hlavně mají peníze, jimiž obšťastňují ruské děvy. A častuška popěvuje:

Čech pomiloval a mně daroval
botičky na leto, na zimu paletu (plášť).
(Čech poljubil, da mně kúpil
botinky na leto, na zimu paletu.)

A Ruska si zazpívá:

Rus mě omrzel, Čecha já mít chci,
by ke mně dnem chodil, já k němu v noci.
(Russkij nadojel, Čecha ja choču,
čtob ko mně dňom chodil, já k němu noču.)

Ale Češi brzy zanechají svých lásek, odcházejí do jiných krajů:

Nazdrarčici, čici — podvodníci, níci,
přiletěli — uletěli.
(Nazdarčiki, čiki — obmanščiki,
prijechali — ujechali.)

Píseň povzbuzuje Rusy, aby šli na frontu, kde se bijí Češi, kteří za ně umírají:

Na frontě Čechoslováci za svobodu mrou.
A co ti ruší vojáci? Semička hryžou.
Nyní Češi i Slováci na Moskvu již jdou.
A co dělají Rusové? Semička hryžou.

Bojem znavení Češi odcházejí hájiti neklidné zázemí, na frontu jdou Rusové. Tajní nepřátelé štvou proti Čechům, závidí jim trošku cukru, již snad někde prodali:

Na frontě naši vojáci nyní umírají —
a v tylu Čechoslováci cukr prodávají.

Vojákům je smutno v osamělých stanicích, ve vagonech se objevují různé běžanky, zprvu jako pradleny, později jako ženy; jejich manželský úděl skončil ve Vladivostoku nebo některé stanici před ním. Těmto Čechodámám, jak je nazývali, dařilo se dobře. Závídí jim i vojenská píseň:

Dříve byla pradlena,
zvali ji Lukeria,
a teď je na frontě
sestra miloserdia (milosrdná).

Teď již nejsem pradlena,
s prádlem se nemořím;
ale jsem teď bohačka,
s Čechy jen se vozím.

Častušky všimají si později více chyb legionářových. Češi ujíždějí, častuška může si dopřát větší volnosti. Ostatně poměry v Sibiři jsou zlé, všude jsou cizinci:

V Irkutsku Češi, v Čitě Japonci
a v Vladivostoku Amerikanci.

Bolševici se blíží, smutek se vkrádá do srdce bojovníka Kolčakova:

Jsem voják ruský, šat můj anglický,
bot můj japonský — a vládce omský.

A zoufalství již zpívalo z častušky, když legionáři odjížděli:

Nač je nám Kolčak? Nač nám svoboda?
Byla by vodka a vláda národa.

V japonské nemocnici.

Antonín Vrzala.

Japonský Červený kříž měl za našeho pobytu na Sibiři nemocnici ve Vladivostoku na poloostrově Egršeldě. Stalo se, že i mně bylo třeba lékařské pomoci. Sedím na židli v operačním sále a pozoruji kolem živý ruch. Vedle sedí bráška a povídá: „Ten doktor Kaneki Kishi mluví německy; umíš-li, promluv s ním, je to milý člověk.“ Mně však v tu chvíli šlo o to, abych z té místnosti byl brzo pryč. Přišla řada na mne. Jeden sanitár mně zadělal rukou oči a lékař prováděl na mé noze nožikem své umění. Zafal jsem zuby, sevřel pěsti a mlčel. Lékař ustoupil a zase jiný člověk mně do rány strkal to známé platýnko — a ono to bolelo. Konečně mám nobu ovázanou a sedím. Cítím, že na své holé hlavě mám husté krůpěje potu a cítím, jak mně stéká

pot po lících na bradu. Tu ke mně přistoupí ten lékař a — to se ví německy — povídá: „Chcete pít víno?“ Podívám se naň, míní-li to vážně, a řeknu: „Milý pane doktore, čtyři roky jsem nepil vína jak tam v Pöchlarnu u Dunaje, kde jsem byl ve svém čtyřicátém roku vzděláván, abych pomohl osudu trůnu milovaného císaře Franz Josefa.“ Když jsem tento proslov ukončil, dává mi Japončík do ruky čtvrtku červeného vína. S nadšením zvedám plnou číši a řečním: „Na zdraví vám, šlechetný dárcé, na zdraví vašim spolupracovníkům, na zdraví osudu trůnu“, ale vtom jsem se zarazil, neboť jsem vzpomněl, že jeho představitel již nežije, a dodal: „a na zdraví mé!“ Pak jsem to brzy vypil a za pomoci dvou sanitárů dostal se na postel.

Ihned jsem usnul. Když jsem se probudil, bráškové, moji sousedé, se na mne usmívali a řekli mně, že jsem se ve spánku spokojeně usmíval a stále pravou ruku zvedal. Pravím: „Ja, milý, mně se zdálo, že jsem generálem, dokonce že jezdím na koni, a ta ruka, to jsem v ní měl šavli a velel jsem.“ Sen se však nesplnil. Z Ruska jsem jel jako — strelok.

Druhého dne jsem si to dával převázat. Zase se mně v tom vrtali a zase jsem se potil. Když to bylo hotovo, sedím a čekám. Nikdo si mne však nevšímá. Dodám si odvahy a povídám lékaři: „Prosím, pane doktore, a co je s vínem?“ On se dobrotivě usmál a laskavě řekl: „To jenom po prvé!“ Když jsem se ocílil mezi brášky, smáli se mně, že dnes už nebudu generálem. A měli pravdu.

Noha se lepšila, a já opouštěl postel. A tak jsme se jednou odpoledne potkali s p. doktorem na chodbě. Tehdy už věděl, že jsem českým učitelem. Položil mně ruku na rameno a řekl: „Víte co, přijďte zítra odpoledne ve 4 hodiny ke mně na čaj.“ „S největší radostí,“ odvětlím. Odešel. Když jsem vstoupil do světnice, povídám bratrům: „Poslouchejte, co se stalo; já jsem pozván k doktorovi Kishimu na čaj!“ Byli udiveni, a já uvažoval o přípravách na tu návštěvu. Ruského čaje do té doby jsem vypil až dost a nyní se naskytá příležitost ochutnat japonský. Už jsem se viděl, jak sedím s doktorem u stolu, přede mnou sklenička s čajem, vedle na skleněné míse různé zákusky — hlavně cukrové.

A nyní úbor. Měl jsem to všechno v míšku pod postelí. Tak chvějící se rukou prohlížím kalhoty. Byly už odřené, ale ne divavé. Složil jsem je, pak jsem na ně sedl, aby měly puky. Gymnastorka byla lepší kvality, ale zlobilo mě, že mám na ní náprsní kapsy z docela jiného sukna. Byla pokrčená; po oblečení jsem se nadouval, aby se to narovnal. Čepici jsem si narazil přes uši na hlavu, aby i ona měla původní tvar. Druhého dne po obědě jsem se vypravoval. Vytáhnou z pytlíku obuv. Vysokých bot jsem neměl — pouze nízké — botinky. Byly trochu sešlé, kramfleky byly nabok, ale nic to. Dám je do pořádku. Na okně ležely noviny. Ptám se, čí jsou. Jeden bratr se ozve a povídá:

„Moje jsou, ale vezmi si je!“ (Když mu je „choďa“ nabízel, řekl: „Pokupaj noviny, ty drne!“ On chudák myslel, jak ho krásně oslovil.) Těmito novinami jsem provedl očištnou akci na své obuvi.

Celkem jsem byl spokojen. Před čtvrtou hodinou upraven vyrazím na čaj. Cestou ještě zastrkávám delší rukávy košile do rukávů gymnastorky; pak zjišťuji, zdali mám ukryty šňůrečky, jimiž je svázána košile pod krkem. Ano. Vše v pořádku. Vešel jsem do domu, v němž doktor bydlel. Nevěděl jsem však, v které světnici. Chodím ode dveří ke dveřím a hledám. Na každých byla navštívenka, na ní kolmo několik láčků, puntíků, koleček, žebříčků (říkali jsme tomu muří nohy), až pod jedněmi těmi znaky čtu MUDr. Kaneki Kishi. — Jsem doma. Chci zaklepat, ale vtom se mezi mne a dveře postaví drobný Japončík a ukáže na moje boty. Taky já jsem se na ně podíval a povídám mu: „No, milý vojáčku, nejsou ani ševrové ani oskarové, ale jsou čisté. Krému nemám. Vždyť je světová válka.“ Myslel jsem, že jsem ho uklidnil a že mě pustí. Ale kde pak! Zase na ně ukázal — a zase mu vykládám, že jsme sojuzníci a že jdu k p. doktorovi na čaj. Když viděl, že se se mnou nedomluví, rychle se sehnul — a šup, šly omočky dolů, hned a měl i botinky rozšněrované a vyzuté. Spokojeně kývl hlavou. A nyní zase já se podívám dolů. Ke svému zděšení vidím, že mně z obou punčoch vyčuhují všechny prsty. Tu zase já jsem se rychle sehnul a šup — byly obě polopunčochy na botkách a na omočkách. Už mi dává dřeváčky japonské, abych do nich šoupl. Dřeváčky japonské nejsou jako naše. To je pouze spodek a nahoře řemínky. Byl bych v punčochách a prsty ven.

Když sluha viděl, že jsem obut, pokynul rukou, abych vešel. Zaklepal jsem a po nějakém zavolání vejdu. Zůstal jsem však jen u dveří. Vidím na podlaze asi půl cm vody. Pozdravím a povídám: „Pane doktore, to vám jistě ten váš nešika vyvalil vodu.“ On na to: „I ne! To je schválně. My musíme dýchat vlhký vzduch!“ Nyní jsem pochopil, proč nám v nemocnici nechávali japonští sanitáři vodu na podlaze. Sedli jsme si spolu ke stolu a už tu byl ten sluha s čajem. Postavil před každého plnou sklenici a odešel. Myslel jsem, že jde pro cukr a hlavně zákusky. Nevracel se však. Lékař povídá: „Je dvakrát přeavařovaný, ale necukrovaný — ochutnejte!“ Líznu, ale nemohu to pít, je to hořké. Myslím si, co nyní? Napadlo mne: „Pane doktore, já to připravím podle našeho.“ Ano. „Máte cukr?“ Nemám. „Já mám.“ A už jdu do nemocnice a vylovím z batohu míšek s pískem. Byl ušpiněný, ale cestou jsem pytlíček přehrнул a bylo vidět jenom vnitřní bílou část a bílý cukr. Postavil jsem to na stůl a povídám: „Máte lžici?“ „Ne.“ „Tak mně, prosím, dejte kousek papíru!“ Útrhl kousek novin a tím jsem do obou sklenic písku nasypal. Nyní to musím pomíchat, ale čím? Otevřel stůl a položil naň dvě tyčinky. Těmi jsem to vyřídil, a když jsem se po bytě poohlédl, uviděl jsem na skříni láhev s koňakem. Šel

jsem proň a p. doktorovi nalil málo, aby mu to vonělo, za to sobě více. Zase jsem to pomíchal paličkou a řekl: „Ještě bychom potřebovali citron.“ „Nemáme.“ Nevadí. „Nyní, p. doktore, ochutnejte, jak my doma připravujeme čaj, a k tomu míváme zákusky.“ Ochutnal, otřepal se, a že to nemůže pít. Posunul sklenici ke mně a poručil si znovu svůj čaj, dvakrát přeavařovaný a neslazený. Neměl jsem nic proti tomu.

Popíjíme pomalu a bavíme se. Táže se mne: „Umíte hudbu?“ „My Čechoslováci umíme skoro každý hrát na nějaký nástroj.“ „Kde jste hrával vy?“ „Já hlavně ve škole, když jsem učil zpívat děti.“ A již vytahuji z notesu fotografii naší školy, velké, jednopatrové budovy, v níž bylo 12 tříd. Ukazuji ji panu doktorovi (i s pěťhaliřovou známkou s Franz Josefem). Líbilo se mu to, a když jsem mu fotografii dal, poděkoval. Mluvili jsme i o tom, že sluha mě zul z botů, a on na to, že je to zvyklost u nich býti ve světnici bez obuvi. Ptal jsem se, zdali mně ty věci na síni někdo nesebere. Řekl, že je to již jinde. „Kde jste učil do války?“ táže se pak. „Na Slovácku,“ odpovídám, „tam nosí lidé vyšívání, pestré šaty. Až dojedu domů, budu vám posílat pohlednice a také obrazy těch Slováků.“ „A já vám zase pohlednice japonské,“ dodal on.

Tak při řeči jsem vypil oba čaje, on ten svůj, a poněvadž sluhovi neřikal nic, poznal jsem, že je beseda u konce. Poděkoval jsem a odcházím. Zákusků nebylo. Na chodbě ležely moje věci. Obul jsem botinky, ostatní maličkosti dal do kapsy a šel. Tak jsem se seznámil s japonským lékařem, na něhož jistě vzpomínají sta našich brášků. Je to doktor Kaneki Kishi.

Domů.

František Švanda.

I.

Jedeme domů! Nyní konečně už určitě jedeme, nebo lépe řečeno, snažíme se, abychom jeli. Náš „1. sborný vlak“ je dlouhý, jako všechny československé „ešelony“, pohybující se od Irkutska k Vladivostoku. Veze se v něm všechno, co má vztah k československému vojsku na Rusi, počínaje vojáky a konče medvědem Míšou, miláčkem všech. Vyjeli jsme před týdnem z Irkutska a jsme „už“ asi 300 verst východněji na maličké staničce Mišichě, zapadlé, ale hezoučké, takové poetické na břehu nádherného Bajkalu, kolem něhož se zvedá řada horských hřebenů s bílými sněhovými klobouky, rdícími se jak malá děvčátka v paprscích probouzejícího se slunce. Pralesem pokryté stráně skrývají v sobě kouzlo čehosi tajemného, plného velebné krásy a lákajícího k sobě.

Dnes ráno jsme šli na čekanou. Temný borový les, nalevo

Bajkal, hraje v slunečních paprscích. Opíjející nádhera přírody, nedotčené ještě téměř lidskou rukou. Touláme se lesem, ale nechce se nám střílet, když vidíme všechnu tu krásu kolem; nechce se smrti, ale života, plného, všestranného.

A neradí se odhodláváme k návratu do vlaku, odkud zase uvidíme bídu ruských lidí. Nemají co jíst, nemají ani čím nahradit rozedraných částí svého oděvu. Denně obcházejí maličké děti se zarudlými, mnohdy zsinálými obličejí a skřehlými rukama, otrhané, smutně se dívající, kolem našeho vlaku a prosí o kousek chleba, nebo se přímo derou o zbytky našeho vojenského oběda. Je jich líto člověku, je hořko při myšlence, kam až vede občanská válka. Těžko vyjádřit bídu těch, kteří neznají ještě života, neznají jeho krás, avšak plnými doušky pijí z kalicha hořkosti, již je plno jejich dětství. Jejich oči ustrašené, plné úzkosti hledí s výčitkou, jako by se ptaly: „A čím já jsem vinen?“ Jejich „Dádenka, dajte chleba“ (strýčku, dejte chleba), hučí člověku v uších a řeže duši. Ano, to jsou děti těch, kteří slyšeli na své životní pouti o tíživé slávě bývalých „samoděrců“, viděli hřivou, opájející, ale nestálou krásu první revoluce, cítili svou vlnu bolševismu 1918 roku, lidí tolikrát zklamaných, ale vždy znovu doufajících a věřících v lepší budoucnost nejen svoji, nýbrž celého lidstva. To je nové pokolení, zrozené v červánkách nové doby, odchované v atmosféře zápachu krve a v záři vzplanutí vášní, to jsou děti-hrdinové i mučedníci zároveň.

Při pohledu na zsinalé dětské tváře, při těkavém pohledu jejich ustrašených očí je smutno v duši, strašně smutno ...

St. Mišicha 23. 2. 1920.

II.

Stojíme na stanici den, stojíme druhý, díváme se závistivě za odjíždějícími a čekáme na svoji „očered“. První dva tři dny se to ještě snese, ale potom se už všichni stávají nervosními. Jen medvěd Míša se chová klidně, hraje si celý boží den bezstarostně, nedávaje se vyrušovatí ničím, kromě nádražního zvonku, při jehož zvuku rychle se škrábe nahoru na plošinu, na níž má svou boudu. Nebýval dříve tak ostražitý, ale ještě kdesi na Urale „zmeškal“ vlak, jímž byl potom tažen kus cesty, dokud strojevůdce, upozorněn na nehodu, nezastavil stroj. Od té doby, tak to aspoň vysvětluje jeho majitel, br. Bobek, se milý Míša po každém zavonění žene na vůz jako divý.

Denně škrátáme v seznamu vlaky, které projíždějí mimo nás, až konečně podporučík Kucharik, který většinu času prosedí u telefonu v nádražní budově, s nadšením oznamuje, že zítra ráno jedeme.

Všechno je po té zprávě na nohou. Bratří, plni humoru, zápasí s Míšou, „smazčící“, t. j. bratří, určení k mazání kol a prohlídce vagonů, obcházejí v huňatých kožiších a papachách už

od časného rána kolem ešelonu, připevňují tři červené praporečky na zadní vagon, čistí rudé lucerny — srší ostré vtipy, všude jen smích. A najednou se přizene do vagonu Kucharik, a dříve ještě než zavřel dveře, slyšíš jeho „sedemdesát sedem hromov kovaných“ jako úvod k celé litanii slovensko-ruských nadávek, hrnoucích se na hlavu nešťastného inspektora dopravy, jemuž napadlo náš slavný „Sborný vlak“ přesunouti mimo nadání kamsi na dvanácté místo v pořadí. Rozumí se, že se jde zase hned telefonicky urgovat odjezd, ale marně.

A když se vracíme z nádraží, bratří, kteří už dostali zprávu o vyšším rozhodnutí, sedí v těpluskách rozmrzeli, bez nálady. Jen na „načalstvo“ se nadává. Ale všechno to hubování jde jenom od plic, jen tak, aby se člověku ulevilo. Míša také stojí na plošině udiven, že zájem o něj tak najednou klesl, a vztekle lomcuje vysokými klanicemi. I u nás ve vagoně je nálada stísněná. Poručík Dvořák nervosně kouří, náš Fühmann cosi čistí a přitom nadává ve své samospasitelné na „verfluchtes Sibirien“. Ale jako na zavalanou přichází svobodník Götz, starý písmák a samorostlý filosof se svým „Bratře poručíku, dáme si?“ — a než bys pět napočítal, sedí oba u šachu, pokoušejí a vážně přetahují figurky.

Avšak konečně jsme se přece jen dočkali. Večer nám z Mysové poslali lokomotivu, nechali nás přes noc stát na mysovské stanici, a brzy ráno jsme ujížděli k východu. Krajina kolem trati je stále pěkná, ačkoliv již ne tak romantická. K večeru ještě naposled díváme se na zamrzlou hladinu Dalaj Nor, Svatého moře, jak nazvali Bajkal mongolští Burjati, jezera, tolikrát opěvovaného ve smutných písních ruských vypověděnců, jejichž kosti odpočívají na jeho břehu okolo st. Mišichy i na hřbitově petrozdovském — ještě jeden pohled, snad poslední ...

Potom přichází Selenga, Verchně-Udinsk se dvěma vlaky Japonců, kteří se rychle evakuují k východu. Město je obsazeno irkutskými povstalci, před nimiž ustoupila posádka atamana Semenova. Před šesti nedělemi probíjel si zde cestu na východ náš 4. pluk.

Ráno jsme přijeli do Gorehonu. Nádherné předjarní počasí. V noci prý zde právě byla přestřelka mezi povstalci a semenovskými vojenskými oddíly. Teď zde však nevidět ani jedněch, ani druhých. Inu, mění se ta vojna, mění —

Přidali nám ještě jednu lokomotivu — a před polednem 4. března jsme už zase stáli na slepé koleji na stanici Kiža. Na jak dlouho? No, „ničevó“, aspoň jsme v klidu oslavovali 70. narozeniny pana presidenta republiky. Prostě, ale upřímně.

Po vojenské přehlídce, provedené velitelem vlaku, promluvil jsem k bratřím, seřaděným před obrazem presidenta MASARYKA, ozdobeným věncem z choje a státní vlajkou. Kolem tribuny bylo zasazeno několik bělokorych břizek, i celý vlak byl ozdoben, neboť bratří také tímto způsobem chtěli ukázat lásku k svému

vůdci, jemuž do osvobozené vlasti posílali v duchu svá nejvroucnější přání ze zapadlé staničky vzdálené Sibíře.

St. Kiža 7. 3. 1920.

III.

Jedeme! A jak pěkně! Ani se nechce věřit, že jsme ještě na sibiřské magistrále. Předevčírem jsme byli v Petrovském závodě, včera v Chilku a dnes už v Mogzoně — na druhé straně semenovskokališnikovské* fronty, v „umírajícím království“ atamana Semenova.

Včera byla krajina, jíž jsme projížděli, stále ještě zajímavá, krásná. Hory pokryté řídkými sosnovými lesy, kůra borovic svítí v paprscích jarního slunce, sem tam rozhozena běloučká břiza s korunou splývavých větví, nalevo od trati příkré srázy hor, napravo údolíčko s žlutězelenou stužkou řeky Chilku — a nad vším jasné, blankytné nebe, usmívající se milým úsměvem hravých a důvěřivých dětských očí. — Divná nálada. Zase jeden z těch dní, kdy silně cítíš touhu po teple domácího krbu. A do duše se vkrádá stesk, takový divný, nepopsatelný.

Včera jsme byli v Chilku. Neveliká stanice, zablácená, špinavá, s několika vlaky „Kalašnikovců“. Nedaleko odtud je fronta, ale střelby neslyšeti. Na stanici koncertuje vojenská hudba. Máme brzy odjížděti. Chýlí se k večeru. Počasí, až dosud nádherné, se najednou mění. Vyjíždíme ze stanice. Na lokomotivě československé prapory, naši topiči i strojvůdce, naše „konduktérská brigáda“. Nařizena přísná pohotovost. Stráže zesíleny a rozestaveny po brzdách. Jedeme s poručíkem Dvořákem na lokomotivě. Temná noc. Prší, chvílemi proletují sněhové vločky. Ticho, jen lokomotiva supí a vyfukuje proud zářivých jisker, vagony hrkají po dávno nespravovaných kolejích. Po frontě ani památky. A přece nám hlásili v Chilku, že v sousední stanici Chušengě už jsou Japonci! Jedeme zvolněným tempem. Zastávka, potom semafor. Zastavujeme. Sestoupili jsme s lokomotivy, čekáme. Kolem nás v značném polokruhu obcházejí dvě zachumlané figury. Blikají elektrickou svítilnou, revolvery drží připraveny k výstřelu. Teprve když jsme jim odpověděli kladně na otázku „Ček, ček?“, přibližují se. Jsou to Japonci. Legitimujeme se. Z chování Japonců patrná nedůvěra. Jeden z nich mluví špatně rusky, druhý, důstojník, jen japonsky. Konečně však přece je otázka projezdu rozřešena. Vjíždíme do stanice. Po obou stranách našeho vlaku rýsují se kontury japonských pancéřových vlaků. Musíme před další cestou načerpat vody, je třeba poslati hlášení, kde stojíme, a vyžádati si další instrukce. Ideme s poručíkem Dvořákem a

* Ataman Semenov, monarchista, vládce zabajkalské oblasti se sídlem v Čitě. Kapitán Kalašnikov, velitel irkutských povstalců, vzbouřivších se v prosinci 1919 proti vládě admirála Kolčaka. Patřil ke skupině socialistů — revolucionářů, v r. 1918 pracoval ve štábě gen. Gajdy.

Nechvátalem do stanice. Uvnitř není nikoho vidět. Dva Japonci, stojící před vchodem do kanceláře, šermují bodly okolo našich očí, cosi vykládají, čemu ovšem nerozumíme, a nechťejí nás vpustiti. Nezbyvá než čekat, dokud nepříjde nějaký důstojník. Přišli tři najednou. Ale byli jsme zase tam, kde dříve. Buď neuměli nebo nechťejí mluvit jinak než japonsky. A trvalo hodně dlouho, než sehnali špatného tlumočníka. Když jsme se konečně domluvili, že nutně potřebujeme spojení se štábem, jenž stál v Čitě, situace se náhle změnila. Přiběhl japonský voják s hlášením. Takový malinký, černooký, černovlasý, nevzhledný. Všichni japonští vojáci se nám zdají být k nerozeznání podobní. Ozval se jakýsi výkřik a brzy po něm se vhrulo do kanceláře ještě několik ozbrojených japonských vojáků. Obstoupili nás a nepouštějí s místa. Jejich důstojníci živě o čemsi rokojí. Chovají se k nám hrubě, vyzývavě. Stále však se nemůžeme dozvědět, oč vlastně jde. Přichází náš vlakvedoucí a hlásí, že vlak je připraven k odjezdu. A Japonci zuří! Křičí a dupou, jeden dokonce tluče pažbou do podlahy. Žádáme o vysvětlení a slušné chování. Konečně se přece jen vše jakž takž vyjasňuje. Podezřívají nás, jak se dovídáme z tlumočnickova ruského překladu, že jsme přivezli do Chušengy 30 kalašnikovských jezdců. Úžasně neohrabaně lež, jež má vyvolat konflikt. A směšná, aspoň pro vojáka směšná. Přivezli 30 jezdců i s koňmi a míti při tom všechny vagony plny nákladu nebo svých lidí! Usmáli jsme se s poručíkem Dvořákem této naivnosti. Poručík Nechvátal sahá do kapsy pro papirosu. A zároveň s tímto pohybem děje se druhý: Japonec proti němu zvedá pušku s nasazeným bodlem. Myslí snad, že sahá po revolveru.

Žádáme kategoricky odeslání telegramu a satisfakci. Požadavek vyplněn. Odjíždíme s vědomím, že byla „přísná neutralita“ zachována, ale rozladění chováním Japonců.

Docela jinak jsme do té doby o nich smýšleli. A dnes ráno, když jsme přijeli do Mogzonu, se nám vysvětlil i jejich strach. Byli vysunuti s pancéřovými vlaky poměrně daleko kupředu a obávali se asi přepadení. A strach má veliké oči! Poručík Dvořák se jen pohrdlivě usmál a prohodil své zamilované: „Jani!“ Já však mám dojem, že Japonci tak jednali zúmyslně, chtějíce vyvolat konflikt. Telegraficky jsme hlásili o celém případě náčelníku štábu československých vojsk na Rusi i veliteli stanice Mogzonu, jemuž se japonský velitel konečně omluvil.*

St. Mogzon 20. 3. 1920.

* Šifrovaný telegram zněl: „19. března v noci na st. Chušenga, po příjezdu „Sborného 1“ vyšel vážný incident mezi českými důstojníky vlaku a japonskými důstojníky. Japonci nespravedlivě obviňovali nás, že jsme přivezli třicet jezdců — bolševiků, kteří prý se vysadili z vlaku před stanicí. Dle tvrzení jednoho jejich vojáka viděl tento zmíněné vysazování. Ničeho podobného prakticky se nestalo, o čemž jsme ujišťovali japonské důstojníky (velitele broněviku) čestným slovem. Nevěřili a chovali se úžasně hrubě, dupajíc nohama, dovolujíc svým vojákům tlouci pažbou do podlahy a pokřikovatí na nás. Pří-

IV.

Opět nová říše. Projeli jsme rudou Sibiří, minuli jsme šťastně Čitu i okolí — říši strachu a násilí — nyní jsme v Mandžurii. Obrázky stanic i krajů, kterými jsme projeli, se střídají jako v kaleidoskopu. Jenom nejvýznamnější zůstávají hluboce vryty v paměti. JABLONOVAJA s prudkým spádem, kudy vlak letěl úžasnou rychlostí za pískotu zabrzděných kol a svíjel se jako had na prudkých zatáčkách, potom Čita, zaprášená a špinavá, sídlo atamana Semenova. Zdá se na první pohled docela klidným městem. A přece musí být kus pravdy na tom, co se o ní a jejím dočasném vládcu vypravuje. Ať mluvíš s kýmkoliv z ruských lidí, každý potvrzuje totéž. I železničáři i telegrafisté i učitelé. A všichni tajemně a ustrašeně zmiňují se o nočních prohlídkách, podnikaných semenovci, o „návštěvách“ pancéřových vlaků, v nichž podezřelí a nepohodlní lidé bývají odpravováni. Vzpomínáš si na drzé a sebevědomé vystupování semenovských vojáků, vzpomínáš pancéřových vlaků s hrdými názvy „Spasitel“, „Poběditel“, „Istrebitel“, rozestavených po stanicích od Mogzonu až po Borzju, mihnou se ti i nabubřelé nápisy na vojenských vlacích atamana Aněnkova („S námi Bog i ataman Aněnkov“), vzpomeneš si japonských spojenců a posledního konfliktu s nimi a jsi rád, že konečně aspoň tato etapa cesty do Vladivostoku je skončena. Kolik tu bylo možností konfliktu, jak těžce a nepříjemně se projíždělo atamanským územím!

Teď však už jsme na čínském teritoriu a aspoň na chvíli máme pokoj. Všichni si to libují a bratří tvrdí, že v Mandžurii se jede lépe, než kdekoli v Evropě. Jen se zvědavě ohlížejí po zdejších venkovských domech (fanzách), ohrazených vysokou zdí se střílnami, jež má chránit před útoky loupežných chunguzských band, a vesele vtípkují. Domlouvají se s Číňany, obdivují jejich „arby“ (dvoukolky), podobné válečným vozům starých Assyřanů.

Minuli jsme stanici Mandžurii, Chajlar, Cicikar, Buchedu, projeli jsme stepí holou a zaprášenou, bez jediného stromčku, bez zeleni. A na stepi jako na dlani je rozložena stanice Aňda, prvé mandžurské město, v němž jsme se zdrželi trochu déle. Je zde živo, rušno. Všichni pracují od časného rána do pozdní noci. Číňané v dlouhých tmavých hábitech, někteří krátce ostříhaní, druzí ještě s copy, na hlavách malé čepičky, na nohou střevičky z černé látky, všichni žlutí jako z vosku. Nikdo by v nich na první pohled nehledal tolik čilosti, kolik jí projevují při obchodu nebo při práci. A pracují jako stroj. Pozorovali jsme čínské dělníky, jak rovnali pytle pšenice do ohromných stohů, které nakonec pokrývali rohožemi. Pracovali hbitě, jako by necítili únavy. Čínští podomní obchodníci jsou všude. Desetkrát obejde takový „choďa“, jak je nazývají v Rusku, celý

čína incidentu patrně strach a nejistota Japonců, účel — provokace. Případ vyšetřován japonským i českým velitelem posádky st. Mogzon. Resulát neznám.

vlak, zastavuje se u každého okna, u každých dveří, klepe na stěnu a křičí hrdelním hlasem zkomolená ruská slova „mologo, mologo“ (moloko = mléko), „papiluz“ (papirosy), „jajzy“ (jajca = vejce). Jednoho odbudeme a tři noví přijdou. Kupují a prodávají všechno možné. Zejména často však se pokoušejí o koupi zbraní. K nám se chovají přívětivě. Všemohně nám dávají najevo úctu. Na každém rohu lze slyšet lámanou ruštinou: „Ček, ček, šibko šaňgo, japoněc, ú, makkaki“ (Češi jsou velice dobří, Japonci, oh to jsou opice), při čemž zvedají palec při zmínce o nás a obracejí k zemi při zmínce o Japoncích. Velice je nenávidí.

Dnes ráno jsme jeli s poručíkem Dvořákem do města. Koně se nesou po suché stepi s větrem o závod, zvedají za sebou oblaka prachu. Je docela příjemno proletět se zase volně širokou stepí. Vjíždíme do města, které nás svým čínským vzhledem zajímá. Čínští draci nade dveřmi, čínské vývěsky kolem krámků, řezby kolem střech. Lampiony a různé papírové ozdoby visí v ulicích, jako by se město schválně vyzdobilo k nějaké slavnosti. A v ulicích je hotové mraveniště. Kuchaři, pekaři, krejčí i ševci, kováři, prodavači papiros, všichni se hemží kolem svých dílen a krámků a osíře cosi vykřikují. A při tom se smějí vesele jak roz dováděné děti. Patrně nabízejí své zboží kolemjdoucím, kteří mohou jejich práci sledovat od a až po zeť. Pracují totiž přímo na ulici. Na kraji města stojí veliká budova spolku ruských železničních zřízenců. Dnes se tam bude hrát divadlo, Hauptmannův „Potopený zvon“. Nedaleko odtud cvičí čínský důstojník vojáky. Ale nějak jim to nejde. Mnoho vojenského v jejich zjevu není. —

Rušný den vystřídala krásná měsíční noc. Několik kroků od trati rysují se silhuety stohů pšenice, v dálce jasně září rubín semaforu. Po denním šumu ani stopy. Jen v uších stále ještě ozvěna všech těch divných hlasů, kterým nerozumíme a které chaoticky po celý den zněly se všech stran. Divná říše. Náš Fühmann ji nazývá obyčejně „Affentürkei“. Ale to není správně označení. Bude brzy půlnoc. Hluboký klid snesl se nad místy, kde před několika hodinami vřel život jak v úle.

St. Aňda 1./4. 1920.

V.

Znáte ji, tu divnou sílu, tu touhu, jež vás přepadá zákeřně i tehdy, kdy by se zdálo, že jste před ní jisti, úplně jisti? Znáte tu hýřivou tanečnici, jež se k vám vine, laská vás a zase v divém letu s sebou nese, z jejíhož objetí nelze se vyrvat, již nelze silou přemoci? listě jste ji poznali už dávno, za májových večerů, kdy vzduch je prosycen vůní vesny, kdy se dmou prsa plna nadějí a sladké nejistoty, kdy tolik myšlenek a tolik krásných plánů naplňuje duši snící a roztouženou. Či snad vás navštívila v je-

seni, kdy rudne listí a stříbrná, jemná mlha závojem padá na syrou zemi, kdy sborem zpívají telegrafní dráty a odevšad čiši dechem umírání? Nebo jste se s ní setkali, když sníh vysoko ležel na umrzlé zemi a poslední paprsek zapadajícího slunce zmíral ve vlnivém vzduchu vašeho pokoje, líbaje naposled obrázek na stěně, zachvívaje se touhou? Znáte, jistě znáte minuty, kdy chce se čehosi, čehosi neurčitěho, co těžko definovat, u čeho těžko vymezit hranice. Je třeba změny, je třeba vzduchu. Hlavou se ženou vzpomínky na události dávno minulé, určitě se rysují obrazy toho, od čeho nás dělí doba celých pěti šesti let, jasně vystupují osoby, o nichž nevíme, žijí-li a co se s nimi děje. A člověka se zmocňuje únava, taková divná resignace. Jen fantasie pracuje horečně a kreslí budoucnost krásnější, než byla minulost...

Dávno u nás ve vlaku nebylo takové nálady. Až dnes, když jsme odejeli z Charbinu. Jako by všichni byli otráveni jeho atmosférou. A jak jsme se na něj všichni těšili! Byl jakýmsi mezníkem našeho utrpení; odtud měl začínat nový život. Vždyť minoutí Charbin — znamená rychle se dostat do Vladivostoku a potom — domů. Ale dnes to „domů“ zní nějak divně. Čím blíže jsme cíle, tím mocněji zmocňuje se touha nejen srdce, ale každé žilky, každého nervu, každé molekuly naší bytosti.

Tak jsme tedy minuli Charbin, město spekulantů, tržnici všeho možného, hotový Babylon dálného východu. V paměti zůstávají jen stopy čehosi zaprášeného, nepříjemného. Opravdu, jediný sloup prachu, hustý, tmavý závoj. A pod tím závojem, v tom zvířeném prachu život bystrý i šumný, napínavý i vyčerpávací. Prodává se tu i kupuje, spekuluje ve velkém i v malém. Všichni kamsi spěchají, o čemsi myslí, pachí se. Hotové mraveniště. A všude jen cifra, všude jen kurs. To jen bůh dneška, strašný a ukrutný, strašnější a nenasytnější než starověký Moloch. Všechno zde cení valutou, statky i schopnosti, štěstí i lásku...

Na ulici nedaleko směnáren plno lidí. Nejrůznější tváře, nejrozmanitější typy. Převládají ovšem Číňané, ale ani o Japonce a Rusy není nouze. Všichni s napětím sledují průběh obchodu v bankách, počítají, dohadují se. Je zde jak v úle. A přece jen každý myslí svoje, napjatě, nervosně. Na tváři mnohých lze čísti každé zvýšení kursu, každý pokles. Zde se smlouvá Číňan s naším vojákem o cenu starých carských rublů, prohlíží pozorně bankovku po bankovce, dokazuje, že všechny jsou „lomajla“ (poškozené), jen aby je dostal laciněji, ba skoro zadarmo; tam jakýsi Rus, patrně běželec, ošumělý a zesmutnělý přepočítává hromádku „sibiřských“, jejichž cena snad ani nepřevyšuje cenu papíru. Tam zase kdosi vysoko ve vzduchu drží zlatý peníz a kolem jak vosy bzučí kupci, oceňující lákavý kov.

I dále na bazaru a v ulicích je živo. Mosaika lidí v nejrůznějších úborech; mezi nimi sem tam se mihne skupina našich vojáků, vyšňořených, čistých — radost se podívat. Divně se v té

směsi odrážejí postavy starých rozšafných tatíků i mladých chlapců s furiantsky nasazenými „vydumkami“. Kupují ze svých skrovných úspor na památku pro své milé doma hedvábní, šátečky a různé trety. A všichni jsou veselí, šťastní. Jako by najednou zapomněli na všechny obtíže, na všechny nepříjemnosti; zdá se, že odešli právě z domova nakoupit pro své milé. A zatím všichni jich už neviděli několik let, ba namnoze nedostali od nich už dávno ani slovíčka, ani lístečku! Pravda, mnohému přivykli — nebývalo vždy času na takové „hlouposti“. A dnes kupují dárky pro všechny, které zanechali doma — i pro ty, jichž snad už dávno není.

Nevím, uvědomili-li si to naši chlapci, ale od té doby, co jsme vyjeli z charbinského nádraží, je náš vlak nějaký divný. Hned zvečera tam kdesi v kanceláři plakaly housle a potom později, když jsme se na stanici vraceli kolem vlaku do svého vagonu, z Fejtovy těplušky nesly se nějak měkce akordy písně „Zahučaly hory...“

Zdá se, že jsme všichni nakaženi nemocí, jíž Rusové říkají tak výstižně „toska“.

Jedeme rychle. Stojíme s poručíkem Dvořákem mlčky na plošině u brzdy. Nechce se do vagonu, nechce se spát. Nádherná orientální noc, tichá, snící. A vlak hřmí kupředu, sviští a supí, jen kola nepravidelně potukávají. Sjíždíme prudce s kopce, smyčka za smyčkou vine se trať. Nad lokomotivou čas od času rozsype se roj krvavých jisker.

St. Pograničnaja 4. 4. 1920.

VI.

Lodní siréna po prvé zahučela. S počátku jaksí sípavě, neurčitě, ale potom stále jasněji, obsáhleji. Ti, kteří seděli dole v kajutách nebo ještě přehlíželi, nezapomněli-li něco při včerejším kvapném stěhování, vybíhají na palubu. Měli jsme vyplout z vladivostockého přístavu již dnes ráno, teď se však již blíží dvanáctá a naše „Tver“ stále ještě stojí nehybně. „Proč nejezdíme?“ Tuto otázku možno vyčísti v očích všech, kteří byli určeni k transportu na této lodi ruského „Dobrovolčeskago flota“. Tážeme se druh druhá i lodních důstojníků. A ti sami určitě nevědí. Prý kapitán dosud nepřišel a bez kapitána vyplouti nelze. A tak se nějak divně při tom usmívají, že je maně podezíráme, že nechtějí pravé příčiny opozdění udati. Ale začíná ta naše cesta mořem nějak divně! O nic lépe než jízda Sibiří.

Někteří z cestujících — jedou s námi i tzv. „spojeneční občané“, příslušníci belgičtí, francouzští, několik Rusů, Korejec — se zlobí, hubují na „ruské pořádky“; námořníci však jsou klidní, jako by se nic nestalo. „A proč tedy siréna hučí?“ vyzvídá Marie Ivanovna, žena amerického důstojníka-Čecha. „Či snad jen proto, aby nás vylákala na palubu?“ Lodní důstojník, k ně-

muž se obrací, takový hubený, jak se zdá, těžce nemocný, s unaveným, smutným pohledem, jen mlčky krčí rameny a usmívá se tak holešně, že Marie Ivanovna nemá vlastně již ani chuti dále se vyptávat a odchází k naší skupině. Nic se nedá dělat — to je výsledek, k němuž dospíváme. Procházíme se po palubě, mluvíme ještě se známými, kteří se přišli rozloučit, prohlížíme si své spolucestující, nervosně pokuřujeme — a čekáme. V přístavu je mrtvo. Ani naši nepracují; je právě 1. máj a Vladivostok slaví. Jen u protějšího skladiště, kde stojí od dnešní noci japonský parník, vyloďují vojáky, koně a nějaké bedny. Pracují hbitě. Jeřáby se nemotorně obracejí, řetězy řinčí, skřípají.

Na lodi bije dvanáctá. Čtyři jasné údery zvonu. Konečně přichází kapitán. Je zaprášený, upocený. Ještě na nábřeží nadává na „nové pořádky“. Ani izvoščík nejezdí, ani automobil. Všichni slaví, musí slavit. Musel pěšky až odkudsi od „Gnilého uglu“. A to je jistě dostatečná příčina, aby mohl být nespokojen! Vystupuje přímo na kapitánský můstek. Ozval se dlouhý, smutný jek sirény. Námořníci stojí připraveni na svých místech. Naši známí, kteří se přišli na loď rozloučit, vystupují na břeh. Ještě poslední stisk ruky — takový zavhlý pohled, ještě „Pozdravuj doma“... A s kapitánského můstku už zní „Podnimaj jakor!“ (zvedni kotvul), velitelsky, úsečně. Řetězy rachoří, lana se napínají, stroje dunivě hučí. Tíše, pomaloučku posouvá se trup Tveri. „Bort napravo!“ Zahýbáme. Ještě jedno zahučení sirény, vzpřímili jsme se a tíše, jako by se jí nechtělo z přístavu, pohybuje se naše „Tver“ s československou a ruskou vlajkou na stožárech. Na břehu mávají šátky. Je tam i skupina našich. Stojí tam poručík Dvořák, dobrý hoch, s nímž jsme mnohou chvíli debatovali, mnohou hořkou pilulku spolkli za cesty na východ, je tam i Kucharik, Fejta, Veselý, všichni ti hoši z „1. sborného vlaku“, je tam starý Götz, písmák, samorostlý filosof, poctivý voják, vždy přímý, charakterní. Teď teprve, když člověk odjíždí, aby se s mnohými z nich už vůbec nesetkal, teď teprve cítí, co nás pojilo, co z nás tvořilo celek, samostatný, svérázný.

A tak je najednou jaksi člověku líto, že už je uzavřena významná etapa v našem životě...

Míjíme Egerseld s Tygří horou a Čurkinem, blížíme se k Ruskému ostrovu, kde ještě tolik bratří čeká na odjezd. Pozorujeme nádherné panorama Vladivostoku. A za něj, tam daleko na západ zalétají vzpomínky k zelenému Nikolsku Ussurijskému, zrádnému Irkutsku, zaprášenému Čeljabinsku i k smavé, bezstarostné perle Uralu — Jekatěrinburku, tam k těm širým sibiřským stepům i hlubokým hvozdům uralským. A dále k Samaře, Penze i Bachmači, za hrdý Kyjev, do krásné slunné Ukrajiny, kde všude jsou roztroušeny hroby padlých hrdinů, kteří přinesli největší oběť na oltář svobody, za lepší budoucnost národa. A smutek se vkrádá do duše, ať vzpomínáš jejich mohyl, nebo těch dobrých ruských lidí, s kterými tě svedl osud, s jejich věčným ú-

směvem a láskou v očích, lidí, tolikrát zklamaných, tolikrát zase znovu věřících. Cítíš, že příliš hluboko zapustils kořeny, příliš jsi s nimi srostl...

Je chladno, vrcholky hor jsou pokryty tenoučkým závojem mlh, pod nímž splývají s neurčitým nebem. Moře je tiché, pokojné. Jen hluboká stopa zůstává za trupem lodi. Jedeme — domů.

Na lodi „Tver“ 1. 5. 1920.

POHLED DO JINÝCH LEGÍÍ

V létě 1916 po ukončení výcviku v letecké škole v Avordu byl jsem přidělen k bombardovací letce V 113, která měla tehdy své polní letiště u městečka Pierrefonds asi 40 km za frontou.

Velitelem letky byl kapitán pilot Cadaux. Když jsem mu hlásil svůj příchod k letce, tázal se mne, zdali znám Štefánika; na moje přisvědčení pronesl: „C'est un savant“.* Později poznal jsem v kapitánovi Cadauxovi důstojníka přímého charakteru, chladnokrevného, odvážného, který se těšil všeobecné oblibě.

Po hlášení prohlížel jsem si letiště, které je poměrně velké, lehce zvlněné, po jedné straně ohraničené budovami statku a vysokými stohy slámy, které jsou nemalou překážkou pro noční lety. Opodál letiště je nádherný hrad z doby feudální, poslední dobou nepřátelskými letci několikrát bombardovaný.

Před plátěnými hangáry stojí černě natřená letadla typu „Voisin“ s motorem 300 koní; jejich největší rychlost je 130 km za hodinu, proto se jich používá na frontě jen pro noční lety. Piloti jim říkají okřídlené rakve.

Přišel pro mne mechanik, abych se dostavil do kanceláře letky. V dřevěném baráku, jenž sloužil za kancelář, sedí dva důstojníci letci, jeden, v uniformě husarského pluku, spatřiv mě, povstal a oznámil mi, že jsem mu byl přidělen jako pozorovatel. Byl to poručík Bizard. „Právě jsem si dal připravit letadlo ku startu“, pravil; „můžete letět se mnou, vyzkouším vás z orientace“.

Mezitím co jsem si v hangáru oblékal kožešinovou kombinézu, dověděl jsem se od svého kamaráda ze školy v Avordu, že poručík Bizard je nejstarším pilotem letky, rád létá a je velmi odvážný. Nedávno bombardoval německé skladiště munice s výše 500 m a vrátil se s mrtvým pozorovatelem a letadlem na mnoha místech proštířeným.

Vstupuji do letadla. Motor je již v chodu, pilot zvolna přidává plyn, vrtule opisuje zářivý kotouč a hřmění motoru přehlušuje vše. Následuje krátká zkouška motoru, mechanik odstraní podložky zpod kol, letadlo se rozjíždí plnou rychlostí a odpouští se od země.

V okolí letiště nabíráme výšku; vykláním hlavu s letadla a prohlížím si hrad Pierrefonds, nad nímž kroužíme ve výši 300 m. Je to mohutná stavba s osmi bočními věžemi, několika dvory, se střílnami a dvěma zdvihacími mosty. Mimoděk si myslím, jak by se asi chovali bývalí obyvatelé hradu při spatření našeho černého letadla.

Ručička výškoměru značí na ciferníku 1700 m. Několik vzdušných vírů krátce zakymácelo letadlem. Letíme nad městem Compiègne; poručík mi ukazuje rozsáhlý park se zámkem a volá, že

* Je to učenec.

v něm byla vězněna Johanka z Arku, panna Orleánská. Občas provádí pilot s letadlem spirálu nebo ostrou zatáčku a po vyrovnání stroje žádá, abych mu na mapě ukázal, nad kterým místem letíme. Viditelnost je dnes dobrá a orientace v této krajině snadná.

Pod námi teče řeka Aisne; asi 15 km severně řeky začíná fronta. Pohlížím na město Soissons, bombardováním značně poškozené; zvláště gotická kathedrála velmi utrpěla. Nad městem měníme směr letu k Pierrefonds. Není radno létat za dne v blízkosti fronty s naším pomalým a těžko ovladatelným letadlem a pro případ vzdušného utkání nemáme zbraně.

Po přistání čekalo mne překvapení. Dostal jsem dopis z doma; od počátku války je to teprve druhý. Dopis byl poslán do Ženevy panu Stankovi tam usedlému, jenž jej poslal za mnou. Doma dosud nevědí, že jsem ve francouzském vojsku.

Isem již týden u letky, ale nad frontou jsem dosud nebyl; teprve dnes večer se po prvé účastním bombardovací výpravy. Rozkazem jsem byl pro dnešní let přidělen k seržantovi Lanciotovi, poněvadž na našem letadle neopatrností mechanika bylo poškozeno směrové kormidlo. Byl jsem rád, že při mém prvním nočním letu nad frontou poletím s ním; za tu dobu, co je u letky, má značný počet bombardovacích letů a mnohou zkušenost. Letka bude bombardovat nádraží ve Wossigny, poblíže belgických hranic.

Stmívá se. — Před hangáry je velký ruch. Při blikotavém světle elektrických svítilen připravují mechanici stroje, zbrojí zavěšují bomby a připevňují kulometry. Naše letadlo je vyzbrojeno šesti 50 kg bombami a dvěma kulometry typu „Lewis“. Pod spodními nosnými plochami máme zavěšeny dvě světelné bomby pro případ nouzového přistání. Některá letadla jsou vyzbrojena též bombami zápalnými. Mechanik ukládá do našeho letadla balík německy tištěných letáků, jež mám v nepřátelském území rozhoditi.

Počasi je pro noční let příznivé, obloha jasná a mírný větřík jen lehce pohybuje bílým větrným pytlek na střeše hangáru upevněným.*

První letadlo řízené velitelem letky právě odstartovalo; ostatních osm startuje za sebou v intervalu 5 minut. Jsme třetí na řadě.

Můj pilot navléká si na hlavu černou dámskou punčochu; je to jeho talisman (fétiche). Punčocha bývá obyčejně darována milenkou a musí býti aspoň jedenkrát nošena. Letci jsou pověřčiví; mnoho jich létá s tímto talismanem.

Startér nám dává znamení k letu. Letadlo zatížené bombami těžko se odpoutává od země. Letíme na severovýchod. Naš motor si spokojeně vrčí. Ručička obrátkoměru značí na světelném ciferníku 1300 obrátek; na výškoměru 1500 m. Začíná býti chladno, skla mých brýlí se zarosila.

Přelétáme frontu, aniž bychom zpozorovali něco zvláštního; zdá se, že je tam klid; jen ojedinělé světelné rakety osvětlují

* Slouží k ukazování směru větru.

terén. Před námi hluboko v nepřátelském území vidím na několika místech světlomety, jak křížují svými světly po obloze. Nebe je dnes poseto hvězdami, měsíc dosud nevyšel, souhvězdí Casiopey, tvořící písmeno W, se dnes zvláště třpytí.

Veškerá moje mysl je nyní soustředěna na orientaci, neboť se blížíme našemu cíli. Země se na prvý pohled jeví oku jako tmavé bludiště, v němž nelze rozeznatí vrchy, hlubiny a údolí; avšak cvičené oko záhy rozezná cesty, řeky, železnice, lesy, města a vesnice.

Z mého pozorování mne náhle vyrušil záblesk a v zápětí výbuch explodujícího šrapnelu. Německá protiletadlová baterie zahájila palbu. Přes hluk motoru slyším opět dva výbuchy, tentokrát nad námi. Pilot obrací hlavu, usmívá se, chce asi vidět, jak na mne střelba působí. Cítím svírání hrdla. — Strach! Ne — musím jej překonat — nedám ho na sobě znát!

Před námi velké nádraží bez jediného světla, činí dojem nádraží bez provozu. Připravuji se k bombardování a uvědomuji o tom pilota. Jsme ve výši 2000 metrů. S pákou bombových závěsů v ruce zaměřuji přístrojem S. T. A. na nádraží a v daném okamžiku trhnutím páky shazují bomby. Pilot ihned provádí s letadlem ostrou zatáčku k zpětnému letu.

S napjetím sleduji nádraží, zdali jsem je zasáhl. Domníval jsem se již, že bomby nevybuchly, když vtom uzřím na okraji nádraží první záblesk explodující bomby, pak druhý, třetí i další, ale šestého výbuchu nevidím. Poslední bomba asi nevybuchla, myslím si, a prohlížím závěsy. K svému úžasu vidím, že bomba, již odjištěná, uvízla v závěsu. Snažím se ji shoditi, ale nemohu na ni se svého místa dosáhnouti. Avšak odjištěná bomba nesmí zůstat v letadle; při tvrdším přistání mohla by vybuchnouti. Podobný případ se přihodil u letky V 107 a posádka to zaplatila životem. Rozhodl jsem se, že vystoupím s letadla na spodní nosnou plochu, odkud bombu shodím. Uvědomuji o tom pilota. Po delší námaze podařilo se mi šťastně bombu uvolniti; ani jsem se nedíval, kam dopadla. — Oddechl jsem si.

Teprve nyní jsem si vzpomněl na letáky; shazují je nad vesnicemi. Letíme zpět podle řeky Oise. Motor si stále spokojeně vrčí; chtěl bych jej pohladit, aby nás nezradil — jsme ještě hluboko v nepřátelském území.

Viditelnost, až dosud dobrá, se horší; tvoří se přízemní mlha — zrádný nepřítel letců. Čím více se blížíme našemu letišti, tím je hustší. Na letišti vystřelují rakety, abychom je snáze uviděli. Pilot nasazuje na přistání — jak asi dopadne? Bylo tvrdé, ale dopadlo dobře.

Dovídám se, že dvě letadla při přistání lehce havarovala a jedna posádka přistala až u Paříže.

V květnu 1915 byl jsem jmenován inženýrským podporučíkem v srbské armádě; byl jsem poslán k velitelství Ady Ciganljije, t. j. Cikánského ostrova na Sávě u Bělehradu.

Ostrov jest jen několik set metrů před železničním mostem trati Zemuň—Bělehrad a zužuje řeku Sávu. Užší rameno na srbské straně sloužilo srbskému říčnímu loďstvu k přezimování.

Silnice z Bělehradu k ostrovu vedla podél sávského břehu a trati vedoucí z Bělehradu do vnitrozemí, přešla trať, kde ona odbočuje doleva do vnitrozemí, dále vedla podle Sávy, překročovala Topčiderský potok v místech, kde již z druhé strany sávského ramene počínal dolní kraj ostrova Cikánského. Z levé strany silnice se pak rozkládaly objekty cukrovaru, náležejícího německé společnosti, vedle cukrovaru byly dílny a menší loděnice srbského říčního loďstva, nato z obou stran cesty se táhla menší obec, zvaná Čukarica. Cikánský ostrov se pak táhne v řece ještě dále.

Velitelství Cikánského ostrova se vlastně stále měnilo a nově utvářelo. Pokud si pamatuji, bylo vytvořeno toto velitelství po ústupu Srbů z Uher na staré hranice vzhledem na důležitost strategického místa pro přechod přes Sávu. Vedle Cikánského ostrova bylo hlavní rameno sávské zúžení asi v polovici ostrova dalším menším ostrůvkem zvaným Zanova. Kromě toho byl na uherské straně níže v řece blíže železničního mostu ještě jeden ostrov, zvaný Maďarský, který na straně proti vodě byl s uherským břehem spojen násypem, takže mezi ostrovem a zemí bylo vytvořeno klidné přístaviště pro přezimování uherských lodí!

Toto právě vylíčené místo potřebovalo pro svůj význam stálého velitelství a do mého příchodu na frontu mělo velitelství také k dispozici obranné mužstvo, skládající se hlavně z dobrovolníků komitů z Preka (srbské kraje v Uhrách).

Když jsem přišel k velitelství, komiti právě odcházeli na východní posice od Bělehradu. Obranu ostrovů a přilehlého srbského břehu převzal VII. pěší pluk a velitelství Ady Ciganljije bylo k VII. pluku přičleněno na zaopatření a dále mu bylo k dispozici, co se týče služby pionýrské. Po této změně se skládalo velitelství Ady jednak ze štábu (velitele majora pěchoty, z menšího počtu komitů k obsluze dvou kulometů, z určitého počtu odborných pracovníků v loděnicích), jednak z broderské čety (od slova brod, brodití, tedy jako říční plavební četa). U broderské čety byli hlavně kapitáni, kormidelníci a lodníci bývalého obchodního říčního loďstva srbského.

Této broderské čety jsem se stal prvním komandýrem, t. j. velitelem.

Štáb velitelství byl ubytován v opuštěném cukrovaře, kde jsem si i já v jednom obytném domě našel pro sebe pokoj;

četa byla ubytována ve dvou velkých dunajských nákladních člunech, zakotvených v sávském rameni u ostrova naproti cukrovaru. V jednom z člunů jsem měl i já svoji kancelář a nouzové bydliště.

Rozpisují se o těchto věcech, protože, až se budou jednou psáti dějiny vzniku námořní moci Jugoslavie, musí být i na broderskou četu vzpomenuo jako na první vojenskou organizaci srbskou, a tudíž i jugoslávskou, na vodě. Nemám sice na tom osobních zásluh, že jsem stál u kolébky námořní moci Jugoslavie, ale náhoda mě již jako Čecha postavila na to místo, a tak jsem tam byl. Snad já, snad jiný napíše Odyseu budování této moci, s kterou jsem šel od Sávy přes Čupriji, San Giovanni di Medua, Korfu až do Soluně.

Vraťme se však k jejímu prvnímu zrození a zániku!

Když jsem přišel na Adu, bylo mou povinností jednak starati se o zaopatření svých lidí, jichž bylo zprvu asi 100, jednak o jejich vojenskou disciplínu.

Pak jsem dostal nový úkol: pomáhati v rameni potopeným člunům a parníkům zase na vodu. Za tím účelem dostal jsem k četě veliký přírůstek lidí, takže vzrostla až na 250 mužů. Noví příchozí byli dílem hoši od 16—18 let, dílem starší lidé, kteří nebyli již vojnou povinni.

Sám se dnes divím, jak jsem vše tenkrát těch několik měsíců zvládl. Ale byly to celkem idylické doby. Nejvážnější naše posice byly na Maďarském ostrově. Tam zejména v noci byla velmi přísná pohotovost; měl jsem tam svých 11 lidí, kteří pracovali jen v noci, převáželi směnu, proviant, munici a zpravodaje.

Ve dne na Sávě v dohledu nepřítele bylo na každé plavidlo střeleno nepřítelem, v noci, jakmile se nedodržel žádoucí klid, nastalo osvětlování a palba. Při takové příležitosti byl jedné noci raněn také jeden můj říční kapitán, jménem Mišić, který měl za úkol ze zimního přístaviště maďarského uvolnit zakotvené tam vory.

Zatím co jsem se ve dne bavil se svými lidmi taháním potopených plavidel, snil můj velitel o říční flotile, která by ovládla Sávu a Dunaj a bránila přechodu nepřítele do Srbska. Proto také budoval v říčních čukareckých loděnicích dva srbské monitory. Byly to obrněné motorové čluny, na jejichž zádi byly zkonstruovány obrněné kulometné věže.

Byly ty naše t. zv. monitory popelky proti anglickému monitoru, který nás jednou navštívil s admirálem Trumbičem, myslím, však, že v chrabrosti a odvaze posádek si navzájem nezahladily.

Proti vpádu nepřátelských lodí z Dunaje byli jsme chráněni minami, položenými mezi pilíře železničního mostu, který sám byl od našeho ústupu střelbou pobořen a přerušen. Vedle stálé obranné posice na Maďarském ostrově byla větší pohotovost také na ostrůvku Zanoze, kde jsem měl také své lidi. Cikánský ostrov sám nebyl nijak zvláště připraven na přepadení nepřítelem. Cikánský ostrov byl v půli spojen se srbským břehem mostním

provisoriem vybudovaným ze silných kmenů dobře zakotvených s vozovkou z fošen.

Sám se svou četou jsem mostu nepoužíval, hlavně pro jeho vzdálenost, a pak jsem měl k dispozici na řece dosti člunů pro přímou cestu.

Jak jsem již napsal, byly to na Sávě v létě r. 1915 klidné chvíle, takže nebýti občasného ostrého ostřelování a nutné pozornosti a odpovědnosti, mohl jsem si pomyslet, že jsem na druhém vojenském cvičení na Dunaji někde u Vídně. První jsem tam totiž absolvoval 10 dní před vypuknutím války.

Nemělo to však trvat dlouho. Jednoho z posledních dní záříových (podle pravoslavného kalendáře) za krásného dne kroužil nad Cikánským ostrovem nepřátelský letec. Byl dosti vysoko, takže mu naše střelba nijak neublížila. Byli jsme již tehdy dobře informováni o přípravách na druhé straně a i u nás se dělaly poslední přípravy, abychom nepřítel, jak náleží, přivítali.

Měl jsem dokonce pro svou četou dostati větší počet pušek a střeliva a každý den jsem čekal na pozvání k jejich převzetí.

Pro ten případ jsem měl s četou chrániti nijak nechráněnou dolní část ostrova. Na ostrově byla u mostu v hospodářských budovách ostrova záloha VII. pluku (1 prapor) pro každý případ. Ostrov byl většinou porostlý vysokým stromovím, byl však také obděláván, a to ve střední části. K obraně ostrova mou četou však vůbec nedošlo, neboť druhého dne po vyzvídání nepřátelského letce začalo nepřátelské dělostřelectvo střílet na naše území nejdříve v nejvzdálenějším pásu a pak postupně až k řece, takže kolem 9. hodiny počaly se bořit některé objekty v cukrovaru. Zakrátko byl i ostrov zasypán granátovou a šrapnelovou palbou. Celá moje četa se rozběhla, každý hledal nějaké útočiště pod vysokými stromy, v houšti, ve výmolech, pod břehem řeky. Ale i tak každým okamžikem hrozila jen smrt. Kolik mých lidí takto zahynulo, nikdy jsem nezjistil.

Palba trvala asi do 1 hodiny, pak přestala úplně. Kolem druhé hodiny nastala palba znovu a trvala až do večera asi do 8 hod. Nastalé přestávky jsem použil ke kontrole čety a tábořiště. V tábořišti bylo lidí opravdu málo. Na jídlo nebylo vůbec pomýšlení. Dal jsem zprávu svému veliteli a sám uleh v člunu k malému odpočinku. Klid však netrval dlouho. Po třetí se rozpoutala dělostřelba. V člunu bylo dosti bezpečno, ale na spánek nebylo pomýšlení; když pak po půlnoci na břehu bylo slyšeti ojedinělé střely z pušek, nezbylo mně nic jiného, než ostrov opustiti a přeplaviti se na srbský břeh s posledními.

Temná noc plála červení — nad Bělehradem, nad námi — všude kolem létající střely osvětlovaly okolí.

Svého velitele jsem našel ve sklepě budovy, kde měl svůj štáb. Cukrovar byl stále silně ostřelován. Zbytek noci jsme ztrávili v očekávání věcí příštích.

Z rozkazu velitele dvakrát za noc jsem vyšel až do dílen rekonstruovat situaci.

K ránu nastalo opět utišení a já dostal rozkaz od velitele navázati styk se zálohou VII. pluku na ostrově a vyšetřiti situaci na dolní části ostrova. Se mnou šlo kulometné oddělení. Přeplavil jsem se na ostrov: v tábořišti byl mrtvý klid — opodál pod stromy jeden mrtvý z mých lidí. Volný pohyb na ostrově nebyl bezpečný. Střely z pušek fičely kolem nás — nepřítel byl tudíž na ostrově — neodvážil se však prozatím postupovat a ovládnout nehájenou dolní část ostrova.

Po zjištění stavu jsem opustil kulometné oddělení, navázal u dřevěného mostu styk s pěší zálohou a vrátil jsem se na srbský břeh. Brzy potom vzplanul na ostrově boj. Němci se za noci v pontonech přeplavili na ostrov — mnohým z nich se to dosti snadno podařilo, zejména těm, jejichž pontony strženy proudem řeky přistaly na dolní nehájené části ostrova — zakopali se a počali ostrov systematicky zabírat, pokud nenarazili na odpor našich, sousředených ve středu ostrova ve směru — dřevěný most—Zanoga. Postupné pronikání nepřítel bylo usnadněno nepatrným početním stavem našeho vojska; přesto boj trval celý den, aniž nepřítel ovládl ostrov. Já z rozkazu velitele jsem zahájil se svými lidmi sanitní akce ve vesnici. Brzy se totiž začali z ostrova po mostě trousiti ranění Srbi a Němci a Němci také nezranění, t. j. ti, kteří se vzdali boje. Nikdo se o ně skoro nestaral, šli sami, bez zbraně, v duši s radostí, že se dostali z bitevního pekla. Z vesnice byli dirigováni, podobně jako ranění, do Topčideru. Z rozmluvy s Němci (v jedné skupině bylo několik poznaňských Poláků) jsem usoudil, jak zmatená byla situace na ostrově. Malý ostrůvek Zanoga byl dokonce celý den v rukou našich a tak byl vlastně odříznut nepřitelem od své trupy. V nejbližší noci se tiito udatní hoši probili zase k nám. Maďarský ostrov padl do rukou nepřítel hned prvního dne s celou posádkou.

Ve vesnici Čukarici se situace k večeru stávala čím dál tím nebezpečnější. Němci se již zmocnili protějšího břehu i mého tábořiště a odtud na nás vydatně stříleli z kulometů a z pušek. Byli jsme ovšem chráněni zdmi domů a ohrad, ale na nechráněném místě šlo o život; jeden z mých lidí při přebíhání byl těžce raněn v otevřených vratech, které směřovaly do dvora a k vodě. Boj na protějším ostrově jsem pozoroval dlouhou chvíli z okénka jedné stáje.

K večeru a v noci nastalo zase větší ostřelování srbského břehu a střely padaly také hustě již do Topčideru.

Cestu z Čukarice do Topčideru a zpět jsem za těchto okolností několikrát prošel, neboť jsem dohlížel na lidi, sháněl je dohromady a dělal potřebné dispoice. Až po půlnoci jsem přespál někde u táborového ohně v Topčideru. Při jedné cestě ještě ve dne jsem potkal své lidi, jak na nosítkách nesli jednoho

těžce raněného našeho dobrovolníka komitu z kulometného oddělení. Vojnů upřel na mne své oči a tichým hlasem děl: Sbohem, pane podporučíku, neuvidíme se již! — Sbohem, junáče — nezapomeneme ti toho! A pohladiv ho po tváři rychle jsem se vzdálil. Oči mi zvlhly, ač jinak i mě válka naučila dívat se bez citu na krev a bolest vojínů.

Třetího dne ve dne jsem se již nedostal k Sávi; byla již v bitevní linii. Shromáždil jsem proto své lidi v jednom klášteře, vyplatil jsem jim žold, který jsem pro ně dostal před započatím ofensivy, a pak jsme se společně vydali k Avale. Na jejím úpatí jsem se utábořil kolem opuštěného letního domku. Dnes Avala je místem věčného odpočinku Neznámému vojínovi. Kolem nás zatím prchali Bělehradané tak, jak je válečná litice právě zastihla. Bělehradu bylo zatím dobýváno dům od domu. Od Avaly jsem ustupoval se svou četou, udržuje spojení se svým velitelem, který po ústupu od Sávy dostal velení nad jedním praporem VII. pluku. Až po několika dnech, když již nebylo naděje na vrácení a zpětné dobytí našeho území — neboť po bratrské zradě Bulharů nebylo možno s úspěchem bojovat na dvě strany — dostal jsem rozkaz odejít s četou do Čuprije na řece Moravě ve středním Srbsku a vyčkat dalších rozkazů.

Za těchto několik dnů našeho ústupu od Sávy jsem zažil tolik vzrušujících chvil, že i dnes vidím tak mnohé scény před sebou a myslím, že co živ budu, mi z myslí nevytmizí. Těch několik dnů mne se Srby tak sblížilo, že k nim chovám tytéž city jako k rodným bratrům. Ten jejich zápas, bol i utrpení staly se i mými city a Srbsko se tak stalo mou druhou vlastí.

V Čupriji jsem počkal až zas na nepřitele. Z rozkazu ustupujícího velitele, maje již z hlavního štábu rozkaz rozpustit četou a hlásit se v hlavním štábu o další rozkazy, musil jsem s četou zničit nahromaděný pionýrský materiál, který nemohlo naše ustupující vojsko vzít s sebou. V blízkém Paračině jsem rozpustil své vojiny tak, že jsem každému z nich, pokud nebyli vojáci, napsal propouštěcí list, vojiny pak, kteří již dříve sloužili, poslal jsem k jejich mateřským vojenským jednotkám.

Já pak sám jsem se vydal na cestu za hlavním štábem, který jsem zastihl až v Kosovské Mitrovici.

Vzpomínka na boje v Dobrudži. Ing. Fr. Balátě.

Český národ vždy rád projevoval své přirozené sympatie vůči druhým slovanským kmenům, jmenovitě k Jihoslovánům. Nejvýrazněji však osvědčil svou bratrskou náklonnost roku 1916, za tažení v Dobrudži.

Jestliže jsme za balkánské války v roce 1912 pomáhali Srbům hmotnými prostředky a péčí lékařskou, ve světové válce jsme se postavili ihned po úniku z rakouského jařma do jejich řad, abychom jim pomáhali v poli vojensky.

V Rusku se počala tvořit na jaře 1916 I. Srbská dobrovolná divise v Oděse a mnozí z Čechů, nemohouce se pro různé překážky dostat do České družiny, radostně chopili se příležitosti, aby mohli jednou už vystoupiti otevřeně proti nenáviděnému Rakousku. Houfně vstupovali — jak důstojníci, tak vojiny — do bratrského vojska. Češi byli zde velmi radostně vítáni a stali se brzo dobrými jihoslovanskými vojiny. Velitelství také jejich snahu a práci uznávalo, o čemž svědčí řada rozkazů, kde byli „Braća Češi“ oslovováni a pochvalováni jako celek.

Za letních měsíců bylo formování divise ukončeno. Pod velením plukovníka Hadžiče byla pak vyslána k městu Reni na Dunaji, aby spolu s 61. divisí ruskou a 3. jízdní divisí ruskou očekávala, až Rumunsko vypoví válku. Jakmile se tak stalo, byl celý tento „expediční“ korpus po Dunaji dovezen do města Černá Voda s úkolem, aby rychlým pochodem dosáhli jižní hranice Dobrudže. Tehdy bylo v jihoslovanských řadách asi ke stu důstojníků a asi tři sta vojínů Čechů.

A naši hoši, roztroušeni po všech čtyřech plucích v menších nebo větších hloučcích, ze značné části bývalí zajatci z brusilovské ofensivy (květen 1916), ani řádně neokusivše prosné kaše zajatecké, jdou vesele s písni na rtech a s hlavou hrdě vztyčenou. Nestarají se ani o to, že jsou vyzbrojeni dost špatně. Nemají ani zásobníků do rakouských manlicherovek, musí zatím nabíjet po jedné, ani ručních granátů, ba mnozí ani lopatek — však si to v prvním boji opatří.

Tak se ocitli dne 6. září v nepřátelském ohni před městem Dobričem (Pazardžik), jež musilo býti vyklizeno ustupující rumunskou divisí. S oprávněnou hrdostí můžeme tvrditi, že naši krajané v srbských uniformách nebyli nikterak v udatnosti za svými jihoslovanskými bratry. Však o tom svědčí ztráty na raněných a padlých. Z důstojníků tu zaplatili životem podporučíci Jaroslav Řehák a Stanislav Čulík. Vrchní velitelství při nebezpečí obchvatu nařídilo pod tlakem nepřátelské početní převahy ústup na linii asi 20 km jižně od dráhy spojující Černou Vodu na Dunaji s přístavním městem Constanzou na Černém moři.

Cestou ještě dne 14. září u vesnice Dobromir učinila di-

vise energický výpad na protivníka, avšak přes úspěch, jehož dobyla, byla nucena ustoupiti na dříve připravenou posici jižně vesnice Kokardža. O toto místo nastal prudký boj, a třebaže protivník nasadil čerstvé síly, nepodařilo se mu trvale se zmocniti tohoto středu celé obranné linie. I zde opět ukázali naši krajané, že dovedou bojovati jako lvi. Ztráty na životech o tom podávají svědectví. Z důstojníků tam padli Josef Novotný, Václav Ždímera, Josef Šponar, Otakar Müllner a Josef Varta z Vyškova.

Po týdenním odpočinku a po opětném doplnění též českými vojiny a důstojníky se vrhla divise znovu v boj. Tentokrát přibylí ke starým protivníkům i Turci. Divise pak pod tlakem nepřátelské početní převahy vydržela spolu s ostatními divisemi až do 19. října, kdy počala krok za krokem ustupovati. Za těchto bojů utrpěla tak veliké ztráty, že musila býti vzata z boje a zbytky její byly převedeny přes Dunaj na ruské území.

Teprve příštího roku po návratu raněných byla znovu zasažena na rumunské frontě a na podzim těsně před druhou ruskou revolucí převedena na soluňské bojiště. Tam jí přál osud štěstí, že se mohla pak zúčastniti slavného vítězství roku 1918.

Na širých pláních dobrudžských od Dobříče po Dunaj a Černé moře už přes dvacet dlouhých let zarůstají hroby české mezi jihoslovanskými. Jsou důkazem, že přátelství mezi Jihoslavy a námi není uměle vyvolané a jen ve chvílích nadšení vzniklé. Není myslitelné, že by krev prolitá našimi hrdiny, tato rudá pečeť na smlouvě krevního pobratimství, mohla býti někdy smyta. Bude jistě vždy bezpečným pojítkem mezi oběma bratrskými národy.

Prvé uznání.

Václav Kozák.

Dnem skvělého úspěchu v historii našeho zahraničního odboje na poli politickém jest 30. červen 1918. Toho dne při odevzdání praporu p. p. č. 21 presidentem francouzské republiky Poincarém dostává se nám jeho ústy oficiálně uznání našich práv na národní samostatnost a zároveň dostává se uznání Československé národní radě v Paříži, jako orgánu pověřenému zastupovati československý národ, který dosud je proti své vůli v poutech svých nepřátel. Toto uznání jest prvé v řadě dalších, která následovala i druhými státy Dohody, a proto je tím významnější a cennější. Odevzdání praporu pěšímu pl. č. 21 jest použito jako příležitosti k tomuto významnému aktu. Tímto dnem pro nás příslušníky zahraničního vojska stává se samozřejmostí, že odboj proti Rakousku nebyl marným, že bude korunován úspěchem a že tento úspěch jest pouze otázkou času. Již rámeček

do kterého slavnost byla zasazena, nepřipouštěl o tom v našich řadách žádných pochyb. Přítomnost nejvyššího reprezentanta Francie, presidenta republiky Poincarého, přítomnost tří ministrů francouzské vlády, dále řady vojenských zástupců spojeneckých armád, to všechno pro nás, účastníky slavnosti, jest neklamnou předzvěstí, že naše revoluce skončí, musí skončiti vítězně, že vlastní svobodný stát není snem, nýbrž skutečností.

I nám, prostým jedincům zahraniční revoluční armády, neznajícím finess diplomatických zvyklostí, nedostatečně informovaným o výsledcích obrovské práce na poli diplomatickém, vykonané Československou národní radou, zdá se zřejmým, že tato slavnost jest tak dalekosáhlého významu pro zahraniční odboj, že není myslitelné, aby při konečném jednání mírovém spojenci mohli na nás zapomenout.

Místem tohoto památného dne jest malé městečko Darney, v departementu Vosges, kde naše pluky 21. a 22. na cestě do fronty kratší čas meškaly.

Slavnost po stránce vnější měla skvělý průběh, a není jistě československého dobrovolce, který se jí účastnil, aby na ni nevzpomínal s radostí a pýchou v srdci. Pokusím se vyličiti dojmy prosího vojáka, vyplývající z vnější formy slavnostního aktu — z odevzdání praporu, přísahy a přehlídky obou pluků.

Kolem 10. hod. přijíždí president republiky, doprovázen svou suítou a v doprovodu zástupce Československé národní rady, Dra Beneše, k oběma plukům, které jsou shromážděny na veliké louce za městečkem, blíže vojenského tábora. Již dávno před příjezdem presidentovým zástupy obyvatel z městečka i z dalekého okolí shromáždí se na místě slavnosti. President se svým průvodem vystupují z automobilů, plukovní hudba hraje „Marseillaisu“ a „Kde domov můj.“ Mnohokrát již při různých příležitostech na francouzské půdě slyšeli jsme melodii naší hymny, ale ještě nikdy nevzbuzovala v nás takové pocity, jako tentokrát. Něco láme se v našich nitrech při prvých taktách, mdloba zaplavuje naše srdce, prvá slza radosti nad velikostí okamžiku objevuje se v očích.

Hymny dohrány. Ze zástupu obklopujícího presidenta vystupuje nejvyšší velitel československé armády, generál Janin, předstupuje před pluky a zdraví je českým „Nazdar.“ Jest mu odpovědí hromové „Zdar“, vyvolávající údiv ve tvářích hostí. Ujímá se slova zástupce Československé národní rady Dr. Beneš a po něm president Poincaré, jehož řeč tlumočí do češtiny kapitán Husák. Poincaré zdůrazňuje naše svaté právo na národní samostatnost, prohlašuje, že věc Čechoslováků jest věcí Francie, slibuje, že ona učiní vše, aby naše touhy, nesoucí se k národnímu osamostatnění, byly splněny. Nasloucháme napjatě, zdráháme se hlasitě vydechnout, bojíce se šelestem zmenšiti velikost chvíle. Zřítelnice naše jsou rozšířeny vidinou svobodné

budoucnosti, našimi mozky víří jediná myšlenka: „Budeme svobodni, musíme být svobodni, dnešní den jest nám toho zárukou.“
Prezident domluvil, a odevzdává prapor, dar města Paříže, veliteli pluku, plukovníku Philipppovi. V čistém vzduchu rozvinuje se a vlaje prapor, pod nímž řady jedenadvacátníků půjdou k vítězství.

Z hrdel 5.000 mužů zazní husitský chorál: „Kdož jste boží bojovníci.“ Velebně nese se krajinou píseň starých Husitů, ozvěnou zaléhá v blízké lesy. Poslední tóny doznívají a pomalu odumírají v dáli. A již kpt. Husák zvučným hlasem předčítá revoluční přísahu československého zahraničního vojáka: „My vojáci revolučního vojska, utvořeného daleko od hranic naší vlasti, rozbíjíme navždy pouta, jež nás vázala k Habsburkům a k říši rakouské, vzpomínáme křivd dodnes nepomstěných od staletí na nás páchaných a před svým drahým národem, nyní zastoupeným Československou národní radou, skládáme tuto slavnostní přísahu: Ve jménu naší národní cti, ve jménu všeho toho, co je nám jako lidem i jako Čechům a Slovákům nejvyšší svato, přísaháme, že bojovati budeme po boku svých spojenců proti všem našim nepřátelům do té doby, dokud naše země česká i slovenské nesplynou v samostatný a nezávislý stát československý, dokud národ náš v našich zemích nebude úplným pánem svých osudů. Jako věrní bojovníci, nesouce ve své krvi dědictví našich slavných dějin a vždy jsouce pamětliví nezapomenutelných hrdinských činů našich národních mučedníků i našich husitských vojevůdců, slibujeme býtí jich důstojní, nikdy z boje neutíkatí, nijakému nebezpečí se nevyhýbatí, rozkazů svých náčelníků poslouchati, své prapory a odznaky ctítí, nepřítelě o milost nikdy a za nijakých okolností neprosítí a se zbraní v ruce se nevzdávati, bratr bratra milovati a v nebezpečí ochrániti, smrti se nelekatí a za svobodu vlasti své vše i život položití. Bez jakéhokoliv nátlaku, svobodně rozhodnoutí, tak dle této přísahy budeme jednatí.“

Prísaháme, že se chceme vrátit do osvobozené vlasti, anebo zůstatí mrtví na francouzském bojišti. Jsou snad chvíle v životě, kdy tisíce dýchají jedním dechem, kdy srdce těchto tisíců tepou jedním tepem a v mozcích jest jedna myšlenka. Takovou chvílí jest naše revoluční přísaha. Jsme proniknutí jedinou myšlenkou: Zvítězit, nebo zemřít.

Akt přísahy skončen; přikročuje se k přehlídce. Pluky odcházejí za vyvýšeninu přiléhající k louce, aby se připravily k slavnostnímu pochodu. Zanedlouho již první defilující řady se objevují na obzoru. Svižným, sokolským krokem, osmáhlí sluncem, pyšní, s jistotou úspěchu v očích, vojáci československé revoluce defilují před prezidentem republiky, ministry, shromážděnými vojenskými hodnostáři a zástupci Československé národní rady. A na obzoru vyvýšeniny vynořují se nové a nové řady, rota za rotou, volní synové vzdálené a porobené vlasti.

Slavnost jest skončena. Prezident republiky odjíždí k pře-

hlídce ubytovacích místností 3. praporu 21. pluku, my se vracíme do svých ubikací. Vzpomínáme prožitých okamžiků, opakujeme si slova revoluční přísahy; naše tváře září štěstím, neboť slunce svobody svými záračnými paprsky dotklo se našich duší.

Jitro na Piavě.

Ladislav Hruška.

(K výročí smrti bratra J. Čapka.)

Jsou tři hodiny ráno... Noc ustupuje zvolna rannímu šeru a odchází kamsi daleko. Svítá... Stíny, uložené v rákosí na břehu řeky a v křovinách pobřeží, proměňují se v šedavý opar, který Piavu zakryl svým závojem. Vzduch je chladný a příjemný. Za několik hodin promění se v horkou výheň, vydechující miasmy malarie a pach bojiště.

Jdeme mlčky alejí k železničnímu náspu, za nímž několik jen kroků zaryly se v písečný břeh zákopy bitevní linie. Spojovacím zákopem, vinoucím se hadovitě křovisky akátů, docházíme k široké ochranné traverse a rozcházíme se po dvou doprava a doleva.

Ostražitě pozorujeme vlastní linii, kde u střílen, sroubených z kusů prken a obložených pytlíky, naplněnými pískem a zemí, stojí bersagliéri a pozorují protější břeh. Není mnoho vidět, protože mlha dosud brání jasnému rozhledu.

Hledáme pokud možno osamělý prostor, odkud bylo by možno dobře pozorovati protější břeh. Naším úkolem pro dnešek jest pozorovati nepřátelskou linii, rakouské hlídky, zjistiti jejich národnost a vystříletí určitý počet agitačních a propagačních letáků.

Den světlí se víc a více. Rozeznáváme již přesně druhý břeh. Je o něco vyšší nežli náš a není také tolik písčnatý. Stanoviště rakouských hlídek prozrazují bělavé pytlíky s pískem, jimiž právě tak jako na naši straně, jsou obloženy střílny a pozorovací stanice. Jinak jest tam ticho a nic neprozrazuje přítomnost nepřítele.

Hovoříme potichu a odhadujeme vzdálenost našeho stanoviště od druhého břehu. Zdá se nám, že to nemůže býtí více než padesát metrů. Tohoto odhadu jest zapotřebí k výpočtu dráhy vystřelené rakety, která se má správně roztrhnouti nad druhým břehem a vysypati svůj letákový obsah. Vybrali jsme si dnes schválně užší místo Piavy, poněvadž je nutno, abychom si tam s těmi naproti promluvili. Stojí proti nám nové vojenské útvary a jest nutno zjistiti, který pluk to jest, jaké národnosti a v jakých žije poměrech.

Víme totiž již z jiných výzvědných rozhovorů, že na protější straně jest zle. Není chleba, není masa, není kuřiva a není

ani dostatek nábojů. Jeden bočníček chleba se dělí na 9 mužů, masa jest tak slaboučký řízek, že jak jsme říkali, jest skrz něj vidět až do Vídně. Náboje, zvláště dělové a minometové, známe sami. Vybuchují zřídka, nebo se utopí v písku.

Fronta okolo nás jest dosud tichá, jen kdesi zleva, od Montella, zahučela ojedinelá dělová rána. Asi se probudila některá hladová baterie.

„Tak, hoši, a nyní zkusíme štěstí,“ pravím k dvěma u mne čekajícím bratřím. A ranním tichem se nese ostrý hvízd, který jest vlastně ve svém melodickém jádru dosti komický. Zní asi jako naše volání „Pepíku!“ Hvízdáme tak na české rakouské hlídky už hezkou dobu a vždy máme úspěch. Už ten náš hvízd znají.

A vida, naše osvědčené štěstí nám opět přálo. Na protějším břehu, který nyní vidíme již úplně jasně, poněvadž se mlha zatím zvedla, objevuje se rozložitá rakouská helma a ční nad pískovými pytlíky jako ocelová polokoulička. Čekáme trpělivě, poněvadž již ze zkušenosti víme, že „nepřítel!“ se bojí. Zahvízdnu opět a současně voláme Nazdar! — „Neboj se a vylez!“

Voják naproti dodal si patrně odvahy, poněvadž helma vylézá výše a jest vidět matně obličej.

„Kdo jste a co chcete?“ zní to česky z protějšiho břehu.

„Nu, to je dost, že jsi vylezl,“ posmívám se. „Jste Češi jako ty a chceme si s tebou pohovořit!“

„A nebudete střílet?“ zajišťuje se vojáček, „od naproti?“

„Nebudeme, neboj se. Jsi Čech? A odkud?“

Helma se bázlivě točí na všechny strany. Vojáček patrně pozoruje, zda není viděn sousední hlídkou, vzdálenou asi na padesát metrů. Situace ho patrně uspokojila, poněvadž najednou se vyklání celou půlí těla nad zákop a podepře se pohodlně rukama na břeh.

Prohlíží si nás, pokud je to ovšem možné, a pouští se do debaty.

„Tak vy jste Češi? A to nebude asi pravda! Slyšel jsem, že prý tu nějakí Češi jsou proti nám, ale to prý jsou Češi z Ameriky!“ A dychtivě čeká na odpověď.

„Ale, kdepak z Ameriky, člověče,“ horlíme my, „já jsem z Čech a tady ti dva jsou z Moravy. A odkud jsi ty, od kterého pluku?“

„Já? Od 21. pluku z Čáslavě,“ vykládá protějšek, dosti již osmělen.

A tak jest rozmluva navázána. Musí se ovšem trochu křičet, ale vlhký ranní vzduch jest pro zvuk dosti vodivý, takže si dokonale rozumíme. Vykládáme udivenému krajanovi, kdo jsme, proč bojujeme v italské armádě, jak nás je mnoho (ovšem, v této věci jsme vždycky trochu přilhalí), oč nám vlastně jde. Stručně vysvětlujeme mu myšlenku samostatnosti a svobody národní a mezitím vhodnými otázkami vyzvídáme, jak jest naproti. Doví-

dáme se, že proti nám stojí 21. pluk, který přišel dnes v noci, napravo že jsou Němci a nalevo Maďari. Stará rakouská prakse: vklínit český pluk mezi pluky cizí a do zálohy položit zase Maďary.

Dále nám sděluje, že jest na této předsunuté hlídce sám, druzí jsou vzadu, v zákopech. V noci bývá hlídka silnější, až deset mužů. Některé hlídky, obyčejně přes jednu, mají s sebou i kulomet.

Ovšem, mnoho věcí již víme z dřívějška, ale přece jen se dovídáme nové. Některé údaje jsou dosti důležité, a ty jeden z nás zaznamenává.

Ranní šero ustoupilo již bílému ránu. Kdes vpravo vyhupují první sluneční šipy a z dálky jest slyšetí vrčení letadla. Fronta se probouzí.

Ptáme se našeho protějšku, zda by nechtěl také k nám. Krčí rameny, patrně nějaká nerozhodná dušička. Chut' by asi měl, ale bojí se.

Je nutno skončit. Ptáme se naposledy, kdy bude zase na hlídce, abychom ho mohli zavolat a znovu si porozprávět. A s oboustranným „Nazdar!“ se loučíme.

Takových rozmluv bylo navázáno po celé frontě piavské mnoho. Mnohdy trvalo několik dní, nežli jsme takového krajana přemluvili k útěku. Mnohdy hned napoprvé jsme se domluvili, že si večer přijdeme pro celou hlídku, a také skutečně večer jsme „vybrali“ celé hnízdo. A stalo se, že za čtrnáct dní převedli jsme jednou všechny předsunuté hlídky od celého pluku, druhý den jsme se pak dozvěděli od nových zajatců, jak velitel pluku zuřil a sliboval za jednoho živého legionáře malou zlatou medaili, půl roku dovolené a 100 korun z vlastní kapsy. Nedostal však žádného.

Zajatce převáželi jsme v člunu, který jsme s počátku sami řídili vesly. Po smutné zkušenosti však, kdy jsme narazili na německou silnou hlídku, byl člun upevněn na našem břehu na silném laně, za které byl pak tažen zpět. O této příhodě však někdy jindy.

Odcházíme na jiný úsek fronty. Obloha zbarvila se již modří plně probuzeného dne, tou krásnou a sytou modří, kterou má snad jen nebe italské a španělské. Za námi kdesi v úseku San Donny rozeřvala se baterie rakouských děl a zavzdychlo několik minometů. S naší strany ozvala se zakrátko vydatná odpověď. Běs války, který k ránu na několik hodin odpočíval, se probudil.

Dnešní rozmluva skončila hladce, třeba bez výsledku. Bývalo tomu však mnohdy jinak. Stávalo se, že naše výzvědná hlídka byla vlákána do rákosí na samý okraj řeky a pak přepadena ostrou palbou. Málodky se taková výprava obešla bez zranění, ale také málodky jsme zůstali na takový „podfuk“ dlužni odpověď. Obyčejně bývalo stanoviště takové zrádné hlídky úplně rozšířeno zákopovými děly.

A nyní ještě musíme vystřílet rakety. Máme jich asi dvacet,

to jest práce na dvě hodiny. To již budeme v plném ohni, ale nelze to jinak zařídit. Rakety musí být vystřelovány v době, kdy na druhé straně jsou vzhůru a kdy se dostanou do rukou vojáků.

Vyhledáváme volnější prostor, nezastíněný křovisky. Do zákopové stěny zabodáváme tyčku, vzlyčenou do vhodného úhlu, a na ni navlékáme raketu. Úhel musí být vypočten tak, aby raketa vybuchla nad nepřátelským zákopem a svůj letákový obsah rozspala nad protivníkem.

Zapalujeme raketu, která se silným sykotem vzlétá a zanechává za sebou chvost dýmu od hořícího doutnaku. Sledujeme pozorně její let a díváme se, ve kterém místě vybuchne.

Bylo to dobré. Rychle ještě druhou a třetí raketu a pak pryč s místa. Jsme již s touto propagandou příliš známi, a proto tyto výpravy jsou sledovány druhou stranou s bedlivou pozorností. Na místo, kde rakety vylétnou, bijí hned rakouská děla a minomety.

Utíkáme skloněni zákopem hezký kousek doleva a tam vystřelujeme opět dvě rakety. Pak zase notný kus doprava a zase vypouštíme několik raket. A tak střídáme směry, klameme nepřítel, aby nemohl postihnouti přesně bod, ze kterého raketa vylétne.

Jest to nebezpečný podnik a i lalové v linii hledí na nás nevráživě. Svými výpravami činíme vždy určitý úsek nebezpečným, poněvadž Rakousko se nám za naši propagandu zuřivě mstí dělostřelbou. Ale jest to výborný prostředek k získávání přeběhlíků, k šíření poznání o našem boji, o našich legiích a o všem, co má pro náš odboj cenu a význam. Rakety, jak jsem již s počátkem řekl, obsahovaly letáky s revolučními výzvami, s vylíčením našeho odboje a byly tištěny česky, polsky, německy a rumunsky. Některé byly i maďarské. Letáky tyto šířily odboj mezi českými pluky, rozrušovaly celistvost fronty, zanášely nespokojenost a dělaly těžkou hlavu rakouským velitelům. Bylo přísně zakázáno si je ponechat, je čísti a případně i dále rozšiřovati, ale nebylo to rakouskému velení nic platné. Našlo se jich dost u zajatců, kteří se dokonce jimi chlubili a i jaksi legitimovali při zajetí.

Naše úloha jest pro toto ráno skončena. Vystřídá nás druhá hlídka a my nastoupíme zase po odpočinku k nové práci. Odcházíme unaveni za železniční násep, kde máme své kryty. Jsou sice primitivní, ale nám stačí.

Snad zítra ráno se nám podaří přemluvit nějakou hlídku k přeběhnutí. A pak večer, až se hluboké italské nebe sklene nad Piavou, půjdeme si pro naše české hochy, tam na druhou stranu, a získáme tak zase nové síly, nové legionáře, naše bratry. A čím víc jich bude, tím líp . . .

Památce bratra Josefa Logaje. *Ladislav Hruška.*

Dne 27. listopadu bylo tomu 15 let, co zemřel jeden z předních pracovníků a spoluzakladatel Českého dobrovolnického sboru v Itálii, bratr Josef Logaj, kapitán italských legií. Rodák z Turovic u Holešova, z rodiny zemědělské, před válkou knihkupecký účetní. V roce 1914 narukoval k 3. ppl. do Brna a účastnil se bojů na srbském i italském bojišti. V roce 1915 na Doberdě přeběhl v noci k Italům. Byl však na útěku zpozorován a těžce zraněn rakouskou kulkou do nohy. Krví zbrocen byl pak Italy přenesen do jejich zákopů a odtud transportován do nemocnice, kde byl několik měsíců. Po svém uzdravení hlásil se ihned do italské armády. Ve Final Marině, kde byl v zajateckém táboře, vytvořil s bratry Bartošem a Jurou revoluční organizaci a po svém příchodu do Santa Marie Capua Vetere v lednu 1917 účastnil se velmi platně zakládání Českého dobrovolnického sboru, kde se stal členem výboru a jednatelem zahraničním. Byl první, kdož toužil dáti našim dobrovolcům zprávy jak ze zahraničí tak i z domova a za tím účelem založil Denního oznamovatele. Překládal sám některé články z novin francouzských a německých, které se různými oklikami dostaly do zajateckého tábora, z českých novin vystřihoval všechny zajímavé zprávy o životě doma a ze všeho toho materiálu lepil „noviny“. Denní oznamovatel byl vyvěšován na baráku; jak byl jeho obsah vzácný, bylo nejlépe vidět z toho, že od rána do večera obklopoval redakční barák značný houf dobrovolců i zajatců. Později byl Denní oznamovatel změněn v řádný časopis *V boj* a bratr Logaj se stal jeho redaktorem. Pracoval s láskou, úplně nenáročně a s pravou bratrskou skromností. Znal ho celý tábor jak v Santa Marii tak později i v Padule. Odtud byl v červenci 1917 povolán do kanceláře Čs. národní raďy v Římě jako důvěrník dobrovolců. Tam také byl generálem Štefáníkem jmenován důstojníkem. V Římě pracoval na věcech organizačních, náborových a propagačních. Již tehdy bylo jeho zdraví podlomeno, takže později neudolal těžké španělské chřipce, která jej upoutala na lůžko po dlouhou dobu. Teprve v r. 1919 se mohl vrátiti do vlasti, ovšem s naprosto podlomeným zdravím. Později pracoval v Kanceláři čs. legií.

Bratr Logaj byl mnoho činný také jako žurnalista, hlavně v Československém legionáři. Napsal dvě knihy o italských legiích: *Čs. legie v Itálii* a *Oběti*. Obě knihy jsou dosud z nejlepších, které byly o italské legii napsány; jest jen litovati předčasného odchodu bratra Logaje, který jistě by byl podrobně prokreslil celý život a působení našeho zahraničního vojska v Itálii.

Význam bratra Logaje velmi pěkně ocenil nynější prezident republiky dr. Eduard Beneš v přípise, zaslaném ČsOL: „Vrátil jsem se do Prahy v den, kdy Československá obec legionářská

vyprovázela ke hrobu jednoho ze svých prvních členů. Poznal jsem bratra Logaje při revoluční práci. Věnoval se jí oddaně a poutivě. Zaslouží si plně, aby Čs. obec legionářská a všichni ti, kteří za republikou stáli a stojí, jeho památku zachovali ve vděčné paměti. S legionářským pozdravem Váš dr. Ed. Beneš.“

Bratr Logaj spí svůj věčný sen na Olšanech v Praze. Spí tam spolu s oněmi 42 popravenými, s oněmi oběťmi, o nichž napsal svou knížku. Byl jako oni obětí rakouské hrůzovlády, poněvadž nebýti jeho těžkého zranění, byl by jistě odolal následkům pozdější choroby. Slova dr. Ed. Beneše pokládám jako kytičku k jeho světlé a nehynoucí památce...

Převrat a konec světové války na italské frontě.

Josef Hůrka.

Bylo to začátkem listopadu 1918 v adrijském průsmyku mezi horskými velikány, kde protéká žlabem řeka Adige, poblíže Gardského jezera u Arca a Roveretta. V tomto úseku jsme stáli po boku italské armády, která měla za povinnost odrážeti nápor Rakouska od Tridentu.

Život náš v těchto horách byl veselý, kamarádský, při dobrém humoru. Všestranná doprava svědčila o dobrém pořádku v každém ohledu — dobrá strava i dobré víno. Všechno, co se dělo kolem nás, bylo samozřejmé: studené noci, hučení děl všeho druhu atd.

O nějakém míru mezi vojskem nebylo slyšeti nic. Ještě 28. října, když už v Praze byl proveden státní převrat, střílelo se tu vesele dál.

Až konečně nadešla chvíle, když Rakousko muselo kapitulovat. Vedle diplomatického jednání byla rakouská armáda zaskočena italským vojskem a úplně učiněna neschopnou k další vojenské operaci. Celá tato rakouská fronta byla zajata a odzbrojena.

Co následovalo potom, těžko vyjádřiti slovy. Všichni vojáci cítili, že jest války konec. V rakouské armádě nastal hotový zmatek a chaos, radost, zlost, i lítost, podle toho, jak se kdo cítil. Jelikož v rakouské armádě byly zastoupeny všechny lidské rasy, z kterých se monarchie tvořila, proto nastaly mezi rakouským vojskem různé dojmy. Skoro nikdo neměl možnosti utéci z fronty, poněvadž byli zaskočeni. Všichni museli uposlechnouti italského rozkazu „Avanti via“ do Itálie, direkción Verona!

V té chvíli se ukázala v pravém slova smyslu lidská povaha. Konec války byl koncem všeho, pořádku, kázně. Všechna zásobovací skladiště všeho druhu byla rakouským vojskem rozebrána; nastal hotový boj o to, kdo dřív, kdo víc. Všechny pytle

a kapsy byly naplněny aprovisací do té míry, co každý unesl, k čemu kdo měl přístup. Byl to tabák, cigarety, konzervy, cukr, káva, rum, mouka, tuk atd., všechno, co se dalo s sebou vzít.

Činilo to dojem, jako by nastal den stěhování národů. Nikdo z těchto lidí nevěděl, co bude dnes, a co bude zítra. Všichni věděli jen to, že cesta vede směrem do Verony. Tím nastal zajímavý a historický pohled pro nás, kdo jsme byli přítomni.

Tisíce a tisíce rakouského vojska všeho druhu procházely několik dní tímto velehorským žlabem, bez italského vojenského doprovodu, do Itálie, úplně libovolně. Tábořili, kde se dalo, spalo se třeba na louce, vařilo a peklo se ze zásob, co každý v pytlí měl. Nikdo se také o ně nestaral, poněvadž Itálie nemohla a nebyla ani schopna v několika dnech učiniti taková opatření, aby mohla takovou masu lidí opatřiti tím, čeho bylo třeba. Teprve postupně začala registrace a pak koncentrování podle národního charakteru. Z Čechů a Slováků utvořila se pak druhá zahraniční armáda (čsl. domobrana v Itálii), která přijela vyzbrojená v roce 1919 za italskými legionáři na Slovensko, bojovat proti Madarům.

Ale vrátím se k tomu převratu v horách, odkud jsme spatřili mír, osvobozenou vlast a svobodu čsl. národa. Bylo to v listopadu po Všech svatých, když přestaly dunět kanony, když procházela kolem nás rakouská armáda do italského zajetí. (O různé výjevy nebylo tu nouze: táta se setkal se synem, bratr s bratrem a známý se známým. Nikdo z těch lidí však netušil, že jsme Českoslováci; pro ně jsme byli italsší Alpiáni.)

První oficiální novinovou zprávu o naší samostatnosti jsme dostali od zajatců; byla to „Národní politika“, kde jsme se dočetli, že v Praze byla již 28. října 1918 prohlášena čsl. samostatnost. Nemohu ani spočítati, kolikrát se to četlo. Radostí jsme se objímali a slzy s očí stírali. Všichni jsme byli za jedno; všichni jsme cítili, že jest konec světové války. Dojemně působil na cit první melodický hlas zvonů, jako symbol hlásající mír. Všude, kde byla věž a víska, bylo toho dne zvoněno donekonečna. Obyvatelstvo nepracovalo; všude bylo viděti radostné objímání a radování.

V této radosti zaskočilo si nás pár Čechoslováků za soumraku do blízké dědiny. Zastavili jsme se také ve venkovské krčmě, ale k zasednutí za stůl jsme se nedostali. Jak jsme otevřeli dveře a oni spatřili italské Alpy, potáceli jsme se ve vzduchu u stropu, jak nás nadhazovali. Všude se ozývaly hlasy „Eviva Italia“ (Austria caput.). Ale teď nastalo něco, co je přivedlo do rozpaků: Co jsme za Italy, když neovládáme dobře italský jazyk? Řekli jsme: My jsme Českoslováci a bojujem po boku italské armády za naši svobodu a samostatnost. — Nálada se změnila hned v novou radost; všude se ozývaly hlasy: Bene, bene, bene! Sláva československému národu a republice!

V této dobré náladě a v radosti vracíme se k našim. V tomto upřímném nadšení vracíme se pak i do naší osvobozené vlasti.

Jak přišel k praporu 10. domobranecký prapor v Itálii.

Ing. Arch. Jan Višek.

Byli jsme zajati 3. XI. 1918 v jižním Tyrolsku. Poslali nás do Roveretta a odtud do veronských pevností postavených Radeckým. V Bustu Arsiziu nás převlékli do italských uniforem a sestavili z nás t. zv. domobranecké prapory a zaplavili jimi území severně od Milána. Místní obyvatelstvo přijalo nás s nadšením.

Náš 10. prapor pod velením majora Webra (pozdějšího generála a velitele bývalého 28. pražského pluku) se usadil v Albizzate a Solbiate Arnu. Obě vesničky byly celé vzhůru při našem příchodu a již prvý večer se dělily o mužstvo a důstojníky, aby je pohostily. Naše večerní „rozkazy“ byly pro obecenstvo představením, jemuž vytrvale denně přihlíželo. Obě vesnice záhy přidaly k oblíbené písničce „Monte Grappa, tu sei la mia patria“ naše „U svatého Matěje“ a „Roztomilou Barušku“.

Záhy jsme postřehli, že cholericí Italoové jsou nábožní a že místní farář má na ně velký vliv. Proto posílal náš velitel každou neděli 1 rotu do kostela a po mši zaspívali naši hoši „Kde domov můj?“ Na tento okamžik se těšivali Italoové po celý týden. Laskavý jejich farář pozval vždy po mši na faru velícího důstojníka na biccierinu likéru domácí výroby. Zábava byla při tom vždy v krátkých větách, doprovázených srozumitelnějšími posuňky.

Sympatie k Čechoslovákům byly stoprocentní. Jen jsme nesměli mluvit mnoho o Jihoslovanech a o tom, že jsou naši bratři. Nenávisť k nim neznala mezí. Byla silnější než k Austriákům. Když již se zmiňují o těch sympatiích, musím prozradit, že jsme je pozorovali vůči Germanii. S obdivem nám ukazovali svoje stroje známky Made in Germania. Severní Itálie je elektrisována a zámečnické dílny před válkou objednávaly stroje z Německa. Díky válečným dodávkám vyrostly dílny na továrničky, kterou vedl vždy jeden syn a ostatní bratři pracovali u něho jako dělníci. Mnoho Italů mluvilo francouzsky, před válkou chodili za prací do Francie. Nezapřeli k Francii určitou žárlivost, rozhodně byly jejich sympatie k Německu větší než k Francii.

Několik měsíců v tomto italském zákoutí bylo rozhodně krásnou idyloou ve válečné době. Jenom touha být už doma kalila popisovanou pohodu. A tak jednou, když jsme byli důstojníci pohromadě, řekli jsme si, že bychom měli mít také prapor. Mimo mne architekta bylo mezi bratry několik akademických malířů a sochařů, a tak jsme byli vyzváni k účasti na české soutěži pro návrh praporu. Porota, jmenovaná velitelem Webrem, vybrala návrh můj k provedení. Když jsem si opatřil ceny a přednesl rozpočet, tu se rozhostilo posvátné a výmluvné ticho mezi shromážděnými důstojníky. Přerušil je velitel praporu br. Weber slovy: „To máte z toho, že jste chtěli ten nejlepší návrh; teď si jej za-

platte.“ Sbíralo se, ale sehnala se tak polovina potřebného obnosu. Italský náš přítel p. Mazetti, jemuž jsme se svěřili se svými potížemi, nám poradil, abychom uspořádali akademii a vybírali při ní na prapor. „Bude to zas něco jiného než vaše hymna v kostele, a celá vesnice přijde na tuto událost.“ Měl pravdu. Aula místní školy, kde se akademie konala, byla nabitá, obyvatelstvo nadšeno, a sebral se obnos několikrát vyšší, než chybělo na prapor. Polovinu z výtěžku jsme věnovali na prapor a naše účely a polovinu na účely italské, tuším, na šatstvo pro italské děti.

Prapor byl hotov a zaplacen, a naši hostitelé nadšení naším darem z jejich příspěvků. Prapor jsme dovezli v dubnu 1919 do Republiky; jeho další osudy nejsou mi známy.

Na bojišti u Arrasu.

Silvestr Šebesta.

V programu svého zájezdu do Francie (v r. 1937) měl jsem též návštěvu bojiště u Arrasu, které jsem neviděl od r. 1915.

Měl jsem v úmyslu jít po stopách krvavých bojů v Artois úplně sám, nerušen žádnou výpravou, a tak jsem odjel z pařížského severního nádraží již prvním ranním vlakem. Severní nádraží mi připomnělo, že jsem zde po prvé viděl pana presidenta Masaryka, když se v prosinci r. 1918 vracel se svou dcerou Olgou z Ameriky do vlasti.

Asi po 2 hodinách jízdy rychlíkem vystoupil jsem v Arrasu, odkud je na bojiště u Targette ještě 16 km; použil jsem auta.

První moje zastávka byla v obci Neuville Saint West, kde jsem si prohlédl pomník „Pochodeň míru“; vchází se k němu branou, označenou nápisem: „La ville des mutilés“ (město zmrzačených). Neuville Saint West i Targette, za války úplně rozstřílené, jsou dnes nově vystaveny.

Od pomníku „Pochodeň míru“ jsem šel podle speciální mapy přes Targette a polní cestou v místa, kde měli Němci vybudovány svoje pověstné opevněné zákopy, zvané „Ouvrages blancs“, na něž útočil 9. května 1915 prapor C s rotou „Nazdar“.

Snažil jsem se nalézt naše výchozí zákopy, ale marně, všechna ta spleť zákopů a granátových jam je zasypána a zdejší bujná vegetace zahladila poslední stopy velké bitvy. Malý úsek podzemních spojovacích zákopů jsem viděl u Targette, ale ten byl vybudován později Kanaďany.

Zašel jsem až ke statku Berthonval, bývalému stanovišti velitelství pluku; odtud vedla moje cesta bojištěm na kotu 123 a k československému pomníku, který stojí poblíže silnice jdoucí z Arrasu na sever, asi tam, kde měli Němci druhou opevněnou

linii. Odtud lze vidět kotu 140 a hřeben Vimmy, kde byly svedeny kruté boje mezi Němci a Kanaďany.

V hlubokém pohnutí četl jsem na pomníku vyrytá jména bratří, kteří zde na různých bojištích vykrváceli, a vzpomínal, jak jsem si s mnohými v těchto místech naposled tiskl ruce.

Pomník našich dobrovolníků zklamal mou představu. Mimo-
děk si vzpomínám, jak po bitvě 9. května napsal jeden velký pa-
řížský žurnál: „Těm, kteří vyrvali Němcům Ouvrages blancs, po-
stavíme pomník.“ Časem se zapomíná, pravda. Francouzům to
ani nezalívám, ale měl jsem dojem, že vlastní národ měl být
obětavější a postavit zde pomník důstojnější.

Zastavil jsem se ještě u blízkého polského pomníku, kde
právě výprava polských horníků zaměstnaných ve Francii polo-
žila věnce, a pak po krátkém oddechu vydal jsem se na cestu
do Souchez, kde rota „Nazdar“ se též zúčastnila bojů.

Ze Souchez vystoupil jsem na Lorettu k velkému, úžas bu-
dicímu hřbitovu s kostnicí. Na hřbitově je pohřbeno 2500 fran-
couzských vojáků a ve velké kostnici jsou uloženy ostatky 30.000
padlých francouzských vojáků. Vysoký maják na Notre Dame de
Lorette s věčným světlem působí mohutným dojmem.

Měl jsem ještě v úmyslu navštívit pomník marocké divise a
pomník Kanaďanů u Vimmy, z dálky viditelný, ale pro nepřetržitý
hustý déšť musel jsem svou cestu bojištěm ukončit.

ŽENY V BOJI ZA SVOBODU

Není to vlastně ani historie, jsou to jen intimní vzpomínky, které váží mne k této vlajce; a jistě by veřejnosti nic z nich nezvěděla, kdybych nebyla požádána nějaké vzpomínky o své revoluční činnosti napsati.

Revoluční činnost!

Bože, my všichni Češi, žijící v Rusku, jsme byli více méně revolučně činni. Jak muži tak ženy, každý podle svých sil a schopností. A pracoval-li někdo méně, zajisté nepracoval s menší láskou než jiný. Ne, vždyť u všech nás v srdci plála velká láska k vlasti a svatě nadšení, a všichni stejně jsme byli zrádci před Rakouskem. Oh, kdyby jen Rakousko bylo četlo v našich srdcích, kdyby jen bylo slyšelo ty řeči. — Ale odchýlila jsem se příliš od vlastního obsahu.

Tož tedy, koncem května roku 1917 přišel ke mně v Kyjevě starodružiník Halama, který předtím asi dvakráte byl u nás hostem, s velkou prosbou. Tak se totiž vyjádřil. Prosba záležela v tom, abych mu odporučila někoho, kdo by vyšil pro 2. rotu I. pluku M. Jana Husi rotnou vlajku. Poručík Vašátko, tehdejší velitel roty, prý by si přál míti zvláštní, parádní vlajku, a jistý dobrovolník (jméno nebylo mi sděleno) prý již návrh nakreslil. Bratr Halama měl návrh s sebou a na mé požádání mi jej ukázal.

Na strmé skále nádherný, bílý, dvouocasý lev, roztrhnuvší své okovy, drásá černého, dvouhlavého orla, až s něho peří padá k zemi. Motiv mému srdci lahodící. Český lev vítězí nad rakouským orlem!

Nu i slíbila jsem bratru Halamovi, že vlajku vyšiji sama. Na druhé straně vlajky na bílé půdě červenými písmeny vyšito bude „II. rota prvního pluku“. Ujednáno: bratr Halama potěšen, že se zhostil svého úkolu a že komandýru roty přinese dobrou zprávu, odešel, a já přemýšlela, jak bych se opět já k spokojenosti všech zhostila úkolu svého.

Před časem se u mne vyšíval prapor III. pluku Jana Žižky (jsem matkou tohoto praporu) podle návrhu zajatého sochaře Šebora. Vyšívalo nás tenkrát dvanáct dam a lví podíl na něm měla moje neteř Anna Froňková, která mimo jiné podjala se nejtěžší práce, totiž vyšítí svatováclavské koruny. Sochař Šebor nám ulehčil práci tím, že sám vystříhal ze sukna a hedvábí všechny motivy a figury k aplikacím potřebné. Vzpomněla jsem naň. Jistěže mi bude radou nápomocen. A byl. Nejen radou, ale i pomocí. Společně s ním nakoupili jsme potřebný materiál, hedvábí, sukno, šňůrky zlaté, stříbrné i různobarevné a pan Šebor, vzav návrh domů, nejenže jej okopíroval na červené hedvábí, ale opět sám vystříhal ze sukna i hnědou skálu i bílého lva a tmavého orla, zkrátka připravil vše tak, že jsem měla motivy a figury jen nastehovat, přišít a šňůrkami obšít. I to však byla

práce nemalá. Pro druhou stranu vlajky pan Šebor nakreslil na bílém hedvábí věnec, půl z vavřínového a půl z lipového listí, a kolem tohoto byla rozestavena začáteční písmena 2. roty I. pluku. A hle, i pomocnice se mi našla v osobě mladičké české vlastenky, slečny Anny Krobové, dcerky jedné z nejhorlivěji pracujících českých paní v Kyjevě. Prosila, aby směla vyšít onu stranu s věncem. Pravila mi: „Vždyť je to pro naše hrdiny, a já tak ráda něco pro ně pracuji“. Rozumí se, že jsem ji s radostí přijala za společnici v takové milé našemu srdci práci.

Přípravy, totiž práce pana Šebora, vyžádaly si dosti času, a právě v ty dny, kdy mi přinesl vše, co jsem k započetí vlajky potřebovala, nastalo na frontě oživení.

Zborov! Kdo nečetl nebo aspoň neslyšel o bitvě u Zborova, kde naše české vojsko dobylo tolik slávy?

Jaké nadšení bylo tehdy v Kyjevě! Jak hrdí jsme byli, my Češi, na naše bratry na frontě; a Rusové přímo se zbožnou úctou vyslovovali jméno Čechů. Stále bylo slyšeti: „Vot molodcy Čechy, vot kak děrutsja, vot soldaty; eto ja ponimaju.“

Ale v naše nadšení, mísila se u nás starost a strach o „naše hochy“. O všechny bez rozdílu. Vždyť všichni byli nám stejně drazí a bolest každého z nich bolela i nás. Žel, bohužel, mnoho těch našich chrabrých hochů u Zborova složilo své životy na oltář vlasti. Bylo mezi nimi mnoho našich známých, kteří v Kyjevě nás navštěvovali. Dostál, Frič, Mach, Běloglazov (Rus) i mnoho jiných, všichni statní, upřímní, ryzí a nadšení, že ještě nyní vzpomínám na ně se slzami v očích.

A pak byli přivázeni ranění. K nám první zprávu o raněných přinesl kapitán Tuček, když přiběhl pro oblek poručíka Husáka, u nás uschovaný. „Husák a Syrový jsou ranění a leží v Kirilovské nemocnici. Je tam již asi tři sta našich raněných.“ To byla slova Tučkova. Šaty jsme poslali a já nechala všeho a začala dělat papírosy pro raněné, které jsem chtěla hned druhý den navštívit.

A pak skoro denně jsem navštěvovala raněné v různých lazaretech, obyčejně s paní Marií Červenou, choť továrníka a předsedkyní spolku českých dám v Kyjevě. Paní Červená i její manžel, staří, bezdětní manželé, byli v Rusku i v Čechách známí jako velcí vlastenci a lidumilové. Všichni umělci hudební i spisovatelé čeští, kteří navštívili Kyjev, byli u Červených hoštěni. Ve válce obětavost Červených neznala mezí.

Ale opět jsem se odchýlila od vyprávění.

Tož tedy navštěvovala jsem raněné a doma pro ně hotovila papírosy. Po všecken čas mého pobytu v Rusku v létě vždy jsem byla solistkou koncertního orchestru. Čtyřikrát týdně dopoledne jsem mívala zkoušky, večer co večer koncert. Jednou za týden na celý den jezdila jsem navštívit své dvě dcerušky, které se po těžké nemoci zotavovaly na letním bytě pod dozorem mé neteře, již výše připomenuté pilné pracovnice na praporu III. pluku, a

doma opatrovala jsem těžce nemocnou dlouholetou svoji hospodyňku, slečnu Hodačovou, také jednu z těch vzácných duší, které, sebe zapomínajíc, obětují se druhým. Od začátku války šila, pekla, vařila pro zajatce a družiníky, navštěvovala je v lazaretech, nosíc těžké napěchované koše různých dárků s sebou; nebdala domluv, aby se šetřila, a jsouc slabého zdraví, jak se v obecné mluvě říká, uhnala si souchotiny. A tak v čase bitvy zborovské ležela na smrtelném loži a 3. července (podle tehdejšího ruského kalendáře) odešla její duše tam, kam ji před tím předešlo tak mnoho těch, kterým v žití pomáhala.

Za takových poměrů jsem se ovšem k práci na vlajce nemohla dostatí.

A tu přišla paní Červená. „Pojďte dnes se mnou do lazaretu na Stolypinskou ulici. Je tam asi stopadesát našich raněných, mezi nimi Vašátko, Fišer, Zach.“ Sly jsme. Nejdříve do velkého sálu, kde leželo a procházelo se asi stopadesát českých vojínů. Rozdaly jsme papírosy, buchtý, zápalky, české noviny a knihy, pohovořily s nimi a pak, rozloučivše se, vyhledaly jsme poručíka Vašátko, největšího hrdinu zborovského. Jeho rota byla první v útoku a on sám byl první z prvních. S ním v pokoji leželi ještě čtyři čeští důstojníci; z nich jsem však znala pouze Fišera, který nás velmi často navštěvoval. Z prvního pluku byl tam ještě Zach, z druhého Hrdina a z třetího Obrátilek. Uvítali nás všichni radostně, jak jim to jen těžké rány dovolovaly. První slova Vašátkova po seznámení se mnou byla: „Přijel jsem si pro vlajku,“ a já nato: „To se načekáte, vždyť jsem ještě ani nezačala; ale slibuji, ať se zítra děje co děje, že aspoň steh na ní udělám, a až k nám zdráv přijdete, bude vlajka hotova.“ „A pak mi laskavě dáte účty, abych mohl vydání zapraviti, ano?“ „Dobře,“ pravila jsem.

Skutečně jsem hned pak přistoupila k práci. Ale ta nepokračovala tak rychle, jak bych si byla přála. Měla jsem právě všechny figury našité a začala je obšívati šňůrkami, když byla nám ohlášena návštěva „tatička“ Masaryka. Bylo to 30. července odpůldne, kdy vítali jsme, můj muž, který tehdy sloužil co ruský voják v kanceláři Červeného kříže, i já, prvního presidenta československé republiky v naší skromné domácnosti. S ním přišel nebožtík Jiří Klecanda, který byl prvním organisátorem českého vojska a prvý pozdvihl prapor odboje proti Rakousku, dr. Girsu, dr. Foustka a poručík Hajný. Pozvala jsem též paní Červenou a paní Krobovou, matku vzpomenuté mé pomocnice a pokladní dámského spolku. Proseděl u nás tehdy profesor Masaryk celé odpůldne až do pozdního večera. Příčiněním služby zvěděli v celém domě, jakou návštěvu očekáváme; i byla stále všechna okna plna zvědavých, kteří chtěli viděti „velikého Čecha“. Zahráli jsme s mužem dueto a já sólo „tatičkovi“ pro potěšenou a pak se hovořilo o všeličems.

Mezi jiným pravil poručík Hajný: „Ukažte nám, milostpaní,

vlažku, kterou jste při mé poslední návštěvě s přítelem Medkem u vás vyšívala. Snad bude pana profesora zajímat.“ Ukázala jsem vlažku, která se všem zalíbila.

Koncem měsíce srpna navštívil nás několikrátě poručík Vašátko, kterému se v naší domácnosti velmi zalíbilo, takže celé hodiny u nás proseděl. Po prvé přišel k nám s poručíkem Zachem, a když na požádání jsem jim zahrála české písně, pravil: „Jsem starý, otrlý voják, ale ty písně naše mne k slzám dojaly.“ Dosud vidím jeho statnou postavu, přímý, výrazný obličej a ten hrozný obvaz na hlavě. Byl těžce raněn do hlavy, takže mu musila být část lebeční kosti vyňata. Obvaz pokrýval celou jeho hlavu od čela až ke krku. Dlouhé měsíce tak chodil s tím strašným obvazem, až přece nakonec v Sibiři podlehl své hrozné ráně.

Ale předešla jsem své vyprávění. V měsíci září ukončila jsem vlažku. Slečna Krobová přinesla vyšítou zadní stranu, sešily jsme obě strany k sobě, začistily bíločervenou šňůrkou a připravily na malou žerď, přinesenou poručíkem Vašátkem. Při odezdání hotové vlažky zeptal se poručík Vašátko na účty. „Dovolte, abych si je ponechala na památku.“ „Tož tedy srdečně díky jménem celé roty.“

A vlažka putovala ke své rotě. Ač ještě nemocen, přece ji poručík Vašátko sám své rotě na frontu odvezl. A já dostala krásné poděkování roty, které bohužel, jako všechny ostatní mně milé památky, leží v kufru u cizí rodiny ruské, kam jsem je před Němci dala k uschování, bojíc se prohlídky. Když Němci z Kyjeva odešli, hlásila jsem se ke svým památkám, nedostala jsem jich však. Neznali mne osobně, a ač jsem klíč od kufru měla, nedůvěřovali mně; a moje neteř, která ty věci sama do kufru ukládala, v době vlády Němců z Kyjeva odjela domů do Čech.

Vlažku viděla jsem vlát v čele roty jen jednou, a to při smutné příležitosti. Bylo to prvního března 1918, když československé vojsko procházelo Kyjevem, ubírajíc se na dálnou Sibiř. Nyní je vlažka v Praze, a ač, jak mně vyprávěl synovec, kapitán Froněk, který kdysi sám byl vojínem druhé roty, již několikrátě vlála pražskými ulicemi, neměla jsem dosud příležitosti ji vidět. Vlažka do Prahy přijela, ale ten, který si ji tolik přál, zemřel v dálné cizině, kde tisíce mladých nadějných a nadšených synů české vlasti spí svůj věčný sen.

Vzpomínky na politickou organizaci čs. odboje v Jekatěrinoslavi. *Paula Háková-Kubínová.*

V prvním svazku sborníku vzpomínek „Brno v boji za svobodu“ jsem vypravovala o počátku revolučního boje, který tak spontánně vypověděli monarchii rakousko-uherské jménem československého národa vedle našich krajanů usedlých v Moskvě, Petrohradě, Kyjevě, Varšavě i t. d. též Češi a Slováci usedlí v městě Jekatěrinoslavi a v celé jekatěrinoslavské gubernii.

Náš komitét, jehož prvním předsedou byl br. ing. Jan Tincl, místopředsedou bratr Lacko (Slovák), jednatelem br. Walter Tincl, pokladníkem br. Soukup se členy výboru, t. j. s bratrem Luxem, Hyklem, Štroblem, Hákem, Bittnerem, Vorlíčkem, Lacinou, Ševcem, Kovaříkem a se mnou, pracoval neúnavně a získal ihned v našem městě 17 dobrovolců pro Českou družinu. Pokud se pamatuji, byli mezi nimi tyto hoši: Br. Novák, Brabenec, Pečený, Málec, Bittner, Černý, můj synovec Súchop i t. d. Přihlášení se byli ihned odesláni do Kyjeva, kde byli pak zařazeni do České družiny.

Brzo potom přicházely do našeho města velké řady zajatců, a proto celá další činnost byla soustředěna na zajatecké tábory a na závody, kde zajatci pracovali. Proto, že do zajateckých táborů a do závodů byl mužům vstup zakázán, převzaly tuto funkci ženy, já a sestra Vorlíčková. Vypravily jsme se obě do zajateckého tábora, který ležel za Branským závodem na louce. Zdaleka slyšeli jsme dojemnou píseň „Má zlatá Praho — přijdeme tam zas“. Ta píseň nás přesvědčila, že v táboře jsou naši hoši. Když jsme došly k táboru, zavolala jsem: „Hoši, jak se máte?“ Byla jsem však ihned strážníkem upozorněna, že nesmím se zajatci mluvit. Po delším jednání a za štědrý úplatek mně strážník povolil delší rozmluvu se zajatci. Dověděla jsem se, že mezi zajatými jsou Maďaři, Rumuni, Němci a s nimi asi 500 Čechů. Upozornila jsem proto několik zajatců Čechů na náš Komitét a doporučila jim, aby se organizovali a domáhali se různých úlev. Za několik dnů byla utvořena organizace Čechů a Slováků. Z tábora propuštěni však nebyli; musely jsme proto dále je navštěvovati a seznamovati je s naším odbojovým programem. Úřady jsme požádaly, aby zajatci Češi a Slováci byli odděleni od Maďarů, Němců a ostatních a aby s nimi bylo jednáno jako s bratry Slovany. Po delším řízení bylo Čs. komitétu vyhověno. S pomocí několika vyšších ruských důstojníků vymohla jsem funkcionářům zajatecké organizace, že mohli jako delegáti docházeti do schůzí Čs. komitétu.

Později bratr Tincl na místo předsedy resignoval; předsedou byl zvolen bratr Lux a druhým jednatelem byl zvolen br. Švec. Do výboru byli kooptováni ze zajatecké organizace bratři Roubal,

Kysela, Zalabák a ing. Klimeš. Schůze konaly se každý týden a kromě běžné agendy bylo vždy hlavním předmětem jednání o náboru do československého vojska.

Za celého trvání Čsl. komitétu platili naši krajané podle výše majetku a možností národní daň. Velmi obětavě odváděli národní daň ze svých skromných příjmů i bratři zajatci, pracující v Branském závodě. Štáb České družiny odesílal k nám raněné a nemocné dobrovolce i rekonvalescenty. Přijíždějící hlásili se u mne a já jsem je pak umísťovala v rodinách našich krajanů. Každý z nás s velkou ochotou a láskou tyto bratry přijímal.

V roce 1916—1917 vystřídalo se u nás několik emisářů. Mezi prvními byl Dr. Jiří Čermák; prováděl nábor dobrovolců v Jekatěrinoslavi a okolí, kde byl nábor poččetně snad nejsilnější. Na sjezd do Kyjeva vyslali jsme z nich dva delegáty, t. j. bratra Roubala a Kyselu. Na jaře 1917 dostali jsme zprávu, že přihlášenější se dobrovolci budou odesíláni do Borispolu. Proto, že se výbor Čsl. komitétu usnesl, aby odjíždějícím dobrovolcům byl jekatěrinoslavskými Čechy a Slováky darován prapor, požádala jsem o spolupráci slečnu Idu Čechovu, pí Borovskou a pí Horáčkovou. Zaopatřila jsem potřebnou látku a hedvábní a jmenované dámy prapor velmi krásně zhotovily. Počátkem července roku 1917 nadešel den odjezdu našich dobrovolců. Na jekatěrinském prosektě před domem býv. gubernátora seřadilo se přes 600 našich hodných hochů, s nimiž jménem jekatěrinoslavských starousedlíků Čechů a Slováků rozloučil se předseda br. Lux. Hudba zahrála národní hymnu a naši dobrovolci, provázeni celým Čsl. komitétem, odebrali se na nádraží, kde byl pro ně připraven celý vlak. U nádraží očekávaly naše dobrovolce tisíce ruských lidí, kteří se s nimi dojemně loučili. Za zvuků národní hymny odevzdala jsem s bratrem Luxem bratrům Loubalovi a Bečvářovi prapor s vroucím přáním, aby jej přivezli do matičky Prahy. Na rozloučenou podnikla jsem pro odjíždějící dobrovolce sbírku, která vynesla několik set rublů. Přišly našim hochům na cestu velmi vhod. Za 14 dní po odjezdě vypravila se na návštěvu do Borispolu k našim hochům paní Vorlíčková s několika bednami hroznů a jiných věcí.

Přišel podzim a s ním bolševický převrat. Po celém Rusku vládla tehdy úplná anarchie. Nikdo nevěděl, co bude dál, a každý hleděl s obavou do budoucnosti. Před vánočními svátky jsme se dověděli, že bolševici vyjednávají s Německem a s Rakouskem o mír, a za nedlouho došla k nám zpráva, že mír byl v Brest-Litevsku uzavřen. S nastávajícím jarem počal nástup rakouských a německých vojsk na Ukrajinu. V první polovině března 1918 dostali jsme zprávu, že počátkem dubna bude určitě obsazeno naše město. Proto byly dne 19. března 1918 vypraveny dva vlaky s bývalými rakouskými zajatci na sever a současně odjeli naši mužové, kteří se báli persekuce. Archiv Čsl. komitétu uložila jsem do tajné skrýše a zůstala jsem ve městě. Dne 2. dubna

1918 bylo naše město obsazeno 122. Württemberským zeměbranceckým pěším plukem. Němci si nás nevěšili, ale na udání jakéhosi maďarského šikovatele byl na druhý den zatčen poručík Otakar Syrový, který byl již po otci ruským příslušníkem a byl důstojníkem ruské armády. Němci však považovali ho za Jana Syrového, důstojníka čsl. armády. Teprve po předložení všech dokladů a různých svědeckých výpovědí byl za několik dní poručík Otakar Syrový propuštěn.

V týž den přišel ke mně jistý ruský plukovník a upozornil mne, že Čechům hydlicím ve městě hrozí nebezpečí, ježto sezám nás všech je v rukou německého štábu. Navštívila jsem tedy ihned několik krajanů, kteří byli dotud ve městě. Po tomto upozornění opustili všichni město, kde jsme zůstaly jen my ženy.

Asi za 8 dní vystřídali německá vojska Maďaři; ve městě měl pak sídlo štáb XII. armádního sboru. Okolí Jekatěrinoslavi bylo rovněž v rukou Maďarů. V mém hotelu bylo rekvirováno 11 pokojů pro maďarské důstojníky. Před hotelem byla postavena stráž (2 muži); ale přece každou chvíli objevil se někdo z našich lidí pro nějakou zprávu nebo s výstrahou.

Přišel krásný měsíc květen. Jekatěrinoslavi přinesl bohužel velký zármutek. Našli se 2 zrádci, jménem Kaucký a Josef Prokop z Husovic u Brna. Jmenovaní udali Maďarům 21 našich lidí, kteří žili v Záporoží-Kamenském. Všech těchto 21 lidí bylo zatčeno a dopraveno do jekatěrinoslavské věznice. Dne 4. a 5. června 1918 byli postaveni před válečný soud, který zasedal v hotelu Palmíra. Z těchto 21 lidí bylo 17 odsouzeno pro velezradu k smrti provazem. Hlavním žalobcem byl jidášský Prokop. Na každého z nich měl prý zvláštní udání. Dne 6. června 1918 o čtvrté hodině ranní bylo všech 21 lidí vyvedeno za město do dělostřeleckých kasáren, kde na osmi dvouramenných a jedné jednoramenné šibenici bylo 17 lidí popraveno. Čtyři byli pak odvedeni zpět do věznice.

Popraveni byli: Antonín Hřebík z Dejvic, Josef Holeček z Hloubětína, Dagobert Pantlík z Kyjova na Moravě, E. Dvořák z Prostějova, V. Lefler, hutník z Kročehlav u Kladna, V. Holeček, obuvník z Prahy, Melichařík a Šimčík z Val. Meziříčí, J. Zváček z Prostějova, František Vobořil z Roudnice, M. Skrovan z Vidně, František Černý z Předměstí, J. Blažek z Pardubic, J. Buriánek z Předletic, J. Hanuš, štukatér z Kuklen, Emanuel Černý a Vít Zampach z Drahanovic.

Po jejich popravě pátrala jsem po zbylých 4 krajanech. Po delší době jsem se dověděla, že jsou zavřeni v ženské věznici a že je stihne stejný osud jako oněch 17, jejichž popravě byli přítomni. Vydala jsem se proto na cestu do věznice s pevným předsevzetím, že stůj co stůj musím s těmi lidmi mluvit. Do věznice jsem se šťastně dostala a žádala jsem o rozmluvu s velitelem. Vyšel četnický strážmistr, který se mně představil jako velitel vězení Čeněk Havlát. Ptala jsem se, zda skutečně oni 4

delikventi jsou ve vězení. Když přisvědčil, prosila jsem, aby mně dovolil s nimi promluvit. Odpověděl, že to není možné. Zeptala jsem se, zda je Čech, a na odpověď, že ano, ujistila jsem ho, že mi může důvěřovat. Po udání mého jména se pan strážmistr trochu zamyslel a pak řekl: „Co člověk neudělá k vůli ženě“. Zavolal ony 4 vězně do své kanceláře, kde jsem s nimi besedovala přes hodinu. Dověděla jsem se, že osud těchto 4 lidí leží v rukou podplukovníka Mađara Elemera von Moyse, bydlícího v mém hotelu. Vrátila jsem se domů a po delším přemýšlení požádala ho za rozmluvu. Byl zaneprázdněn, ale přislíbil, že mě sám navštíví. Před večerem pan podplukovník skutečně přišel s dotazem, co si přeji. Zeptala jsem se nejprve, proč pronásleduje Čechy. Podíval se na mne a řekl, že Češi se musí všichni pověsit, neboť pro několik mizerných Čechů bylo zahubeno několik set Maďarů. Vyikla jsem panu podplukovníkovi, že pověsil včera 17 nevinných lidí. Na to mi odpověděl, že pravděpodobně nejsou mi známy vojenské zákony, a počal klidně vykládat různé paragrafy, proti kterým prý se popravení provinili, podotýkaje, kdyby mezi nimi byl i jeho vlastní bratr, že dá ho též pověsit. Na mou otázku, co hodlá učinit s mými 4 krajaní, kteří jsou dosud ve věznicích, odpověděl, že budou odsouzeni k smrti provazem. Ujistila jsem ho neviností těchto lidí, prosíc, aby pan podplukovník nebyl jen vojákem, ale také člověkem. Po delší ještě rozmluvě mně přislíbil, že si dá spisy všech 4 vězňů předložit a že, co bude moci, pro ně udělá. Na konec rozmluvy se mne otázel, proč vlastně tak obhajují Čechy. Odpověděla jsem mu, že k nim patřím, jsouc Češka. Vyvalil na mne oči a řekl: „Was, Sie sind eine Böhmin? Nu, tapfer sind Sie, dass muss man Ihnen lassen.“ S tím se rozloučil a odešel. Druhý den toužebně jsem očekávala, co se stane. Podplukovník skutečně svůj slib splnil, prohlédl spisy vězňů a nařídil vyšetření celé záležitosti v Rusku i ve vlasti. S velitelem věznic strážmistrem Havlátem stali jsme se od té doby dobrými přáteli; hoši se měli ve věznicích znamenitě a nebezpečí, které jim hrozilo, bylo zažehnáno.

Zrada Prokopa a Kauckého nespokojila se však jen udáním 21 lidí, ale postihla také mne. Dne 14. června 1918 ve 2 hodiny v noci přišli do mého bytu 4 maďarští četníci s Kauckým v čele a jménem zákona mě zatkl. Prohledali a zpřeházeli celý můj byt, zabavili veškerou korespondenci, stále žádající, abych jim řekla, kde je bratr Švec (br. Švec zastával funkci jednatele v našem komitétě a před obsazením Jekatěrinoslavi odešel do čs. legií); četníci totiž mysleli, že jde o poručíka, pozdějšího plukovníka Ševce. Když jsem jim řekla, že o p. Ševcovi mně není nic známo, odvedli mě jako vlastizrádkyni na velitelství. Ráno jsem byla vyslýchána četnickým rytmistrem, který ode mne žádal adresy všech krajanů usedlých ve městě a v okolí. Řekla jsem, že adres neznám. Nevěřil ovšem, ukazuje, že prý jsme se scházeli; měla bych tedy adresy znát. Po delším vyšetřování, po prohlá-

šení, že bez povolení se z města nikam nevzdám, byla jsem propuštěna.

V tu dobu přišly zprávy, že naše legie bojují na Sibiři proti bolševikům s úspěchem. Ta zpráva mě posílila a dala mi naději, že i my se v Jekatěrinoslavi Maďarů zbavíme. V listopadu Maďaři skutečně začali opouštět naše město a strážmistr Havlát přivedl mně i ony 4 vězně, t. j. Geista, Štekla, Javůrka; jméno čtvrtého si již ani nepamatují. Řízení dotud skončeno nebylo, ale byli propuštěni. Upekla jsem hochům buchty, dala jim peníze na cestu a poslala je do vlasti.

Krajané, kteří se skrývali v různých vesnicích, vraceli se ke svým rodinám. Čekali jsme s touhou, že Maďaři budou v Jekatěrinoslavi vystřídáni spojeneckým vojskem. Místo spojenců přišli bolševici, kteří obsadili naše město dne 19. ledna 1919.

Ke konci musím dodat, že všichni jekatěrinoslavští Češi a Slováci, mužové i ženy, majetní i nemajetní, plnili svůj úkol nezištně, obětavě a nadšeně. Překážky často v cestu kladené odstraňovali hrdě i nebojácně s plným vědomím, že mety čsl. revolučním hnutím vytčené musí být za každou cenu docíleno. Bohužel, mnozí z těch věrných spolupracovníků se plodů své nezištné práce nedočkali a odešli na věčnost. Jsou to sestry: Ida Čechová, Františka Vorlíčková a Františka Štroblová, bratři: Robert Štrobl, Josef Bittner, Jan Vorlíček a Václav Soukup.

Všem těmto věrným zemělým spoluobčovníkům, jakož i oněm 17 popraveným krajanům věnuji tuto vělou vzpomínku. „Budiž jim země lehká!“

Z těžkých dob.

Jindřiška Wurmová.

Na vícekrát opakovanou žádost, abych napsala něco o své činnosti v době války, činím tak, abych ukázala, jak žily, pracovaly a trpěly mnohé z nás žen v zázemí, které dlouho nižádné vědomosti neměly o naší zahraniční politice a práci, nevěděly o mafii, a které přece jen při vypuknutí války si vážně položily otázku: Co já mohu a mám teď dělati?

Odešli hned v prvním dnu mobilisace oba naši synové, naše jediná radost po smrti naší šestileté Miladky, naší hvězdičky. Jejich povolání k vojsku přišlo tak náhle, že ve shonu a spěchu, abychom jim opatřili vše potřebné, nemohli jsme se ani v klidu rozloučiti. Oni i my dva ubozí rodiče nedali jsme na sobě znáti ohromné své rozčilení, snažili jsme se všemožně vypadat klidně. V mé duši zněla slova mladšího syna Miloše: „Doufám, maminko, že nebudete plakat, ale pracovat.“ Neplakala jsem, ale hrůza z rozloučení, hrůza z války a z toho, že všecka naše poctivá

mírová práce nedovedla zabránit katastrofě, tušený žal a bolest tisíců podlomily v tehdejší mé churavosti mé tělesné síly; několik dnů nemohla jsem vstát, ale jen horečně jsem psala a psala v posteli na prkénku. Prosila jsem Mezinárodní mírovou kancelář v Bernu, aby uspořádala protest matek neutrálních zemí. — Ale brzy má mírová korespondence byla pod censurou.

Zemský výbor moravský svolával schůzi všech, které chtějí v té těžké chvíli něco pro všeobecné blaho podniknouti; a tak jsem silou vůle vstala a šla. Svolavatel Dr. Pluhař se při rozdělování práce vyjádřil: Paní Wurmová si vezme samozřejmě na starost vojáky. Avšak především šlo o to, shromáždit dostatečný fond pro případ nemoci a hladu mezi lidem; byly nám přiděleny ulice a sbíraly jsme hlavně my ženy dům od domu a zaprosily u každých dveří.

A pak začaly projíždět vojenské vlaky. Dobří lidé až přeháněli v té starosti, aby vojáci nejeli hladovi, aby mohli z cesty svým milým zprávy podávat, a podobně. Přihlásili se i sokoli k této nádražní službě, ale celou akcí vedl německý ženský spolek, jehož řízení se museli všichni podrobovat. Zašla jsem s jedním sokolem k okresnímu hejtmanství a vymohla, aby si mohli pracovat samostatně. Pozorovala jsem, že jsem často sledována tajným — jistě jako předsedka Mírové jednoty — a také snad proto, že úřadům nebylo po chuti mé rozdávání Nového lidu vojákům. Po výsledku komisaře se mnou zastavili vůbec veškeré rozdávání časopisů, což však bylo po několika dnech zrušeno. Také jsem osobně protestovala u Červeného kříže, že české ošetřovatelky posílají hned do pole a že se od nich požaduje všelicos, co je pod jejich cí, kdežto německé jsou umísťovány v Brně.

Přijel první vlak s raněnými; první, kdo mne z raněných k sobě volal, byl kolportér Mírové čítanky. Tak počala má čtyřletá práce v nemocnicích, kde jsem viděla a částečně i prožila tolik hrůz, bolestí a zoufalství, že to často přesahovalo mé síly, a já, která jsem po celý den zachovávala klid a dodávala útěchy a odvahy těm ubožákům, v noci ve snu jsem hlasitě naříkala a plakala.

Byla jsem vyzvána vstoupit do „dozorčího dámského komitétu“ v první brněnské garnisonní nemocnici a následkem toho na svou legitimaci měla jsem přístup i do všech ostatních nemocnic. Dokud nebyl zřízen úřad evangelického kuráta, vyhledávala jsem kromě jiných svých povinností své těžce raněné a nemocné souvěrce, donášela jim biblické traktáty a vyřizovala jejich záležitosti.

V nemocnici přijímaly jsme dary a přilepšovaly těžce raněným, kteří nesnášeli dobře nemocniční stravu; já jsem převzala roznášení knih a vůbec četbu, jsouc za každou knihu a každý časopis osobně odpovědná. Měly jsme i dozor nad prací „sester“, a tu jsem měla někdy zvláštní zkušenosti. Byly mezi nimi vzácné

dobré dušinky, které opravdu chtěly ulevit trpícím, ale byly též i takové, které české vojáky všelijak rozčilovaly, špehovaly, ano i udávaly. Vymohla jsem jednou, že nebyl na Špilberku uvězněn raněný, který z dlouhé chvíle nakreslil ústup rakouského děla a několika vojáků přes most, jak to viděl; „sestra“ jej udala pro urážku armády. Lindy jsem zachránila celou zásobu krásných, zcela nových a dobrých českých knih, které „sestra“ naházela do bedny s uhlím a odsoudila k spálení. Držela jsem za ruce umírajícího otce 7 malých dětí, který mne pro Boha prosil, s hlasitým pláčem, abych jej zachránila. Ujaly jsme se alespoň jeho dětí, když zemřel. Nemohly jsme pomoci tomu, kdo v mukách umíral na tetanus, a tům, kterým odehnávaly umrzlé údy, ale přece jen jsem měla útěchu, že se podařilo mnoho zoufalství a hoře zmírnit a uklidnit a ty ubohé potěšit.

Svým hochům jsem nemohla na bojišti nijak pomoci, ale mnohé starší rezervisty, zničené na bojišti, podařilo se mi zachránit před novým narukováním a zvláště mnohé naše české raněné, kteří v Maďarsku, v Haliči neb v německých rakouských městech duševně i tělesně strádali, dala jsem transportovat prostřednictvím velitelství naší nemocnice do našich českých nemocnic k veliké úlevě jejich i jejich rodin. I svého těžce nemocného staršího syna Jaromíra jsem tak zachránila z polní nemocnice na italské frontě. Mladší Miloš upadl hned v září 1914 do ruského zajetí a byl transportován do Sibíře.

Strašlivé scény zažila jsem na tak zvané Gesperrte Abteilung, zvláště v oddělení Arrestu. V prvním byli umístěni šílenci a v „arrestu“ ranění a nemocní Rusi a nemocní provinilci ze Špilberku. Žádná sestra tam nechodila, jen jejich strážcové; ale ty se mi podařilo cigaretami obměkčit, a tak často jsem mohla tyto nemocné uklidnit, ano i nakrmit zuřivého muže, kterého se i jeho „wärtři“ (ošetřovatelé) báli a který celé dny a noci strašně řval. Když mne později kdosi udal vrchnímu štábnímu lékaři, dal si mne zavolat a řekl, že mi úředně návštěvy u šilenců zakazuje a odmítá veškerou odpovědnost, kdyby mně tam některý z nich zakroutil krk; to že už je teď moje věc. A tak to byla moje věc; vymohla jsem dokonce, že i jim bylo možno vystrojiti vánoční stromček.

Všecky jednotlivé zážitky vypsala jsem ve svém válečném deníku, který jsem po celou válku vedla a velmi pečlivě skrývala; hned ve sklepě, hned ve špižírně za zavařeninami, ano i u jisté německé rodiny. Zapisovala jsem i náladu a útrapy obyvatelstva, někdy též trpký válečný humor lidu, šikanování a pronásledování všeho českého, zprávy od vojáků z bojiště — vše pro našeho Miloše, až se vrátí se zajetí; ale nevrátil se — pouze jeho tělesné pozůstatky po pěti letech byly převezeny z Francie (kde padl jako legionářský důstojník 4 dni před převratem), aby počínul v rodné půdě, pro kterou svůj mladý život obětoval.

Nebudu-li moci tyto zápisky již zpracovati já, snad učiní tak někdo po mé smrti.

Dokud dlel náš Miloš ještě v zajetí v Sibiři, posílala jsem mu někdy zastřené, často skutečně rakouské zprávy o tom, co se zde děje, zejména, když počala rakouská justice řádit i popravy; co bylo choulostivější, posílal známý můj rusínský profesor, který pracoval v nemocniční kanceláři, přes rusínskou censuru vídeňskou. Snažila jsem se udržovati v drahém svém hochu statečnost a víru v lepší budoucnost. Za lístek ze dne Husova 6. července 1916 děkuje slovy: „Věřte, že ve chvílích málomoce a zesláblosti jsou taková slova tím zázračným elixírem, dávajícím nový život v umdlené tělo, nové mládí ve stárnoucí trosky. Jsou tou zázračnou ratolestí, povzbuzující nové ideály a nové síly a vzbuzující ty naše dávné staré tužby a rodící novou víru, že přijde opět Láska do světa a nastane ta krásná doba harmonie rozumu a citu, souzvuku lásky a krásy“.

To přišlo v říjnu 1916. A na Štědrý večer přišla jeho podobizna v civilu s jediným slovem: S Bohem! Uhodla jsem hned, co to znamená; ale muži jsem to sdělila až po svátcích. Miloš odjížděl do srbské armády, a to byl poslední jeho vzkaz. Jeho listy z legií — napřed srbské, pak francouzské — kde se s námi loučil, přišly nám do ruky až po jeho smrti. Psala jsem pak vícekrát p. Šejdovi (nyní v Praze), který zůstal v Tumeniu a měl naše zprávy zprostředkovávati. Ten nám psal o Milošovi: „Poznal jsem v něm člověka ryzího srdce a ideálního charakteru. Vaše dopisy, dýšící vírou v šťastnou budoucnost, předčítal nám se zápallem jeho čisté duši vlastním. Blaze tomu národu, jehož synové jsou odchováni takovými matkami! Váš lístek dojal mne i kamarády až k slzám. Co hřejivé lásky a neochvějné víry je obsaženo v těch několika milých řádcích! — Dnes došel Váš lístek psaný na Velký pátek. Povzbuzuje mne i přátele mé, kterým jsem ho přečetl, abychom neumdlávali v práci na národa roli dědičné, dodává nám vzpruhu a utvrzuje naději, že „vstane Kristus a nastane nové jaro národů a tím i nás všech! Jen hlavy vzhůru a přiložme ruce ku práci k oné Bílé sobotě!“

Tak dlely mé myšlenky tam kdesi v neznámé dáli, i na bojišti italském, kde byl náš starší syn, rovněž i u těch všech ubožáků v nemocnicích. —

Než vraťme se zase k nim do Brna. Za to, že jsme navštívily i raněné Rusy, byly jsme my Češky udány jedním polským mladým důstojníkem, že prý jim donášíme „Liebesgaben, sogar Blumen“. Byly jsme volány k raportu i s hraběnkou Serényiovou, neboť šlo hlavně o těžce raněné Rusy na jejím pokoji; hraběnka byla dokonce udána až k ministerstvu války za to, že byla s nimi fotografována. Já jsem byla obhájcem nás obžalovaných; ukazovala jsem, že podle konvence Červeného kříže raněný nepřítel přestává býti nepřítelem a jest trpícím člověkem, a ty květiny, že se daly jednomu, o kterém se myslelo, že již umírá. „Ale on

pak nezemřel!“ pravil vyšetřující vrchní štábní lékař s výčitkou. „To ovšem není naší zásluhou, pane Oberstabsarzt“, namítla jsem. Nakonec to pro nás dopadlo dobře. O hraběnce psalo se tehdy v cizině, že byla popravena, a jiná verze, že byla internována ve Švýcarsku. Ale ona se laskavě a obětavě o všechny stejně starala, o Čechy, Němce i Rusy, asistujíc při nejtěžších operacích, jsouc za to nenáviděna od německých nacionálních „milosrdných“ dám, až ji zákeřná rakovina zklátila do hrobu.

Náš dámský komitét řídila paní Stöger-Steinerová (excellence jsme jí říkaly), choť velitele 8. pluku a pozdějšího ministra války. Byla dobrosrdečná; věděla, že nosím Rusům na pokoj tajně potraviny a spisy — potkala mne i s mísou v ruce a dělala, jako by to neviděla — a když odcházeli v zimě uzdravení Rusi do zajateckého tábora, dovolila mi je teple z našich zásob obléci.

Obstarala jsem si části Nového zákona a žalmů nejen ve všech řečech rakousko-uherské armády, ale i srbské a ruské. Bylo až k slzám dojemné, jak Rusi, Poláci, Rumuni a Rusíni uctivě políbili ty úhledné malé knížečky tištěné v jejich mateřštině, jak je na srdce přitiskli a pak četli a četli nahlas celé hodiny. Rusové vztahovali ke mně ruce, líbali moje, nazývajíce mne svou mátuškou. Z Budapešti poslala mi evangelická církev maďarská celou bednu náboženských spisů s prosbou, abych je roznesla po všech nemocnicích. Jsem s maďarskými raněnými fotografována. Mnohé krásné darované spisy jsem odnesla do sokolské nemocnice, aby si je po válce mohli zařaditi do své knihovny. A vymohla jsem od městského vojenského velitele, že místo německého správce této nemocnice dosazen tam byl zasloužilý a vzácný člověk, majitel Nového lidu Fr. Pokorný. —

A nyní, co jsem duševně prožívala. Mne udržovala jedna myšlenka při síle duše: jest Boží prozřetelnost; jest nezadržitelná dějinná osudovost. Je-li to v plánu Boží prozřetelnosti, aby náš národ zahynul, nic nás nezachrání —, ale je-li, jak jsem věřila, tomu naopak, pak budeme žít a zaujímat dále místo v dějinách přese všechna německo-rakouská vítězství a všechna proroctví, jež jsem i z vážných německých úst slýchala: české školy se zavrou, sokolské spolky rozpustí, česká technika zůstane již v majetku vojenské správy, rusínská řeč bude zakázána a pod. Taková byla nálada nás, kteří jsme neměli útěchy věděti, jak intenzivně se pracuje za hranicemi pro naši svobodu. Teprve po válce jsem se z místodržitelství dověděla, že jsem tam byla vedena jako velká rusofilka, ale že mne chránil zemský hejtman Serényi, kterýž po léta pracoval s mým mužem v Akciové společnosti luhačovské a s jehož chotí jsem pracovala v nemocnicích.

Tajného jsem měla u nás několikrát. Jednou mi zabavil spolkové mírové pohlednice, jindy přišel vyzvídat, vyučovalo-li se v Mírové jednotě rusky; na policii jsem musela podepsat vyjádření, že po dobu války vzdává se Mírová jednota veškeré své činnosti. Policejní rada, Čech, ukázal mi tajný rozkaz, že

mají dávat dobrý pozor na ten spolek a zvláště na jeho předsedku Lindřišku Wurmovou. Byla jsem volána i k divisnímu soudu a sepsán byl se mnou pro Vídeň dlouhý protokol o tom, čeho chce Mírová Jednota docílit. Po ukončení řekl mi vyslychající auditor, také Čech, dr. Černý: „Vaše cíle jsou velmi krásné, ale jsou to bohužel utopie. Ostatně pro lidstvo jsou vždy větším štěstím utopisté než pesimisté.“

U policie na mou prosbu nezničili, ale uschovali zabavené pohlednice, na nichž anděl míru zatlouká dělo s nápisem: „Na zemi mír!“ a s heslem: „Přijde den, kdy na děla pohlížeti se bude v museích se stejnou hrůzou, jako pohlížíme dnes na bývalá mučidla. Victor Hugo.“ — Hned po převratě byly mi na mou žádost policií vráceny a rozdávala jsem je pak jak v nemocnicích, tak i na veřejných schůzích.

A dnes po tolika letech nemám větší touhy, než aby splnila se konečně andělská slova: Na zemi mír!

Lidmila Konečná. *Miroslava Dorazilová (Vyškov).*

Měla jsem štěstí seznati a spřáteliti se v předválečném ženském hnutí s oběma sestrami Wiedermannovými: Zdeňkou W. Motyčkovou a Lidmilou Konečnou. Zdeňka, to byla rozená vůdkyně a organizátorka; Lidmila — houževnatá, pilná a praktická spoluvůdkyně Pokrokové organizace moravských žen, hlasatelka míru a lidskosti, která neopominula jediné příležitosti pracovati ve smyslu těchto zásad.

Tak ku příkladu v roce 1912, když se začaly objevovati novinářské zprávy o možnostech zásahu Rakousko-Uherska do války balkánské, Lidmila Konečná přišla s návrhem, aby moravské pokrokové ženy vyvolaly velikou akci pro mír a proti válce, aby ze všech míst Moravy, Čech i Slezska, po případech i celého Rakouska, byly v tom smyslu zasilány pamětní spisy císaři do Vídně. Svůj návrh odůvodňovala slovy: „Proč bychom neměly protestovat živelným způsobem proti válce a neměly věřit, že by takový ohromný projev neměl učinit dojem u starého císaře, který přece před smrtí bude uvažovat, je-li lidské a křesťanské, jedním škrtnutím pera dát statisíce lidí vraždit pro svůj rozmar?“ I když tento hromadný projev k císaři se neuskutečnil, Lidmila Konečná neustala v propagaci mírových snah; z jejího popudu Pokroková zemská organizace moravských žen po celý rok 1912 připravovala půdu k založení Mírové jednoty na Moravě, která také 15. prosince 1912 byla v Brně ustavena.

V roce 1913 L. Konečná vydala brožuru „Válka a mír“, v jejímž úvodu napsala: „Chtěla bych, aby všichni byli prodchnuti přesvědčením, že válka je nedůstojná, nelidské barbarství.“

Uvádím tato fakta proto, abychom si představili, jak na tuto apoštolku míru zapůsobila krvavá světová válka, která se rozrostla do rozměrů, o nichž jsme v prvních měsících neměli ani tušení; tehdy jsme věřili slovům německého císaře: „Než listí se stromů opadne, budou bojovníci u svých rodin.“

A zatím . . .

Lidmilu Konečnou přímo drtily válečné poměry, čehož důkazem jsou její vlastní slova: „Na mne to hrozně působí, jako balvan to na mně leží, nemám ani myšlenek, ani energie.“

V roce 1915 mne informovala o zatčení ivančických žen pro velezrádné výroky; obávala se totiž, že i Pokroková zemská organizace moravských žen bude vyšetřována pro styky s ivančickými. „Vesna“ i Sokol v Ivančicích byly rozpuštěny proto, že osoby vyšetřované pro velezradu nebyly okamžitě ze spolku vyloučeny. Viděla v tom veliké bezpráví, správně říkajíc, že se nedá předvídati, budou-li obviněným osobám trestné výroky dokázány.

Když jsem v jarních měsících roku 1915 žádala paní Konečnou o zprostředkování deputace vyškovských žen u moravského místodržitele, abychom mu pověděly o nedostatečném zásobování vyškovského okresu, tu mi kladla na srdce: „Řekněte těm pánům nahoře, že z vyměřené dávky dospělý člověk nemůže být živ, jen snad boháči, protože si mohou koupit maso a drahou zeleninu.“

Manželé Konečných od vypuknutí války byli pod policejním dozorem, veškerá korespondence censurována a velmi často se stávalo, že jejich dopisy vůbec nebyly odeslány. Paní Konečná si několikrát na to přede mnou stýskala a já potom celou řadu jejích dopisů odesílala z Vyškova. Tak třeba dopis K. Kálalovi, dvakrát z Brna zasláný, nebyl adresátovi doručen.

V dopise z 30. listopadu 1916 vypisuje mi bezohledné počínání policejních orgánů při vykonávání prohlídky v bytě Konečných i Riedlových: „... zeť Riedl musel narukovat do Olomouce, kde ho zařadili k „frontdienstu“; dcera je v jiném stavu a k nepotěšení; je třeba stále ji zaměstnávat, s ní chodit, mluvit, aby ten první nával rozechvění a zármutku snáze překonala; ještě nebyla klidna, čekajíc z Olomouce zprávy, zda muž bude zavolán ke „konstatirunku“ a jak to dopadne — když tu z čista jasna nás i ji přepadla policie, aby provedla prohlídku. Ještě štěstí, že týž den jsem ji odstěhovala k nám, takže policie, která se v noci zvoněním, tlučením a paklícem do jejího bytu dostávala, ji tam nezastihla. Když si představuji tu surovost (věděli, že Riedl je na vojně), až se třesu při pomyslení, kdyby byla doma spala, že z leknutí a strachu, když se tři muži v noci na ní dobývali, mohla mít smrt. Ráno ji našli u nás. Můj muž nebyl doma; komisař řekl, že má nařízení obě domácnosti prohlédnout a zabavit zeťovu korespondenci. Prý někdo v procesu (teď odhývaném ve Vídni, Olič, Beneš et cons.) udal, že Riedl se Ště-

pánkem, který prý s prof. Masarykem a Benešem odjel za hranice, byl nebo ještě je ve styku. U nás ovšem nenašli nic takového, ale při té příležitosti panu doktorovi se zalíbily mužovy notesky, takže je vzal s sebou. U dcery v bytě vzali všechnu korespondenci, tahali ji po půdě a po sklepech a pak na policejním ředitelství ji mučili výsledkem několik hodin, ukazovali jí balíček dopisů, které prý si nechají. Ona ani my nevíme, co v odcizených dopisech je, o Štěpánkovi také nic nevíme — myslím, že s ním ze' od studijních let vůbec ve styku nebyl, ale můžete si představit za dnešní doby, jak všechno to na chudinku působilo, zvlášť že nevěděla, co se s jejím mužem v Olomouci děje. On, když tam přijela komise za ním a nic nenašla a jej nechali na svobodě, telegrafoval Božence, aby byla klidná, že se mu nic nestalo, ani nemůže stát; ona se telegramu tak lekla, že dostala náhle hrozně bolestí a nebezpečně onemocněla. Léčí ji dr. Dressler“ ...

A ještě jednu velikou starost Lidmila Konečná v době válečné přijala na sebe: Zdeňka Wiedermannová-Motyčková — také oběť válečných poměrů — zemřela dne 15. října 1915 a Lidmila Konečná se po ní ujala redigování Ženské revue, úkolu těžkého a nesnadného. K její cti budiž vzpomenu, že časopis Ženská revue po celou dobu válečnou ani jediným slůvkem si nezadal a svůj nekompromisní pokrokový směr nezapřel.

Koncem roku 1916 — jakoby v předtuše příštího nového uspořádání světového řádu — vrátila se L. Konečné její energie, odvaha a bojovnost. Již v červnovém čísle Ženské revue 1916 ve článku „Na přechodu k nové době“ napsala: „Celé lidstvo dnes již se vši jistotou a pevnou vírou v sebe tuší, že nastává okamžik, kdy z troskek starých řádů vyrůstá nový svět.“ A v jednom dopise z té doby mi píše: „Po nás nepřijde potopa, a máte vidět, jak se na tu budoucnost ženy v jiných zemích připravují — jen my máme sedět a truchlit nad tím, co nejde změnit!“

V roce 1917 Lidmila Konečná organisovala veliký projev mírový. Projev zaslala k podpisům do všech krajů moravských, a jak Ženská revue, číslo 7., roč. XII., píše: z krajů brněnského, vyškovského a holešovského sešlo se přes 20.000 podpisů, z ostatních krajů 30.000. — U nás na Vyškovsku tato akce vzbudila živý zájem. Ve 14 dnech sebráno přes 5000 podpisů. Z dalekých vesnic přicházely ženy a prosily, aby také směly mírový projev podepsati.

V poslední schůzi jarního zasedání říšské rady ve Vídni poslanci Konečný, Staněk a soudruzi jménem více než 50.000 podepsaných českých žen z Moravy podali tento mírový projev, adresovaný celé říšské radě ve formě dotazu, zda vláda ve smyslu projevu chce podniknouti potřebné kroky k míru. Projev zakončen slovy:

„Zapřisaháme Vás, abyste všemi prostředky, jimiž parlament vládne a může vládnouti, působili na rozhodující činitele,

kterí o životě a smrti milionů rozhodují, aby stanovili již podmínky, na kterých by vyjednávání o míru mohlo býti co nejdříve zahájeno a jež by daly záruku, že jakýkoliv konflikt mezi státy v budoucnosti nebude moci býti více řešen zbraní, nýbrž smírnou dohodou mezi státy a svobodnými národy.“

Při provádění podpisové akce dostalo se L. Konečné určitého zklamání (v některých krajích nebyla akce provedena vůbec, anebo ne v takovém rozsahu, jak toho zasluhovala), ale přesto říká v dopise: „I když projev mír nepřinesl, přece jen české poselstvo se zaň postavilo a vláda na něj odpověděla.“

Její hluboké sociální citění zvláště vyniklo při zřizování moravského Českého srdce v Brně v r. 1917. Psala mi několikrát, že se nemůže déle dívatí na to, jak děti v Brně prohrají hromady smetí a odpadků a vybírají ohryzané a vyvařené kosti, aby z nich doma ještě jednou polévku vařily. Když významná pražská dáma jí přemlouvala, aby v Brně moravské České srdce nebylo zřizováno, že České srdce bylo ininěno pouze pro Prahu, dala svému rozhořčení průchod v dopise ze dne 10. prosince 1917:

„To je vidět, že v Praze poměry v Brně neznají. V Brně, jako všude ve městech, kde správu mají Němci v rukou a kde průmysl a obchod je v rukou německých, tam zámožnými lidmi jsou pouze Němci. Těch několik českých advokátů v Brně, o nichž možno říci, že jsou zámožní, ty tisíce hladových dětí nespasí. A obec povinné dobrodiní prokazuje jen dětem německým a z českých jen těm, které chodí do německých škol a jejichž rodičové se zapíší do německých katastrů. O české děti v Brně se starají pouze dobročinné spolky. Sama jsem se přesvědčila a byla tím velmi zarmoucena, že v mnohých rodinách, kde ještě loňský rok děti chodily do českých škol, letos nedostatek a vyhlídka na nějakou pomoc z radnice, zatáhly je do německé. Nepomůžeme-li, příštího roku bude ještě hůře.“

Na můj dotaz, jak se budeme chovati k podpurným akcím, vyhlášeným v r. 1918 c. k. rakouskými úřady, odpověděla: „K těm c. k. blahodějným dílům nemám pražádné důvěry. Z jedněch úst vyšlo heslo „Vše pro dítě“ — i vypovězení války. Otcové jsou posílání na jatky a děti se mají zachraňovat, aby budoucí branná síla nebyla oslabena. My v Českém srdci v Brně budeme prováděti svoji činnost tak, jako jsme to dělaly doposud. Vy číňte podobně!“

A ještě jednou si hořce posteskla nad nemožnými poměry; bylo to v dopise ze dne 18. října 1918. Zaznamenávám její slova proto, abychom si připomněli, jak na sklonku světové války bylo vyživováno obyvatelstvo města Brna: „Je to přímo zoufalé: 1/4 kg bílé mouky a 90 dkg ošklivé náhražky, k tomu 1 vejce a 10 dkg masa na osobu za týden, tuk žádný, ani mléko, 1 kg branborů na 10 dní, 3/4 kg cukru na měsíc a nic víc.“

Humánní práce Lidmily Konečné v letech světové války jest

takového rázu a takového rozsahu, že sama stačí, aby její jméno zlatými písmeny bylo zapsáno v srdcích všech dobrých českých lidí brněnských; jí skutečně vedla a sílila důvěra v osvobození národa a v tom smyslu také mluvila, psala i jednala. Zapomínala na sebe, svoji přepracovanost i chorobu, majíc vytčený cíl: „Staratí se, aby v příštím samostatném domově nebylo pánů a pastorků, ale aby všichni byli rovnými bratry a sestrami.“

28. říjen 1918 byl nejkrásnějším dnem jejího života. Svoboda národa působila na L. Konečnou přímo zázračně; jako by všechny jaré síly se v ní znovu zrodily — ona přímo s mladistvým zápalem chápe se nových úkolů, které ženám jako rovnoprávným občankám v Československé republice připadají. Jistě ze srdce překypujícího štěstím vytryskla její radostná slova v listopadovém čísle Ženské revue v r. 1918: „Pozdravujeme tisíckrát nejslavnější svátek všech věrných Čechů — svátek osvobozené vlasti!“

Z brněnské Vesny.

Žofie Zvěřinová.

(Ze spolkových zápisů.)

Po prázdninách v roce 1914 scházely se členky spolku Vesny každou středu ku práci v budově svého pensionátu (zahradní budova v Augustinské ulici čís. 7.); pensionát byl totiž v prvních letech válečných zrušen. Dámy šily prádlo a jiné věci pro vojsko, což prostředkoval Červený kříž. V sobotu 24. října setkala se starostka Vesny paní Adéla Koudelová, choť známého brněnského advokáta, s Drem Ladislavem Pluhařem, náměstkem zemského hejtmana, který se jí tázal, jsou-li pravdivy různé pověsti kolující Brnem o tom, že spolek Vesna a jeho školy nejsou dosti loyální. Z další rozmluvy vyšlo najevo, že tento dotaz učinil k Dru. Pluhařovi tehdejší místodržitel moravský baron Bleyleben v přítomnosti brněnského starosty Dr. rytíře Aug. Wiesera a známého vůdce německého Dra Alfreda Fischla. Paní Koudelová sdělila druhého dne obsah rozmluvy řediteli Vesnina lycea, školnímu radovi Fr. Marešovi, který se šel ihned dohodnouti o zmíněné věci k Dru. Pluhařovi; ten však právě téhož dne odejel na léčení do Karlových Varů.

Rada Mareš šel si tedy vyžádat na místodržitelství pro starostku Vesny a pro sebe slyšení u místodržitele. Když ho nestihl, šli oba zástupci Vesny druhého dne k místodržiteli bez předchozího ohlášení a byli ihned přijati. Paní Koudelová vložila příčinu příchodu. Místodržitel Bleyleben ujistil, že nepřikládá pověsti váhy, že ani neví, kdo mu ji řekl. Dal ihned zavolat šéfa presidiální kanceláře, okr. hejtmana Jana Černého, nynějšího presidenta země Moravsko-slezské; ale ten nemohl přinést

žádného vysvětlení do záležitosti. Paní Koudelová i pan rada Mareš vyslovili názor, že bude místodržitel jistě považovati za korektní, jestliže Vesna požádá, aby státní policie zjistila, co se ve Vesně dělo a děje; místodržitel Bleyleben ujistil, že považuje tento zásah za zcela korektní.

Po návštěvě na místodržitelství šli paní Koudelová a p. rada Mareš na policejní ředitelství, kde je přijal vrchní policejní rada Wacha a policejní rada Rychetský (Čech). Pí Koudelová vypořádala, v jaké záležitosti přicházejí, a požádala, aby byl sepsán protokol a zavedeno ve Vesně šetření. Nato sdělil v. p. r. Wacha, že vyšetřování bylo již provedeno; dal přinést akt nadepsaný „Russische Fahne“. Přečetl z něho referát, který byl podán místodržiteli, kde bylo oznámeno jako výsledek vyšetřování, že nebylo nalezeno ve Vesně nic, co by udání opodstatňovalo. Na dotaz, jak bylo vyšetřováno, odvětil v. p. rada Wacha, že policie má dosti styků, aby nemusila v podobném případě vyslat tajného policistu přímo do ústavu. V. p. r. Wacha dále sdělil, že vyšetřování se konalo na základě písemného a podepsaného (!) udání jisté brněnské osobnosti tak vážené, že se nemohlo přes ně přejíti. Zmíněná osobnost udala prý zprvu jinou věc (r. Wacha se nechtěl vysloviti, co to bylo). Policie dala udavateli tři dny na uvážení, zda chce trvati na učiněném udání; po oněch třech dnech ohlásil, že nemůže podati důkazů, jak bylo po něm žádáno. Pak přišlo druhé udání — o vyšívání ruského praporu ve Vesně. Zástupcům Vesny bylo dáno k nahlédnutí písemné udání (kromě podpisu), jakož i dva anonymní dopisy téhož obsahu. Další sdělení v. p. r. Wacha bylo, že udavač jest znám mimo policii též místodržiteli Bleylebenovi a rovněž starostovi Dru Wieserovi a Dru Fischlovi; avšak na vyslovenou žádost, aby byl sepsán protokol a učiněna jiná opatření, vyslovil se odmítavě. Na to prohlásil p. rada Mareš, že nepovažuje věc za skončenou, a že si Vesna vyhrazuje rozhodnutí o dalších svých krocích.

V nejbližších dnech se sešla správní rada Vesny; schválila, co bylo učiněno, jakož i to, aby pí starostka Koudelová a p. rada Mareš osobně podali žalobu na udavače, známého policii a jmenovaným pánům, a žádali o jejich svědecký výsledek k zjištění osobnosti udavačovy. Usnesení správní rady schválil i výbor spolku Vesny ve schůzi dne 30. října.

Žaloba byla podána prostřednictvím advokátní kanceláře Dra Karla Koudely dne 12. listopadu. Pí. Koudelová i p. rada Mareš byli předvoláni 24. listopadu k zemskému trestnímu soudu, kde byl sepsán protokol z jejich výpovědí u soudce Dra Emila Synka (po převratu presidenta vrchního zemského soudu v Brně). Jako svědkyně měly býti předvolány i členky, které ve Vesně ve středu pracují. Pan Dr. Synek podporoval Vesnu radou i celým soudním řízením tak účinně, že jednání Vesny značně imponovalo místodržiteli Bleylebenovi, ač mu nebylo zrovna po chuti.

Ovšem pachatel nebyl zjištěn; vyšetřování bylo zastaveno,

a ani ve Vesně se nevědělo, jak mohl někdo takové podání učinit. Teprve později (snad asi za rok) přišlo se na to, že v německých novinách byla zpráva, že v Ivančicích členky tamějšího spolku Vesny chystaly prapor na uvítání ruského vojska, které prý přijde v nejbližší době na Moravu, a že se tak oba spolky zaměnily; nařčení zůstalo na brněnské Vesně.

Koncem roku 1914, pak v roce 1915 a snad i v roce 1916 bylo referováno o školách spolku Vesny do ministerstva vnitra ve Vídni. Vytýkalo se zvláště, že při vyučování dějepisném i jiném na lyceu uplatňován jest směr protirakouský i protidynastický tou měrou, že rodiče některých žákyň jsou touto výchovou ve svém smýšlení znepokojováni, a bylo žádáno, aby se proti takové neloyalitě zakročilo. Z Vídně byly referáty zasílány moravskému místodržitelství; vicepresident Vítězslav Houděk, známý vědecký spisovatel, upřímný a rozhodný Čech (rodem z Nákla u Olomouce), držel nad Vesnou ochrannou ruku. Školy Vesniny znal; obě jeho dcery na nich studovaly. Smutné, velmi smutné bylo, že — podle sdělení pana vicepresidenta Houdka — pocházely referáty, které byly do ministerstva vnitra zasílány, od vynikajícího člena brněnské české společnosti; a k tomu ještě, což Houdka nejvíce zarmucovalo, byl zasilatel za tyto zprávy placen. Rada Mareš, který byl v přátelském styku s vicepres. Houdkem, docházel do jeho rodiny, zvláště za nemoci Houdkovy, pokoušel se získati aspoň stopu toho, kdo tímto způsobem školy Vesniny ohrožoval; ale marně. Ani bližšího naznačení se mu nedostalo.

Později nastoupil nový místodržitel baron Heinold. Když u něho starostka Vesny pí. Koudelová, jako předsedkyně kuratoria, a s ní společně ředitelé jednotlivých škol Vesniných (Mareš, Kozlová, Elgart, Němec, Zvěřinová) konali návštěvu, vytýkal místodržitel velmi ostře školám neloyalitu a celé vedení v duchu protirakouském. Ředitelé se odvolávali na zprávy zemských inspektorů Dr. Jana Mayera, Aloise Vlka, Ant. Krondla a odb. inspektora Karla Dolejše, kteří nikdy neshledali ve školách nic závadného po této stránce. I úřední prohlídka písemných prací měla v tom směru výsledek negativní.

Školy Vesniny byly a zůstaly „politisch verdächtig“.

Vzpomínky z práce v Českém srdci.

A. Janoušková.

V prvních dvou letech válečných nebylo viděti ještě nedostatku v Brně, ale v roce 1916 bylo již zřejmé, že se tak mnoho nedostává. Potraviny se začaly prodávati na poukázky; byl i v létě citelný nedostatek bramborů a masa.

I v naší škole na Čechyňské ulici bylo znáti, jak těžko se rodinám žije. Děti byly bledoučké a šatky jejich byly vetché. O přestávkách bylo viděti jen tenké krajíčky suchého chleba, zřídka buchtu — ale jakou buchtu! Byla ze směsi z mouky a kukuřice, avšak i tak dětem chutnala. Stále bylo hůře a hůře! Když si dítě později doneslo studené vařené, nebo opekané brambory — to byla lahůdka, kterou mu ostatní záviděly.

Nám učitelkám bylo hrozně! Žádná z nás by nebyla spolkla souse nčeho. Obyčejně jsme své jídlo rozdaly dětem. Ubohé děti. Strádaly ve svém dětství ohromně.

Ale pravými mučednicemi byly ženy-matky drobných dětí. Koupiti nebylo zač, a i když bylo na to, nebylo zase co koupiti.

Ubohé stávaly od 10 hodin večer celou noc a čekaly ve frontě, aby dostaly ráno koupiti potraviny pro své děti. A jak často stávaly nadarmo! To byly hrdinky, o kterých historie nebude psáti, kterým se nestavějí pomníky, ale ony přece vykonaly obrovské dílo, jež často zaplatily životem. Ony bojovaly s nedostatkem, bídou a zimou, bojovaly o zdraví i život svých dětí. Tento heroismus matek a žen vůbec byl v Brně příznačný.

A tak jsme s radostí uvítaly my učitelky — ale i jiné paní brněnské — založení Českého srdce. Z žen byly mezi svolavatelkami Lud. Konečná, Jindř. Wurmová a za učitelky tehdejší starostka JUM. Marie Tálská — snad byly ještě jiné, nepamatuji se. Mne vyzvala k spolupráci pí L. Konečná, hlavně ku práci v Dětském odboru. Pracovaly jsme z počátku nejvíce se zemřelou Marií Trnkovou. Ale brzy se přidružila i její sestra Helena, učitelky Davidová, Kučerová, Kubicová. Pomalu nám pracovnic přibývalo; tak velmi mnoho pracovala prof. Pavlenková, která si vzala na starost drobné děti v útulku na Falkensteinerově ulici, Koudelová, starostka Vesny, Kameníčková, starostka Dobročinného komitétu dám. Také několik učitelek mateřských školek, jejichž jména si již nepamatuji. Z těch, které nám nejvíce pomáhaly, byla uč. Bohatová, Langrová, Vokurková.

Mnohé z nás pracovaly i v Chudinském odboru za vedení prof. Hillera. A v práci tohoto odboru poznaly jsme opravdovou a příšernou lidskou bídu. Tyto dojmy hlavně z počátku roku 1918 byly by jistě ukázkou, jaké hrůzy přináší válka, a to nejen na bojištích, ale v úplném zázemí!

Mně se do paměti vryly hlavně dva případy bídy a nouze, ale také opravdové obětavosti žen.

Bylo to někde na Plotní ulici v domě, kde se tísnilo na pavlačích dveře vedle dveří a hlad i bída si ruce podávaly. Měla jsem navštívit vdovu O. Muž byl menším řemeslníkem a padl — podpora žádná a 5 dětí; byl tu i malý pohrobek. Matka, která živila sama děti, byla dělnicí a v době mé návštěvy churava. Však také brzy po válce zemřela. Ve studené, ale velmi čisté kuchyni u lůžka matčina seděla děti, 2 školáci, 2 malé; bylo vidět, jak je jim zima — nebylo čím topit. Rozmluva naše se nesla tím směrem, že jsem se tázala na poměry, na výdělek, na to, co by potřebovali. Bylo vidět, že žili dříve v lepších poměrech. Těšila jsem ženu, až bude zdráva, že zase bude vydělávat a bude lépe. Chtěla jí již nejbližší pondělí do práce. Přitom jsem řekla: „Však ve čtvrtek bude zase svátek, a tu si odpočnete.“ Žena povzdechla: „Nemám ráda svátky!“ Když jsem se na ni udiveně podívala — neboť takové mimořádné prázdno bylo mi vždy vítané — pravila smutně: „Ten den nic nevydělám a v sobotu mi to schází.“ — Na ta její slova a ten povzdech nikdy nezapomenu.

Šla jsem pak dále ke Komárovu do Petrohradské ulice. Ulička sama se svými baráky stála za podívanou. Tam jsem hledala rodinu K. Přišla jsem do bytu v malém páchnoucím dvorku; když jsem zaklepala, přišlo mi otevřít asi dvanáctileté děvče, zimou zkrhlé, a dvě malá děvčátka seděla u čistě vydrhnutého stolku. I podlaha mne upoutala velikou čistotou. Postele jsem nikde neviděla; také žádnou neměly, spálily ji. Ptala jsem se, kde je matka — byla v továrně; kde jsou bratři (bylo 5 dětí) — jeden se učil obuvníkem a druhý byl pro polévku ve vyvařovně. „A co jste snídaly?“ ptám se dětí. — „Nic, my nesnídáme.“ A když jsem se ptala proč, řekly, že na to výdělek matčin nestačí.

Otec byl nevěstný a tu byla státní podpora velmi malá. Když jsem jim pak v nejbližším obchodě opatřila alespoň dříví na zatopení a nějaké jídlo a s děvčetem přišla zpět do studené kuchyňky, ptalo se mne to nejmenší děvčátko. „To tě poslal anděl s nebe?“ Nemohla jsem tomu děcku tehdy odpovědět, ale myslila jsem, že by tak mnohá z nás měla podobné exkurse udělat — dívala by se jinak na svět a lidi v něm.

To malé děvčátko po léta za mnou chodilo. Dnes je již vdaná; ale když se potkáme, ještě spolu hovoříme.

Snad nejkrásnější a pro mne učitelku i velmi zajímavá a radostná práce v Českém srdci bylo vysílání dětí do rodin na venkov. To známé „Národní pohostinství“. Tu jsme byli v Českém srdci jako v úle. Kancelář pln dětí, schody plny dětí i v malém dvorku hlava na hlavě. Práce tu nebyla snadná, ale první rok se nám dařilo nejlépe. Na přihlášky z venkova jsme musely vybírat děti, podle toho, jak venkované žádali, chlapce, či děvče, stáří, co sní a nesní. Dítěti se dal průvodní dopis, jídlo na cestu, oznámila se doba, kdy musí přistí den přijít, abychom pak celou výpravu i s průvodcem vypravili k vlaku. Vzpomínám, jak jsem dobře

znala jména moravských vísek — kde která leží a kolik jsme tam poslali dětí.

Vždy večer jsem si ty výpravy chystala; ve dne nebylo k tomu času ani klidu. Když mi pak někdo archy smíchal a já měla práci marnou, přemýšlela jsem, kam si tuto opravdu velmi ne-snadnou práci schovati. Až jsem přišla na božský nápad schovávat si hotové archy s výpravou do trouby sporáku v první místnosti kanceláře. Tam jich opravdu nikdo nehledal.

První rok jsme tak na venkov vypravili přes 3.000 dětí. A většinou zůstaly venku přes celé prázdniny i déle. Měly se povětšinou velmi dobře; znám případy, kdy ještě dnes tyto bývalé děti jezdí k rodinám na venkov, kde trávily za války prázdniny, jako národní hosté.

Vzpomínám jednoho chlapce otrhánka; byl z Husovic, živila a vychovávala ho ulice. Matky neměl, otec byl opilec. Ten přišel jednou brzy ráno do kanceláře Českého srdce, že by rád na venkov. Když jsem si zjišťovala telefonem zprávy o něm, slyšela jsem, že je to největší „grázl“ z Husovic; jen ať ho nikam neposílám, dělal by všude jen hanbu. Stála jsem před tvrdým oříškem. Hocha mi bylo líto; díval se tak smutně na děti odjíždějící. Ale co dělat? Učitel, starosta psali, že je hoch hrozný darebák. Když tak asi 3 dny stále čekal, přišel z Novoměstska nějaký mlynář, který chtěl nebojácného hocha k drobnějším pracím. Ukázala jsem ho oknem, řekla, co o něm vím, a pak jsem hocha zavolala. Panu mlynáři se hoch líbil a vzal ho s sebou. Hoch, pyšný v novém obleku i prádle (nikdy nic nového ještě na sobě neměl), sliboval, že bude hodný a poslušný. A byl! Mlynář psal, že je hodný; nechal si ho u sebe kolik let. A snad zůstal tam až dodnes.

Dávno již nepracuji v Českém srdci, ale vždy ráda vzpomínám na první léta práce v tomto spolku. Na ty drobné děti, ubohé a bídné, z nichž jsou dnes dospělí. Dost často se mi stává, že mne osloví muž nebo žena a praví, že mne zná z Českého srdce. A třeba vypráví, jak byl poslán na venkov.

I na své milé spolupracovnice vzpomínám, na úřednice, které mi pomáhaly. A tak se mi zdá, že v té práci jsme ani neměly kdy myslit na ty hrozné zprávy z bojišť.

Královo Pole před válkou a za války.

Žofie Bohanesová.

Vzpomínám-li na to, jak jsme prožívali léta světové války, vždy se mně vybavují také vzpomínky na dobu, která předcházela několik roků před jejím začátkem. Již tehdy bylo Královo Pole drahnou dobu známo jako jedno z nejuvědomělejších a nejpokrokovějších českých předměstí brněnských, které stálo v čele všech akcí, jež se chystaly nebo uskutečňovaly na Brněnsku proti útlaku národnímu a sociálnímu, prováděnému státními úřady rakouskými.

Jest tedy pochopitelné, že si toto předměstí, rozložené v těsném sousedství tehdejšího německého Brna, nenechalo ujít ani takové příležitosti, aby při oslavě svého povýšení na město dalo velmi zřetelně na jevo svoje smýšlení a stanovisko vůči státní moci rakouské, kterou v té době reprezentoval všemi českými lidmi obávaný a nenáviděný brněnský okresní hejtman, Němec Schön.

Královo Pole rostlo a vyvíjelo se kulturně a hospodářsky velmi rychlým tempem od let devadesátých. Proto ani státní úřady, málo přátelsky nakloněné tomuto prudce se vyvíjejícímu předměstí, nemohly znemožnit jeho povýšení na město. Tak se Královo Pole stalo v roce 1905 nejmladším městem moravským, čímž se českému živlu před branami německého Brna dostalo vydatné posily a také značného významu. V nejbližším svém okolí začínalo být město Brno tísněno českými uvědomělými městy, která jeho národnostně zhoubný vliv nejen chtěla, ale také dovedla brzdit a paralyzovat. Po Královu Poli staly se brzy městem Husovice — a pak válka zastavila další jmenování nových měst; po převratu vytvoření Velkého Brna sloučilo 23 předměstských obcí, mezi nimiž byla také jmenovaná dvě města — Královo Pole a Husovice.

Třeba se Královu Poli dostalo označení městem od vlády rakouské, jest samozřejmo, že tak významná událost byla oslavována. Královo Pole vydalo pěknou publikaci péčí ředitele měšťanských škol v. v. Jindřicha Noháčka s přílehlavou úvodní básní zesnulého spisovatele a redaktora Moravské Orlice Josefa Merhauta. Oficiální oslava konala se na Mojžírově náměstí před tehdejší radnicí (nyní jest v budově poštovní úřad) dne 6. srpna 1905. Kromě zástupců spolků, korporací a všech úřadů dostavil se ke slavnosti také okresní hejtman Schön v plné parádě uniformy rakouského okresního hejtmana. Zastupoval vládu a hlavu státu, rakouského císaře Františka Josefa I. Když chtěl ze své úřední povinnosti pronést několik slov, poděkovalo mu obecenstvo ústy slušného hloučku mladých občanů předem výkřiky „fuj“ a halasem jiných slov, takže ihned bylo zjevné, že se nedostane k projevu jménem institucí, jež zastupoval. Po marném

uklidňování demonstrantů zmizel pan Schön pod ochranou četnické asistence v průjezdu radnice, odkud se zadním východem do ulice Komenského dostal do připraveného kočáru, aby co nejrychleji ujel do Brna. Odchod okresního hejtmana s tribuny doprovodili manifestanti zpěvem písní „Hej Slované“ a „Rudý prapor“.

Jinou demonstraci proti druhé nenáviděné vrchnosti provedlo mladé město Královo Pole o dva roky později. Po českém oblíbeném brněnském biskupu Dru Bauerovi, který se stal arcibiskupem v Olomouci, byl ustanoven biskupem v Brně německý šlechtic, kdysi snad důstojník u dragounů, hrabě Huyn. A tento německý biskup ohlásil svoji visitaci do českého a pokrokového města Králova Pole, o němž bylo známo, že bojuje houževnatě a do značné míry s úspěchem proti německému školství, hlísťovitě se rozrůstajícímu také v brněnských předměstích. Královo Pole kromě neohrožené správy radniční mělo také nebojácné učitelstvo, které bylo na výši v každém ohledu. Jména ředitele Č. Vorla, učitelů a pozdějších ředitelů Noháčka, Bartoně, Douška a j. byla známa téměř po celé Moravě jakožto bojovníků za školu českou, pokrokovou, za školu, která podle slov Komenského má být dílnou lidskosti. Přiblížil se den málo vítané návštěvy hraběte Huyna v Králově Poli. Netěšil se na ni ani sám farář, neboť jeho představený byl již znám tím, že dovede dělati mezi podřízenými duchovními pořádek — doslovně — koštětem. Přesto byly postaveny slavobrány s nápisy „Vítáme Vás“ a s náležitou květinovou dekorací.

O zvláštní výzdobu ulice opět se postarala mladá generace královopolská. Podél silnice na třídě Palackého v Králově Poli stála dlouhá řada lip, vysokých a košatých starých stromů, které později padly jako oběť vzrůstu mladého města. Skupina mladých, vždy pohotových čtveráků pořídila v místním obchodě u Knotů husitský prapor — z černého plátna s rudým kalichem — a po půlnoci před příjezdem biskupa Huyna vyvěsila jej na vrchol nejvyšší lípy naproti Besednímu domu, v místech, kde bylo jej možno vidět ze značné vzdálenosti při jízdě z Brna. Aby pak některého horlivého strážce pořádku nenapadlo krátkou cestou prapor sejmutí dříve, než jej uvidí host, jemuž na počest byl zavěšen, zajistili jeho setrvání na stromě tím, že kmen i větve natřeli dehtem. Byl z toho pochopitelný poprask. Četnický strážmistr, dajčfrajndlich Letocha, sháněl nejdříve hasiče, aby s pomocí žebře prapor sňali, ale nadarmo. Čas kvapil, a dříve než mohl být husitská vlajka sňata, přijel pan biskup Huyn a na vlastní oči viděl, že Královo Pole ani tentokrát nezadalo své dobré pověsti, že je městem originálním — neboť slavnostní brány zůstaly opuštěny, nevířaly vzácného hosta. Ten musil jeti nevěncenými ulicemi, aby nad jeho hlavou nezavláhl husitský prapor.

Takovýmto duchem neslo se smýšlení a výchova občanstva

probudilého města Králova Pole. Dodám-li, že na tehdejší dobu mělo toto město celou řadu nejrůznějších spolků a korporací, že mnoho a mnoho občanů i občanek již tehdy pracovalo na úsecích veřejné i spolkové činnosti, které jinde začínaly se ujmáti teprve po válce, zajisté tím dotvrzují, že Královo Pole připravilo svoje příslušníky dobře pro chvíle, které měly přijíti na nás na všechny v netušeně blízkých letech válečných. Nemohu zde ještě nepřipomenouti, že velké vyšetřování všech úředních orgánů v žádném případě nemělo nikdy výsledku.

A přece jsme nikdo nechtěli věřit, že k válce skutečně dojde. Když po sarajevském atentátu začaly se hromadit mraky nad Evropou, doufali jsme stále, že se politické nebe opět brzy vyjasní. Neviděli jsme do mezinárodních zápletek, ani jsme neměli smyslu a porozumění pro zahraniční a mezistátní otázky, jako jest tomu nyní u veliké většiny obyvatelstva našeho státu. Zili jsme více v úzkých poměrech drobného boje s rakouskou vládou o národní svoji existenci a ponechávali jsme starosti o zahraniční politiku rakouským diplomatům, z nichž ani jeden nebyl z našeho národa.

Když přece jen rakousko-uherská monarchie se rozhodla hájiti — byvši k tomu stále štvána a popuzována německým spojencem — svůj prestiž oproti malému sousednímu Srbsku válkou, těžko jsme se všichni smířovali s touto skutečností. Domnívali jsme se, že vyspělost lidstva ve dvacátém století nedovolí, aby se mezinárodní rozpory nebo dokonce konflikty řešily válkou.

Neměli jsme sice ve své rodině nikoho, kdo by musil okamžitě na vojnu — byly jsme tři sestry, otec byl již přes 50 let stár — leč nejbližší příbuzní muži šli hned při první výzvě do pole. Mohla jsem proto poněkud klidněji pozorovati, co se děje kolem, zvláště když byly prázdniny a já nemusila do školy. Odchod a loučení mužů v našem okolí, pomyslení na hrůzy válečné, smutné tváře žen — matek — a uplakané oči dětí působily na mne tak mocně, že jsem onemocněla.

Také ve školách jsme cítili první důsledek mobilisace. Mnoho mladých kolegů odešlo na vojnu a my učitelky musily jsme za ně převzít vyučování ve školách chlapeckých. Do té doby byly školy dívčí a chlapecké v dětech i učitelských silách důsledně rozděleny. Za války po prvé došlo k určité paritě mezi učiteli a učitelkami, která se po převratu stala po zákonné úpravě všeobecnou.

Vzpomínám na nové prostředí, které na mne působilo, když jsem na několik měsíců byla přidělena obecné škole chlapecké v Králově Poli, kde hoši v 6. třídě zkoušeli dobrotu mladé učitelky, která k nim přišla do třídy místo pana učitele. Byli to chlapani 12—14letí, kteří zpočátku nemínili brát učení vážně, ale když poznali důslednost jednání a přípustné kárné prostředky, nemusila jsem pak po krátkém čase si naříkati. Později ovšem

docházelo ke změnám tříd dosti často; nezůstala jsem ani já dlouho u největších chlapců obecné školy.

Královo Pole svou polohou nestalo se nikdy průjezdním místem vojáků ani na frontu, ani z fronty, raněných a nemocných. Přesto však jsme měli brzy příležitost shlédnouti těžké následky války. Ve starších školních budovách byly zřízeny ubikace pro vojsko, ve vile jednoho šlechtice na třídě Palackého a v obecním domě v nynější ulici Legionářů byly pak instalovány vojenské lazarety. Dobročinný spolek dam, jehož jsem byla členkou, pomáhal vydatně při zařizování těchto lazaretů, opatřil mnoho z inventáře a pak obstarával práce spojené s vařením a konal i službu ošetrovatelskou. Pokud mi dovoľoval čas, účastnila jsem se této činnosti též.

Brzy však nás nadřízené úřady zavolaly k jiné práci. Nespočetným rodinám odešli živitelé na vojnu a rodinám doma nezanechali žádných prostředků k výživě ani možností výdělků. Bylo nutno postarati se o nutné živobytí pro lidi doma, kteří neměli žádných pramenů obživy. Vláda vyplácela členům rodin výživné, ale příslušné úřady nestačily je rychle poukazovat. Proto mnoho z učitelů, kteří nebyli povoláni k vojenské službě, a zvláště učitelky, musili vypomoci v pracích, spojených s rychlým poukazováním vyživovacích příspěvků. Ráda vzpomínám na neobvyčejnou píli a přesnost, se kterou všichni pracovali tehdy, aby rychlou výplatou podpor zmírnila se nouze v rodinách, zbavených živitelů. Vždyť šlo vesměs o naše české rodiny.

Plynuly den za dnem, týden za týdnem, měsíc za měsícem a rok za rokem. Zvykali jsme válečným poměrům a překvapením, která se vyskytovala každou chvíli v tom či onom směru, přijímali jsme s nedůvěrou a často s útrpným úsměvem zprávy o vítězstvích vojsk rakouských a německých, leč konce jsme se nemohli dočkati. Každoročně nás vzrušovaly zprávy o nových a nových odvodech mužů, kteří ještě zbyli doma, ať z té či oné příčiny.

Zle se vedlo všem, kteří byli odkázáni na pevné a přitom stále nízké platy, jež naprosto nestačily na pouhý nákup životních potřeb. Kde kdo se snažil sehnati jakékoliv potraviny volným nákupem, aby jimi doplnil nedostatečný úřední přiděl životních potřeb, které obdržel na různé chlebenky, moučenky a jiné —enky. Tak jezdili jsme nejméně dvakrát týdně do okolí brněnského a nosili jsme na zádech v batozích mouku, brambory, kukuřici a hlavně mnoho litrů mléka. A měli jsme při tom ohromné štěstí. Nikdy nás nepřistihl četník ani jiný úřední orgán. Měli tehdy téměř všichni dobrá srdce a patrně slabší oči.

O politických poměrech se zpočátku mnoho nemluvilo, protože byly výjimečné starosti o existenci, o příslušníky rodin v poli, a pak se ani vlastně mluvit nesmělo. Leč brzy jeden druhému začal sdělovati důvěrné zprávy, jichž se nedočel v žádných novinách. Stručná sdělení v některých časopisech o různých akcích, o po-

pravách českých lidí (prý pro výstrahu) způsobila pravý opak toho, co způsobiti měla. Stále přibývalo rodin, které oplakávaly nejméně jednoho, často i více členů svých — otce, syna, zete.

Stálé zhoršování hospodářské situace necítili jsme tak bolestně proto, že utěšovaly nás zprávy o politické situaci. Když zemřel starý císař František Josef I. a na jeho místo nastoupil Karel, vbrzku se uvolnily poměry, které vyvrcholily v létě 1917 svoláním parlamentu a amnestií našich velezrádců, odsouzených rakouskými vojenskými soudy, hlavně Dra Kramáře, Dra Rašína a z posledních i propuštěním V. Klofáče z vězení, v němž pobyl bez soudního řízení téměř 3 roky. Dobře jsme si vykládali tuto mírnost rakouských úřadů jako známku slabosti, ze které jsme čerpali pevnou naději na brzký konec hrozné války.

Převalil se rok 1917 a jeho nástupce zvýšil naše doufání Tříkrálovou deklarací; za čtvrt roku následovala přísaha dubnová, tlumočená nezapomenutelným Aloisem Jiráskem. Květnové oslavy divadelní poučily již i nedůvěřivce a opatrníky, že vývoj událostí se jistě nedá vyšínouti ze směru, ve kterém si je přejeme míti. Nejenže nemohl vyčítavý a vlivu prostý projev zahraničního ministra Czernina o „ubohém Masarykovi“ vzbuditi nejmenší sympatie, nýbrž jasně prokazoval malomoc a bezradnost celé výkonné civilní i vojenské moci degenerovaného mocnářství.

A tato nálada lidu, plná naděje v nejbližší budoucnost, a u úřadů zase zoufalství z nemožnosti zabránění událostem, které měly přijíti, projevovaly se ve druhé polovici roku 1918 také v Brně bez jakýchkoliv ohledů. Svolávány byly schůze občanstva, na nichž lid za asistence rakouských úřadů připojoval se radostně k přísaze Jiráskově a netajil se přesvědčením, že národ se osvobodí úplně ze jha Habsburků.

Jen vědomí naprosté bezmocnosti mohlo připustiti, že rakouské úřady nezabránily známému českému písničkáři Karlu Hašlerovi, aby jak v Praze, tak také v Brně i jiných městech přednášel své známé, nejprve zastřené a pak již zcela otevřeně protirakouské básně i písničky. Vzpomínám, jak ve velké dvoraně brněnského Besedního domu — většího sálu tehdy v Brně nebylo — uspořádal můj manžel večer básní a písní. Při pěkné dekoraci a osvětlení, které vytvořilo intimní prostředí a náladu, před obecenstvem ze všech vrstev českého lidu, které naplnilo místnost i přilehlé chodby do posledního místečka, přednášel v srpnu 1918 Karel Hašler své básně a písně. Nadšení se stupňovalo, a poslední báseň, která je dnes méně známa, působila výjimečně. Byla to

PRAŽSKÁ POHÁDKA.

Když Praha večer usíná a ticho vládne všude,
když nad Petřínem pohasnou oblaky ohně rudé,
tu rozhoší se kolemkol klid velebný a němý
a na tisíce pohádek se plouží ulicemi.

Na tisíc krásných pohádek o princeznách a vílách,
o velkých lidí slabostech a o neznámých silách,
o českých králich, královnách, o pokladech a chrámech,
o Bruncvíkovi, Golemu, o mrtvých českých pánech.

Měsíc, ten jinoch spanilý, po nebi pyšně kráčí
a ve hladině Vltavy paprsky svoje smáčí.

Je půlnoc! S věží doléhá za ránou dumná rána.
Spí Praha, spějí Hradčany, Petřín i Malá Strana.

Ta nejkrásnější pohádka přes staré střechy letí
a ve snu líbá na čelo jinochy, starce, děti...
Byl jednou jeden starý hrad nad městem velké slávy,
před kterým světa králové své ukláněli hlavy.

A v hradě tom za králem král bohaté zemi vládl;
však přišel čas, kdy pustl hrad a věnec slávy vadl;
Ve hradě tom prý koruna pod sedmi zámky leží,
jež s ostatními poklady zakletý lev prý sítěží.

Podivné smutné písničky pod hradem hučí řeka,
však zakletý lev na hradě na svoji spásu čeká,
neb ví, že doba veliká... snad zítra již se zrodí,
jež ze staletých okovů jej navždy vysvobodí.

Lev, který v poutech zestaral, zas pyšně zvedne hlavu,
a na troskách dob minulých zbuduje novou slávu.
Toť ona krásná pohádka, jež v srdcích nám se tlumí,
již stříbropěnná Vltava za tiché noci šumí.

Ta častokrát mi vhněla do očí slzí přival,
když na královské Hradčany jsem v soumraku se díval.
Začátek této pohádky je z dávné minulosti,
však její konec vznešený je v blízké budoucnosti.

Poslouchali jsme všichni bez dechu, a když Hašler skončil
poslední verš, nepopsatelný potlesk a jásot, jakého snad do té
chvilky sál Besedního domu nezažil, byl mu odměnou.

Všichni přítomní, kteří se neměli ani chuti rozejítí, byli pře-
svědčeni, že konec pohádky je přede dveřmi. A také sotva dva
měsíce trvalo, co pohádka se proměnila ve skutečnost.

Ženy volebního kraje Masarykova za světové války.

Fr. Šidlová.

Světová válka zastihla Valašsko celkem na dobré úrovni kulturní i politické. Bylo to hlavně vlivem prof. Masaryka, který od r. 1904 (přednáška protialkoholní na Vsetíně) počal zde burcovat jasné hlavy, nezatížené alkoholem. Důsledky začaly se projevovat brzy tím, že v mnohých valašských městech vyvíjel se zdárně pěkný kulturní život: smysl pro umění, literaturu krásnou i poučnou, divadla, mírové hnutí, abstinentsmus, světové universální jazyky i j. Politická vyspělost projevila se už při prvních volbách podle všeobecného, rovného, tajného hlasovacího práva v r. 1907. To byl začátek masarykovské revoluce hlav a srdcí. A je jistě velmi zajímavé, jak také ženy, tehdy úplně bezprávné, účastnily se aktivně volebního zápasu. Prohlédnete-li si ještě dnes fotografický snímek „Po zvolení Masaryka poslancem na říšskou radu ve Valašském Meziříčí“ z května 1907, spatříte tam skoro polovici ženských tváří, ne s výrazem zvědavosti, nýbrž s výrazem radostného uspokojení nad dosažením volebního vítězství. Od těchto dob byly ženy téměř živelně poutány k politickému dění a instinktivně chápaly obrodný význam politické činnosti Masarykovy a mnohé snad i jeho dalekosáhlé záměry.

V r. 1914 žilo Valašsko v příjemném ruchu příprav k Hanácko-valašské výstavě v Holešově, která měla být zahájena 1. července 1914. Byla to sice miniatura výstavy, ale velmi zdařilá. Často se mi vybaví v mysli esteticky upravené prostranství před chlapeckými a dívčími školami s věrnou imitací valašské chalupy a zvonící. V hlavních ulicích Holešova stavěli vysoké štíhlé červeno-bílé stožáry na prapory, když došla zpráva o zavraždění následníka trůnu Františka Ferdinanda. Tušili jsme všichni, že to znamená víc než zkažení naší výstavy. Byla ještě zahájena slavnostně 5. července; 14 dní denně koncertovala dobrá kapela na výstavišti, ale radost byla ta tam. V očích četl jeden druhému otázku: „Co bude dál?“ Až konec července nám to pověděl. Výstaviště zmlklo.

Po všech silnicích k Holešovu táhly zástupy mladých zdatných mužů, o dlažbu smutně zvonily podkovy pěkných koní se svěšenými hlavami, jako by přemýšleli, kam tak poprázdnu v době pilných žnů. Poslanec valašských měst T. G. Masaryk oznámil, že si přijde prohlédnout výstavu v Holešově první neděli v srpnu. Přišli mu naproti jen tři učitelé: z Bystřice p. H. Krumpholz, z Holešova Šídlo a Dvorský. Vycítili jsme hned, že smysl této návštěvy je jiný: vidět, jak zapůsobilo vypovědění války na lid a s jakými city se nastupuje na bojiště. Ale přesto, vždy věren pravdě, prohlédl poslanec T. G. Masaryk celou výstavu a pochválil ji. Ne bez zajímavosti byl tento moment: když jsme při-

šli do hospodářského oddělení ke skupině různých železných tra-kařů, zastavil se u nich, shýbl se a s jedním kousek pojel se slovy: „Tyto železné budou sice pevnější, ale jsou zato těžší než dřevěné, které jsem v mládí okouval.“ — Byl více vážný než vždy před tím a zamyšlen, ač mu při tom neušla žádná maličkost. Na př. při rozloučení mi pravil (byla jsem oblečena za Hanačku): „Máte krásný starý hanácký kroj. Vzpomínám na svou maminku. Měla uschovaný podobný starý; byla také z Hané.“ — Večer se vracel k Praze, snad už s určitým plánem...

Tak jako všude jinde proměnily se přízemní místnosti holešovského zámku, náležejícího hraběti z Vrbna, ve vojenskou nemocnici. Dosud živě cítím těžké dojmy při návštěvě prvního transportu raněných vojáků. Později byl přístup zakázán, ale výsledek byl týž i beze slov...

První udání v Holešově z nespolehlivosti politické a pod. byla, bohužel, z řad Židů. Přílivem polských Židů z Haliče rozmohl se kořistný, nekalý obchod po okolí Holešova, že to bylo až nesnesitelné. A jestliže v Holešově došlo za války k projevům nevole proti Židům a pak v prosinci 1918 k velmi nepěknému pogromu (s jehož provedením se nedalo naprosto souhlasit), tož podle pravdy bylo zde mnoho zaviněno lačným vyděračstvím židovským.

Hospodářská zbědovanost Valašska byla veliká. V r. 1917 a 1918 zůstali doma už jen neduživí muži, starci, ženy a děti. Těžkou práci na kamenitých políčkách konat bez dobytka bylo nadlidské. Kolik ubohých žen to zaplatilo životem! Ale tam, kde touha po mamonu nezatvrdila lidská srdce, zůstalo porozumění a vzájemná láska vzpruhou k vydržení těch těžkých obětí a sebezapírání, jemuž byl národ tak dlouho vystaven. Vzpomínám ráda na venkovské ženy z holešovského okolí, které, pokud mohly, rády nám prodaly mléko, máslo, vejce i nějakou tu mouku a zeměky. A my zas jsme jim z města, kde jsme svítily elektřinou, přinášely svíčky a petrolej, trochu cukru, kousek kvasnic, stařečkovi sem tam pakličku tabáku a p. Ujímalý jsme se vdov, zvláště těch ubohých ze zapadlých valašských samot, které neuměly ani číst, ani psát. Vděčně nás za to ujišťovaly, že budou dbát, aby jejich děti se co nejlépe vzdělaly. Snad nezapomněly na tento slib ani pak ve svobodné vlasti! Staraly jsme se o ošacení a výživu dětí zvláště ke konci války. Všecky tyto akce vedly obětavě ženy, přestože měly ve svých domácnostech mnoho práce. Zvláště ty, jejichž mužové byli označeni jako politicky nespolehliví, musely formálně velmi vyhovovat válečným předpisům. A tak jsem znala osevne plochy mnoha obcí na holešovském okrese, vyplňovala všemožné výkazy o výsledcích rekvirování, vypočítávala spotřebu na mletí, zatím co muž denně po šesti-hodinovém vyučování pracoval často i do 10 hodin večer na hejtmánství. Věděli jsme dobře, že je sledováno každé naše hnutí, tak jako všech ostatních, kteří pracovali pro zvolení Ma-

sarykovo. Krumpholcovi byli přeloženi z Bysřice p. Host. do Fryštáku, p. učitel Čejka přidělen služebně na hejtmánství, učitel Jindra Tomášek zavřen na Špilberku, mnoho jiných učitelů v pevnosti komárenské a jiných koncentračních táborech, zatím co jejich ženy se chvěly starostí nad jejich životem a osudem svých dětí.

Nejhůře v tom byla odborná učitelka Ant. Janalíková z Bysřice p. Host. Vypovězení světové války zastihlo ji v Paříži, kam se vydala na prázdninovou cestu s odbornými učitelkami Mat. Minaříkovou z Bysřice p. H. a Zapletalovou z Uh. Hradiště. Janalíkové se nepodařilo odjetí s prvním transportem cizinců z Francie. Musela pak skoro bez peněz, odkázána na podporu esperantistů, prodloužit o tři týdny svou strastiplnou cestu k domovu přes Španělsko. Z Barcelony jela na chatrné kupecké lodi do Janova za prudké bouře, takže i kapitán velmi pochyboval o tom, zdali vyvážnou. I v severoitalských městech vyhledávala esperantisty, jejichž přispěním dostala se k rakousko-uherské hranici, kde jí převzalo četnictvo a poslalo postrkem domů. Její rodiště Holešov dostalo pak účet za tento způsob dopravy. Mezitím jí byl zastaven plat, když nemohla přes všechno úsilí nastoupit vyučování 1. září a přijela až po 15. září 1914. Půl roku to pak trvalo, než jí bylo opět poukázáno služně, z něhož žila se starou matkou a nezaopatřenou sestrou. Starostí o život dcery živitelky onemocněla těžce stará paní Janalíková, dotud státná a velmi energická žena. Sotvaže byla tato první těžká rána překonána, už tu byla nová, horší. Na anonymní udání, že odb. učitelka Ant. Janalíková má styky s Ruskem, byla v jejích bytě provedena přísná prohlídka. Na štěstí zastavili se právě před zásuvkami, kde byly dopisnice z dřívějších let, které by jí byly jistě ztížily situaci. To bylo začátkem března 1915, a za měsíc nato, právě o velikonočním pondělí, odvezla četnická eskorta Janalíkovou do Brna na Cejl. Ač byla politickým vězněm, byla zavřena společně s nejpustší mravní spodinou ženské společnosti. Šestitýdenní pobyt tam, za krajně vypjaté duševní nejistoty o bytí a nebytí, při špatné stravě, ve špatném vzduchu, podlomil úplně její temperamentní povahu. Když se na Boží tělo vracela opět za četnického doprovodu jako osvobozená, přinesly jsme jí na nádraží v Holešově růže na uvítanou, ale její, vždy před tím smavé oči sotva se rozjasnily. Do prázdnin jí dali zdravotní dovolenou a po prázdninách ji přeložili do Holešova. Chodila k nám skoro denně; učily jsme se francouzsky a vzpomínaly na lepší zašlé časy a v nejhorsích dobách těšily jsme se, že zlaté slunce svobody přec našemu národu vyjde. S dychtivostí jsme chytali zprávy o našich v zahraničí, zvláště o Masarykovi.

Slavný 28. říjen jsme tušily. Už jsme měly nakoupené trikolory, a prapory červenobílé, na které jsme celou válku neměly peněz, vesele vlály na našich domech snad v půlhodině po vy-

hlášení naší státní samostatnosti. Přestože řádila ještě španělská chřipka, nechyběla v průvodu snad ani jedna uvědomělá žena. Sdružení pokrokových žen v Holešově staralo se i za války, aby naše ženy byly správně informovány. Na jaře 1918 pořádaly jsme veřejnou přednášku pana ředitele Karla Kálala „O vzájemnosti Čechů a Slováků“, a to byla už předzvěst našeho sjednocení.

Kromě těžkých útrap, na něž po dvaceti letech od světové války chceme zapomenout, nastaly nezapomenutelně krásné vzpomínky na chvíle velkého posvěcení nezištnou láskou k vlasti a národu a neukojitelnou touhou po svobodě. Ač nás dělí od těch dob značný časový odstup, přece bych chtěla, aby v tom kraji zůstaly navždy krásné výsledky Masarykovy setby a naše ženy zůstaly navždy jejími strážkyněmi.

Pošťákova vzpomínka na 28. říjen 1918.

B. Košutová.

Jedním z pevných sloupů brněnského německví za Rakouska byl tehdejší poštovní prezident dr. Reuss. Nejedn český úředník před ním stával a v potu tváří odklíkal svoji „ergebnste Bitte“, kterou se doma učil již čtrnáct dní napřed, než se odhodlal jeti do Brna a prositi o přeložení.

Nezbytným doprovodem pana Reusse byl malý černý psíček, jehož zvoneček na krku již zdaleka oznamoval, že právě po schodech zadního traktu poštovního ředitelství sestupuje vysoké panstvo. Tento sestup byl přímo obřadem — žádný imperátor by se nedovedl vznešeněji tvářiti. Nejen pán, ale i „Voříšek“ byl pak přímo postrachem telegrafních poslíčků, kteří museli procházeti nádvořím. Stalo se totiž jednou, že pan oficiál vyžil z okna sklenku vody Voříškovi na kabátek. Bylo z toho velké vyšetřování; přitěžující okolností pro pana oficiála bylo, že se jmenoval Václav a měl v příjmení několik čárek a háčků. Dostal přísnou důtku a bylo mu pohroženo přeložením, nebude-li příště dost pozorně sledovati Voříškovy krůčky.

Tento úvod je nezbytný pro každého, aby si dovedl představití zděšení několika mladých českých úřednic, které nastupovaly noční službu dne 28. října roku 1918. Po schodišti, vedoucím k telefonním ústřednám, pádil totiž dolů načisto nevzneseně pan prezident Reuss a za ním jeho pes!

Při shonu a ruchu za výměny služby jsem na okamžik na tuto příhodu zapoměla, ale hned první volající abonent mi ji připomenul.

„Zde je redaktor Klusáček. Jsem, slečno, v kavárně a mluvím se zde tolik podivných věcí; nevíte snad, co je nového?“

„Nevím dosud nic, pane redaktore, právě nastupuji službu;

ale že se něco děje, soudím z toho, že náš prezident asi před půl hodinou utíkal do města a dokonce nám poděkoval za pozdrav. Zeptám se kolegy v meziměstské, je tam též dobrý Čech; pak vás zavolám.“

Než jsem se mohla zeptat, volají nás z telegrafní ústředny, můžeme-li jim přijít pomoci. Nic více! Žádost tak nezvyklá, že běžíme hned dvě. Pohled, který se mi naskytá, nezapomenu nikdy. Všechny aparáty hučí a klepou, a mezi nimi stojí několik českých úředníků, kteří nevědí co dříve, zda pracovat, či se objímat. Nemají času nám něco vysvětlovat, jenom ukazují na telegrafní pásku — ta nám má vysvětlit tu záhadu. A opravdu, hned první slova na pásce zní: „Všem poštovním úřadům...“ Národní výbor československý oznamuje, že máme svůj samostatný československý stát. Již jenom fakt, že úřední telegram je v řeči české, nás přivádí v nadšení, a což teprve, když dočítáme obsah.

Nestydíme se za slzy a běžíme hned do naší ústředny zvěstovat kolegyním novinu. Opět nepopsatelné nadšení a sedm českých úřednic začíná teď pracovat pro svůj vlastní stát. Bez dlouhého uvažování si rozdělujeme práci; čísla českých redakcí a českých vlivných lidí mají přednost před hovorem samotného místopředsedy a poštovního prezidenta. Chceme také pomáhat v telegrafní ústředně, ale naše síly a znalosti nedostačují; běžím tedy kolegovi alespoň pro černou kávu. Jest již unaven, měl večer jít domů, ale když přišla z Prahy zpráva o prohlášení naší samostatnosti, němečtí kolegové ostentativně odešli ze služby. Nic jim ovšem nebránilo, aby příštího dne se zase velmi pokorně nepřihlásili do služeb. A tak také zde čeští úředníci zůstali na svých místech!

Tu si vzpomínám na slib redaktora Klusáčkovi. Kolega z meziměstské ústředny již toho také mnoho ví, vyslechl několik poplašných rozhovorů místopředsedy s Vídní; naše zpravodajská služba začíná fungovat a nepřestává až ráno.

Prezident Reuss nespí celou noc, každou chvilku se s místopředsedou volají a umlouvají se, že na tehdejší Šmerlingově ulici, před německou dívčí školou, bude stát auto pro případ potřeby. Tohle přece musí vědět redaktor Klusáček! A dříve než tam auto dojelo, již tam stojí několik sokolů! Nedbám úředního tajemství; každý hovor místopředsedy jest vyslechnut našimi lidmi. Nevím, zabránila-li jsem čemu, ale byla jsem hrda v domněnku, že alespoň něčím mohu pomáhat v tomto historickém okamžiku, šťastna a vděčna Osudu, že jsem mezi prvními, kteří začali pracovat již pro náš vlastní stát.

Ráno, cestou domů, jest naší první starostí, opatřit si trikoloru. Bůh milý ví, jak se to stalo, že jí měli u Jeřábka na Rudince (České) najednou tolik na skladě!

A s trikolorou na kabátě 29. října 1918 v sedm hodin ráno půl do rakouského koncentračního tábora: „První pozdrav v osvobozené vlasti patří Tobě, můj milý.“

DOMA

Členem brněnského odboru Spolku českých poštovních úředníků, který tak účinně, a jak se později ukázalo, šťastně zasáhl do jednání při ustanovení prvního popřevratového přednosty ředitelství pošt a telegrafů v Brně, byl též básník Petr Bezruč.

O jeho velezrádné při bylo již uveřejněno několik vzpomínek, z nichž však asi žádná není úplná.

Po zastavení trestního vyšetřování c. k. divisním soudem pro zeměbranu ve Vídni, byl totiž, což asi není všeobecně známo, obžalovací spis postoupen dohlédacímu válečnému úřadu ve Vídni (Kriegsüberwachungsamt). Ten jej dále postoupil ministerstvu obchodu ve Vídni se zajímavým dopisem, v němž vylíčil, jak k vyšetřování došlo. V další spojitosti sděloval dohledací úřad, že bylo zjištěno, že vyšetřovaný je republikánského smýšlení, a že nelze tudíž míti za to, že by závadnou básní „Jeho Veličenstvu caru Mikuláši II.“, uveřejněnou ve dvojčísle časopisu pařížských Čechů „L'Indépendance tchèque“ z 1. června 1915 a podepsanou počátečními písmeny P. B. mohl oslavovati největšího autokrata evropského. Pro toto zjištění dohledací úřad doporučil, aby Bezruč byl z Brna přeložen do některého jiného, v národnostním ohledu indiferentního města, a to na služební místo, kde by se nemohl uplatniti ani v národnostním ani politickém ohledu.

Ministerstvo obchodu ve Vídni předalo spis podřízenému ředitelství pošt a telegrafů v Brně s tím, aby učinilo vhodné opatření. Spis způsobil ředitelství nemalé rozpaky. Do českého nebo národnostně smíšeného města nebylo lze Bezruče přesaditi pro tehdejší politickou orientaci moravského místodržitelství. Hodlalo ho proto přeložiti na uprázdňené místo (IX. hodn. tř.) v Moravské Třebové, kde se však z opatrnosti napřed u obecního zastupitelstva po mínění pozeptalo. Odtud došel však obratem energický protest, takže z přeložení sešlo. Tím se stalo, že Bezruč nekonal delší dobu službu, ač nebyl suspendován a pobíral plné služné. Teprve po několika měsících byl znovu povolán na své dřívější služební místo u brněnského nádražního úřadu.

Bezručův obžalovací spis u brněnského poštovního ředitelství dlouho neležel. Vbrzku došel z Vídně rozkaz, aby byl zaslán kterémusi polnímu poštovnímu úřadu k dodání příslušnému vojenskému velitelství. Spis již do Brna nebyl vrácen.

Za zmínku stojí též, že rakouským úřadům záleželo také na tom, aby se zjistilo, v jaké souvislosti je s básníkem jeho pseudonym. V soudním spise byly o tom založeny relace některých četnických stanic. Postupovalo se tu podle francouzského Cherchez la femme! Že by bylo možno na volbu pseudonymu hledět jinak, o tom nikdo neuvažoval.

Před několika dny jsem hovořil s Bezručem o volbě jeho literárního pseudonymu, při čemž jsem se mu též zmínil, že hodláte v nejbližší době o něm něco uveřejnit. Učiníte-li tak, pak Vás snažně prosí, abyste případně i jeho jménem prohlásil, že za volbou pseudonymu nevězela žádná žena (pravil doslova: „Co se o mně i tiskem tvrdí, je lež, lež, lež!“) Jméno „Bezruč“ se prý v tamním kraji vyskytuje velmi často, a volbou tohoto jména chtěl pouze naznačit bezmocnost tamního lidu.

Zároveň mi sdělil, že příslušný soudní spis c. k. divisičního soudu pro zeměbranu ve Vídni byl po převratu zeměřelým již auditorem Jaroslavem Kunzem převezzen z Vídne do Prahy.

S Bezručem v žaláři.

Ant. Páral.

Z Vašeho červnového Kola se dozvídám, že příští číslo vyjde v měsíci září t. r. a bude věnováno jubileu Petra Bezruče.

Proto si dovoluji i já připojit se k tomuto jubileu několika milými vzpomínkami ze společného pobytu — utrpení — v rakouském vojenském žaláři ve Vídni za světové války v roce 1915, kde jsem s ním ztrávil delší dobu ve společné cele v podzimních a zimních měsících. Měl jsem již v měsíci květnu 1915 ještě s pěti jinými Brňany na krku rozsudek smrti, před tím odbytou šestiměsíční samovazbu v pověstné Čertově věži (podle označení Macharova díla Kriminál), čekaje na výsledek zmateční stížnosti, podané do rozsudku k vrchnímu vojenskému soudu ve Vídni. Tuto dobu jsem trávil s jinými vyšetřovanci a již odsouzenými ve společné cele v II. poschodí vojenské garnisonní věznice — jak jsme říkali, v patriotické universitě nebo v hotelu GARNI. Tu pojednou se otevrou těžké, tmavozelené dveře žalářní a plaše do nich za vojenského doprovodu vchází „Zuwachs“ (kriminální označení nového trestance). Věděli jsme, že náš Petr Bezruč dlí v samovazbě a my, kteří jsme ji již prožili, byli jsme si vědomi toho, jaká muka tam prožívá ten, kdo má smysl pro přírodu, zvláště náš mistr, jemuž byla volná příroda, zejména Bezkydy, domovem. Proto z vlastní zkušenosti jsem pochopil a cítil utrpení, která mistr v samovazbě prožíval. Po formálním představení jsem se první našeho „Petra“ ujal a nabídl mu kavalec v koutě světnice, který jsem získal jako starý vysloužilý „politický kriminalista ze samovazby s rozsudkem smrti na krku“ za odměnu od ostatních kolegů. Mistr byl zřejmě po přestálém utrpení rád, že vpadl mezi své Brňany a dokonce i Valachy, neboť pocházeli odtud mnozí z evang. theologů, jako na příklad Gustav Valchar z Jablunky a Pokorný ze Vsetína. Všichni v cele jsme mistra znali pouze z jeho básní, a proto pro nás mladé národní nadšence to bylo

nemalé vyznamenání, že nás vězeňská správa poctila tímto hostem-spolvězněm. Při zábavě literární a politické o našich zahraničních bojovnících za svobodu národa, prof. Masarykovi a dru Benešovi, o Kramářovi, Rašínovi, Klofáčovi a jiných, kteří již dleli s námi pod jednou střechou vídeňské věznice, nám čas ubíhal, třebaže i někdy prázdnota žaludku a zima v cele nás přiváděla k revoluční náladě.

Náš mistr nejraději vzpomínal na své cesty Moravou a Slezskem, znal takřka každý kraj a kout, odkud který student spoluvězněný pocházel. (Byli spolu vězněni studenti české obchodní akademie v Brně, České průmyslové školy a Českého gymnasia na Starém Brně). Zejména znal dobře kraj z okolí Brna k jižní Moravě i moji rodnou obec Měnin. Zalíbil si mne oslovovat „pane Anton.“ Říkával někdy žertem: „Tak mladý a již takovou kariéru za sebou“ (mínil tím rozsudek smrti). Opravdu tím mně dodal i kus hrlosti. Vždyť mně bylo 26 roků.

Z klidného žití — pokud je ovšem bylo možno v ovzduší kriminálním za takové označení — nás občas vyrušil některý vyšetřující auditor, zavolav nás k výslechu k soudu. Vzpomínám si, že jednou též náš milý mistr byl po příchodu od vyšetřujícího soudce nemálo vzrušen. Po uklidnění jsem chtěl ukojit svoji zvědavost dotazem, jak to dopadlo, a tu jsem zvěděl, že byl rozhořčen pro otázku vyšetřujícího, koho prý mínil tím „Markýzem Gerem“, a pro jiné podobné otázky z jeho Slezských písní. Pamatují-li si dobře, vysvětlil mu to velmi mistrně, takže z toho auditor jistě nezmoudřel. On prý jako básník má právo použití termínů hodících se do rýmu, aniž označením musila býti míněna určitá osoba. Takových auditorských vzrušení bylo více. Poněvadž jsme doslechli, že básník studoval v Brně na českém gymnasiu s tehdejšími „Obrstem“ dr. Kuncem, který byl u vojenského soudu v protější budově našeho „Garnisonsarestu“, nabádal jsem ho, aby se dal k němu předvésti a žádal o urychlené vyšetření svého případu a buď propuštění nebo odsouzení. Se špatnou jsem se však potázal: „Pane Anton, takovou protekci nehledám.“ Konečně i páni u zeměbraneckého soudu, tedy bez zakročení Kuncova, uznali, že básník Bezruč se ničeho podle litery vojenského zákona stíhatelného za války nedopustil, zbavili ho obžaloby a odevzdali nižším soudům v Brně, aby alespoň ty posoudily, nemá-li býti potrestán za svoji literární a budítelskou činnost předválečnou. Po odchodu z rakouských žalářů zaslal mi básník z Brna několik lístků, jejichž obsah si dovoluji níže uvést; doufám, že mistr mi to nebudě míti za zlé. Obsah lístků projevuje mistrovy příjemné vzpomínky na náš společný pobyt v hotelu „Garni“ a ukazuje, jak i venku stále žil mezi námi.

Z Břeclavy do Měnína
běží širá rovina,
náruč po mně rozpíná

milenka má jediná,
židlochovská rovina,
rovina, má rovina.

P. B. 29. I. 1916.

Myšlenky uvadnou,
v dáli se rozejdou;
kdo srdce dobrého
z myslí nám nesejdou.
Antone, Antone,
můj milý Antone!

12. VII. 1916.

Milý Anton,

přeji Vám pokojných svátků a pevnou naději v budoucnost. Pozdravujte laskavě všechny ty milé obličeje, s nimiž jsem žil teskný život ve Vídni. I na svobodě je teskno a věčná nejistota. Buďte zdrav, Váš upřímný

V. V. Brno 18. IV. 1916.

Milý pane Anton,

můžete si pomyslet, jak mne potěšila zpráva o amnestii. Anton, dobrý Anton též na svobodě. — Žil jsem radost i svobodu zrovna s Vámi. Vrátil jsem se 3. srpna do Brna, napište mi laskavě lístkem na Falkensteinerovu 38, kde Vás najdu. Rozběhnu se pěšky z Brna za Vámi; byl jsem v Měnině dvakrát v zimě pěšky. Do vidzenia. Váš starý V. V.

24. VII. 1917.

Když po změně rozsudku smrti v 10letý žalář v roce 1916 jsem trávil trest v samovazbě trestnice v Karla u Štýrského Hradce, kde hlad a zima trestance vhněla v zoufalství a mnohé i k sebevraždě, tu často lístky Bezručovy mi vracely odvahu a naději v lepší budoucnost českého národa.

Bezruč o svých básních nerad s námi mluvil, zejména nenesl na ně chvalozpěvy. Jen jednou se nám podařilo při dobré náladě o tomto tématu si pohovořit; svěřil se nám — ovšem velmi skromně — ve kterých chvílích některou ze svých básní napsal. Dokonce nám citoval báseň „Labuťenka“, která v jeho Slezských písních, ani snad jinde dosud uveřejněna nebyla. Ovšem nedopustil, abychom si ji stenograficky zachytili.

Při té příležitosti nám také vysvětlil pseudonym Petr Bezruč.*

* S dovořením autora otiskujeme z Kola, uměleckého měsíčníku Moravského kola spisovatelů (září 1937).

Četnictvo a zelené kádry na Moravě.

Václav Šlesinger.

Ke konci roku 1917 se v Brně vážně hovořilo o zelených kádrech, které prý sídlí v lesích, mají své velitele, řádnou válečnou výzbroj i kulomety a jsou předzvěstí brzké domácí revoluce. Tyto pověsti o existenci zelených kádrů na Moravě měly určitý podklad. Lidská fantazie ovšem věci značně zveličovala, ale nám, kteří jsme měli za války styky s těmito t. zv. kádry, byly i tak zveličené pověsti vhod. Vzpružovaly do jisté míry bojácné a ulekané dušičky v zápolí a dodávaly jim trochu odvahy; vždyť i ti nejstrašenejší civilisté se přestali křít, když už vojáci, po jejich názoru, veřejně revoltovali.

Tuto odbojnou skupinu tvořili jen vojenští zběhové, z nichž se za války stali psanci, a protože musili často přespávat v polích a lesích, aby nebyli pochyťáni, říkali, že slouží u zelených kádrů. O nějaké vojenské organizaci a kázní nemohlo být, zejména na počátku, ani řeči. Byla to jen hrstka odvážných jednotlivců, kteří si vyměnili pole působnosti. Napřed byli štváni na frontě, pak ve svých rodných obcích. Takto pronásledováni jednotlivci se brzo začali houfovat, a pak, aby nezůstali osamoceni, pracovali rozkladně i mezi jinými vojáky. Na jaře 1918 bylo na Moravě zběhů už tolik, že opravdu byly proti nim vojenské a policejní orgány téměř bezmocné. Že se příslušníci zelených kádrů v posledních letech světové vojny tak rychle množili, zaviniily zčásti i vojenské úřady samy, ač si toho nebyly vědomy. Polní služba pohltila téměř všechny mladší četníky, a tím se stalo, že v zázemí na stanicích zůstali jen starší četníčtí velitelé. Ti pak, přetíženi kancelářskými pracemi, rekvisicemi, agitací pro upisování válečných půjček, kontrolou bezmasých dnů a pod., pomalu už přestávali věnovat pozornost zběhům. Vojenská správa patrně nepočítala s psychologí svých nejdůležitějších orgánů, jako byli četníci. V otázkách zásobovacích udělalo se vše pro vojsko, ale na četníky se zapomnělo, a tak četník, i když byl dobrým rakušákem, přece jen byl nakonec odkázán na dobročinnost zámožnějších civilních občanů, mezi nimiž žil. Toto opominutí se brzo velmi pocíťovalo. Četník pro svou hladovou rodinu byl nucen za kus chleba dělat různé ústupky občanům, a tak se dostával do řad ostatních vyděděnců. Četník, koupený za pytel mouky, měch bramborů nebo omastek, přestal být v obci obávaným mužem, a tím dnem, kdy počal kompromisovat mezi úřední povinností a osobní shovívavostí, přestal být vůbec četníkem. Tak začínalo první hroucení domácí fronty, a další vojenská akce pak domácí frontu úplně rozvrátila. Uvedl jsem, že byl na stanicích nedostatek četníků pro odchod mladších k polní službě. Tento nedostatek počalo vojenské velitelství nahrazovati u četnictva invalidy. Když část zmrzačených brněnských invalidů

v roce 1917 po superarbitraci svlékla vojenské mundury, byli vysloužilci určeni k různým úkonům: někteří se stali výpomocnými listonoši, jiní byli přiděleni jako výpomocné síly k četnictvu, někteří k drahám a jen malé procento nastoupilo své dřívější civilní zaměstnání.

Mezi posledními byl jsem také já a jako redaktor octl jsem se vlastně hned s počátku také mezi četníky. Uvedl mne mezi ně vrchní strážmistr, dobrý český člověk Fila ze Židenic, po převratě četnický nadporučík v Uh. Brodě. Strážmistr Fila znal dobře poměry mezi četníky na Moravě, věděl, že je mezi nimi hodně českých, ale špatně orientovaných lidí, a obával se, aby se ve své úřední horlivosti neznemožnili pro příští doby, neboť náležel k těm, kteří od počátku války nevěřili ve vítězství Rakouska. Seznámil mne s několika vedoucími strážmistry, požádal je, aby mně dávali pro noviny různé drobné zprávy, a při tom mne upozornil, budu-li osobně navštěvovat četnické stanice, abych získal zprávy pro noviny, že se dovím i jiné zajímavé věci, které se snad někdy dobře hodí. A měl pravdu. Vždyť ten četník, tehdy tolik obávaný, byl také jen člověk, a když jsem na stanicích našel ještě staré kamarády z fronty, neměli přede mnou četníci vůbec žádných tajností.

První průlom do důvěrných věcí, zaslaných nadřízenými úřady četníkům, byl učiněn na stanici v Nových Černovicích. Velitel stanice (vrchní strážmistr Vaněk) si jednoho dne stěžoval, jak je přetížen prací, a dal mně nahlédnout do seznamu vojenských zběhů jeho rayonu, které má podle rozkazu vojenského posádkového velitelství v Brně ihned pochyťat a předvést. Tehdy jsem se dopustil první nediskretnosti. Poznámel jsem si určitá jména a hned je varoval před nastávajícím nebezpečím. Ti zase dali výstrahu ostatním zběhům a tak začala má činnost se zelenými kádry. V Husovicích na stanici jsem vedoucímu strážmistrovi (vrchní strážmistr Waňhara) vyprávěl, jak je prací přetížen strážmistr Vaněk v Černovicích a co tam má zběhů. Trik se podařil. Waňhara se dal do smíchu: to prý nic není, abych se podíval, kolik on musí pochyťat a předvést zběhů, a nenařiká prý si na přetížení. (Waňhara byl Němec.)

Hned se vše zařídilo jako v Černovicích, a pak už to šlo stejným způsobem i v ostatních předměstských obcích. Když se později našel důvěrník i u zemského četnického velitelství v Brně (strážmistr Osvítal, po převratu velitel stanice na Zastávce u Rosic), který nás na vše včas upozorňoval, ba často přinášel i kopie důvěrných vojenských nařízení, zasílaných četnictvu na Moravě, byla všechna práce vojenských úřadů proti desererci soustavně křížena a mařena. Když do této destruktivní práce zasáhli na Brněnsku ještě invalidé — výpomocní listonoši na poštách, kteří otvírali i důvěrnou vojenskou poštu, nebylo už pro zběhy vůbec nebezpečí.

Zelené kádry se však tvořily také v jiných oblastech Moravy.

Stačilo nám udělat několik zájezdů na jih Moravy a obce byly za několik dní zběhy přímo zamořeny. Tam už byla deserce organizována. Pracovalo se hlavně mezi dovolenci; kdo přijel na dovolenou, už se na vojnu nevrátil. Hoši se sami starali o to, aby bylo v obci co nejvíce zběhů. Pracovali se tak, aby dovolenec povolenou dobu „přerazil“; a už byl v síti zběhů a tím se stal nejlepším pracovníkem pro zelený kádr, protože už se vůbec dobrovolně na vojnu nevrátil. Proti takovému náporu byli už bezmocni i ti četníci, kteří ještě věřili ve starou monarchii.

Jednoho dne však přišel strážmistr Osvítal značně rozrušen. Na pořízení zelených kádrů vydala vojenská správa nový rozkaz, podle něhož se četnictvo činilo za každého zběha odpovědným. Četníkům bylo nařízeno, že musí deserce potírat zbraní, a to bez milosrdenství. Buď se dá přistižený zběh zatknout a předvésti, nebo „budiž na místě zastřelen!“, tak zněl rozkaz. To byla nejtěžší zkouška pro zběhy i pro četníky našeho smýšlení. Vražděním zběhů v jejich rodných obcích podle tohoto rozkazu se měl přátelský poměr mezi občanstvem a četníky zase rozvrátit a zabítím několika vojáků se měl nahnat zběhům strach a přinutit je k návratu do kasáren. Až na několik ojedinělých případů se na Moravě nepodařilo jedno, ani druhé. Největší zásluhu o nezdar nové vojenské akce měl strážmistr Osvítal, který tehdy vsadil existenci i život na jednu kartu. Rozjel se po Moravě a na několika stanicích jednal o věci se spolehlivými českými četníky. Varoval a zapřisahal je, aby se nevydávali v nebezpečí prováděním takového rozkazu, a vnesl mezi ně novou orientaci tím, že je ubezpečil o zhroucení starého Rakouska. S kamarády pak ujednal jednoduchý, ale účinný postup, který se osvědčil i jinde. Podle této dohody velitelé stanic totiž předvolávali jednotlivé starosty obcí, těm se se vši přísností přečetl nový rozkaz, aby starostové věděli, co čeká zběha, necháli se přistihnouti. Důvěrně se jim pak oznámil den a hodina, kdy v obci četníci provedou štáru na zběhy, a upozornili je, že jsou povinni při štáře osobně asistovat. To byl vlastně nepřímý vzkaz zběhům, který den mají z obce zmizet. Je zajímavé, že to téměř všichni starostové obcí pochopili a o zmizení zběhů z obce se v určitý den náležitě přičinili. V Lanštorfě u Břeclavě dal starosta důvěrný rozkaz zběhům ohlásit dokonce bubnem a zakončil jej pro výstrahu větou: „Kdo bude ve středu o 6. hodině ráno (to byla doba ohlášení štáry) z desertérů přistižen, bude na místě zastřelen!“ A aby se před úřady kryl, přidal si další větu: „Všem zběhům otcovsky radím, aby se dobrovolně ihned vrátili do kasáren!“ Vojáci se ovšem do kasáren nevrátili, ale zato z obce včas zmizeli a vrátili se až po štáře. V Prušánkách hoši oblékli do vojenské uniformy vycpaného hadroše a postavili jej s puškou na rameni do řepy, aby prý měli četníci při štáře aspoň nějakou kořist.

Všude se to ovšem tak hladce neodbylo. Z Hrádku-Slavi-

čina přišla zpráva, že tam četník zběha zastřelil, na Slavkovsku byl rovněž v jedné obci zběh četníky zastřelen. Podobných výstřelků však bylo jen několik, což vojenské úřady jen ještě více rozdráždilo; do obcí zamořených zběhy byly po tomto nezdaru vyslány celé setniny brněnských vojáků za honbou na zběhy. Tato akce skončila pro vojenské veitelství ještě s větším fiaskem. Několik zběhů bylo sice chyceno, ale stalo se něco horšího. Mnoho vojáků se zbraní v ruce poslaných na zběhy se vůbec k svému tělesu nevrátilo, a v té době počalo teprve opravdové nebezpečí, neboť štvaný voják se zbraní byl pro úřady i policejní orgány daleko větším nebezpečím, než pouhý odzbrojený zběh.

Za takových poměrů vyrostly na Moravě zelené kádry a pověst o jejich výzbroji. Ke konci války byly tyto kádry silnější, než jsme sami počítali. Hned v prvé dny popřevratové jsme společně se setníkem Fajmonem, nadporučíkem inž. Bilkem a praporčíkem Macharou z Břeclavě postavili z nich celou Slováckou brigádu v Hodoníně, která za vedení setníka C. Hluchého, přes mnohé technické překážky, v prvé dny převratu vykonala na hranicích jižní Moravy a Slovenska hodně úspěšné práce. K této brigádě jsem byl poslán brněnským revolučním Národním výborem jako jeho politický exponent. A touto brigádou jsme první obsadili rakouské obce, dnes naši Poštornou, Chorvatskou Novou Ves a Hlohovec.

Brněnští železničáři za války. *Josef Selucký.*

V roce 1912 schyluje se k bouři. Na Balkáně propuká válka. Spojení Bulhaři, Srbové, Černohorci a Řekové vypovídají Turecku válku. Čeští železničáři sympatisují se spojenci a pořádají sbírky pro spojenecký Červený kříž i proti vůli nadřízených úřadů, kteří neradi vidí sympatie k jihoslovanským bratrům. Že skončená balkánská válka není předzvěstí míru, ale nové války, jest všude cítiti. Německo zasílá velké zásilky pušek a střeliva přes Terst do Albanie a do Cařihradu — deklaruje tyto zásilky jako Thomasovu strusku (umělé hnojivo). Na to se přišlo, když se náhodou utrhla olověná uzávěra a místo strusky byly plné vozy pušek a střeliva. To se opakovalo u každé zásilky. Rakousko posílá do Lvova, Přemyšlu a Krakova celé skupiny vozů s nápísem Plzeňské pivo. Při náhodném otevření vozu zjistí se, že místo sudů s pivem jsou vozy naloženy těžkým a lehkým dělostřeleckým střelivem. To trvá v krátkých mezidobích od podzimku 1912 až do roku 1914, do vypuknutí války. Ze Slovenska utíkají houfně mladíci a muži povinní vojnu. Brněnské policejní ředitelství po-

sílá do přechodných moravských železničních stanic hojně agenty, aby tyto lidi chytali, peníze jim odebrali a poslali je zpět do Uher. V průsmyku Vlány železničáři tyto lidi varují a dávají jim rady, jak mají cestovat, aby agenty obelstili a zároveň aby svoje známé uvědomovali, kterou cestou mají jít, aby nepřišli agentům do rukou. Ve velkých stanicích se železničáři zaškolují pro eventuelní mobilisaci. Není tedy pravdivé tvrzení a vymlouvání, že Rakousko a Německo nebyly samy vinny válkou, jak píše Emil Ludwig ve své knize Juli 1914 a jak Německo svoji vinu i nyní popírá. Co zde píši, to jsou fakta, která může velmi mnoho železničářů potvrditi.

Když v roce 1914 po osudném sarajevském výstřelu se veřejnost uklidňovala, že z toho nic nebude, tu železničáři, kteří si jen trochu toho ruchu všímali, věděli, že se tajně válka připravuje. A když jeden český železničář vzal 15. července 1914 ranním vlakem služební korespondenci, byl jeden dopis s nápísem přísně důvěrný nezalepen; tu tento železničář, chtě se přesvědčiti, zdali to není prázdná obálka, vyňal z ní papír, na kterém stálo černé na bílém, že mají přednostově dotyčných stanic vše pro případnou mobilisaci připraviti. Dále nečetl a dopis s hrůzou zalepil. O obsahu se tajně zmínil redaktoru Lidovek Heinrichovi, který tomu prostě neuvěřil, až 26. července. Jak pravím, dopis snad nedbalostí nebo omylem zůstal otevřen. Dotyčný železničář by ho nikdy samovolně nebyl otevřel, protože to znamenalo zkázu existence, ba mnohem více. Prozřetelnost sama tomu chtěla.

Vypovědění války přineslo všem českým železničářům rozčarování. Šlo o vše. Tu několik funkcionářů Jednoty v Brně sešlo se s předsedou Malým, aby pojednali o tom, zdali se dá něco proti mobilisaci podniknouti. Ale když viděli ten vzorný pořádek při odjezdu mobilisovaných, řekli si, že jest marné nějakým způsobem mobilisaci zdržovati, že by to bylo hazardování životy, a když přednosta Brna-dolní nádraží Válek na náš dotaz o tom odpověděl, že bychom všichni viseli, tu jsme se oddali osudu. Němečtí železničáři a jejich čeští soudruzi z centralistické Právní ochrany, ponejvíce renegáti, pořádali v uniformách pochodové průvody, provolávající slávu válce a Nieder mit Serben a Russen. Jejich kolegové v jiných německých městech a ve Vídni konali totéž. Nikde od dělnických a zaměstnaneckých vrstev nebyly projevy proti válce, jak o tom píše Emil Ludwig v knize Juli 1914. Český cílcí železničáři se těchto průvodů nezúčastnili; za to jim bylo neustále spíláno zrádců, srbofilů a rusofilů a bylo jim vyhrožováno, že se s nimi krátce zatočí. Všude jim byli v patkách pod služební rouškou němečtí zaměstnanci, kteří měli rozkaz jejich rozhovory odposlouchati a je špiclovati. Byla to doba temna. Ale našli se mezi českými železničáři lidé, kteří se nebáli a otevřeně sympatisovali s Ruskem a jeho spojenci. Na ty měli špiclové nejvíce spadeno.

Josef Černý, nevím jakým způsobem, přišel k ruským letáčkům, které obsahovaly proklamaci velkého knížete Nikolaje, kde při vítězství ruských zbraní se slibuje Čechům a Slovákům samostatnost. Hektograficky je rozmnožil a rozdál je svým stejně smýšlejícím kolegům. Jest skutečně dobrým vysvědčením pro železničáře, ačkoliv je četlo několik desítek lidí, že nikdo nic neprozradil; tím bylo zřejmo, že čeští železničáři mají jednu idej. Prozrazení by bylo mělo mnohem horší následky než v Kyjově nebo na brněnských školách. Ty letáky, to byla pro nás jakási naděje do budoucna.

Po prvních porážkách ústředních velmocí naděje Němců ve vítězství počala klesati, a tu ještě s větší zuřivostí vystupovali proti svým českým kolegům. Ale také čeští železničáři, těšíce se z porážek ústředních mocí, zprávu o každé této porážce v obecnstvu rozšiřovali. Dělal se to takto. Jelikož každá porážka a po ní nastávající ústup měly za následek opuštění území a trať, bylo vojenským velitelstvím telegraficky nařízeno, veškeré zámky na tyto tratě a do tohoto území zastaviti. Tu naši čiperní železniční telegrafisté tyto telegramy sdělovali svým kolegům u výkonné služby a ti je zase v obecnstvu tajně rozšiřovali. Úřady se divily, jak to přijde, že o každé porážce občanská veřejnost ví dříve nežli mnohé úřady. Dopátrati se ovšem nemohli, neboť rozšiřovatelé těchto zpráv byli příliš opatrní.

Ale také přitom snad ze všech veřejných zaměstnanců bylo obětí rakouské persekuce u železničářů nejvíce. První obětí stal se dopravní úředník ve Slavkově, pozdější legionář p. Vilerna. Byl udán nějakým denunciantem za protirakouský výrok. Byl zatčen a poslán na frontu. Druhou obětí se stal vlakvůdce Josef Selucký, který za to, že dal několik bochníků chleba a krabičku cigaret hladovým ruským zajatcům, byl dne 18. XII. 1914 z nařízení ministerstva zeměbrany zbaven služby a po bezvýsledném výslechu poslán na vojnu, kde setrval až do převratu, a bylo mu ministerstvem železnic naznačeno, že po válce si to s ním vyřídí. Tato pohružka ministerstva železnic jest snad až doposud v osobních dokladech Seluckého přiložena. Denunciant, který Seluckého udal, jest někde v severních Čechách továrníkem a nyní snad velmi váženým občanem. Dne 23. XII. 1914 byla provedena u předsedy Jednoty Malého domovní prohlídka. Protože Malý všechny doklady organizační činnosti spálil, zůstala bezvýslednou. Ale Malý byl přece služebně přidělen do Vídně, kde konal službu pod dozorem. Pak následoval přednosta stanice Brna-dolní nádraží p. Válek: byl zbaven služby a pouze jeho stáří a choroba tomu zabránily, že nebyl poslán na frontu. Jeho syn byl poslán na pevnost do Aradu. (Nyní jest úředníkem u čs. státních drah, kde, není pisateli známo.)

Nejhorsí osud potkal posunovače Pavlíčka: byl při výkonu služby na dolním nádraží na udání, že mluvil protirakousky, zatčen a poslán na frontu, kde zakrátko padl — zanechal vdovu s pěti

malými dětmi. Krátce za ním byl denuncován vlakvůdce Josef Lipovský, že pronesl několik velezrádných výroků. Když se vracel ze služby domů, bylo mu sděleno, že v domě na něj čekají četníci; nevida žádného východiska před zatčením, odešel do lesa v Jehnicích a tam se oběsil. Pak pro velezrádné výroky byl poslán na frontu revident Sladký. Pokladník v Uh. Brodě revident Polach byl dán pod dozor. Přednostu stanice Zábřdovice Milkoviče bytná udala, že měl u sebe ruské letáčky; nic se u něho nenašlo, ale byl také poslán na frontu.

V roce 1915 byla národně socialistická jednota zaměstnanců drah rozpuštěna. Také v tomto roce byla vládou nařízena jako služební řeč němčina. Za každé česky vyslovené slovo následovaly těžké tresty. Velmi mnoho českých zaměstnanců, kteří ve službě česky mluvili, bylo potrestáno přeložením na špatnější místa; u mnohých ještě hůře: byli posláni na vojnu. Tím se částečně podařilo české železničáře umlčeti; mluvili česky pouze mezi sebou. Z denunciantů nebyl ani jeden vypátrán. Teď asi berou od republiky „zaslouženou“ pensi. Každého měsíce ve výplatní den po celou válku vybíraly se od železničářů různé příspěvky. Tu jednoho prvního, tuším listopadu 1914, konali tuto sbírku vlakvedoucí Schlesinger a vrátný Janoušek, první žid, druhý renegát. Když čeští železničáři dávali málo a někteří nic, bylo jim od těchto pánů nadáváno a spíláno zrádců atd. Při tom jízlivě volali: Co, kdyby to byla sbírka na Rusy nebo Srby, to byste hodně sypali. Tento nemístný výstup byl vyprovokován před pokladníkem, nynějším vrchním inspektorem p. Dohnálkem.

Tyto provokace proti českým železničářům opakovaly se velmi často; měly ten účel, aby se železničáři dopustili nějakého neprozřetelného výroku a aby mohlo býti proti nim zakročeno.

Když persekvování českých železničářů pokračovalo, našlo se též několik železničářů také Čechů, kteří se o persekvovaných vyslovovali takto: Měli dáti císaři, co jest císařovo; nemuselo se jim to státi. — Že takové řeči Němci rádi slyšeli, jest jasno; proto byli tiito jednotlivci stavěni za vzor jiným českým železničářům. Také úřady se chtěly k Čechům ukázati blahovlnnými: dekorovali jednoho Čecha z celého brněnského personálu záslužným křížem za vlastenecké služby prokazané Rakousku. Zdali to byla demonstrace se strany úřadů, nevím. Ten pan sedí nyní v brněnském obecním zastupitelstvu a říká, že neví, zač ten řád dostal. Nyní jest znám jako dobrý Čech.

Velká potřeba personálu ve válce vyžadovala přijetí nových sil. Ale byli přijímáni pouze čistokrevní Němci, samí mladíci vojnu povinní, ani jeden Čech nebyl v Brně do služeb dráhy přijat.

Po zrušení suspense občanského a shromažďovacího zákona v roce 1917 tajemník Pelikán a předseda Malý organisují jakousi náhražku za rozpuštěnou Jednotu; ustavuje se Podpůrná jednota, ovšem v rámci Všeodborového svazu. Aby každou organizační

práci znemožnili, předvolává policejní ředitel Malého a zakazuje mu každou organizační činnost. Tu mu Malý neohroženě do očí řekl, dokud vede organizaci v mezích zákona, že se nedá nikým omezovati. Ještě 28. června v roce 1918 zakazuje policejní rada Rychetský schůzi českých železničářů U tří kohoutů. Jest to již poslední zákaz za Rakouska. Ústřední moci jsou na všech frontách bity. Objevují se červánky svobody a samostatnosti. Čeští železničáři zvedají hlavy. Dne 29. X. 1918 prohlašují zároveň s jinými složkami národa samostatný československý stát a dávají se bez výhrady do jeho služeb.

Jako se jednalo s železničáři v Brně, tak se s nimi jednalo téměř na celé Moravě v německých stanicích Olomouci, Mor. Ostravě, Jihlavě a Znojmě. Že jsem neuvedl persekované z oněch stanic, nestalo se vinou pisatele, ale tím, že ony poznámky z jmenovaných stanic musel ve válce zničit a po válce mu nikdo zpráv o tom nemohl dodat.

Jak jsem vyšetřoval „zločin velezrady“.

Vzpomínka z úřední činnosti za války.

Jar. Sobotka.

Neúčastnil jsem se vojny činně, ba prošel jsem bez úrazu třemi „Musterunky“, jimž jsem se musil podrobiti ve věku již pokročilém; ale nemohu říci nikterak, že by snad vojna na mne nebyla působila, a to nejen snad jako na člověka vůbec, Čecha zvláště — nemluvě o nedostatku potravin a jiných životních potřeb — ale hlavně, co se duševní stránky týče, jako na ředitele gymnasia. Vždyť snahou vlády německé i rakouské bylo zničit celý český národ, a snahu tu vyvíjela vídeňská vláda již na počátku války, hlavně pak po porážce Rusů u Gorlice. Rojily se přímo zuřivě výnosy a nařízení, jejichž účelem bylo pollačovati všecko české.

Hlavní směr útoků rakouských hlav, rozpálených nenávistí, byl obrácen proti české škole. Jako příklad připomenu jen vynesení c. k. ministerstva kultu a vyučování, podle něhož se žáci měli poučovati o tom, že spisovatel J. S. Machar jest škůdcem Rakouska a tedy také národa českého; vynesení téhož úřadu, aby se bedlivě revidovaly knihy v knihovně žákovské a všechny spisy, které by měly jen slůž, že nejsou dosti rakouské, aby byly vyloučeny, což stihlo hlavně spisy Jiráskovy, Čechovy atd. Téměř denně docházely od c. k. zemské školní rady seznamy žáků vyloučených pro vlastizrádné činy, mladíků to zcela nevinných; také jednoho z našich žáků stihl tento osud. Stejně hrozná byla persekuce profesorů; bylť také jeden z našich, velmi klidný a sympatický pán, udán a hned bez vyšetřování povolán na vojnu.

Ostatně české gymnasium v Kyjově bylo na udání několika zločinců zavřeno. Atd., atd.

„Zločinů“ proti státu rakousko-uherskému patrně přibývalo a vláda vídeňská již dostávala z toho strach. Domnívala se patrně, že školní úřady nejednají v tom ohledu dosti přísně, a tak došlo na náš ústav, zemské reálné gymnasium v Holešově, dne 9. října 1916 vynesení c. k. zemské školní rady ze dne 6. října 1916 (ta nápadná a neobvyklá úřední rychlost!), č. 2606-*praes.* (toto *praes.* bylo v těch dobách vždy ošklivé), v němž se pravilo: „Za příčinou určitého případu vybízím ředitelství, aby ve všech případech zřejmého porušení vlasteneckých a občanských povinností, zahrnujícího v sobě podstatu trestného činu, nekonal šetření samostatně bez oznámení takového případu zeměpanskému policejnímu úřadu, nýbrž aby též ihned jmenovanému úřadu, případně příslušnému vojenskému soudu, oznámení učinilo.“

Ředitelství se tím brala disciplinární moc nad žáky z rukou. A krátce po vydání tohoto nařízení stal se případ, o němž chci vypravovati.

Dobu události té nemohu již přesně stanovit, bylo to kdysi na jaře r. 1917. Procházel jsem se po náměstí zcela klidně a tu potkal jsem známou paní, která mně oznámila, že její muž by rád se mnou o důležité věci mluvil. Týká se to prý žáků a jednoho nebo několika profesorů. Přestrašen různými domněnkami v nebezpečné a neklidné té době, zašel jsem ihned k němu do bytu a uslyšel jsem novinu zdrcující.

Po městě prý se vykládá, že naši žáci utvořili mezi sebou spolek, jehož účelem jest vyhoditi dynamitem část severní trati blíže přerovského nádraží, aby znemožnili transport vojska na severní bojiště; duši spolku toho jest prý profesor neznámého mu jména a hlavní osobou ze žáků jest prý P. Studenti holešovští jsou prý ve spojení se studenty sousedního města a celá akce jest již důmyslně promyšlena. Pěkné nadělení! Vymlouval jsem sice příteli věc tu, řka, že asi jde o nějaký klep; ale sám jsem v myslí výmluvě té nevěřil, naopak, znaje žáka P., tehdá terciána, věděl jsem, že něco pravdy na tom jest, byť třeba šlo jen o plané mluvení a ne opravdovou vzpouru. Věděl jsem, že P. jest nehorázný žvanil, jenž mezi spolužáky může něco podobného vykládati. Jaké tu nebezpečí, že věc ta se doslechne mezi Němce v městě — ve třídě byli žáci německé národnosti — a pak by ovšem bylo hůře než zle. A při tom ta přísera vzpomenutého vynesení ministerského. Jakmile jsem o něčem zvěděl, měl jsem to udati čelnictvu nebo vojenskému soudu. A že ten by byl udělal z toho aféru svrchovaně vlastizrádnou, jest jisto; vždyť pásl po podobných událostech. Kdo ví, kolik „vlastizrádců“ by bylo postříleno, kolik zavřeno na mnoho let, a zdejší gymnasium, možno i sousední, by bylo zrušeno. Jak se věci té chopiti, aby neměla katastrofálních následků. Vždyť při známé krutosti a krvežíznivosti rakousko-uherských válečných úřadů byl

bych pocítil následky mstivosti nejen já, ale i syn, jenž tehdy sloužil na vojně, také jiní členové rodiny, mnozí profesori ústavu a kdo ví, kdo všichni. Zde musím nasadit vše, aby nebezpečí byl ulomen hrot.

S těmito myšlenkami a předsevzetím šel jsem k Dr. P., strýci zmíněného terciána. Celou věc jsem mu vyložil — ovšem s náležitou výstrahou opatrností a mlčenlivostí — a požádal ho, aby od svého synovce, jenž u něho bydlil, vyzvěděl, co vše na tom je, a aby ho přinutil k opatrnosti a menší zvanivosti.

Nechtěje pak celou tíhu mravní odpovědnosti vzít na sebe, abych snad při nezdaru zachraňovací akce nečinil si výčitek, že jsem něco zapomněl nebo něco provedl nešikovně, zavolal jsem si hned druhého dne ráno dva profesory, o jejichž charakteru jsem byl přesvědčen, vyložil jim rádně oč jde, a žádal je o radu. A tu jsme se především shodli na tom, že musíme zvédět, zda vůbec jest pověst ta pravdivá a jak dalece jest mezi žactvem známa. Zavolal jsem si tedy zcela nenápadně terciána P. a začal se ho velmi opatrně vyptávat. A zvéděl jsem, k svému ustrnutí, že skutečně v sousedním městě jest jakési sdružení studentů s tím účelem a že on, P., dostal příkaz získat členy i mezi studenty holešovskými. Začal sice vykládati cosi kdesi, že to jest jen žert, ale bylo patrné, že věc byla vážná, třebaš to byli kluci terciáni! Na mou otázku, komu ze spolužáků o věci té vykládal, jmenoval mně celou řadu, ba možno říci, celou třídu. Naznačil jsem mu, ovšem opatrně, že ve třídě jest žák německé národnosti, jenž by vše mohl udati; ale kdepak, terciánský mozek na to nemyslil. Vynadal jsem mu důkladně a důrazně mu nařídil, aby pro příště ve všem držel hubu (doslova!). Zavolal jsem si ještě terciána B., velice šikovného, od něhož jsem zvéděl, že skutečně je P. přemlouval, aby do spolku vstoupili, a vykládal jim i plán, jak zničení trati provedou.

Sešli jsme se pak zase se zmíněnými profesory a radili se velmi dlouho. Uvažovali jsme celou záležitost se všech možných stran a usnesli se konečně na tom, že bude nejlépe svěsti celou „vlastizradu“ na slepou kolej, na kolej klukovských nápadů. A tak se také stalo. Vešel jsem, jako ředitel, s tváří úřední a přísnou do třídy a vykládal jsem zaraženým terciánům, že jsem se dověděl, že zmatení četbou různých indianek, chtějí někteří žáci vydati se do lesů a tam žít po způsobu divochů, střílejíce zvěř a i jinak si opatřující potravu. Upozornil jsem je, že takové potulování v lesích by mohlo vzbudit podezření ze zločinných úmyslů, ba i úmyslů třeba vlastizrádných, a že je tedy důtklivě varuji před něčím podobným.

Tím chtěli jsme svěsti mysl chlapců na zcela jinou cestu a odvrátiti je od mínění, že chtěli podniknouti vlastizradu. Vložil jsem do výkladu i trochu výsměchu a pohrdání, a věc se zdařila. Celý vlastizrádný zločin vyjel z kolejí a vše bylo zachráněno.

Šlo jen ještě o to, zlomit hrot zločinu také v sousedním

městě. Znal jsem tamějšího ředitele zcela dobře jako muže charakterního. Vylíčil jsem mu tedy v dopise podstatu zločinu, upozornil ho, že mezi jeho žáky jest jakési spiknutí, a požádal, aby hleděl věc tu urovnati. Dopis nesvěděl jsem poště ani jako dopis úřední, nýbrž poslal jsem s ním spolehlivého profesora se žádostí, aby dopis ihned po přečtení zničil. Ředitel patrně zachoval se podle daných pokynů a celá vlastizrada zmizela.

O této aféře zmiňuje se jeden z tehdejších účastníků terciánů v Almanachu zemského reálného gymnasia v Holešově z roku 1924.

Jak sokolstvo na Brněnsku připravovalo za války půdu pro převrat. *Jaroslav Ryšavý.*

I.

V r. 1913 rozděleny sokolské jednoty do župy Brněnské a Rastislavovy. Do první patřila místa severozápadně od Brna v čele s Brnem II., do druhé oblast jihozápadní v čele s Brnem I. Když v letech 1914 a 1915 hlavní kádr mužů odešel do války, činnost v sokolských jednotách usínala. Proto v r. 1915 zrovnoprávněny v župě Rastislavově ženy úplně s muži a vyzvány, aby se chopily práce v jednotách. Bohužel polovina jednot dotud ženských odborů neměla a ve druhé polovině ze 40 jen asi 20 odborů více méně živořilo. Župní valná hromada dala si pro rok 1916 heslo: Neochabujme, bděme, vytrvejme! a rok nazvala rokem dorostu a žen. Veškeré úsilí se mělo věnovati utvoření dorosteneckých družstev ve všech mrtvých jednotách, vychováti z jejich řad cvičitele a funkcionáře jednot a hlavně z dospělejších hochů ve věku 16 až 18 let sestaviti spolupracovníky na probouzení širokých vrstev národa z válečné mdloby. Pro ženy uspořádán cvičitelský kurs po 8 neděl od 29. X. do 17. XII. — účastnilo se 59 sester. Kromě vlastního programu pro ženy učily se také, jak vésti jednotu a cvičiti družstva mužského dorostu i žactva. Do konce r. 1916 procitly dvě třetiny jednot k životu.

Jen tělocvikem by se ovšem život v jednotách byl neudržel. Bylo nutno také vzbuditi u všech pocit jednotnosti a soudržnosti a dát jim ideový cíl — pracovati pro samostatný československý stát. Proto svoláváno vždy několik jednot do jednoho místa, s počátku jednou měsíčně, na jaře r. 1918 skoro každou neděli. V našem kraji se scházeli dorostenci i ženy ze Židlochovic, Hrušovan, Rajhradu, Sobotovic, Blučiny, Hustopeč, Rakvic, Podivína a Bilovic obyčejně v Hrušovanech, Hustopečích nebo

Rakovicích. V celém pásu podél železnice z Brna do Břeclavě bylo jen těchto 9 sokolských jednot. Jejich činnost však probudila do konce války celý kraj k národnímu životu.

Toto probuzení z mdlob jsem prožíval v jednotě židlochovské. Jako 14letý hoch jsem již r. 1916 předcvičoval našemu šestičlennému družstvu stejně starých kamarádů; cvičili jsme společně se 4 sestrami a 4 dorostenkami. Členové byli skoro všichni na vojně, a ti staří a nemocní se báli mezi nás přijít, neboť německá radnice hlídala každý jejich krok a nebyla by se bála poslati je také do fronty. V celém okrsku nás bylo asi 40 dorostenců, z toho asi polovina studentů. Okrskový náčelník br. Ant. Valíček si z vyspělejších utvořil asi 12 členné družstvo a skoro každou neděli za námi z Brna dojížděl do různých míst; vychovával z nás nejen vedoucí družstev, ale také vlastence, odhodlané ke všemu; jeho dobrým pomocníkem byl modelář br. Richard Šťastný ze Sobotovic, který denně dojížděl do Brna do továrny a večer místo domů jel obyčejně do některé jednoty navštívit cvičení dorostu. Já jsem pak rozdělával ve vlaku pro jednoty vzkazy a pokyny od br. Valíčka; chodil jsem pro ně do filiálky Rakousko-uherské banky, kde byl úředníkem.

Velmi dobrým pojitkem všeho členstva a dorostu v župě byl měsíčník Sokolský list župy Rastislavovy. Vycházel po 5 let — od r. 1915 do r. 1920. Poněvadž župa byla na území Čech a Moravy za války nejčilejší, je časopis krásným zrcadlem, v němž se obráží sokolská práce pro československou samostatnost i její udržení po převratě.

Jaro 1917 bylo ve znamení příprav na župní závody. Maminky nám sice bránily v návštěvě Sokola; měly ještě v paměti, jak jsme v prvých měsících války přinesli domů opisy ruských manifestů a jak jeden z nás — 12letý sekundán Šmalák z Rajhradu — byl pro ně vyloučen z reálky a rok zavřen na Špilberku mezi sprostými zločinci, od kterých se mravně zkažil (brzy po převratě se ze zoufalství zastřelil). Chodil jsem do II. reálky na Křenovou; měli jsme zakázáno chodit do Sokola pod trestem vyloučení a v neděli musili chodit do kostela na mši. Přes to se nám podařilo navštěvovati pravidelné nácvikné v okolních místech a současně přinést katechetovi potvrzení o návštěvě služeb Božích.

Jedině brněnští dorostenci, kteří chodili do I. reálky v Antonínské ulici (ta vlastně za války byla též na Křenové), těžko se rozhodovali, zda mají jít v neděli do Sokola či do kostela; jim kázával pater Slovák, který míval krásné vlastenecké přednášky a byl ode všech oblíben.

Dne 1. července 1917 po prvé za války konal se na Brněnsku větší sokolský podnik v Oslavanech. Veřejné cvičení nám sice těsně před zahájením zakázali, ale dopoledne se utkalo v závodech 24 dorostenců ve 4 družstvech vyšších a 85 ve 14 družstvech nižších. Naše jedna židlochovská postavila 6 členné

družstvo společně s Blučinou (Brabec, Svoboda, Ryšavý, Šťastný, Dlabka, Otava), které získalo 1. místo v nižším oddíle. Po veřejném cvičení měl k nám župní náčelník Joža Havránek proslov, v němž nám naznačil, že se blíží svoboda našeho národa; a složili jsme mu slib, že uposlechneme rozkazů svých vedoucích, až nás budou potřebovat. Naše nálada se projevila ještě týž večer revolučním činem, na tehdejší dobu opovážlivým; když jsme projížděli nádražím v Dolních Kounicích a na peroně se objevil pan přednosta, který prý se přičinil o zákaz veřejného cvičení, tak z ničeho nic při výjezdu vlaku jsme mu spustili Hej Slované. Naši vedoucí trnuli hrůzou, co z toho bude — a nestalo se nic díky četnickému strážmistrovovi, který byl dobrý Čech.

II.

To už národ trochu procitl ze sna, díky prohlášení českých spisovatelů k poslancům ve vídeňském parlamentě. Další vzpruhou ke zvýšené činnosti byly zprávy o bitvě u Zborova. Vedoucí bratři v brněnském Sokolstvu (Havránek, Šart, Hiller, Valíček, Ed. a Eman Tomanové, Vašíček Zd., Vaníček, Zezula, Fiša, Hodač, Jarušek, Zezula a j.) byli poměrně dobře informováni o činnosti za hranicemi; hodně zpráv dostalo se jim od Jaruškova bratra z Ameriky. Brzy se dověděli i o bitvě u Zborova. Já osobně jsem se dověděl určitější data o našem vojsku za hranicemi třikrát. V našem domě bydlela rodina p. Cháry. V r. 1915 dostala dopis od svého syna Josefa, který před válkou odjel do Paříže jako zahradník, v srpnu 1914 vstoupil do cizinecké legie a poslal rodičům zprávu přes švýcarský Červený kříž. V dopise se s rodiči loučil, že snad je již nikdy neuvidí, a prosí, aby mu odpustili, že jde do války, že ho k tomu nutí jeho svědomí. Na zadní venkovské straně obálky byla jeho adresa: Joseph Chára, 20 regiment etranger, Algier. Chárovi dopis ze strachu hned spálili; je zajímavé, že dopis nebyl censurován a rodiče nikdy za války nebyli vyšetřováni proto, že syn je legionářem.

V září 1917 se mezi námi objevil jeden z brěclavských (či rajhradských) studentů-vojáků. Narukoval na jaře k plzeňskému 35. regimentu a s polní kompanií se dostal ke Zborovu. Tam byl při útoku našimi legionáři raněn, zůstal ležeti v zákopu a k svému úžasu zjistil, že Rusové jsou ve skutečnosti Češi. Ti se však zdrželi v zákopu jen krátkou chvíli a pak musili ustoupit; raněného pak našli Maďaři a odvezli do zázemí. Vyprávěl nám, že to byla celá armáda Čechů a že Maďaři místo na útočícího nepřítele stříleli na plzeňský regiment, a tu prý někteří zase obrátili pušky i kulomety místo dopředu vzad a stříleli po Maďarech. Dověděl se o tom též br. Hiller a tak jsme toho studenta dovedli též k němu.

Po třetí jsem se dověděl více o organizacích zajatců i legionářů v létě 1918. V té době už jsme byli instruováni od bratří

ze župy, jak přemlouvati naše starší kamarády, aby se již z dovolené nevraceli k plukům na vojnu; ti pak, kteří ze Sokola zůstali již doma, zakládali Zelené kádry. Jeden z největších místních byl v Blučině u Židlochovic, kde bylo doma už asi 150 mužů. Tam dokonce trubač měl stálou pohotovost, a hlavně my studenti ze Sokola jsme měli na starosti okamžitě zpravit Adolfa Brabce neb Fandu Zálabovou, že do vsi jdou četníci nebo vojáci chytat desertéry.

Velitel stanice četnické v Židlochovicích, ač Němec, byl na štěstí hodný a rozumný člověk. Když dostal rozkaz chytiti nějakého desertéra, tak mu nejdříve vzkázal, aby se z obce ztratil — nebo když ho potkal někde za humny, tak mu to řekl osobně. Když měl z některé obce chytiti větší počet zběhů, tak vzkázal panu starostovi, že v jeho dědině je už trochu moc vojáků doma. V některých obcích pan starosta si zavolal dva nebo tři nepodařenější desertéry, dal jim na dlaň dvacetikorunu, slíbil, že se obec bude starati o jejich rodiny, a když pan strážmistr přišel, tak se u něho na obecním úřadě přihlásili — „dali se chytit.“ Pan strážmistr byl rád, že vyhověl rozkazu, desertéry odvezl do Znojma — ale také se někdy stalo, že desertéři se vrátili domů dřívějším vlakem než četník.

Když pak jeli chytat desertéry oddíly vojáků, naším úkolem bylo zjistiti, jaké jsou národnosti, z jakého kraje, říci jim pak, jak se při chytání postupuje. Když jsem jednou jel večer ze školy domů, upozornili mne kamarádi, že mě hledá voják. Byl to desátník Ciner z Cítonic u Znojma, který byl s 20 vojáky 81. pěš. pluku poslán do Blučiny chytat desertéry. Byl českým nadporučíkem ve Znojmě upozorněn, že mu já nebo Jenda Svoboda dá pokyny, jak má postupovat. Také se pak podle toho zachoval. Na nádraží v Hrušovanech po dohodě s vojáky poslal je na dovolenou domů s rozkazem, že se zde za 14 dnů opět sejdou. Já jsem jej pak vedl do Blučiny. Tam u pana starosty ohlásil, že budou v Blučině po 14 dnů jako trestný oddíl, který má chytit všechny zběhy. Potvrdil panu starostovi, že všichni u něho 14 dní jedli a spali, aby mohl podati vojenskou správu vyúčtování; pan starosta mu opět potvrdil, že oddíl byl u něj 14 dní, a slíbil Cinerovi, že za 14 dní, až se četa sejde na nádraží v Hrušovanech, že se bude u něho hlásit několik desertérů z Blučiny, objednaných za obvyklých podmínek. Cestou jsem se od Cinerova dověděl, že byl v Rusku spolu se sochařem Hladíkem ze Židlochovic a nějakým Kohoutem z Prahy v zajateckém táboře, vstoupili do českého vojska, ale zůstali na závodě jako organisátoři náboru. Když Němci náhle vpadli do Ukrajiny, zaskočili je a chytili. Ve Lvově na ně udal jeden chorvatský četař, že byli legionáři; na štěstí Ciner a Kohout se mezi zajatci ztratili, ale Hladík byl chycen, odvezen do Möllersdorfa a tam odsouzen k smrti. Ciner narukoval k 81. pluku a Kohout se pohyboval v Praze jako zběh. Nyní onen nadporučík,

informován o Cinerovi, poslal ho s oddílem chytati desertéry do Blučiny; při té příležitosti měl zjistiti u pí. Hladíkové, kam se ztratily různé listiny, které prý měl Hladík u sebe. Poněvadž pí. Hladíková byla stále pod dozorem (německý strážmistr Sommer využil vždy večerní procházky k hrobu dítěte na hřbitově a nenápadně upozornil pí. H., že následující den přijde prohlídka a výslech, zato však okolní poněmčilci, kteří mnohdy ani pořádně německy neuměli, hlídali každý její krok) požádal mě, abych ji vyzval ke schůzce. Smluvil jsem ji na mostě mezi Vojkovicemi a Blučinou a také jsem na ní pí. Hladíkovou v noci doprovodil. Od Cinerova jsem se též dověděl, že z Ruska jede celá česká armáda do Francie přes celou Sibiř. Pokud vím, ani Ciner, ani Hladík legionářský charakter přiznán nemají, ač by jej zasloužili již za ty úzkosti a strach z prozrazení. Hladíkovi též přitěžovalo, že již v r. 1914 pro neopatrný výrok při narukování byl delší dobu vyšetřován na Špilberku z velezrady a za trest poslán do fronty; trestu smrti unikl převratem.

Po Cinerově výpravě za desertéry podařilo se nám podobně uskutečnit i několik následujících; obyčejně v těch četach, kde byli nějakí zajatci z Ruska. Jednou dokonce šla do Vojkovic (německá obec) výprava rakouských Němců, kteří to udělali podobně jako ti Češi.

V roce 1917 dokonce vyšla zpráva o našich legiích v Sokolském listě župy Rastislavovy, kde v č. 8. z 31. srpna je na 4 stránkách upraven výtah z úvah polského filosofa Vincenta Lutostavského o světové válce a národnostních otázkách. Bohužel, není podepsán — snad se přihlásí — ten bratr, který tak originálním způsobem využil cizího spisu k informaci o otázkách, jež tak táhly Čechy a Slováky ze všech zajateckých táborů do československé armády. Tento článek způsobil mezi námi velký rozruch, debatovali jsme o něm v tělocvičnách i ve vlaku; zde nás několikrát zachránil před nepříjemným překvapením průvodčí zvaný všeobecně „strýček Mézl“, který, když k uším nějakého Čechožrouta dozněla nějaká zakázaná vlastenecká písnička nebo velezrádný rozhovor, dokazoval, že jsme mluvili o něčem jiném. Jednou na nás jeden důstojník zavolal vojenskou policii, a tu strýček Mézl vytáhl z kapsy karty a prohlásil, že jsme zrovna hráli mariáš o peníze a že nám je ve smyslu vyhlášek zabavil. Popud ke zpěvu velezrádných písní vyšel obyčejně od gymnasisty Josefa Pospíšila z Hrušovan.

III.

Po prvním vzrušení, způsobeném manifestem spisovatelů, rakouský režim na podzim 1917 opět přituhl. Obecní tajemník Němec Mainx spolu se strážníkem přišli jednoho dne odpoledne do tělocvičny židlochovského Sokola zakázati hru na klavír a za-

baviti archiv a prapor jednoty, který prý má slovanské barvy. Zatím co hledali hospodáře Frantu Skálu (který však již byl narukován), odnesl jsem seznamy členů a prapor k nám na půdu, kde bylo vše skoro do převratu uschováno — tehdy jsem měl klíče od všech skříní a majetků u sebe.

Výkvět nadšenců ze sokolských jednot sešel se na kursu vedoucích dorostu, pořádaném pro moravské župy v tělocvičně Brno I. po 6 neděl od 11. XI. do 16. XII. 1917 za účasti 65 návštěvníků — z toho jen asi 20 starších členů, ostatní hoši 15 až 17 let. V neděli 9. XII. zavítal mezi nás Dr. Weigner. Jeho večerní přednášky použili vedoucí kursu (Havránek a spol.) k tomu, aby soustředili do Brna ženy, dorost i dorostenky obou brněnských žup. Naším úkolem bylo dostatí sem co nejvíce sester v národních krojích — to se zdařilo, přijely hlavně sestry z Rakvic, Bilovic, Kyjovska i Kroměřížska. Po přednášce jsme se pak sešli všichni v zadním sále restaurace u Kosteleckých (nyní je na tom místě hotel Avion na České), kde bratři Havránek, Toman a j. svými proslovy vzbudili velké nadšení u všech přítomných pro práci za svobodu národa. Br. Havránek apeloval hlavně na sestry ze zemědělských obcí, aby podpořily akci Českého Srdce (v Brně založeno 18. I. 1918). Do svých domovů rozjeli se všichni plni radosti a víry, kterou opět rozdávali svým spoluobčanům. Z tohoto prvního sjezdu vyvinuly se později další; pro podporu Národního divadla organizovala župa zájezdy, uspořádáno představení Magdalena Rettigová za účasti Mistra Aloise Jiráka, na jednom večeru nám také zazpívala Ema Destinová, o níž kolovaly zprávy, že přenášela ze zahraničí zprávy, psané na spodničce tajným inkoustem. Hlavním úkolem našim bylo vždy dostatí na tyto podniky co nejvíce sester v lidových krojích, neboť barvitost jejich krojů vzbuzovala nejen mezi námi, ale také mezi brněnskými Čechy zájem o národní věci. Po každém takovém podniku jsme se večer sešli u otce Kosteleckého, tam se poselili a před půlnocí rozjeli s nadšením do svých domovů. Národní jednota pro jihozápadní Moravu otevřela v Kounicově domě na Velkém náměstí veřejnou knihovnu; my studentí jsme pak si z ní vypůjčovali různé vlastenecké knihy (Jirásek a pod.), vozili je domů a v jednotách půjčovali nebo z nich také předčítali ostatním. Vzpomínám rád na zimní večery, kdy jsme se v sále u Losů sesedli kolem kamen, do nichž nám vždy Lidka Svobodová nějakým způsobem bez vědomí otce sehnala topivo, a její sestra Božka při světle voskového kahanu, opatřeného železničářem Štefánem Karpíškem, nám četla. Později jsme se scházeli v „Perníkové chaloupce“, jak jsme nazývali domek Marie Kličníkové s doškovou střechou.

Ve vzpomenuť kursu vedoucích dorostu nám přednášeči často nadhodili a prozradili něco z tajné kuchyně domácího odboje. My pak v přestávkách i ve vlaku o všem debatovali a malovali si nejrůžovější plány; mnoho našich debat také vyslechly

kaštany a topoly v alejích zámeckého parku, nikdy se nám však nesnilo o tom, že pod těmi stromy budou se jednou také procházeti a debatovati náš prezident Osvooboditel i prezident Dr. Beneš. V kursu bylo vychováno 65 bouračů Rakouska; dostal se mi nyní do rukou jejich seznam — rád jsem zjistil, že přes polovina nás vstoupila po převratě do brněnského pluku Svobody nebo sokolského praporu a súčasnila se hájení naší samostatnosti se zbraní v ruce.

Vedení Sokolstva na Moravě již ve druhé polovině r. 1917 předpokládalo, že v osvobozeném státě se bude kdekdo hrnouti do Sokola. Proto již tehdy nařídilo zkoumati nové přihlášky a zakázalo vystupovati v kroji sokolském a nositi sokolský odznak. Na stráž! do té doby, dokud nebudeme samostatní. V Židlochovicích jsme dospělých členů vlastně neměli, ale přesto jsme život v jednotě udrželi. Podařilo se nám v tomto poněmčelém městě také soustřediti Čechy pořádáním divadel. Již roku 1915 uspořádali starší studentí několik představení, ale pak narukovali. Teprve my jsme v r. 1917 a 1918 (starší sestry s dorostenkami a hoši 15 až 17 let) uspořádali pod vedením sestry Boženy Maškové asi 8 představení v Národním domě a u Losů, na která nám chodilo stále více a více lidí. Hrávali jsme pod jménem Ochotníci a čistý výtěžek jsme odevzdali obyčejně pokladníkovi Sokola; za takto získaný peníz hned po převratě koupila jednota asi 300 knih (sám jsem je vybíral u fy Barvič a Novotný) a věnovala je jako základ obecní knihovně; starosta jednoty br. Raimund Svoboda svůj návrh na tento čin odůvodnil tím, že v městě, kde do převratu byla česká krev stále poněmčována, musí česká kniha vykonati opět dílo obrody.

Pořádali jsme také tělocvičné besídky u nás (31. XII., 1916), v Hrušovanech, Rajhradě, Blučině a Hustopečích. Do Hustopeč jsme též několikrátě šli pěšky navštívit 4 sestry a několik dorostenců, kteří tam po celou válku udrželi jednotu při životě.

IV.

Na jaře 1918 pořádány po moravském venkově manifestace lidu pro svobodný stát. Podobnou slavnost připravil snad starostenský sbor okresu v květinu také v Židlochovicích v Národním domě. Technickou práci jsme měli na starosti my chlapci ve věku 16 a 17 let a děvčata ze Sokola. Odpoledne se konalo v sále slavnostní shromáždění, na kterém mluvilo nadšeně několik řečníků (pamatuji se na poslance Havlíka); při volání slávy mi ukradl někdo z vesty zlaté hodinky, které jsem zdědil po otci (ten byl dobrým Čechem, Sokolem a vlastencem a toužil po svobodě národa; zemřel r. 1912, o mne s mladším bratrem se starala maminka, která sama žádného jmění neměla — na studování mi dávala jen 22 K měsíčně na dráhu, ostatní jsem si musil

sehnání a vydělání sám). Po manifestaci se konala taneční zábava. Na slavnost jsme tehdy sehnali zdaleka a široka plno krojovaných družin (z Rakvic, Němčiček, Lanžhota), které přijely na vzdobených mandelňácích.

Podobnou manifestací jsme uspořádali společně s veřejným cvičením 8. září 1918 v Rakvicích, kam se sjela celá jižní Morava. Tehdy na táboru lidu mluvil velmi dojemně starosta župy br. Havránek; k sedlákům volal, aby nic neodváděli Rakousku, ale věnovali všechnen přebytek Českému srdci v Brně, aby mohlo odvrátit hlad z dělnických rodin; prohlásil, že Rakousko se již co nejdříve zhroutí, budeme mít samostatný stát a v zahraničí máme již několik divisí našich vojáků. Všem tehdy tekly slzy z očí a nakonec jsme složili přísahu, že budeme věrně bojovat za nový stát.

Jaro 1918 bylo též dobou úsilovné přípravy tělocvičné. Dne 9. května uspořádána v Národním divadle župní tělocvičná beseda, na které ženské odbory celé župy oslavily 20. výročí založení ženského tělocviku v Sokole předvedením tělocvičných skladeb z různých let v historických tělocvičných úborech. Odpoledne jsme všichni navštívili divadelní představení a den zakončen jako obvykle u Kosteleckých.

Dne 29. června uspořádány župní závody dorostu. Súčastnilo se jich v nižším oddíle 116 dorostenců a ve vyšším 84. Za naši jednotu jsme závodili 4 ve vyšším a 7 v nižším. Ve vyšším jsme se všichni 4 umístili mezi prvými 20 dorostenci. Veřejné cvičení následujícího dne nám brněnský magistrát zakázal. Proto jsme je uspořádali 5. července v královopolském sadě. Sjelo se z celé střední Moravy velké množství diváků. Po cvičení nás zavolali do tělocvičny v měšťanské škole, br. Havránek měl k nám ke všem opět nadšený proslov, volal nás do boje za samostatný stát; a potom jsme mu složili přísahu, že nikdy naše ideály nezradíme a budeme na zavolání připraveni položit na oltář vlasti i život svůj.

Někdy jsme byli ve svých projevech hodně radikální. Starší Češi nás stále varovali; jeden předák mi vždy ukazoval na strom na dvoře před jeho bytem: „Podívej se, Jarko, ta třešeň také musí nejdříve spát, aby mohla pak kvést a třešně rodit. Podobně i my musíme se připravovatí potichu, za nás venku pracují jiní.“

V.

V Židlochovicích byl proveden převrat 29. října. Dopoludne o 8. hodině vystřčil hotelier na Národním domě z vikýře červeno-bílý prapor a tím dal signál k dalším akcím. Měli jsme chřipkové prázdniny — byl jsem doma, proto jsem se mohl všeho súčastnit. Ještě dopoledne se v kanceláři ustavil z místních

Čechů Národní výbor — bohužel hned tento první den Svobody ukázal českou nesvornost. Jediný spolek, který za války v městě žil a jehož příslušníci divadly udržovali český život v důvěře v lepší budoucnost, nebyl do výboru pozván; proto mne starosta Sokola poslal do první schůze s dotazem, proč není Sokol pozván. Vysvětluji si to též tím, že většina samozvaných členů byla klerikálního smýšlení, mezi nimi i ten pán, který se tak ve starém Rakousku staral o to naše divadelní ochotnění.

Za dne chodili jsme se železničářem Rudou Procházkou po městě a shodili kdejakého rakouského orlíčka. Večer jsem pak byl s holičem Frantou Přichystalem hlavním pořadatelem manifestačního průvodu po obci. Nejdříve uspořádán u Národního domu tábor lidu, na kterém se lidu sliboval opět předválečný blahobyt (dodnes koluje po Židlochovicích věta Dr. Horníčka: „Až bude zase za 3 koruny metr látky“) a pak jsme za zpěvu národních písní prošli všemi ulicemi. Když šel průvod okolo bytu některého německého Čechožrouta, tu jsme se my dorostenci z vlastního popudu vždy postavili před dům, abychom zabránili vytlučení oken, jak jim někteří slibovali; nechtěli jsme, aby byl porušen klid. Radnice sice vyzvala četníky, aby zakročili, ale vrchní strážmistr Sommer vzal na vědomí, že se ustavil nový samostatný stát, a podrobil se rozkazům Národního výboru; za to, že se tak lidsky choval k Čechům za války, je na četnické stanici v Židlochovicích dodnes. Jeho služba nebyla za války lehká; vždyť jisti nějakých 30 až 40 mužů a žen bylo darebáky udáno z velezrady a vyšetřováno na Špilberku.

Dne 30. října jel jsem pro pokyny do župní kanceláře v Brně. Tam se soustředilo s počátku vedení převratu v Brně. Hlavní obava byla z nedostatku českého vojska. Tu bratr Havránek požádal jednoho bratra železničáře z Vyškovska, aby jel hned domů a z celého kraje sehnal všechny vojáky, že mají přijet do Brna. Takovým způsobem byla sehnána vyškovská Hanácká setnina, která 3. listopadu pozdě v noci přišla na pomoc sokolské strážce na nádraží a pomáhala odzbrojovatí německé vojáky, odjíždějící z Brna do Rakous. Podobný příkaz dal i mně, abych sehnal z kraje podél trati z Brna do Břeclavě vojáky a poslal je do Heršpic, kde dostanou další příkazy. Ještě večer jsme se já, hoch 16 letý, a Svoboda 17 letý rozjeli po okrese. Jenda jel do Blučiny zburcovatí zelený kádr a já jel na Nosislav a Němčice. Před tím jsem již zanechal vzkazy do jednot v Rajhradě, Sobotovicích a Hrušovanech. Sobotovičtí ráno někteří skutečně vyjeli a byli v Brně posláni do oděvního skladiště. Z ostatních míst (někteří vyzbrojeni i loveckými puškami) dojeli do Heršpic a tam dirigováni na císařskou silnici, na které zastavovali tlupy vojáků německých brněnských oddílů, kteří vyrabovali skladiště, navlékli si na sebe třeba i troje prádlo a dva kabáty, a poněvadž na nádraží sokolská stráž už zabavovala, pustili se pěšky přes Mikulov do Rakous.

K větší mobilisaci zatím nedošlo, poněvadž pánové z Národního výboru v Brně se usnesli dělat převrat jinak, než to pokládali za nutné sokolové a vojáci. Bylo schváleno zakládati v jednotlivých krajích samostatné svérázné brigády, a tak také židlochovský Národní výbor počal organisovati svůj samostatný prapor, ačkoliv Brno v prvních dnech listopadu potřebovalo vojáky nutněji. Asi 4. listopadu v pondělí přišel večer pro nás do cvičení člen Národního výboru, abychom šli ihned do Hrušovan hlídat cukrovar. Odešli jsme na hrušovanské nádraží, kde již byla prvá četa místních sokolů a vojáků. Dostali jsme pušky, postavili nás k vratům, a tak začal svou činnost židlochovský prapor národní obrany, který později pomáhal obsazovati poněmčené území na jižní Moravě směrem na Hrušovany—Šanov.

Na den Všech svatých 1. listopadu se hráli jsme drama Když sochy na hřbitově oživnou. Tehdy byl sál Národního domu tak natřísknut, jako dotud nikdy. Před představením měl br. řídící Coufalík proslov o naší zahraniční armádě a recitoval báseň: „40.000 nesmrtelných na Chemin des Dames“. Členové sokolských jednot se vraceli z front domů; mladší vstoupili do praporu, kde utvořili samostatný oddíl, jemuž svěřovány důležité úkoly. Národní obrana přísahala na prapor místní jednoty, který jí byl propůjčen za vojenskou zástavu. Já jsem čas dělal kurýra; vozil jsem zprávy a rozkazy brněnskému posádkovému veliteli br. majoru Vodovi, jemuž prapor podléhal, než byl změněn na III. prapor 99. pěšího pluku a trvale přeložen na rakouské pohraničí.

VI.

Z vyloženého je patrné, jak byla za války mládež připravována ideově pro nový stát. To se jistě dělo v sokolských jednotách všude. Ti hoši ve věku 15 až 17 let byli schopni všeho, každého činu i oběti. Jistě před odvodem mnozí byli vyšetřováni pro velezradu (na př. na brněnské průmyslovce a obchodní akademii). A prostřednictvím těchto hochů se myšlenka samostatného státu československého šířila mezi ostatní studenty, dělníky a sedláky. Když se po převratě tvořily různé dobrovolné vojenské oddíly, hlásili se tito hoši do nich ve velkém počtu. Staří vojáci z front již mnoho chutí do dalšího válčení neměli a na větší část zelených kádrů při jejich nízké mravní hodnotě nebylo spolehnutí. Dnes již na př. nikdo neví, že za vpádu bolševiků bylo z těchto hochů nevojáků utvořeno několik praporů. Tito sokolští dorostenci šli již v listopadu 1918 s prvními setníky českých dobrovolníků na Slovensko, byli i na Těšinsku, v r. 1919 chránili slovenské hranice od Břeclavě přes Bratislavu až ke Komárnu a oddíly, složené převážnou většinou z těchto nevojáků, nám dokonce dobyly 14. srpna bratislavský most a obsadily Petržalku.

Na podzim 1919 jsme se navrátili domů. Naše pluky rozpustili. Dokončili jsme svá studia, učení, mnozí znovu šli na mírovou vojnu; rozprchli jsme se po republice a již se nesejdeme. Zůstaly nám jen krásné vzpomínky. Nikdo se nepostaral o to, aby naše práce za války, za převratu i na Slovensku byla zachována historii. Místo toho nežádka po nás hodí slinou osoba, která na Slovensku nebyla a za války byla nejzuřivějším c. k. vlastencem. Tento názor o nás mají i vyšší důstojníci. Ba i sokolští předáci někdy říkají: „Nehýbejte tím; ony se tam děly pěkné věci.“ Už jsme se pomalu styděli za to, že jsme kdysi byli sokolskými vojáky. Až teprve legionáři, kteří zde nebyli, počali se zajímat o to, jak se vlastně ten převrat u nás prováděl. A je to hlavně zásluha moravských legionářů, kteří první uznali naši práci a postavili ji naroveň své práci v zahraničí a dali nepřímou popud k vybudování dnešní organizace Čs. obce dobrovolců z let 1918—1919. Tím nám vrátili sebevědomí a hrdost na vykonané dílo a víru ve spravedlnost dějin.

Ve dny převratu.

František Štosek.

Přišel jsem domů v noci (z divadla). Hoši říkali, že jsme měli visitu — nic nenašli. Šel jsem si prohlédnout svůj brotsak, kde jsem měl v chlebě dvě vajíčka-handgranaty z fronty. Měl jsem to pod hlavou a spával jsem na nich, a dosud jich u mne nenašli, ač přísné byly všude prohlídky. Proč jsem je chránil, ani sám jsem nevěděl.

Druhý den byl neobvyklý ruch na ulici. Noviny psaly nejasně — něco se dělo. Bylo 25. října 1918. Samá zvláštní vydání — lidé se o ně prali.

Večer o 8. hodině jsem šel domů. U mostu mě lapila vojenská patrola, a já musel jít na strážnici. Tam výslech a legitimování; neboť bylo vyhlášeno o 3. hodinách, že se nesmí vojín po 8. hodině zdržovat venku — já o ničem nevěděl. Všichni zbraně schopní prý hned ke kádrům! Aha, už bublina praskne!

Zavedli mě do kláštera. Ráno frkaterunk. Žádný nesměl ven — samé sepisování. Na dvoře nás nechali stát celé půldne; žádný nevěděl, co bude. Dělili nás na trupy, který kam patříme. Ordonanci běhali. Přísná prohlídka osobní. Ponechali nám jen brotsak.

Dne 28. října jsme byli všichni na dvoře, co nás bylo v klášteře, a rozdělávali nás: Češi zvlášť a Němci též, i Poláci, Maďari a ostatní. Bylo nás 520.

Dne 29. října ráno opětně prohlídka. Safra, co s námi chtí dělat. Odpoledne nás všechny vedli na nádraží. Civilí nám nechtěli nebo nevěděli nic říci, a u nás jen domněnky. Češi pohromadě do vagonu — a teď kam? Opouštěli jsme krásný Salcburk. A když jsme byli v Linci, sláva, jedeme do Vídně!

Dojeli jsme tam ráno. Na nádraží ohromný ruch, samý voják. Po obou stranách našeho vlaku vagony — a pušky, i strojní, na nás namířeny. Halo, co to?! Z vlaku se nesmělo, a nastala prohlídka, hlavně shánka po zbraních. Brotsak jsem měl na sobě; když viděli, že tam mám chléb, lžíci a omotky, dopadlo to dobře.

Z vedlejšího vagonu vystupovali Němci. Připletl jsem se mezi ně s úmyslem, že se podívám k sestřím, které jsou zde prodávány. Došel jsem mezi vlaky civilů a ptám se, co se děje. Oni: „Umsturz“; ale jaký, nevysvětlili. Podlézám vagon — tu na mne zařve: „Halt!“ a míří na mne — cuksfira od Deutschmeistrů. „Neblázni — pravím — dej tu břizu dolů a vysvětlí mi, co se děje!“ „Nichts!“ odsekl a zavedl mě do vagonu zpět — vojsko z Čech nesmí zůstat ve Vídni. Já byl z toho tumpachovej, ale měl jsem radostnou předtuchu.

Menáž nám nedali a vezli nás bez přestávky do Břeclavě. Upozornil jsem hochy na vlajčící někde české prapory. Dovezli nás do Přerova — cestou ve vsích prapory. Mne to rozrušovalo, ale nic pozitivního jsem se nemohl dovědět. Vlak zastavil u topíren. Vyletěl jsem přímo z vagonu a do topíren. Skoro koktaje nedočkavostí, přímo jsem prosil o vysvětlení. Dělníci mě obklopili, a jeden mi sundal s čepice kokardu, hodil ji do smetí a řekl: „Už jí nebudeš muset nosit!“ A podal mi noviny — byla to Rovnost. Přímo jsem hltal slova. A nechtěl ani věřit, že máme samostatnost. Třásl jsem se jako v zimnici při čtení, rozčilením a radostí. Ten dělník mi říká: „Což ani nevíte dosud, že se Karel poděkoval?“ Chytil jsem ho kolem krku za ta slova a zlíbal černou jeho tvář. Přinesli mně i jiné noviny. Běžel jsem k vlaku a křičel na hochy: „Jsme samostatní, máme republiku — sekněte Karlem!“ A vyndal jsem dobře uschovaný odznak Českého srdce a dal na čepici. Odešel jsem kousek dál od vlaku — na oslavu naší samostatnosti se mi granáty hodily; mrskl jsem jeden a pak druhý. Po výbuchu přiběhli vojáci a zřízcenci z nádraží: Co se děje? Celé nádraží bylo rozrušeno takovými výbuchy. Vysvětlil jsem to. Oni se mně smáli — já byl v nevýslovné radosti.

Dále nás vezli do Olomouce. Cestou někteří shodili Karla, ale někteří z opatrnosti ne. Ve vlaku byl pořád zvláštní rozruch. V Olomouci vystoupilo všechno z vlaku. Na nádraží byl zmatek; nevěděli, co s námi. Přišel k nám starší nadporučík, Čech, ale žádný ho nechtěl poslechnout. Hoši měli hlad, menáže nebylo a do baráků se jim nechělo. Nebylo šarží, aby zvládly 230 mužů. Tak se po nádraží rozprchli přes ploty každý na svou síranu. Touha je táhla domů.

Asi 60 nás šlo do baráků. Dali nám menáž a rozdělili nás

na službu v nádraží, kde to bylo nutné. Ale ráno nás zůstalo ve službě jen pět; ostatní nechali pušky na místě a zdrhli domů. Druhý den jsem též poprosil nadporučíka o propuštění do Brna. Službu převzali sokolové.

Opustil jsem Olomouc a jel přes Českou Třebovou. Ve vlaku jelo plno vojska, všichni skoro bez lístků. Konduktér si nevěděl rady a nechal je tak jet. Ve vagonech nebylo oken; byla zadělána prkny. Vedle mne seděla selka a jedla vdolky; dala mi jeden — to jsem si pochutnal!

V České Třebové jsem navštívil bratrance. Tam už bylo znát převrat; pořádek udržovali sokolové a důstojníci bez kokard. V městě plno lidí svátečně naladěných a na každém domě prapor.

Dne 4. listopadu jel jsem do Brna. Ve vlaku jsem svědkem, jak vojákům, kteří ještě měli rakouskou kokardu, strhovali ji s čepic. Ve Svitavách z toho byla hádka a rvačka. Samé vzrušení až do Brna. Cestou bylo vidět české dědiny a města v praporech a věncích.

V Brně byl neobvyklý ruch. Ženu a děti jsem překvapil — jaké to shledání v tak radostnou dobu! Obchod mně žena udržela, ale v jakém stavu! Zboží všechno fuč a peníze též fuč. Musel jsem začínat znova, bez peněz. A při tom vše ukrutně drahé, a ještě nebylo možno nic dostat — a samá náhražka, samý papír.

Pak jsem se hlásil u velitelství. Poslali mne do nemocnice, a nebyl jsem zařazen do služby. Dne 8. listopadu jsem byl zúčastněn na předávání brněnské radnice do českých rukou.

Nezapomenutelné dny.

J. Navrátil.

Po částečném uzdravení ze zranění, utrpěného i úmyslně způsobeného před rozvratem rakousko-uherské fronty (těsně před státním převratem, dne 25. října), jsem se — místo do nemocnice — přihlásil k Národní strážci, s níž jsme konali strážní službu na trati Kounice-Ivančice (u železničního mostu a tunelu) v téže době, kdy rakouský poslanec ve znojenském kraji s vojáky německé národnosti organizoval odboj proti Republice a chtěl do Rakouska vyvážet náš státní majetek. Služba doma nebyla nikterak příjemná, a tak dne 20. prosince 1918 podle úmluvy jsme se s desátníkem Matějkou a několika kamarády vydali na nádraží, že se v Brně dobrovolně přihlásíme a pojedeme na ohrožené Slovensko. Mnozí peciválové se nám vysmívali, a také odloudili některé, že zůstali doma.

O půl 12. hod. dopoledne jsme nastoupili do vlaku v Ivan-

čicích. Po vystoupení z lokálky v Dolních Kounicích čekáme téměř dvě hodiny. Venku mrzne a padají krupkovité vločky — omrzalka. Do Brna jsme přijeli ve 3 hod. odpoledne — právě ve chvíli, kdy zaduněly výstřely z děl a rozhlaholily se na všech věžích zvony, zvěstující vstup pana presidenta Masaryka na půdu osvobozené vlasti. Ulice a domy se pro tu velkou chvíli oděly ve slavnostní háv. Prapory, stuhy, obrazy, fábory, věnce a jiné okrasy vlály všude na pozdrav, nad římsami, se střech i oken, z výkladních skříní. Radost i nadšení vstoupily do duší, dokořán lásce otevřených, až se slzy tiskly do očí v památném okamžiku, kdy jsme s celým národem vítali hlavu státu a zároveň pozdravovali jeho družinu — zahraniční vojsko — rodné bratry legionáře.

Nás šest dobrovolníků jde rychlým krokem ulicemi města. Všude plno obecenstva, civilistů i vojáků. Var radosti stoupá.

Prošli jsme Rudolfskou na Ciskrovu, až jsme došli do baráků v Hrdličkově ulici, kde na volném prostranství byly právě seřaděny pochodové setniny zákopníků. Po přihlášení v kanceláři nikdo se o nás nestará.

Když se ima rozestřela nad krajinou a světnice našich ubikací se ozářily světlem, zazněla hudba: vojsko odchází. Vpředu eskadrona dragounů, pak pěší vojáci s hudbou, za nimi lidé v civilu, zakončuje zase jízda. Procházejí městem. Nadbílám nejkratším směrem a před vchodem u nádraží očekávám příchod vojska. Obecenstvo se shlukuje — na pozdrav odjíždějícím vojákům leťí hromové volání Nazdar!

Vcházím s kamarády do vestibulu a na peron. Právě přijel transport 33. pluku legionářů z Itálie, který byl přímo dirigován na Slovensko. K uvítání přišli zástupci místního velitelství, sokolstva a zemského výboru. Peron je naplněn vzrušeným obecenstvem. Jsou to posvátné chvíle, kdy se takřka trhá tělesná schránka člověka a zjevuje se duch, který tvoří dějiny.

Hudba — 97 mužů — zahrála národní hymnu Kde domov můj. Skoro mrazivý pocit stísněných a překypujících dojmů probíhá nitrem i po těle. Nezůstalo ani jediné oko suché, neboť v tónech nástrojů se ozývala ta ohromná láska k otčině — jak ji cítili oni tam daleko všichni za hranicemi, láska, jež mluvila k nám přes hory a doly, přes nekonečné pláně a vzdálenosti. Bojovali jsme také jako frontovní vojáci, ale v cizích službách — z donucení a proti přesvědčení; cítíme se malí při pohledu na tento výkvět národa. Ale dnes naše srdce bijí společně — jediné národu.

Ozývá se v nich stesk po rodině, po domovu, ale tyto mužové jej umlčují, jako by ani osobního domova pro ně nebylo. Nevzdalují se od svého útvaru; s příkladnou oddaností jdou dále za svou povinností. Jsou tu tátové a synové ze všech krajů země Moravské. Setkal jsem se s Leošem Novotným, krajanem. Ač jel nedaleko svého rodiště, jen se dotázal po rodičích a sourozen-

cích a vzkázal jim pozdrav; kamarádů neopustil. Jistě také druzí by byli rádi shlédli svůj domov, pozdravili své drahé — někteří tam měli ženu a děti — ale železná kázeň, již československé legie prosluly v celém světě, zapudila každou takovou myšlenku. Na dovolenou prý není nyní čas; až budou s nepřitelem hotovi a splní svůj úkol, pak teprve — říkali — půjdou domů.

Vojenský oděv těm statečným hochům opravdu slušel. Mnozí z nich vyprávěli svá válečná dobrodružství; byli obklopeni zvědavci. Hudba hrála — jásoť burácel nádražím. Hvízdání píšťal donutilo k nástupu do vlaku. V stisknutí rukou jsme se rozešli.

Domů do Ivančic jsem přijel po 8. hod. večer. Druhého dne (21. XII.) v sobotu žacivo ze školy chodí slavnostně oblečeno. Od ústavu hluchoněmých pochodují s hudbou vojáci s puškami, za nimi rekonvalescenti. Z náměstí Palackého jdou na Žerotínovo a Růžovou ulici ke kostelu, kde ve čtvercovém útvaru rozestavení střelci čekají na povely. Domy jsou vyzdobeny prapory. Na obecním úřadě slavnostní zasedání městské rady. Na povel vypálena salva z pušek, za ní druhá a třetí; hudba hraje hymnu. Obecenstvo ji zpívá s obnaženými hlavami.

S hudbou se jde k Besednímu domu, kde k vojínům promluvil člen Národního výboru p. Prukl; po zazpívání písně Hej Slované v sále Záloženského domu učitelský sbor zapěl oblíbenou píseň presidenta T. G. Masaryka Teče voda, teče. O významu našeho prvního presidenta vzletnými slovy promluvil ředitel školy p. L. Vašek; ke konci vybízel mládež, aby dbala jeho zásad. Zapěním hymny byla oslava skončena. Obchody byly v době od 10 do 12 hodin zavřeny.

Posvátnost těch památných chvílí se trvale uchovala v paměti. Dějiny, jichž jsme tehdy byli účastníky a svědky, přinesly tolik netušených krás a dojmů, tak se vepsaly v srdce člověka, že rád vzpomínám těch okamžiků. V dobách nejistoty, tápání a lhostejnosti je třeba, aby často vyvstal před námi tento obraz nedávné krásné minulosti; často si jí v nynější době máme připomínat a dobře dbát jejích poučení, aby zůstala zachována a zabezpečena budoucnost našeho národa, samostatnost našeho státu, jeho národní ráz a demokratický režim!

Z počátků Slovácké brigády. *L. Jandásek.*

Do paměti jihomoravských krajanů — nejen svých příslušníků — se Slovácká brigáda zapsala zejména vnějšími znaky a projevy, jimiž chtěla vyjádřit svůj původ ze svérázného kraje Moravského Slovácka. Na počátku naší svobody byly to snahy právě v tom kraji docela přirozené a vítané; kraj, od Břeclavě po Rohatec, za Mikulov a Hustopeče, trpící germanisací Severní dráhy i průmyslu (zejména cukrovarského a sklářského), byl rád, že svou radost ze svobody může vyjádřit po svém, způsobem, který byl přirozený slováckému lidu se zachovalým svérázem regionalistickým.

O ceně regionalismu pro armádu bylo lze pochybovatí tehdy méně než dnes; čím bližší armáda lidu, tím lepší poměr veřejnosti k ní, tím dokonalejší součinnost. První naše armáda v kraji s tak dobře zachovalým folklorem — jak se mohla jinak a lépe vmluvit v lásku svého kraje, než když i zevnějškem se přihlásí k lidu, z něhož vyšla a jehož je živou součástí? Psychologicky poznání velmi cenné; prakticky pak je bylo možno uskutečnití jen v mezích, které rozmachu i jiných snah ukládala poválečná přímo bída, naprostý nedostatek látek i materiálu jakéhokoliv druhu. A tak na zevní označení rázu rodného kraje zbyla větvička rozmarýnu; tu si připínali vojáci Slovácké brigády na čepici a nevlídné rakouské uniformy z kopřivových látek měnili na „chudé“, ale „naše“ kroje prvních československých vojáků jihomoravských. Zato původce této rázovitosti, velitel Slovácké brigády, hejtman a po brzkém povýšení major Cyril Hluchý, svým stejnokrojem budil někde úsměv, všude pozornost: to byl postavou, vystupováním, řečí i krojem šohaj, junák, že by jej pohledal.

Vysoký a štíhlý, rázný a přímý, neztratil ani za svého aktivního vojákování u dělostřelců, myslím, v Krakově, nic ze svého junáctví rodné Nové Vsi u Hodonína. Snad jen říznost rakouských oficírů — ostatně vlastnost dobrá u každého vojáka — doplnila jeho slovácký charakter, jenž se v jeho třicítce jevil pružností, nesmlouvavostí, odvahou i veselím, jaké projevují lanžhotsí mládenci ve dnech radosti. Měl cosi janošíkovského ve své tělesnosti i duševnosti; ke svým chlapcům dovedl být i přísný, ač je měl z duše rád; rozuměl jim — byl jedním z nich, i když zachovával nezbytný odstup velitele od chasy, leckdy zdivočelé několikaměsíčním pobytem u „zelených kádrů“ v lesích a polích. Byl jim autoritou a velitelem; a přece, vidouce jeho uniformu s lanžhotskými červenými vyšívanými kalhotami, s pláštěnkou stejně upravenou v rázu lidových krojů jihomoravských, viděli v něm jednoho ze svého středu: „chlapce“, junáka, jehož autorita nebyla dána jen šarží, ale kterou si musel především sám vysloužit — jako u nich doma — silou, postavou, neohrožeností.

Toto vnitřně hluboké zakotvení v rodném kraji a v povaze jeho lidu byl vzácný přínos, který s sebou přinesl major Hluchý do poměrů tak svízelných, že si těžší sotva dovedeme představití: nekázeň, vyrostlá z vnitřního rozkladu rakouské armády a jevící se hromadnými desersemi; potulný život zběhů, skrývajících se před četníky v lesích a živících se ponejvíce krádeží, obecný pokles morálky, vyvolaný bídou, sabotáž a přímo vědomé a úmyslné poškozování všeho „erárního“ — tvořte z toho materiálu armádu, která má udržovati a zjednávatí pořádek v těch dnech, kdy na denním pořádku bylo „bílení“, vykrádání obchodů, kdy se volností namnoze rozuměla nevázanost a zvěle. Nebylo zjevem vzácným, když se v neděli nenašlo dost vojáků do služby strážní — rozprchlí se po hodech v sousedních vesnicích nebo domů. Bylo potřebí i trestů a vězení — i ta dýchala vůni domova: zavíralo se do sklepa. Že při tom formování prvních vojenských útvarů právě v tomto kraji se uplatnila — a dobře — složka regionalistická, o to má zásluhu Cyril Hluchý. Nevím, jak tomu bylo v této věci u Hanáků, kde se organizace prvních vojenských formací soustředila v Kroměříži a v Olomouci; a nevím, zda se vůbec někde jinde přišlo na myšlenku zakládat tradici domácích pluků, brigád a snad i vyšších útvarů na územních zvláštnostech a charakteristických rysech jednotlivých krajů. Měli svou tradici hanáčtí čtyřiapadesátníci, kroměřížští třefáci, brněnští osmáci, jako pražští osmadvacátníci: ale to byla tradice ryze vojenská, ne krajinská; s domácí půdou nesouvisela tak těsně, jak tomu mělo být u Slovácké brigády. Tradice legionářská a jejich jednotlivých pluků v té době byla vůbec neznáma; a tak by nebylo spravedlivé podceňovati nebo dokonce posměchem odbývatí pokus, samostatně vyrostlý na nejrázovitějším konci naší republiky, pokus o regionalistickou tradici i v organizaci vojenské.

Vývoj šel ovšem k unifikaci, jinak nebylo možno; bránil se tomu tvůrce a velitel Slovácké brigády, ale marně. Pamatuji se na rozhovor s prvním generálním inspektorem drem Scheinerem, jemuž jsem ve funkci pobočníka a z příkazu majora Hluchého vysvětloval také sjednocovací význam Slovácké brigády vzhledem k Slovensku: tu měly být po prvé prakticky smazány hranice, které dělily Moravu od Magyárországu; kraj, v němž se kmenové rozdíly jeví jako nenáhlý přechod, měl býti mostem k jednotě — proto kmenově založený útvar vojenský mohl mít velký význam pro otázku, která vlastně dvacet let je stále předním zájmem naší vnitřní politiky. Jistě otázka regionalisticky orientovaných a také vnějškem odlišených vojenských útvarů nebyla tak jednoduchá, jak se jevila v těch prvních dobách, kdy v jásavém štěstí nebylo u nás nemožností, kdy jsme prožívali dobu největší víry a naděje a kdy jsme republiku tvořili každý k obrazu svému. Cyril Hluchý, to jsme viděli, chtěl po svém nejlepšímu přesvědčení založití armádu na využití krajových zvláštností a

kmenových povahových rysů. Svou rázovitost promítl do svého díla, ale úspěch, byť v počátcích dobrý a prospěšný, trvalým býtí nemohl.

Do svazku této Slovácké brigády jsem se dostal v prvních listopadových dnech r. 1918. Na jakési svolání všech důstojníků z jihomoravského kraje do Hodonína sešli jsme se v hodoniském Besedním domě; plno nás tam bylo v podlouhlém sále, jednání bylo dobře připraveno, hned potom se začalo úřadovat v hotelu Weinerově. Způsobem sobě vlastním opatřil velitel Hluchý hudbu (Hodonínem projížděla vojenská hudba z jižního bojiště kamsi do Haliče, Hluchý zašel na nádraží — a přivedl ji; hrávala pak na náměstí i jinde a pěkně; jak se rozešla, nevím); opatřil i psací stroj a písáčku, potom přestěhování do Břeclavě, do hotelu Koruna, abychom byli blíže hranic; měli jsme spojení se Zemským vojenským velitelstvím v Brně i s Prahou — pokud jsem je obstarával nebo se ho účastnil, mohl jsem být svědkem, jak unifikační snahy pražské narážely na regionalistický směr Slovácké brigády, konců jsem se však nedočkal; roztrpčení nad nimi u Hluchého bylo pochopitelné.

Nad mnohou událostí z prvních dnů svobody se dnes usmíváme jako nad bláhovostí, zrozenou z neuvážlivého přecenění sil a možností. Doba odklidila s cesty dalšího vývoje ne jeden pokus o nové a jiné uspořádání věcí, snad někdy i pokus dobrý, přistříhla výhonky revolučního rozletu a na nejednu naději i mladou skutečnost dolehla, jak říkáme, tvrdá realita života. Historie zjistí, co na pokuse, uskutečněném Slováckou brigádou, bylo fantastického, revolučního, pro naše vojenství nepotřebného, škodlivého či dokonce nebezpečného. Historie rozhodne i odůvodní, proč se ten pokus musel ztroskotat; jistě však při tom uzná a ocení, co tu bylo dobrého a zdravého, či jen dobře míněného ale neuskutečnitelného a trvale neživotného, nebo jen revolučně pěkného a zajímavého. Jistě tu nebyly jen stránky negativní.

Obsah:

ÚVODEM	5
U NAŠEHO VŮDCE	
Dr. Jaroslav Budínský: Za T. G. Masarykem	9
Bohumil Červenka: Masaryk na Kladně	13
M. Koukal: Přece jsem se s ním sešel	15
Jaroslav Vyplel: T. G. Masaryk v Borispolu	16
Otakar Hanuš: Dvě návštěvy u prof. Masaryka v Kyjevě	18
Josef Kudela: Přísaha	19
František Švanda: Dvě setkání	21
Z. K.: U pana presidenta Masaryka	22
Dr. Bohuslav Bouček: Hodiny cesty ke druhému břehu	23
PAMÁTCE HRDINŮ	
František Kryštof: Matce mého přítele J. Richtra	27
Vojtěch Tuček: Hrst vzpomínek na L. V. Tučka	29
Bohumil Mareš: Náš Ericek	38
Jan Mužný: Vzpomínka na br. Fritze	42
Generál Matěj Němec: Vzpomínka velitelova	43
O Miloši Wurmovi	45
U ZBOROVA	
Jaroslav Čizmář: Jak došlo ke Zborovu	49
Bedřich Kunz: Ke Zborovu	50
M. Koukal: U Zborova	52
Ludvík Lotocký: Bitva u Zborova	55
Josef Dítě: S 3. plukem u Zborova	60
Miloš Vítek: Do boje	63
Čeněk Kravka: Trosky vzpomínek	69
Karel Koukal: Drobtý vzpomínek	70
Kamil Pesler: Malá vzpomínka	71
Jan Papoušek: S 2. střeleckým plukem Jiřího z Po- děbrad v tarnopolském ústupu	72
František Frůhauf: Ohlas Zborova v zajetí	80
Ladislav Hruška: Ohlas bitvy u Zborova v čs. dobrovol- nickém hnutí v Itálii	81
Dr. Jaroslav Budínský: Zborov v domácím odboji	83
OD SANU PO TICHÝ OCEÁN	
Jaroslav Čizmář: Rozvědka u řeky Sanu	89
Josef Neprobil: Náš první Mikuláš v zajetí	94
Ludvík Gottwald: Feldvebel	95
Alois Sklenář: Do československého vojska na Rusi	97
František Dosoudil: Sbor spolupracovníků při Svazu československých spolků na Rusi	101

Augustin Zlámal: Plukovník Mamontov	103
Dr. Karel Neoral: Když se začínala ruská revoluce	113
Ludvík Lotocký: Jak jsme zakládali 4. pluk	115
Rudolf Milata: Jak jsme se sešli v legiích	118
Valentin Vízdal: Volné sdružení cvičitelů	120
Dr. Jan Lenfeld: Z archivu zástupce plnomocníka ČSNR	122
Jaroslav Šimáček: Na odchodu z Ukrajiny	141
Generál Ludvík Krejčí: U Bachmače	146
Josef Sekanina: Vzpomínka na Zlatoúst	150
Karel Kment: Dva z Úderného praporu	152
František Háza: Boj u Kaulu	155
Josef Pokorný: Boj u Tagilu	158
Jar. Al. Splítek: Jak jsme dělali na Urále peníze	160
Dr. Zdeněk Hájek: V historicko-archiválním oddělení štábu československých legií na Sibíři	164
Dr. Hugo Sáníka: Ruský popěvek a čs. legionář	168
Antonín Vrzala: V japonské nemocnici	170
František Švanda: Domů	173

POHLED DO JINÝCH LEGIÍ

Silvestr Šebesta: Na frontě u letky	187
Ing. Karel Brož: Na Sávě 1915	190
Ing. František Balátě: Vzpomínka na boje v Dobrudži	195
Václav Kozák: Prvé uznání	196
Ladislav Hruška: Jitro na Piavě	199
Ladislav Hruška: Památce bratra Josefa Logaje	203
Jos. Hůrka: Přebrot a konec světové války na ital. frontě	204
Ing. Arch. Jan Višek: Jak přišel k praporu 10. domo- branecký prapor v Itálii	206
Silvestr Šebesta: Na bojišti u Arrasu	207

ŽENY V BOJI ZA SVOBODU

Anežka Škvorová-Falladová: Historie vlajky	211
Pavla Háková-Kubínová: Vzpomínky na politickou orga- nisaci čs. odboje v Jekatěrinoslavi	215
Jindřiška Wurmová: Z těžkých dob	219
Míroslava Dorazilová: Lidmila Konečná	224
Zofie Zvěřinová: Z brněnské Vesny	228
A. Janoušková: Vzpomínky z práce v Českém srdci	231
Zofie Bohanešová: Královo Pole před válkou a za války	234
Fr. Sídlová: Ženy volebního kraje Masarykova za svě- tové války	240
B. Košutová: Pošťáková vzpomínka na 28. říjen 1918	243

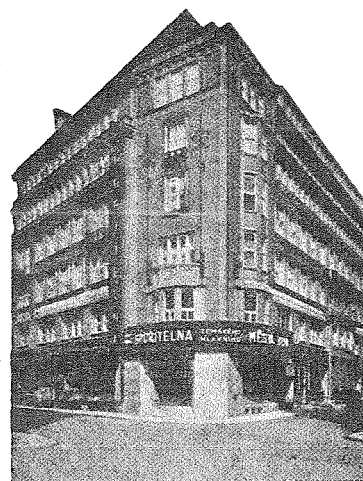
DOMA

Karel Brettschneider: O Petru Bezručovi	247
Ant. Páral: S Bezručem v žaláři	248
Václav Šlesinger: Četnictvo a zelené kádry na Moravě	251

Josef Selucký: Brněnští železničáři za války	254
Jar. Sobotka: Jak jsem vyšetřoval „zločin velezrady“	258
Jar. Ryšavý: Jak sokolstvo na Brněnsku připravovalo za války půdu pro převrat	261
František Štosek: Ve dny převratu	271
J. Navrátil: Nezapomenutelné dny	273
Ladislav Jandásek: Z počátků Slovácké brigády	276

BRNO V BOJI ZA SVOBODU.

Sborník vzpomínek. Druhý svazek. Uspořádal dr. Jos. Kudela. Vyšlo v prosinci 1937 jako 9. svazek v druhé řadě Knihovny čs. revoluce, již řídí dr. Josef Kudela a vydává Moravský legionář v Brně. — Vytiskla Národní knihtiskárna v Moravském Krumlově.

Přes 130.000 spokojených vkladatelů svěčuje nám své úspory, které překročily částku

600 milionů Kč,

protože vklady u nás jsou uloženy **BEZPEČNĚ** se srovnatelnou jistotou, a ústav má **veřejnoprávní záruku!**

Zachováváme přísné obchodní tajemství i vůči úřadům!

Obraťte se na nás ve všech svých peněžních věcech! Poskytujeme lacíné hypoteční zápůjčky. — Lombardní zápůjčky.

SPOŘITELNA
ZEMSKÉHO
HLAVNÍHO
MĚSTA BRNA

Telefon č. 10-480.

Úřadovny ve všech částech Vel. Brna.

Písemné dotazy zodpovíme obratem!

Informujte se!

LÁZEŇSKÝ DŮM „BRNO“

v Karlových Varech,
Eduarda Knolla 1

(u ruského kostela) přijímá do léčení za výhodných podmínek členy nemocenských pojišťoven, jejich rodin, příslušníky a osoby soukromé. Doporučuje se zavčas rezervovat místa, zejména pro hlavní sezonu od 1. května do 31. srpna. Bližší informace podá a prospekty zašle

Okresní nem. pojišťovna
v Brně, Na vyhlídce 11.

Lázeňský dům
otevřen po celý rok!

Vyrábíme

z pitné vody zdravotně
nezávadný led.

V mrazírnách

uskladníme Vaši zvěřinu
a jiné potraviny na
dlouhou dobu.

**Městské ústřední
jaty v Brně.**

Založeno 1838.

Akciový kapitál Lir 100.000.000.—.
Úhrnné záruční prostředky Lir 922.000.000.—.

Riunione Adriatica di Sicurtá v Terstu,

filiální ředitelství pro zemi Moravskoslezskou v Brně, Kozí 9. (ve vlast. domě),
telefon 17.290, provozuje všechna pojištění.

Nabídky při výhodných podmínkách a levných sazbách na požádání ihned zdarma.

Hypoteční a zemědělská banka moravská v Brně

proti Zemskému divadlu Na hradbách.

Povoluje zápůjčky hypotekární, komunální a meliorační.

Přijímá vklady na vkladní knížky, pokladní poukázky a na běžný účet.

Vklady možno poukazovat složenkami Poštovní spořitelny, které banka na požádání zdarma zašle.

Doporučuje ke koupi své zástavní listy a komunální dlužní úpisy jako výhodný papír ukladači, poživající sirotčí jistoty.

Přijímá deposita do úschovy a správy. Svým vkladatelům nepočítá banka za úschovu a správu vlastních emisí žádných poplatků.

Přijímá příkazy pro bursu. Pronajímá levně bezpečnostní pancéřové schránky. Za veškeré závazky banky ručí země Moravskoslezská.

Čistota, pohodlí, l á c e,

žádný prach, žádné saze při vaření, topení a ohřívání vody na koupání. Proto volte pro Vaši domácnost jen

plynové vařidlo, kamna a ohřivače vody.

Informace a rozpočty zdarma Vám podá

prodejna měst. plynárny a elektrárny

BRNO, Jizdárenská 4, telefon 12.850.

Obsloužíme Vás
dobře, rychle a levně!

Račte nás doporučit
svým známým!

J. Procházka-Brno

VELKOOBCHOD PAPIREM
TOVÁRNA SEŠITŮ A OBCH. KNIH

POHŘEBNÍ ÚSTAV ZEMSKÉHO HLAVNÍHO MĚSTA BRNA A SPRÁVA KREMATORIA

Kanceláře: Brno, Kobližná ul. 4. Tel. 19444, 19443, 19442

FILIÁLKY:

HUSOVICE, KRÁL. POLE, ŘEČKOVICE, ŽIDENICE,
Husovská tř. 58 Palackého tř. 67 Jiřího z Poděbrad 71 Dobrovského 11

Vypravuje pohřby, provádí převozy a obstarává exhumace a kremace za ceny velmi mírné. Pohřební auta pro převozy a pohřby. Bohatý výběr rakví a uren.

V každém případě úmrtí vyžádejte si nezávaznou nabídku.

Proti všem škodám ochrání Vás

Hasičská vzájemná pojišťovna

Tel. 12910. v Brně, Palackého tř. čís. 16. Tel. 12918.

Filiálky: Praha XII., Blanická č. 13.

Opava, Sady Svobody č. 1.

Bratislava, Suché Mýto čís. 18.

Celková záruka Kč 65.000.000.—.

Potřebujete pěkný tiskopis?

Dobře Vám poradí, pečlivě a levně Vás obslouží

Akciová moravská knihtiskárna

POLYGRAFIE V BRNĚ.

Veveří ul. 39.

Telefon 12.950.

Vlastní výroba štočeků pro dobrý tisk.

PRVNÍ BRNĚNSKÁ STROJÍRENSKÁ SPOLEČNOST V BRNĚ (Č.S.R.)

dodává v dokonalé konstrukci a provedení:

PARNÍ TURBINY až do největších výkonů,

PARNÍ STROJE a PARNÍ LOKOMOBILY, jakož i

PARNÍ KOTLE veškerých konstrukcí až do nejvyšších tlaků a teplot,

úplná strojní zařízení vodáren, chladiřů, ledáren (též umělých kluzišť),
jatek, pivovarů, sladoven, cukrovarů, rafinerií, plynáren, kruhových cí-
helen, továren na hliněné zboží, šterkoven, drtíren, cementáren a úpra-
ven uhlí. Mlecí soupravy pro nejjemnější rozemílání všech minerálií.

Přístroje pro chemický průmysl, čerpadla pro veškeré provozní účely, mo-
torové, a parní silniční válce, rozrývače silnic, atd. atd.

Pojišťujte u nejstarší pojišťovny v republice!

Moravskoslezská vzájemná pojišťovna

ZALOŽENA 1826

v Brně, Náměstí svobody 4, telefon č. 11886-11887

provádí tyto druhy pojištění:

požár - vloupání - sklo - krupobití - zvony - odpovědnost - úraz.

V. a J. Šimecký, Brno — květinové salony:

NÁMĚSTÍ SVOBODY, palác Moravské banky. NÁDRAŽNÍ TRÁVA 2a.
Telefon 18.877. Telefon 18.469.

VLASTNÍ ZAHRADNICTVÍ — ŘEČKOVICE — TELEFON 09.037.

Pánské prádlo, kravaty, pullovery, raglány

»DERBY« V. DRESLER, BRNO, Nám.
Svobody 18.

Úspory

uložíte bezpečně a výhodně u

První moravské spořitelny

v Brně, Janská ul. č. 4-8.

na spořitelní knížku, na šekový účet,
na spořitelní vkladní listy, v zástavních
listech vlastního vydání (4½% nebo
úrok — stálý kurs!)

Veškeré vklady u První moravské spo-
řitelny, jakož i její zástavní listy
požívají sirotčí jistoty.

Zadáno

(čís. 11-1937)

U. j. Brno.

»MORAGRO«

obchodní ústředí hospodářských družstev
zapsané společenstvo s omezeným ručením

V BRNĚ.

Všeobecná pojišťovna

akc. spol.

Ředitelství

Brno, Švédská čis. 6-8.

Tento domácí ústav uzavírá za výhodných podmínek ži-
velní pojištění všeho druhu a pojištění životní.

Dámské a dívčí pláště

v bezvadném provedení u fy

Bratři Hermannové,
BRNO, CEJL číslo 23.

MORAVSKÁ BANKA,

CENTRÁLA V BRNĚ. Tel. č. 12.970, 12.976 až 12.979.

Provádí veškeré obchody bankovní. - Přijímá vklady na vkladní knížky
a vkladní účty - provádí veškeré úhrady - valuty - akreditivy - záruky -
bezpečnostní schránky. Cukerní a uhelné oddělení.

TISKOPISY

všech druhů

ČASOPISY, KNIHY

NÁRODNÍ KNIHTISKÁRNA

INDRA A SPOL.

MOR. KRUMLOV

Telefon 18

Nezávazné rozpočty

KLAUBER TOVÁRNA NA LUSTRY — BRNO.

Továrna: Na špitálce 23. Prodej: Běhounská 3-5, Bratislava, Nám.
republiky 22. Chrom a nigrodor. Největší sklad lustrů.

Stavební závod, Brno—Židenice,

Rokycanova 29, telefon 17.695.

Provádí a prodává činžovní a rodinné domy. Pronajímá byty, vkusně
vybaveným nábytkem. — Vyžádejte si informace.

Železo, plechy, šrouby, drátěnky — roury všech druhů — armatury
a veškeré potřeby pro vodovody, plynovody a kanalisace, všechny
výrobky železáren: ALBERT HAHN, válcovna rour, Nový Bohumín,
zvláště úsporné kotle pro ústřední topení Ligno-Lignito, radiátory atd.
výhodně dodává

Železářská obchodní spol. s r. o.,

Brno, Cejl 12. Telefon 18090-99.

Bratislava, Nový Bohumín, Užhorod.